

SANQUIS

ZDRAVÝ ŽIVOT JE UMĚNÍ

Orbis pictus • Neurověda a umění • Žena podle Tarase Kuščynského

Umění potřebujeme

Nervový systém tzv. zrcadlových buněk nám umožňuje se vžít do toho, co druzí dělají, pochopit, co zamýšlejí. Tato schopnost dávala kdysi lidem možnost přežít, naučili se odhadovat záměry protivníka a bránit se. Dnes onu schopnost také potřebujeme, byť nebojujeme o holý život. Poskytuje nám možnost pochopit druhé a také sama sebe. Jak se systém zrcadlových buněk trénuje? Hrou, hudbou, uměním ve všech podobách...

Musím se přiznat, že když jsem se s profesorem Höschlem a doktorem Španielem domlouvala, že v tomto čísle Sanquisu otiskneme jejich pojednání o neurovědě a umění, nepředpokládala jsem, že jejich závěry budou tak jednoznačné. „Bez umění zahyneme!“ říkají a předkládají důkazy, jak moc jsou zrcadlové buňky a vše, co je rozvíjí, pro náš život důležité. Hezky se to poslouchá a čte v době, kdy na tzv. kulturní nadstavbu jaksi nezbývají peníze, kdy se uměním opovrhuje či se pokládá za něco zbytečného, přežitého, marginálního.

Bez umění zahyneme, tvrdí odborníci a já tudíž teď nemusím dlouze vysvětlovat, proč píšeme o hravé, neopakovatelné výstavě Orbis pictus, proč otiskujeme rozhovor s Petrem Niklem, proč se vracíme k dílu Ladislava Zívra či Vladimíra Preclíka, proč dojde na šanson, operu i divadlo... Umění prostě potřebujeme.

Doufám, že se vám nová podoba Sanquisu bude líbit.

Žena jako umocněná příroda... ...podle Tarase Kuščynského

Českobudějovické nakladatelství Foto Mida nedávno vydalo re-edici monografie fotografa Tarase Kuščynského. Její první vydání nese dataci 1992. Na pořadu dne by ovšem spíše byla publikace, která by se na tvorbu Kuščynského podívala zevrubněji, s odstupem a v kontextu, který bere v potaz i dnešek. Neboť počátek devadesátých let byl časem horečnatých splátek dluhů a na zevrubnost nebyla nálada; doznívala popěvratová euforie.

Kuščynskij vynesl fotografování aktů do plenéru, včlenil ženské tělo do přírody

Nutný vznik legendy

Dluh vůči Kuščynskému počátkem minulého desetiletí dozajista existoval. Fotograf, který byl v Československu sedmdesátých let mimořádně populární, se přitom za svého života nedočkal jediné autorské knihy! Sice až do stadia makety připravil poetický svazek ženských portrétů a aktů *Chci*, jenže tenkrát jej žádná z oficiálních nakladatelství do výroby nepřijalo, byť by na něm jistě neprodělal. Převážily obavy z nahoty. Tento druh prudérnosti, respektive jejího předstírání, byl obzvláště falešný – v tehdejší Československu se provádělo otřesně velké množství potratů, lidé utíkající před politikou do soukromí se nezřídka realizovali v promiskuitních hrátkách a v kinech, zejména klubových, se dala vidět daleko drsnější nahota než ta na snímcích Kuščynského. Ale takhle nelogické ty poměry byly a Kuščynskij byl jejich nešťastně šťastnou součástí. Šťastnou proto, že si vydobyl možnost žít se tím, co jej bavilo, což se vinou politických poměrů nepoštětilo zdaleka každému, nešťastnou proto, že narážel na mnohočetné bariéry, který vytyčovala nesnášenlivá ideologie.

Nutným výsledkem byl vznik legendy jménem TARAS (takto zkráceně fotky často podepisoval). Ta legenda trvá, včetně pověr, dodnes; například na internetu naleznete o Kuščynském texty tvrdící, že kniha *Chci* nikdy nevyšla, ačkoli ji roku 1990 vydal pražský Jonáš Klub, byť coby takzvaný zájmový náklad, nicméně ta publikace se i prodávala.

Co je ženě nejvlastnější?

Alespoň několika tahy střízlivě naznačme, v čem a proč byla pozice Kuščynského jedinečná, a právě i dobově podmíněná.

Základní vklad Tarase do české fotografie – a máme na mysli převážně jeho akty a portréty – by se dal nazvat civilnost a lidskost. Totiž: co se týče aktu, v šedesátých letech byl za vrchol tuzemské tvorby považován přístup Miloslava Stibora (1927), zejména pak jeho cyklus z let 1968/1969 nazvaný 15 fotografií pro Henryho Millera. Stibor ovšem pojímal ženské tělo víceméně jako objekt a loňská olomoucká retrospektiva k umělcovým osmdesátinám jen obnažila vyčpělost značné části těchto aktů. Kuščynskij nebyl zdaleka tak precizní technik jako Stibor, jenž se vyžíval například v rafinovaném ateliérovém svícení, zato Tarasovy modelky, nejednou s figurami daleko subtilnějšími než dámy Stiborovy, měly duši i neskonale více uvěřitelné smyslnosti. Kuščynskij vynesl fotografování aktů do plenéru, pod širé nebe, včlenil ženské tělo do přírody. „Já tvrdím, že jenom to věčné, ta příroda, byla, je i bude. I když my ji budeme ničit. A tudíž i žena ve své přirozené podobě, to znamená žena, která má vlasy, která není namalovaná, i když částečně může, ale ne úplně přemalovaná, jedinečně taková žena může vyjadřovat něco hlubšího. Žena, to je umocněná příroda...“ uvažoval fotograf v rozhovoru, který s ním v roce jeho padesát-

tin pořídili Jura Charvát a Karel Koliš a jenž uzavírá zmíněnou publikaci Chci. V onom interview ovšem Kuščynskij rovněž řekl: „Mnoho let fotografuji muže. U mužů ale rozhoduje jiná stránka věci. Tam se převážně jedná o tvář, o hlubší já toho člověka. Většinou fotím někoho, kdo už něco ve svém oboru dokázal, něco znamenal, a snažím se to v té tváři zachytit. U žen se naopak snažím navozovat ženskost jako takovou, protože to je to hlavní a u každé ženy prvořadé.“ Čteno nyní, po pětadvaceti letech, se zkušeností feministické kritické optiky, která analyzuje genderové hříchy řeči, mohou nám fotografova slova přijít téměř nehorázná – vždyť zkuste si logiku té výpovědi věcně rozebrat slovo od slova... I tyto fotografovy formulace ovšem organicky náležejí k jeho tvůrčí filozofii a na snímcích je dotyčný způsob uvažování patrný: ačkoli Taras nepojímal ženu jako nádobu na krásu tak účelově jako Stibor, i jeho oslava ženství nezřídká vyústila do formalismu a duše a civilnost ustoupily pateticky cítěné kráse.

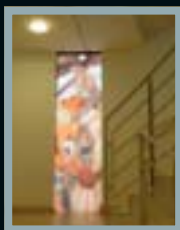
V roce 1983 vytvořil Kuščynskij sérii záběrů s modelkou Gábinou, která pózovala na poli, oděna v bílé látce a prubanu (vysoce elastickém hadicovém obvazu se širokými oky). Vysvětlovány ty snímky byly i jako předzvěst autorovy blížící se smrti. Zde už nastupují jen a pouze otázky: Bylo tomu skutečně tak? A jak by Taras, kdyby žil, dále fotografoval? Vždyť nedlouho po jeho skonu nastoupila na pražskou FAMU mimořádná konstelace studentů, najmě slovenských, kteří tvorbu aktu posunuli do obrazově sofistikovanějších, avšak vůbec ne méně smyslných rovin. ■

Taras Kuščynskij

Narodil se 25. května 1932 v Praze; kořeny jeho předků byly zapuštěny na Ukrajině. Absolvoval fakultu architektury pražského ČVUT, ale práci projektanta se živil jen krátce. V roce 1966 odešel do svobodného povolání. První fotografické pokusy se datují letopočtem 1947, první samostatnou domácí výstavu měl roku 1963, zahraniční pak 1967 (v Holandsku). Živil se zakázkovou, převážně módní a reklamní fotografií; v nejednom případě se u něho poetika zakázek prolínala s poetikou volné tvorby. Kuščynskij byl ženatý (sňatek uzavřel roku 1955), otec tří dcer. Zemřel 27. prosince 1983 na následky zhoubného bujení, které bylo nastartováno nešťastným poškozením jedné z pih na těle.

VÝSTAVA ROKU

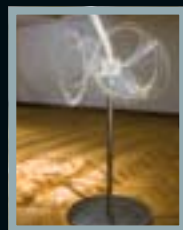

Paříž

Praha

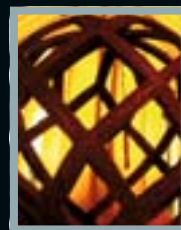
Brno

Kroměříž

Opava

Florence

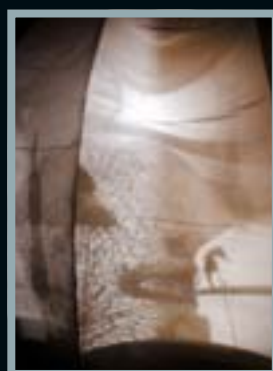

Ostrava

Orbis pictus

Výstava roku, respektive nejoriginálnější česká výstava posledních let. Kdybychom v redakci uspořádali obvyklou anketu, *Orbis pictus* by bezesporu zvítězil nejen v hlasování o nejzajímavější umělecký počin pro rok 2006, ale i 2007 a 2008. Už třetí rok totiž interaktivní expozice, kterou koncipoval Petr Nikl na motivy J. A. Komenského a vytvářela řada dalších skvělých výtvarníků, putuje

po zemích českých, moravských i veskrze cizokrajných a všude vzbuzuje nadšení a radost. Radují se děti i dospělí, když společně – přímo v expozici – rozehrávají nástroje bizarních tvarů, nečekaných vlastností a schopností. Je to trochu sen, trochu návrat k pohádkovým knížkám či cesta do budoucnosti. Svět mámivý, krásný a tolik blízký. Nahlédněte.

Praha
15. 3.-30. 4. 2007,
České muzeum hudby

ČESKÁ PREMIÉRA:
Skupina autorů pod vedením Petra Nikla zahájila expozici za velkého ohlasu médií a zájmu široké veřejnosti koncertem *Lakomých Barek*, hry na didgeridoo a výpady orchestrionu. Expozici zhlédlo rekordních 60 000 návštěvníků.

Paříž

30. 6.-16. 9. 2006,
České centrum v Paříži

SVĚTOVÁ PREMIÉRA se uskutečnila v Paříži pod záštitou velvyslance České republiky ve Francii Pavla Fischera a evropského komisaře pro vzdělávání, odbornou přípravu, kulturu a multilingvismus Jána Figel'a. Při této příležitosti byl vydán francouzský překlad Komenského Labyrintu světa a ráje srdce pod patronací pařížské Sorbonny, v překladu profesora Xaviera Galmiche. Ředitel českého centra a komisař expozice Orbis pictus v Paříži Michael Wellner Pospíšil zhodnotil výstavu jako jednu z nejúspěšnějších kulturních akcí roku 2006, kterou zhlédlo na tisíce návštěvníků z Francie, České republiky, ale i celého světa.

Brno

12. 5.-17. 6. 2007

Dům Umění města Brna

MORAVSKÁ PREMIÉRA

Vernisáž byla zahájena vystoupením skupiny Cirkus LeGrando, expozice se těšila velkému zájmu veřejnosti i během muzejní noci 19. května, jejíž program realizovali studenti a absolventi brněnské JAMU a pedagogové brněnských univerzit. Doprovodného programu se zúčastnili Jaroslav Kořán, Michael Delia a další výtvarníci expozice. Navštívilo ji přes 15 000 diváků.

Kroměříž 22. 6.–26. 8. 2007, Rotunda Květné zahrady

Město Kroměříž, Národní památkový ústav a klub UNESCO v rámci prvního ročníku Festivalu fantazie uvítaly expozici Orbis pictus. Výstava byla instalována v krásných historických prostorách Květné zahrady, v centrální rotundě i ve velké kolonádě našla naprosto unikátní prostředí, jež ještě podtrhlo její působivost. Výstavu navštívilo 25 000 lidí. Na konci léta byl Orbis pictus vyhlášen kulturní událostí roku 2007 ve městě i v celém moravském regionu.

Opava

5. 9.-30. 9. 2007
Kostel sv. Václava

Výstava byla součástí jubilejního 50. ročníku festivalu Bezručova Opava – Evropská duha nad bílým městem, jenž patří k nejstarším kulturním akcím tohoto druhu na území ČR. Výjimečný prostor kostela sv. Václava navštívilo více než 14 000 diváků. Interaktivní expozice byla chloubou festivalu.

Florencie 4. 11.–9. 12. 2007, Galerie Limonaia Villa Strozzi

V rámci Dnů Toskánska se italská veřejnost díky výstavě Orbis pictus mohla blíže seznámit s myšlenkami J. A. Komenského. Právě ve Florencii, v Galerii Uffizi, se shodou okolností také našel Rembrandtův Portrét rabína, jenž byl identifikován jako podobizna J. A. Komenského.

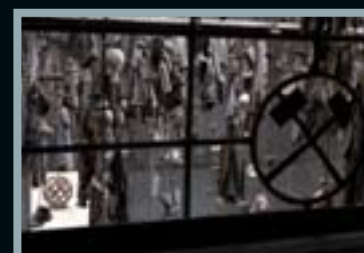

Ostrava

29. 2.–30. 3. 2008

Důl Michal

Originální prostředí cechovny historického dolu podtrhlo nevšední zážitek. Během dvou let navštívilo expozice Orbis pictus v České republice přes 125 000 lidí. Další česká výstava bude otevřena od 17. 6. do 14. 9. 2008 v Českých Budějovicích, v kulturním centru Bazilika.

ORBIS PICTUS

Autor uměleckého konceptu expozice: Petr Nikl

Autoři objektů:

M. Cais, M. Delia, L. Fidler,
I. Havlíček, M. Janíček,
J. Konvrzek, J. Kořán,
Z. Lhotský, P. Lorenc,
J. Melzer, P. Nikl, Q. Sen,
O. Smeykal, V. Smolka,
Č. Suška, Z. Šmíd

Námět, scénář a realizace:
Jiří a Radana Waldovi

Organizátoři projektu a autoři výtvarných objektů děkují hlavním partnerům expozice – společnosti Komerční banka a farmaceutické společnosti MUCOS Pharma CZ za významnou finanční podporu.

www.orbis-pictus.com

Palác, který rozumí francouzsky

Text Irena Jirků / foto Petr Šolar

Návštěvou u *monsieur* velvyslance

Státní svátek se tu neslaví 28. října, ale 14. července.

Na výsostném území Francouzské republiky ani nemůže být jinak. Ten den se v Buquoyském paláci na pražské Malé Straně oslavuje pád Bastilly, pije se tedy šampaňské, ochutnávají delikatesy, konverzuje se... Svého času sem z Hradu přicházel pěšky Tomáš G. Masaryk, pravidelně byl hostem Edvard Beneš, posléze také Václav Havel. Dnes se také zastavují politici, obchodníci, umělci. A ten starobylý dům? Naslouchá. Už dlouho, celá staletí naslouchá.

Barokní palác na Velkopřevorském náměstí vznikl ze dvou starobyklých domů, které koupila v roce 1732 hraběnka Anna Marie Hrzánová z Harasu a dala je ihned spojit a přestavět. Tímto úkolem pověřila stavitele Jana Jiřího Aichbauera. Ani jeho příběh není zrovna tuctový. Po předčasné smrti svého otce byl vychován Kryštofem Dienzenhoferem. Stal se tedy nevlastním bratrem Kiliána Ignáce, pozdějšího slavného architekta. Vztahy v rodině byly velmi srdečné, a tak se malému Janovi dostalo stejného vzdělání jako Kiliánovi. Oba se vyučili u otce zednickému a stavitelskému řemeslu, oba byli za tovaryše ve Vídni u slavného císařského architekta Johanna Lucase von Hildebrandta a oba pak byli ve svém oboru velmi úspěšní. Buquouyský palác patří k nejhodnotějším stavbám pozdního baroka.

N

V Červeném salonu se připravuje snídaně

Každý předmět má svou historii...

Tady velvyslanec přijímá vzácné hosty

Na pražské Malé Straně snad nestojí dům, který by nebyl nějak spřízněn s historií celé země. Co číslo popisné, to příběh, událost či alespoň malebná historka. Nejinak je tomu i s Buquoyským palácem. Respektive, v jeho případě je to přesně tak, a ještě trochu jinak. Jako by od počátku byl předurčen pouze k výjimečným, řekněme až státoporným příběhům.

O generalissimovi

Začíná se ještě dříve, než palác získal svou dnešní – barokní – podobu a také své jméno. Nicméně příběh generála Karla Bonaventury de Longueval, barona de Vaux, hraběte de Buquoy se nemohl nezapsat do jeho zdí, byť onen muž mezi nimi nemohl fyzicky pobývat. Každý, kdo však posléze palác nesoucí jeho jméno navštívil, musel si na něj vzpomenout. Přinejmenším každý Čech. Jméno generála určitě nevymazal z paměti ani Fridrich Falcký. Byl to totiž právě Buquoy, kdo velel císařské armádě, jež společně s armádou Katolické ligy na hlavu porazila česká stavovská vojska 8. listopadu 1620 v bitvě na Bílé hoře a vyhnala „zimního krále“ z Čech.

„Já jsem velký forejtár, / škorně mám a ostruh pár / To Bucquoy mě vyslat dal, / abych krále vybledal, / co poražen prchl z Čech, / rozplynul se jako dech. / Narazili jste na něho, / na kurfírta zaběhlého?“

Vlámský leták z roku 1621 si tropí posměch z prozatímního panovníka, generál Buquoy je hrdinou katolické Evropy. Slávu vítěze bitvy, jež ukončila hlubokou krizi v habsburských zemích a vrátila na trůn Ferdinanda II., šířila několikajazyčná memoranda, letáky i příležitostné tisky. Papež a císař mu poslali děkovné dopisy. Kdo byl vlastně onen muž?

Historikové se shodují, že Karel Bonaventura Buquoy (nebo též Bucquoy, Boucquoy, Bukwa), nebyl žádný válečný dobrodruh, ale seriózní katolický velmož z Flander, srdnatý válečník a vážený dvořan. Jeho starobylý rod pocházel z francouzského hrabství Artois, předkové se proslavili na dvoře burgundských vévodů, sloužili jejich dědicům, posléze španělským Habsburkům a arcivévodům, kteří je zastupovali v Bruselu.

Karel Bonaventura šel ve šlépějích svého otce, pracoval tedy pro Habsburky jako diplomat a voják, jenž si zpočátku dokonce platil sám i svou pověstnou valonskou jízdu. Stal se tak císařovým věřitelem, a když s vojskem v letech 1619 a 1620 operoval v Čechách, přidělil mu císař jako odškodnění panství Nové Hradky, Rožmberk a Libějovice v jižních Čechách.

Ani Karel Bonaventura nemohl tušit, jak osudové toto rozhodnutí bude pro jeho rod. Byl sice prozíravý diplomat a stratég, ale asi si nedovedl představit, že by jednou jakýkoli z jeho potomků mohl pokřtít svého syna v Praze a dát mu jména čtyř svatých českých patronů. A že by snad někdo z jeho příbuzných mohl usilovat o to, aby Habsburkové ztratili českou korunu? Nemyslitelné! Tedy nemyslitelné pro Karla Bonaventuru. Svého triumfu na Bílé

Francouzi usilovali o prestižní adresu na Malé Straně

hoře si ani nemohl řádně užít, slávu nakonec shrábl jeho císař Ferdinand II. A že ten si ji tedy vychutnat dovedl. Vzpomeňme jen na teatrální popravu 27 českých pánů.

Hrabě Buquoy se tohoto spektaklu ovšem neúčastnil. Císař ho poslal do Uher, aby bojoval s knížetem Gabrielem Bethlenem. Při obléhání dnešních Nových Zámků však padl 10. července 1621 do léčky a byl zabit. Bylo mu padesát let. Jeho tělo nechala vdova Magdalena de Biglia převézt do Nových Hradů, kde se také usadila. Tím jako by byl zpečetěn osud dalších Buquoyů.

O dvorním maršálkovi

Na Františka Leopolda Buquoye si už palác moc dobře pamatuje. Byl to právě on, pravnuke generalissima, kdo roku 1748 koupil od hraběnky Hrzánové dva domy na Velkopřevorském náměstí. Co by tomu asi řekl vítěz od Bílé hory, kdyby věděl, že jeho pravnuke se v roce 1740 jako člen zemské vlády postavil nejprve proti arcivévodkyni Marii Terezií a nechtěl, aby nastoupila po smrti svého otce na trůn? Hrabě dokonce neváhal 19. prosince 1741 na Pražském hradě holdovat Karlu Albertu Bavorskému, jenž se tam nechal polovinou českých stavů prohlásit za českého krále. Buquoy pak za tohoto krále šest měsíců řídil zemi společně se šesti dalšími šlechtici.

O tom všem asi rozmlouvali hosté (či alespoň si šeptali), když přicházeli do paláce na Velkopřevorském náměstí. A možná i nahlas obdivovali prozíravost Marie Terezie, která sice v roce 1742 obsadila Prahu, ale své odpůrce nestíhala, nýbrž je povýšila do vysokých státních funkcí. Včetně vzpurného Františka Leopolda, jenž v letech 1749–1757 zastával úřad nejvyššího komořího.

O reformátorovi

Jmenoval se Jan Nepomuk Václav Vojtěch Prokop Buquoy a snad ani nemohl být jiný, když mu jeho otec dal do vínku jména čtyř českých svatých. Ve druhé polovině 18. století, kdy česká aristokracie chtěla jednat o národohospodářských reformách, o rozvoji zemědělství a průmyslu, neteoretizoval při čajových dýcháncích v paláci, ale jednal. Odstěhoval se do jižních Čech a dal se do modernizace: zesplavnil vodní toky, otevřel nové sklárny, založil vesnice pro dělníky. Těžko říct, jak jeho úsilí hodnotili v palácích, ale venkované si zvykli mu říkat „otec chudých“, neboť pro ně nechal postavit dobročinný útulek a vybudoval také učňovskou školu v Kaplici. Byl prvním českým pánem, kdo něco takového podnikl, jako první také zřídil soukromou banku.

Hraběte Buquoye nakonec povolal císař Josef II. do Vídně a jmenoval ho předsedou dobročinné komise pro celé mocnářství, přizval ho také k diskusím o školské reformě. Tato okolnost ovšem neznamena, že byl Buquoy zrovna loajál-

ní – stále patřil k předním kritikům císařské politiky. Palác na Malé Straně v té době určitě byl svědkem mnoha bouřlivých diskusí, při nichž se členové českého zemského sněmu přeli o chybách vládní politiky.

Hrabě Buquoy, následován jedenadvaceti šlechtici, dokonce na zasedání sněmu 21. července 1791 požadoval „neporušitelnou ústavu“ a nabádal krále, aby se stavy spolupracoval při tvorbě zákonů. Bylo to až symbolické – potomek někdejšího vítěze nad českými stavy se o 150 let později dožadoval respektu k českým stavům.

Na kávu sem přicházel pěšky z Hradu i T. G. Masaryk

O rebelovi

Co by tomu řekl generalissimus? Byl by hrdý na své vzdělané, ambiciózní potomky, kteří se zcela ztotožnili s českým prostředím a byli ochotni pro tuto zemi dokonce i položit život? Můžeme jen spekulovat, samozřejmě. Nicméně ten příběh se soumrakem habsburské monarchie, pro niž nejslavnější Buquoy zemřel, ještě jako by získává na dramatickosti.

Píše se rok 1848, nad Prahou zní Windischgrätzova děla, když vojáci tlučou na dveře paláce na Velkopřevorském náměstí a odvádějí do vězení Jiřího I. Františka, hraběte Buquoye. Sedmašedesátiletý aristokrat je rakouskou policií považován za hlavu protistátního spiknutí, jež usiluje o svrnutí Habsburků. Kdo ví, možná právě hrabě Buquoy má být novým českým králem! Ne, obavy policie vůbec nebyly přehnané. Tento muž si zasloužil respekt.

Vystudoval filozofii a právo na pražské univerzitě, náruživě se zajímal o vědecký a technický pokrok. Pro jihočeské sklárny vynalezl dva nové postupy (hyalitové sklo a opalizující achátové sklo), jež je proslavily po celé Evropě. Jako nadaný fyzik vydal mnoho studií, v pařížské akademii věd vyložil

...a svázali své životy s neopakovatelným místem.

Hudební salon ožívá 14. července. Jsme přece na francouzském území

Zahrada je krásná v každém ročním období

v srpnu 1815 nový princip dynamiky, vynalezl první parní stroj v habsburské monarchii... Muž, jehož osud zvětšil Jakub Arbes v romanetu Poslední dnové lidstva (a kterého si posléze Pražané spojili s legendou o Faustovi, jenž realizuje své vědecké pokusy v téměř pustém Buquoyském paláci), byl také básníkem a nadaným hudebníkem. K jeho přátelům patřil J. W. Goethe nebo skladatel Václav Jan Tomášek, kterého hrabě ubytoval ve svém domě.

Osvícený ekonom, finančník a politik odmítl zasedat v českém zemském sněmu, protože ho považoval za zcela neschopnou instituci, která nijak nemůže změnit zkostnatělý politický život Metternichovy éry. Naopak, když 11. března 1848 vypukla v Praze revoluce, byl kooptován do Svatováclavského výboru a působil v něm jako jeden z mála šlechticů. V té době vydával brožury a články oslavující svobodu, rovnost a pád Metternicha. „Ne-

Méně známý pohled na palác stojící na Velkopřevorském náměstí

ohroženě rozdmýchávejte tyto žhavé uhlíky, a toho, kdo vám v tom bude bránit, toho at' vezme ďas," volal a psal. Není divu, že ho nechal Metternich zavřít, vyslýchat a následně vyhostit na venkov. Do pražského paláce se už Jiří I. František nevrátil, zemřel v roce 1851.

Osud jménem „Le Palais Buquoy“

V malostranském paláci žily ještě čtyři generace Buquoyů, než přišla první světová válka a posléze se etabloval nový Československý stát. Když si barokní dům jako své možné sídlo vyhlédli v roce 1919 francouzští diplomaté, byl už několik let neobývaný, chátral.

„Bylo to zvláštní místo. Neopakovatelné. I když jsem žila posléze s manželem a dětmi v Římě, i když jsme zase pobývali ve starobylých domech a chodili místy, kde se doslova valila historie, stále jsme se vraceli v myšlenkách do Prahy, do palais Buquoy“, vyprávěla mi před lety madame Sabine de Charles-Roux. Se svým mužem, třetím francouzským velvyslancem v Československé republice, prožila čtyři roky v paláci na Velkopřevorském náměstí. Její muž v roce 1930 podepsal za Francouzskou republiku po letech jednání kupní smlouvu s bratry Buquoyi a získal toto území v srdci Prahy pro svůj stát. Jako by však tím aktem navždy svázal také osud své rodiny s místem a lidmi.

Rodina Charles-Roux patřila k těm Francouzům, kteří následující roky pomáhali Čechům prchajícím před fašisty. Spisovatel Jiří Mucha, klavírista Rudolf Firkušný, malíř Rudolf Kundera a mnozí další se zachránili a přežili válku jen díky kontaktům a pomoci rodiny Charles-Roux. „Praha, to byl náš osud, s tím se nedalo nic dělat,“ řekla mi na vysvětlenou madame Sabine. Myslím, že Karel Bonaventura, František Leopold, Jan Nepomuk i Jiří I. František, hrabata de Buquoy, by jejím slovům rozuměli. ■

**Je libo odpolední kávu, nebo snad sklenku
červeného vína?**

Umění a (neuro)věda

Z neuropsychologického hlediska můžeme lidský mozek chápat také jako stroj na kauzalitu ($A \gg B$), symetrii (oproti asymetrii), konsonanci (proti disonanci), harmonii (proti disharmonii), slast (proti ohrožení, averzi), pravidelnost (oproti nepravidelnosti) a jiné. Zdá se, že neokortex, jehož mohutným rozvojem se člověk odlišuje od většiny ostatních živočišných druhů, není ani tak výsledkem chůze po zadních a uvolnění rukou pro práci, jako spíše důsledkem narůstajícího počtu jedinců v sociálních skupinách. Z tohoto hlediska by se neokortex dal chápat jako sociální mozek, který sice souvisí s myslí a jazykem, ale prvotně zejména s rozvojem sociálních skupin.

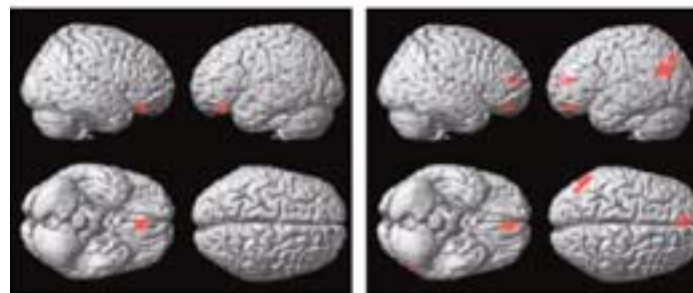
Sociální mozek

Na základě neuroanatomických a archeologických souvislostí lze předpokládat, že velikost sociálních skupin primátů a hominidů v posledních třech milionech let narůstala, přičemž tento nárůst se za posledních půl milionu let dramaticky zrychlil. Přitom se zdá, že velikost skupin je přímo úměrná velikosti „sociálního mozku“.

Za sociální skupinu považujeme množinu jedinců, kteří se mezi sebou vzájemně rozpoznávají jakožto jednotlivci. U lidí lze za takovou skupinu považovat množinu jedinců, jejichž adresy máme v adresáři nebo telefonní čísla ve svém mobilním telefonu. Velikost takové skupiny je u každého člověka žijícího v současném světě zhruba 150 – 200. Sociální koheze skupin je u primátů a hominidů udržována především opečováváním, „groomingem“. Je logické, že s rostoucí velikostí skupiny také narůstá časová náročnost groomingu, který slouží jako „sociální lepidlo“. Čím větší počet jedinců je nutno opečovat v zájmu koheze skupiny, tím větší čas denní doby je třeba pro grooming alokovat. To nelze donekonečna, protože narůstající časová proporce a investice do groomingu začne vytěšňovat jiné, pro život důležité aktivity, jako je obživa, reprodukce, teritorialita, boj s přírodními nepřáteli apod. Zdá se, že maximální únosná doba, kterou je možno beztréstně se věnovat groomingu, činí asi 30 % denní doby.

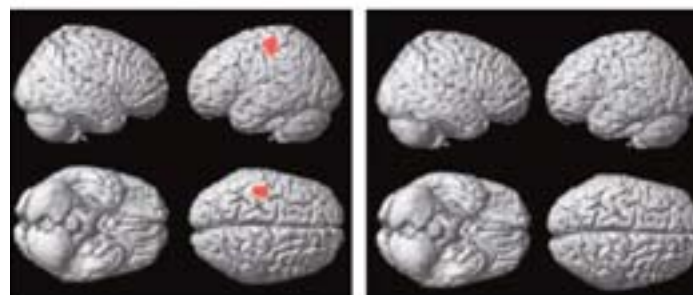
Mnohé nálezy svědčí pro to, že s rostoucí velikostí skupin byla tato doba překročena zhruba před půl milionem let. To byla ve vývoji hominidů doba, kdy velikost skupiny kladla na sociální kohezi nároky, které grooming již nemohl zajistit, a vznikl tak zřejmě neobyčejný tlak na rozvoj jiného, účinnějšího „sociálního lepidla“, než je fyzické opečovávání. Máme řadu důvodů předpokládat, že to je právě doba, kdy fyzický grooming byl nahrazen groomingem „sociálním“, jenž byl zajištěn vokalizacemi a jejich modifikací (rytmus, synchronizace, melodie), které byly základem zpěvu. Od vo-

kalizací a jejich modulací je již jen krůček k jazyku. Všimněme si, že přirozený jazyk bezděky přiznává své původní poslání jakožto sociální grooming, mluví-li o „drbech“ (drbání, klevety, rumour). Drbat ve smyslu fyzického opečovávání, jak činí primáti a jak můžeme stále ještě vidět v zoologických zahradách, a drbat ve smyslu zdánlivě neúčinné informace, jejímž hlavním cílem není řešení bezprostředního problému, nýbrž udržení sociální skupiny, jsou zřejmě dva vidy téhož. Tuto úlohu jazyka (sociální grooming) zdůrazňoval matematik a filozof Jiří Fiala, když správně poukazyval na to, že hlavním úkolem jazyka není přenos důležitých a smysluplných informací. Vyprávěl, jak byl kdysi ve Francii na návštěvě v jedné společnosti, kde prakticky nikoho neznal a přítomní si tam mezi sebou živě povídali. Když potom večer odcházel, hostitel mu

(A) Krásný versus ošklivý

(B) Ošklivý vs krásný

(C) Ošklivý vs neutrální

(D) Krásný vs neutrální

Statistické parametrické mapy renderované na standardní mozek, které ukazují aktivitu specifickou pro rozhodování mezi krásou a ošklivostí (A), krásou a neutrálním pocitem (B), ošklivostí a krásou (C) a ošklivostí a neutrálním pocitem (D) napříč výtvarnými tématy (korigováno, $p < 0.05$).

(A) Pouze mediální orbito-frontální kůra, (B) mediální orbito-frontální kůra, přední gyrus cinguli a levá parietální kůra. (C) somato-motorická kůra oboustranně, (D) žádná aktivita na korigované signifikantní úrovni.

Kawabata and Zeki, 2003

Umění a hra mají zásadní evoluční význam pro rozvoj schopnosti *vcítit se do druhého* a též nahlédnout sám sebe.

třásl rukou, řka: „To jsme si krásně popovídali.“ V tomto dojmu mu nebránila skutečnost, že Jiří Fiala údajně za celý večer pronesl pouze tři slova: „Je suis d'accord“. To, čemu tedy lingvisté říkají „*communio mutuel*“, není vlastně nic jiného než „social grooming“.

Vnímání

Naše vnímání, ať už obrazů, či zvuků, je ustrojeno tak, že zachycuje kontrasty (rozhraní) a pohyb na klidném pozadí. To je něco z vývojového hlediska nesmírně důležitého, protože zachycení pohybu protivníka, dravce, či kořisti je z hlediska přežití asi to nejdůležitější. Posadíme-li mezi ampliony nejenom malé dítě, ale třeba opici a ve stereo uspořádání přemístujeme zdroj zvuku v prostoru, můžeme pozorovat otáčení hlavy ve směru zdroje. To je jedním z příkladů, jak vnímání pracuje na principu kontrastů, na principu odlišení signálu od šumu a popředí od pozadí.

Z hlediska vývoje hudby jakožto modulace vokalizací, jež se zřejmě ve vývoji objevily jako vyšší stupeň groomingu, který může obsloužit najednou celou řadu jedinců, jsou zajímavé archeologické nálezy prvních dochovaných hudebních nástrojů. Tak kostní flétna stará zhruba 50 tisíc let z doby středního paleolitu, která byla objevena na neandrtálském tábořišti ve Slovinsku a která je zřejmě vyrobena ze stehenní kosti medvědí tlapy, má čtyři otvory. Vzdálenost mezi 2. a 3. je dvojnásobná oproti vzdálenosti mezi otvorem 3. a 4., což je v souladu s tvorbou celého tónu, resp. půltónu a naznačuje, že již tehdy měla stupnice prakticky dnešní podobu (Kunej a Turk, 2000). Základní hudební formy jsou asi předurčeny neurobiologickým substrátem, který určuje do jisté míry jejich formu. Staré čínské flétny, které jsou vlastně prvními zcela zachovanými hudebními nástroji, jež se nedávno našly v Číně a datují se mezi 7000 a 5700 let př. Kr., byly vyrobeny z kostí jeřábů a některé mají osm otvorů ve stejném uspořádání jako dnešní zobcové flétny.

Na mysl, jazyk, hudbu a společnost můžeme tedy nahlížet z evolučního hlediska z jediné perspektivy. Jejich společným jmenovatelem je sociální mozek (neokortex). Shrneme-li tedy výše uvedené, pak zhruba před půl milionem let přesáhla velikost sociálních skupin primátů a hominidů zhruba stovku, což odpovídá nutnosti alokovat více než 30 % času fyzickému groomingu. V té době tedy vzniká tlak na rozvoj jiného kohezního mechanismu, kterým jsou vokalizace. Jejich modulací vzniká prototyp zpěvu resp. hudby. K tomuto rozvoji „sociálního groomingu“ dochází ruku v ruce s rozvojem sociálního mozku (neokortexu) a objevení se genu FOXP2, který je na rozvoj řeči zřejmě vázán. Evoluční stabilita pro rozvoj sociálních skupin tak důležitého sociálního groomingu je zřejmě zajištěna mechanismy libosti (prožitky krásy, slasti, radosti), kterými je opatřen.

Krása

Vnímání krásy je zřejmě podmíněno symetrií s přidavkem asymetrie, rytmu s trochou dysrytmie a harmonie s trochou

disharmonie. Symetrie je v přírodě symbolem krásy, harmonie, a korelátům dobrého zdraví (fitness); hraje tedy v přírodním výběru důležitou roli. Absolutní symetrie má však v sobě cosi technicky sterilního. Naproti tomu výrazná asymetrie je často projevem nemoci, signalizuje hrozbu, nebezpečí, vede k úniku anebo k obraně. Přitom falešně pozitivní vyhodnocení hrozby se evolučně vyplácí daleko více než falešně negativní podhodnocení rizika. Zdá se, že libostní vyhodnocování drobných odchylek od symetrie, harmonie a rytmicity má své neuronální koreláty, které dnes lze objektivně studovat. Na obrázku, který je převzat z práce Kawabata a Zekiho (2003), je na statistických mapách, renderovaných na standardní mozek s využitím pozitronové emisní tomografie, vidět aktivita specifická pro rozhodování mezi krásou a ošklivostí, krásou a neutrálním pocitem, ošklivostí a krásou a ošklivostí a neutrálním pocitem. Pokusné osoby nejprve vyhodnocovaly na subjektivní stupnici pocity, které v nich vyvolávají obrazy, jež jim byly předloženy (ošklivý – neutrální – krásný) a posléze jim byla snímána aktivita mozku s pomocí PET za současné expozice týmiž obrazy. Přitom se nerozlišovalo, jde-li o krajinu, zátiší, portrét apod.

Podobně lze dnes již objektivně detekovat neuronální základy konsonance a jejího odlišení od disonance. Je to možné při záznamu vln akustického evokovaného potenciálu snímaného z Heschlova gyru, při jehož vyhodnocení se proti sobě vynášejí frekvence (Hz) a amplituda (μV). Je-li pokusná osoba nebo primát exponována konsonantním akordům (zvýšená kvarta, velká kvinta, oktáva), obě křivky běží paralelně, zatímco při expozici disonantním intervalům (malá sekunda, velká sekunda, velká septima) dochází „resonanci“, která se v elektrofyziologii označuje jako „locked in frequency“.

Dekonstrukce výtvarného umění a hudby ve 20. století

Zdá se, že za posledních čtvrt milionu let vokální a grafické projevy činnosti lidského sociálního mozku nabývaly postupně na složitosti, a to až do konce 19. století. Hudba dosáhla, mj. pod vlivem církevního dogmatu, v Evropě mohutných rozměrů od Bachovského baroka přes Mozartovský klasicismus a Beethovena až po Dvořákovsko-Brahmsovský romantismus. Výtvarné umění se dostalo od gotických madon a religiozních ikonografie přes lovecká zátiší až k realistickým zobrazením bitevních výjevů. Na konci 19. století se však cosi zásadního stalo, co předznamenovalo prudkou otočku ve vývoji jak hudby, tak výtvarného umění. Tu třesnutou změnu vyvolaly dva vynálezy: daguerotyp a fotografie, která vzala výtvarnému umění jeho prominentní úkol zobrazovat skutečnost, a voskový váleček a gramofon, který umožnil kopírovat hudební zážitek bez nutnosti aktivního přispění zúčastněných. Zbavena formálních pout, dekonstruovala se hudba 20. století směrem od Wagnera, přes Janáčka, Schönberga a Bouleze až k jakési atomární, „nukleární“ hudbě a podobně výtvarné umění

„Jalové“ činnosti, jako jsou *muzicírování, zpívání, tancování...*

od romantických pláten Delacroixe, přes impresionisty (Maneta), Cézanna, Braquea a Mondriana až po pop-art a Malewicze, které lze chápat jako jakési „nukleární“ výtvarné umění (viz obr. níže).

Hudba a jazyk

Mnohé neurofyziologické nálezy naznačují, že Brocova oblast souvisí nejenom s řečí, ale také s hudební syntaxí. Koelsch (2000) například ukázal, které části mozku se aktivují při tzv. falešném závěru v hudbě (falešný akord na závěr skladby či hudebního motivu). Navíc i další autoři ukázali, které části mozku zpracovávají jak hudební, tak slovní syntaxi.

Brown a spoluautoři (2006) pozorovali regionální aktivity různých mozkových oblastí při doplňování melodie a doplňování věty („nejlepší měsíc pro kurz španělštiny v Peru je srpen, protože v Peru je touto dobou skvělé počasí“). Při generování melodie se specificky aktivovaly oblasti BA44 a BA22, zatímco pro generování věty se specificky aktivovaly BA38, BA39/40 aj. Ostatní aktivované oblasti byly oběma úlohám společné. Brown a spoluautoři uzavírají, že hudba a jazyk jsou na úrovni senzorio-motorických kinestetických oblastí (primární sluchová kůra a motorická kůra) zpracovávány shodně, na úrovni kombinatorního zpracování komplexních sluchových struktur (senzoričká BA22 a motorická BA44 a 45) jsou zpracovány paralelně a teprve na úrovni sémantického zpracování jsou zpracovávány zvlášť. Jinými slovy „Bach mluví“. Hudební sémantika tedy vykazuje s jazykem daleko víc paralel, než kdokoli očekával. Hudba, podobně jako jazyk, je hierarchickou strukturou: elementy » slova » věty » fráze » příběhy » kompozice. Podobně hierarchicky je vystavěno i řešení problémů a používání nástrojů.

Zrcadlové buňky a hra

Strukturní analýza hudebního nebo i jazykového signálu zřejmě probíhá za účasti systému tzv. zrcadlových buněk. To je ko-reprezentace intencionálních, hierarchicky uspořádaných sekvenčních motorických elementů se sluchovou informací. Zrcadlové buňky jsou buňky, které se aktivují, pozorujeme-li nějakou činnost. Je dost možné, že v zrcadlovém systému hraje důležitou úlohu Brodmannova oblast 44. Základní systém zrcadlových neuronů je fronto-parietální (MNS = Mirror Neuronal System). Fronto-parietální systém zrcadlových neuronů reprezentuje akce a úmysly druhých, a to napříč modalitami, a zapřahuje vlastní motorický systém (Iacoboni a spol. 2005). Iacoboni a spol. (1999) ukázali, jaký je rozdíl v aktivaci rostrálního parietálního kortexu a Brodmannovy oblasti BA44, pozorujeme-li pohyb prstů druhé osoby oproti kontrole.

Podobně je nápadný rozdíl, pozoruje-li hru na piano ten, kdo sám na klavír umí hrát, anebo ten, kdo na klavír nikdy nehrál. Tíž autoři také ukazují pozoruhodný rozdíl v aktivaci frontálního MNS, pozoruje-li pokusná osoba uchopení hrnku v různém kontextu. Jeden naznačuje pokračující snídani (konvička s mlékem, cukřenka, pečivo, med, konev s čajem), druhý kontext naznačuje dokončenou snídani (povalená konvička od mléka, dojedené pečivo, otevřená cukřenka, prázdná konvice s čajem). První kontext vyvolává předtuchu jiného úkonu než kontext druhý. V prvním případě pokusná osoba víceméně očekává přenesení šálku k ústům, kdežto ve druhém případě odnesení šálku do dřezu na nádobí nebo do myčky. Přitom se experimentátorům podařilo vlivy kontextu odfiltrout resp. odečíst a zmapovat pouze rozdíl v aktivaci zrcadlových buněk, které reflektují uchopení hrnku jako takové a jejichž aktivace je kontextem předurčena. Systém zrcadlových neuronů je tedy jakýmsi „interface“ mezi percepcí a akcí, který zna-

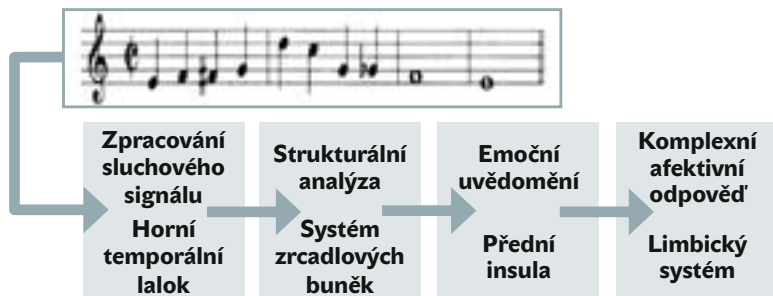
Prudkou otočku ve vývoji přinesl vynález fotografie, která vzala výtvarnému umění jeho prominentní úkol zobrazovat skutečnost. Zbaveno formálních pout dekonstruovalo se toto umění od romantických pláten Delacroixe, přes impresionisty až po pop-art, Malewicze...

...trénují systém zrcadlových buněk, který je pro život zcela zásadní.

**Hudební sémantika:
více paralel s jazykem, než kdokoli očekával**

Ko-reprezentace intencionálních, hierarchicky elementů uspořádaných, sekvenčních motorických se sluchovou informací

Podle Molnar-Szakacs and Overy, 2006

mená automatickou a nevědomou stimulaci neuronálních struktur, jež obrážejí (a „chápou“!) akce druhých. Jde tedy o mechanismus nesmírně důležitý k predikci chování druhých, což je základní zdatnost nezbytná k přežití a její rozvoj znamená nepochybnou selekční výhodu. Hra v obojím smyslu (na slepou bábu i na hudební nástroj) je patrně způsob, jakým se tento, pro život naprosto zásadní, systém vypracovává, udržuje a trénuje.

Systém zrcadlových neuronů souvisí s empatií (vcítění se do druhých), s „theory of mind“ (sociální kognice), s jazykem (!) a s odlišením Já od Ne-Já. Nahlížíme-li schizofrenii jako diskonekční syndrom resp. poruchu zpracování informací, pak není bez zajímavosti poukázat právě na to, že u schizofrenních nemocných často (i premorbidně) chybí „hravost“, nedostává se jim empatie, mají narušenou sociální kognici (a sociální přizpůsobení), schizofrenní příznaky jsou z velké části poruchami řeči (jazyka) a psychotické příznaky často zahrnují ztrátu odlišení Já od Ne-Já. Připomeňme si také Crowovo upozornění, že schizofrenie je daní, kterou platíme za rozvoj jazyka.

Vnímání motorické akce, jazyk i hudba využívají společné neuronální okruhy, které zřejmě u lidí souvisejí právě se systémem zrcadlových buněk. Zdá se, že lidé rozumějí komunikačním signálům (zrakovým či sluchovým, jazykovým či hudebním) na základě pochopení motorického aktu, který představují, ba na základě pochopení úmyslu (tj. možné související motorické akce), který se za tímto aktem skrývá.

Shrnutí

Neurobiologická hypotéza rozvoje umění tedy předpokládá, že to, co určovalo rozvoj čelní mozkové kůry, byla velikost sociálních skupin. Sociální koheze je zajišťována groomingem. Soudržnost skupin hominidů větších než sto jedinců už nemohla být zajištěna groomingem „face to face“ do 20–30 % času. Přitom víc času nebylo možno dost dobře obětovat, protože by tím byly ohroženy jiné, pro život důležité činnosti. Proto se objevil

efektivní způsob udržování sociální koheze v podobě vokalizací a bubnování, které lze označit jako „sociální grooming“. Od něj lze sledovat přímou linii ke zpěvu a jazyku (drby). Zvuková rytmizace (bubnování do prsou, do bubnů) funguje v sociálních skupinách hominidů též jako synchronizátor (Zeitgeber), který je důležitým nástrojem při mobilizaci proti vnějšímu nepříteli. Zhruba mezi 500–200 tisíci let př. n. l. se objevuje gen FOXP2, který je spolu s neokortexem (social brain) a sociálním groomingem předpokladem rozvoje jazyka. Hudba i jazyk zaměstňávají do značné míry shodné oblasti mozku.

Hra (doslova i v přeneseném slova smyslu) aktivuje zrcadlové buňky. Zrcadlové buňky (fronto-parietální systém) umožňují predikci (co bude následovat), vcítění do druhého a předpověď chování druhého (co udělá). Predikce chování druhých je základním předpokladem přežití a znamená značnou selekční výhodu. Společným jmenovatelem systému zrcadlových buněk je Brodmanova area 44. „Zbytečné“ dětské hry, honičky, říkanky, žvatlání, drby a klevety dospělých a „jalové“ činnosti jako muzicírování, zpívání, bubnování a tancování jsou všechno činnosti, které tento pro život zcela zásadní systém zrcadlových buněk trénují a naši schopnost vcítění se do druhých a predikce jejich chování utvářejí. Umění a hra tak mají zásadní evoluční význam pro rozvoj schopností vcítit se do druhého a předpovědět jeho chování, rozpoznávat emoce druhých, udržovat sociální soudržnost, a tudíž aliance, a v neposlední řadě nahlédnout sám sebe (sebereflexe). Umění a hra tedy představují společného jmenovatele rozvoje sociální dimenze jazyka, motoriky a emotivity a z vývojového hlediska jsou vzhledem k trénování schopnosti predikce nositeli značné selekční výhody. ■

Literatura:

- Brown S, Martinez MJ, Parsons LM. **Music and language side by side in the brain: a PET study of the generation of melodies and sentences.** *European J Neurosci*, 23, 2006: 2791–2803.
- Dunbar RIM. **The social brain: mind, language, and society in evolutionary perspective.** *Annu Rev Antropol* 2003; 32:163–181.
- Iacoboni M, Woods RP, Brass M, Bekkering H, Mazziotta JC, Rizzolatti G. **Cortical mechanisms of human imitation.** *Science* 286, 1999: 2526–2528.
- Iacoboni M, Molnar-Szakacs I, Gallese V, Buccino G, Mazziotta JC, Rizzolatti G. **Grasping the Intentions of Others with One's Own Mirror Neuron System.** *PloS Biology* 3, 2005:529–535.
- Kawabata H, Zeki S. **Neural Correlates of Beauty.** *J Neurophysiol*. 2004; 91:1699–1705.
- Koelsch S. **Significance of Broca's area and ventral premotor cortex for music-syntax processing.** *Cortex* 2006; 42:518–520.
- Kuney D, Turk I. **New perspectives on the beginnings of music: Archeological and musicological analysis of a middle Paleolithic bone "flute."**
- In N. L. Wallin, B. Merker, S. Brown (Eds.): **The origins of music** (str. 235–268). Cambridge, MA: MIT Press, 2000.
- Lewis P. **Musical minds.** **TRENDS in Cognitive Sciences**, 6, 2002; 9: 364–366.
- Molnar-Szakacs I, Overy K. **Music and mirror neurons: from motion to 'e'motion.** *SCAN*, 1, 2006: 235–241.

Text **Josef Chuchma**, MF Dnes

1968

Intenzita, s jakou se média i instituce zhostily 40. výročí **okupace**, je až překvapující. Zejména dobových fotografií je k vidění bezpočet.

Mnohokrát reprodukované fotografie Josefa Koudelky se transformují v jakési „zlidovělé obrazy“

Světoběžník Josef Koudelka je coby fotograf se srpnem 1968 spojován nejčastěji, neboť jeho svědectví je tím nejkvalitnějším a nejslavnějším, které v oněch pohnutých dnech vzniklo. Při svém letošním pražském pobytu, ještě před samotným srpnovým jubileem, si povšiml, že česká společnost se teď srpnovým událostem věnuje více než před deseti lety. V roce 1998 Koudelka spolu s některými dalšími autory z agentury Magnum Photos, jíž je členem, vystavoval v české metropoli snímky z onoho přelomového roku a měl za to, že expozice Magna i jiné akce proběhly bez valného zájmu veřejnosti. A skutečně:

čtyřicáté výročí srpnových událostí došlo o poznání větší odezvy než výročí třicáté. Stálo by za úvahu, proč tomu tak bylo; jen poznamenejme, že letošní jubileum se navíc potkalo s ruským vpádem do Gruzie a rázem tím naléhavost vzpomínek vzrostla...

Ačkoli výročí pochopitelně kulminovalo ve dnech okolo jedenadvacátého srpna, některé akce přesáhly i do následujících týdnů. A především ty tady zmíníme.

Fotky, panely, brýle i tank

Josef Koudelka (1938) nejprve na jaře vydal v nakladatelství Torst knihu

Divák má díky těmto
snímkům pocit, že
Koudelku vlastně již
zná, ačkoli osobní se-
tkání s jeho tvorbou
je daleko silnější

Výstava v Národním muzeu je především dílem historiků...

... proto klade důraz hlavně na dějinná fakta a evokaci doby

Jedinečné vizuální kvality a naléhavá svědectví

Invaze 68, do které zařadil čtyři tisíce svých záběrů z prvních dnů okupace. Od 9. srpna do 13. září pak představil výběr z tohoto souboru na Staroměstské radnici v Praze. Koudelka při prezentaci postupuje následovně: má-li výstavu či mu vychází kniha, poskytne k publikaci jen několik snímků, které média houfně reprodukuje. Ty se díky tomu stávají bezmála ikonickými. V divákovi ovšem může vzniknout poněkud zkreslující dojem, že Koudelku vlastně již zná, že „ho viděl“. Jenže výstava a zejména publikace *Invaze 68* nabízejí daleko více jak početně, tak především ve vyznění – naléhavou konfrontaci s ojedinělým fotografickým svědectvím.

Koudelka je několika pracemi zastoupen i na výstavě „1945 Osvobození ... 1968 Okupace“, instalované do 28. září ve spodním podlaží pražské Galerie Mánes. Za pořádající Pražský dům fotografie ji připravila fotografka Dana Kyndrová. Vybírala z archivů veřejných i soukromých snímky jak z osvobození Československa Rudou armádou, tak z okupace. Vznikla rozsáhlá kolekce, která se neomezuje na dokumentaci z hlavního města, nýbrž přibližuje přítomnost sovětských vojsk i na některých dalších místech – kupříkladu v Liberci, v Ostravě nebo dokonce (v případě postupu válečné fronty) ve slovenských horách.

Zatímco Koudelkův soubor je uceleným dílem s mimořádnými vizuálními kvalitami, kolekce sestavená Kyndrovou vznikala podle dvou různých měřítek. Jedním byla fotografická úroveň, druhým dokumentační hodnota. Tudíž se tu potkáme jak se špičkovými záběry symbolizujícími zlomové momenty, tak s prostými záznamy. Tato dvojlomnost je únosná, neboť dvě linie se spojují ve službě jedné věci, která stojí „nad“ fotografií jako takovou. Vydaná stejnojmenná obrazová publikace navíc pátrání v archívech zhodnocuje navždy.

Smutek a zklamané naděje...

se snoubí ve fotografiích z období okupace

Naproti tomu expozice v pražském Národním muzeu nazvaná „... a přijely tanky 1968“ (ve vstupní hale a v prostoru před NM přístupná do 30. září, v ochozu 2. patra muzea až do 23. listopadu) jednoznačně klade důraz na historická fakta a evokaci doby; ostatně je dílem kolektivu historiků. Před budovou muzea stojí tank i trafika s vyloženými tiskovinami z roku 1968, ve vstupní hale běží dokumentární filmové záběry, vitríny ukazují zajímavé i kuriózní předměty...

O několik desítek metrů níž, na prostranství pod pomníkem sv. Václava, našly do 12. září útočiště fotografie, které u nás v roce 1968 exponoval rakouský fotoreportér Franz Goëss (1929), tenkrát pracující pro francouzský časopis

Paris Match. Goëss v Praze snímal mimo jiné nápisy a transparenty, jimiž občané pokryli zdi domů a výlohy obchodů. Zajímavější část výstavy nabídla fotografie ze zimních a jarních měsíců roku 1968.

K akcím na Václavském náměstí má svým pojetím blízko připomínka ve Valdštejnské zahradě Senátu Parlamentu ČR. Výstava plakátů, fotografií a jednoho obrněného transportéru se jmenuje „40 let po okupaci“ a trvá do 28. září. Zahradní cestičky lemují panely se snímky opět především projevů „lidové tvořivosti“, reagující na vpád vojsk. Jedna sada panelů obsahuje stručný historický výklad v českém i anglickém jazyce. Tento dvojjazyčný servis ostatně poskytly všechny zde zmíněné

výstavy; však také – jak soudím z osobní zkušenosti – cizinci tvoří vysoké procento návštěvníků.

Není jen Praha

Expozice však nebyly omezeny výlučně na metropoli. Mezi 28. červencem a 5. zářím byly v plzeňských Křižíkových sadech ke spatření fotografie místního dokumentaristy Jiřího Plzáka (1933). Brněnský Dům umění zveřejnil před časem výzvu, aby mu pamětníci srpna 1968 zaslali své fotografie – jejich výstava probíhá do 5. října v ulicích centra Brna. Ve světle letošního srpnového hojnosti je opravdu nemožné představit si, co všechno bude publikováno, až od invaze uplyne celé půlstoletí... ■

... bezmoc, rozčilení a nepochopení, to vše je srpen 1968

Jak se rodí v 21. století

V České republice jsou desítky porodnic. Ve všech se lékaři a zdravotní personál snaží vyjít vstříc rodícím ženám i jejich partnerům. Téměř ve všech porodnicích jsou tedy k dispozici porodní vaky nebo stoličky, je možné rodit do vody, samozřejmostí je rooming-in. Personál si už dávno zvykl na přítomnost otců (nebo přátel) na porodním sále, respektuje nejrůznější alternativní přístupy, porodní plány i třeba dudy. Situace, které by se před dvaceti lety mohly zdát naprostou utopií, jsou dnes běžné. A rodiči velmi ceněné.

Péče o ty skutečně nejmenší

Thomayerova nemocnice se také může chlubit největším a nejdůležitějším intermediálním centrem v České republice. Poskytuje neonatální intenzivní péči dětem narozeným již od 32. týdne těhotenství.

Porody do vody

Prvním místem v České republice, kde se narodilo dítě do vody, byl porodní sál Nemocnice Znojmo. Tehdy to byla událost na první stránky novin, dnes se tak rodí v řadě dalších nemocnic. Při porodu do vody žena pobývá ve speciální vaně, teplá voda jí slouží k uvolnění, v poslední fázi do vody také porodí. Zastánci této metody tvrdí, že je pro dítě mnohem šetrnější než „standardní“ porod, přechod z matčina těla do teplé vody není tak násilný.

Porod do vody je mnohem *šetrnější* pro dítě,

Standard péče o rodičku a dítě se ve všech nemocnicích srovnal už na přibližně stejnou úroveň. Přesto existují porodnice se specifickým programem i servisem.

Plán číslo 1: kojení

Vyhlášenými specialisty na kojení jsou ve Fakultní Thomayerově nemocnici v Praze. Sídlí zde Laktační centrum, které patří mezi vedoucí školicí pracoviště ve výuce kojení v celé republice. Místní novorozenecké oddělení bylo dokonce prvním v České republice, kterému udělila již v roce 1993 Světová zdravotnická organizace a Dětský fond OSN UNICEF titul Baby Friendly Hospital. Ten je udělován nemocnicím, jejichž novorozenecké oddělení splní kritéria Světové zdravotnické organizace – neboli „deset kroků k úspěšnému kojení“.

Rooming-in, vstřícnost a aromaterapie

Jako první v České republice byl tzv. rooming-in (dítě na pokoji s matkou) zaveden v Nemocnici v Havlíčkově Brodčích, a to rovnou na celém oddělení. Další nemocnice na rooming-in přecházely postupně, dnes však už snad neexistuje nemocnice, kde by se matky s dětmi po narození od sebe oddělovaly.

Havlíčkobrodská nemocnice má také další zvláštnost – nabízí aromaterapeutickou péči při porodu. V nemocnici působí několik porodních asistentek, jež byly k těmto účelům záměrně vyškoleny. Budoucí maminky si už v Havlíčkově Brodčích zvykly na vstřícnost ze strany zdravotního personálu, vědí, že porodníci jsou připraveni naslouchat jejich přáním a respektovat i jejich porodní plán. Aromaterapie a další alternativní metody jsou tam stále populárnější.

Porod on-line není žádná utopie

Zřejmě první porod on-line nabídla své pacientce a jejímu muži Gynekologicko-porodnická klinika Všeobecné fakultní nemocnice v Praze, známá také jako porodnice U Apolináře. Důvod pro on-line přenos byl jasný – budoucí otec se již podruhé v životě nemohl kvůli své náročné profesi pilota zúčastnit porodu. Proto mu v roce 2004 pracovníci porodnického oddělení umožnili sledovat narození druhého dítěte prostřednictvím internetu. Realizace se ukázala být vlastně jednoduchou: během první doby porodní byl otcí zaslán speciální kód, díky němuž získal přístup ke kameře, která snímala porodní sál. Přestože byl otec 400 km od porodnice, mohl na monitoru svého počítače celý sedmihodinový porod sledovat.

Registrujte se měsíce předem

Fakultní nemocnice Královské Vinohrady je jedinou pražskou nemocnicí, kde se těhotné ženy nemusí registrovat před porodem. Ve všech dalších porodnicích je třeba tento proces podstoupit a zaregistrovat se už v prvním trimestru, v některých nemocnicích je dokonce skoro nemožné registraci získat. Porodnice jsou přeplněné, doslova „zamluvené“ na měsíce dopředu. Tato regulační opatření byla zavedena – podle vyjádření odborníků – pro zachování dobré péče o pacientky. Při současném babyboomu už totiž porodnice intenzivní nápory rodiček nezvládají: chybí jim nejen dostatek lůžek a prostoru, ale postrádají i lékaře a zdravotní sestry, které by měly o matky a novorozence pečovat.

tvrdí jeho zastánci. A ženy tak často rodí.

Mléko do zásoby

V České republice je v současnosti pět mléčných bank, a to v Hradci Králové, Mostě, Českých Budějovicích, České Lípě a v Ústavu pro péči o matku a dítě v Praze. První banka vznikla již v roce 1958 v Hradci Králové. Dodnes platí stejné zásady: jestliže matka z jakýchkoli důvodů své dítě nemůže kojit, nemusí ho hned převádět na umělou stravu. Proto jsou tu banky.

Nejvíce dětí

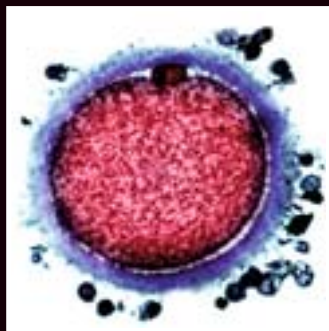
V současné době evidují nejvíce porodů ve Fakultní nemocnici Brno. Od poloviny roku 2006 do poloviny roku 2007 napočítali 5357 porodů. Toto pracoviště se také stalo nejžádanějším v kategorii specializovaných porodnic (tedy těch, které jsou nejlépe technicky vybavené a zároveň řeší ty nejrizikovější případy).

Porodní dům

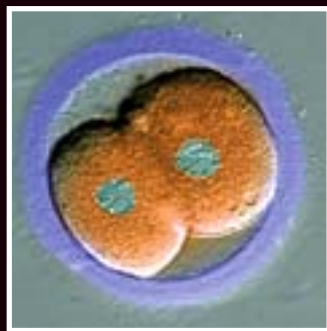
Porodní dům U čápa v Praze 4 je jediným svého druhu v celé České republice, ale zatím se v něm nerodí. Domek je sice vybaven dvěma porodními místnostmi, připraveny jsou porodní asistentky, nechybí školicí centrum i všechno další nezbytné vybavení, ale protože zřizovatel nezískal registraci pro zdravotnické zařízení v plném znění, děti zde na svět nepřicházejí. V současné době zde ženy mohou navštěvovat předporodní kurzy a využívat konzultační a poradenské služby, jež nabízejí porodní asistentky. Ty o své klientky pečují před i po narození dítěte, nežádka je doprovázejí i k porodu v nemocnici. Ženy se s nimi mohou také domluvit na vedení porodu v domácím prostředí. I když se nedá tvrdit, že by Češky příliš vyhledávaly tento skutečně alternativní způsob porodu, existují samozřejmě výjimky. ■

Portrét embrya

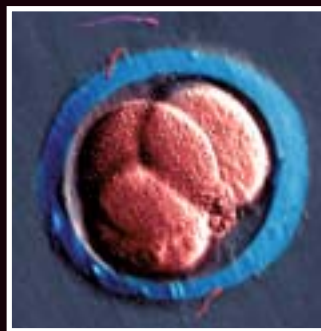
Jsem fascinován vývojem nového jedince a všemi mechanismy, ke kterým dochází...

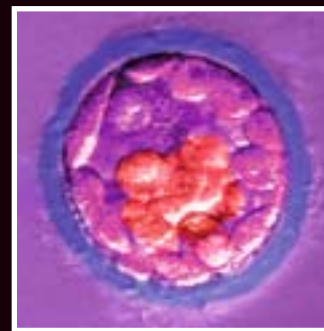
1. Zralé lidské vajíčko uvolněné z vaječníku před oplozením. Na povrchu je obal – zóna mezi obalem a vajíčkem je první pólóvé tělísko. Průměr vajíčka se zónou je asi 200 mikronů.

2. Dvě první buňky nového jedince. Buňky vzniklé dělením oocyty jsou blastomery.

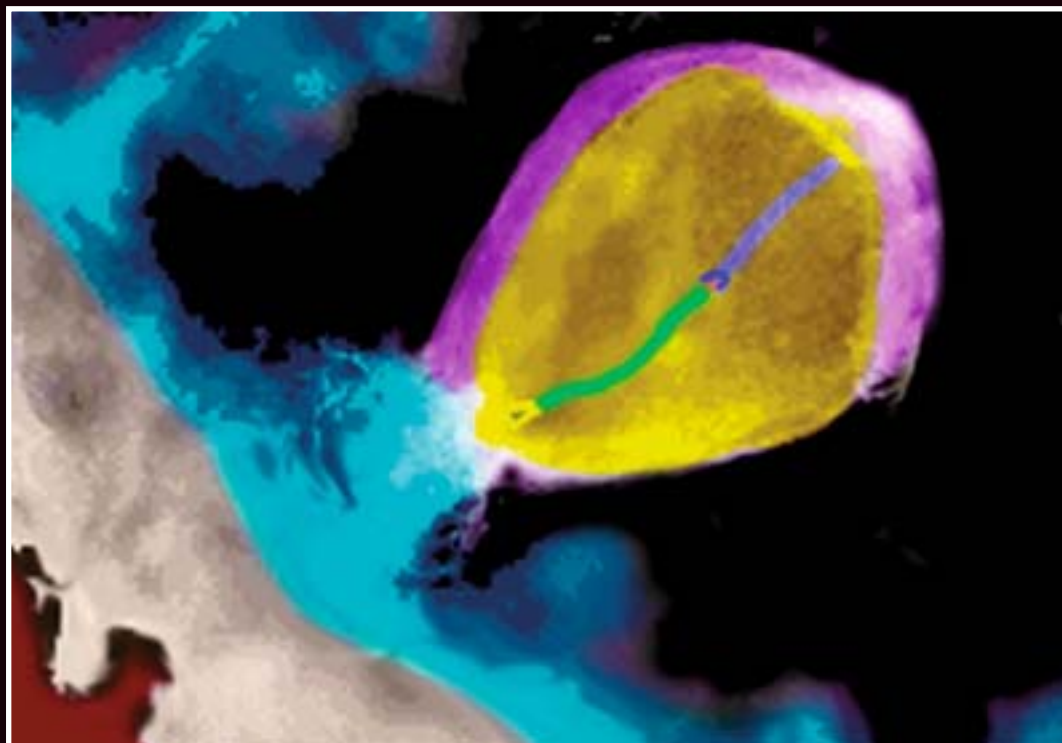

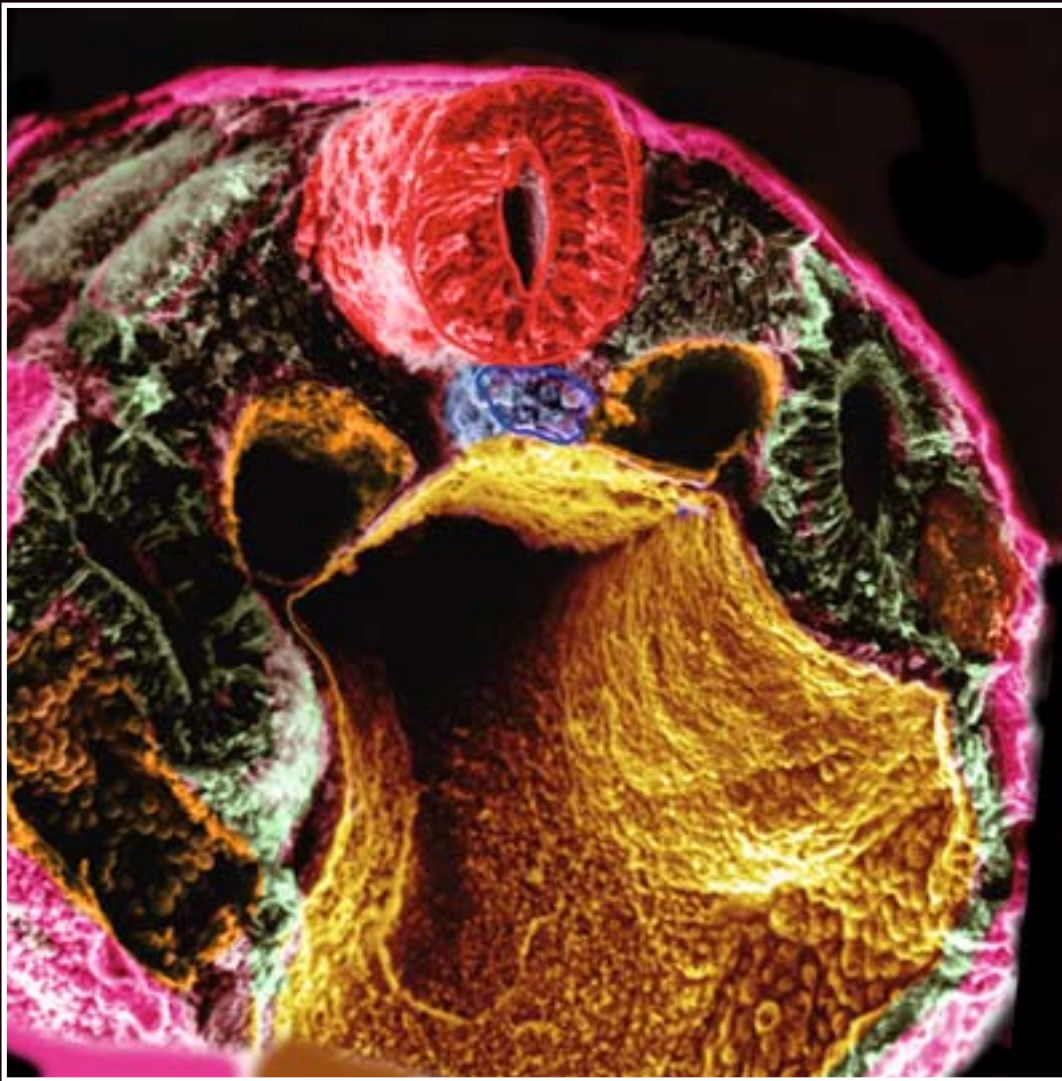
3. Embryo člověka ve stadiu tří blastomer. Blastomery mají od počátku různou dobu buněčného cyklu, vznikající počty nejsou násobky dvou. Prvních osm blastomer je totipotentních (při rozdělení z každé může vzniknout nový jedinec).

4. Časná blastocysta (pátý den po oplození) je dutá kulička. Pod zónou jsou zevní blastomery (purpurové), uvnitř je shluk vnitřních blastomer (oranžové). Veškeré tkáně těla embrya i jeho obalů, kromě zevního povrchu placenty, vznikají z vnitřních blastomer.

5. Trojlístý zárodečný terčík lidského embrya, pohled na vnitřní zárodečný list (žlutý), který tvoří strop žloutkového váčku. Nad žloutkovým váčkem je amniotický váček. Terčík je dlouhý asi 0,5 mm, 16 dní po oplození.

6. Uspořádání zárodečných listů v těle 2,5 mm dlouhého lidského embrya. Zevní zárodečný list pokožky (růžový), nervový zárodečný list vytvářející míšňi trubici (červený), vnitřní zárodečný list - základ zažívací trubice (žlutý). Střední zárodečný list (zelený), hřbetní struna (modrá).

7. Embryo člověka staré 35 dní, dlouhé 5 mm. Podél míchy jsou patrné prvosegmenty, v hrudní části embrya jsou pupenovitě základy předních končetin.

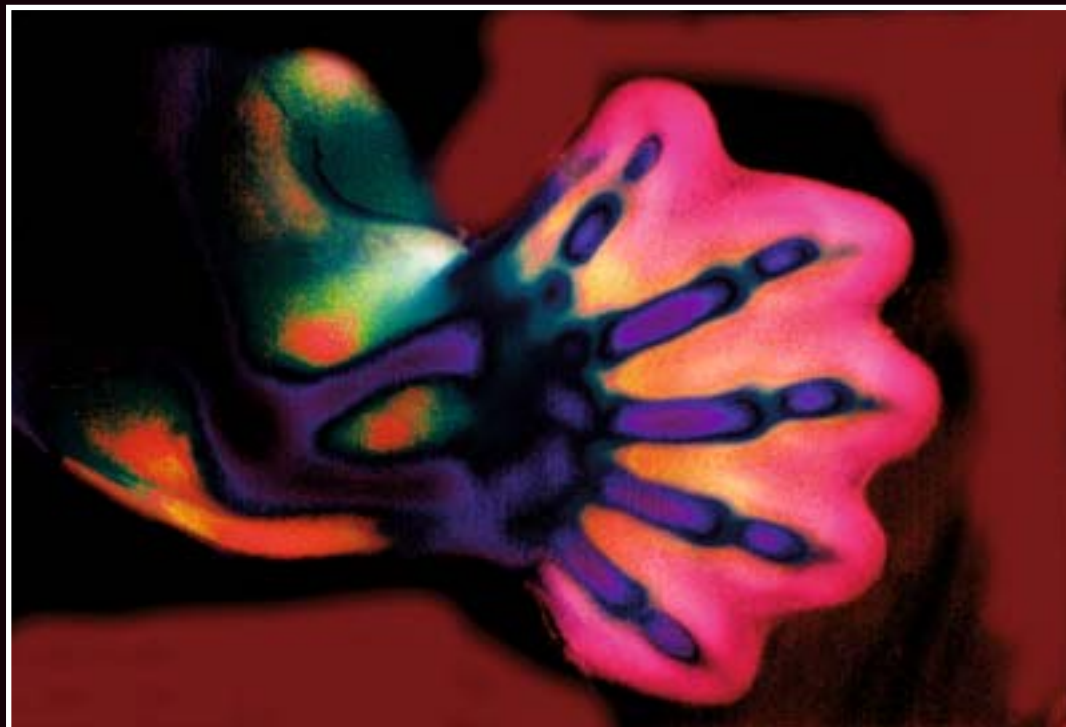
Věda zná *fakta*. Ta mohou být využita, nebo zneužita.

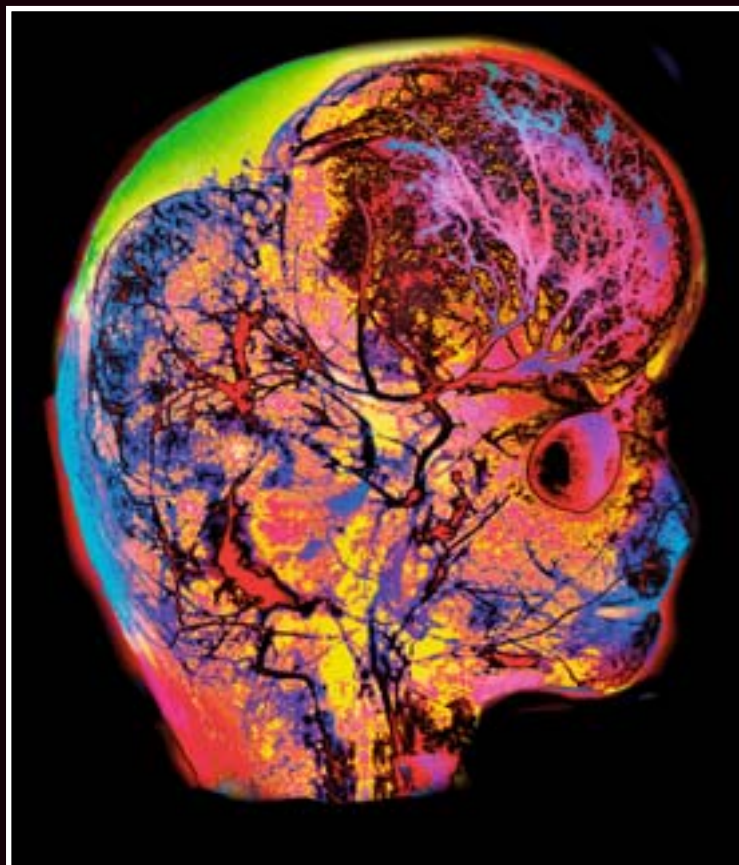
8. Pohled zředu na hlavu embrya dlouhého 2,5 mm. Přední mozkový váček je neuzavřený, pod ním je základ úst.

Záleží na odpovědnosti, na svědomí každého člověka.

9. Embryo s obaly na konci druhého měsíce po oplození. Gestační váček (růžový), vnitřní povrch váčku (modrý). Žloutkový váček (žlutý), amniotický váček (purpurový).

10. Vývoj kostry ruky plodu z 20. týdne těhotenství. V procesu kostnatění jsou chrupavčité základy kostry (modré) postupně nahrazovány kostní tkání (červená).

11. Základ ručičky embrya starého 46 dní. Kostru tvoří chrupavky, základy prstů mají charakter hrbolek.

12. Počítačem vytvořený obraz hlavy plodu dlouhého 30 mm. Barvy jsou obrazem složitého krevního zásobení.

Předat *štafetu!*

Poslat to, co umím a vím,
někomu dál, někomu,
komu to pomůže.

O to jsem se snažil.
Jestli jsem uspěl,
posoudí už jiní.

Něžný boxer

Jan Měkota, muž který byl od prvního do posledního dne českého vysílání Rádia Svobodná Evropa „u toho“...

Tak bych popsala muže, který se na mě dívá z pár desítek let staré fotografie. Jan Měkota alias Honza Douba – jak ho znají posluchači Rádia Svobodná Evropa. Muž nesmírně charismatický a šarmantní, který viděl, zažil, poznal a ví.

Muž, který se velkou část svého života pohyboval ve společnosti mnoha slavných osobností své doby. Skvělý reportér a novinář, před jehož mikrofonem stály Ella Fitzgerald, Sophia Loren, Brigitte Bardot, Gina Lollobrigida, Ritta Pavone, ale také Beatles, Rolling Stones, Louis Armstrong, Benny Goodman, Yves Montand, Count Basie, Oscar Peterson, Adriano Celentano a mnoho dalších vynikajících a úspěšných hudebníků, zpěváků, herců, spisovatelů, politiků a sportovců z celého světa...

Jaké to je, když si kluk z českých hor sbalí ruksak a jde lesem do cizí země? Je to dobrodruh, má promyšlený plán svého života, nebo si jen tak řekne „Děj se co děj?“ Lidé, kteří vlastní silou a odvahou změni „daný“ proud svého života, obvykle věří v osud a zpětný pohled je v tom utvrzuje. Honza Měkota se sbalil před svou poslední maturitní zkouškou. Tři kamarádi jeli do Sušice, pak k Černému jezeru a odtamtud šli dál lesem do Bavorska, které tehdy bylo americkou okupační zónou. Vyslýchala je CIC (americká výzvědná služba), aby zjistila, co mladí muži hodlají dál ve světě podnikat. Bylo jim právě osmnáct. Po třech dnech je poslali vlakem do Mnichova, do lágru, kterým museli projít všichni uprchlíci. Čechů a Slováků však bylo nejvíce. Poté vznikl Český tábor u Ludwigsburku, a tam vedly další kroky tří českých kluků.

„Dva roky prázdnin,“ říká této době dnes Honza. Všude nezaměstnanost, nedalo se skoro nic dělat, všichni čekali na vízum. Německo bylo pro emigranty z jiných zemí pouze přestupní stanicí. Aby si čekání nějak ukrátili a obohatili, založili si v českém lágru Masarykovu univerzitní kolej. Mladým Čechům tu přednášeli profesori, kteří byli také na útěku. Na cestu do Ameriky se čekalo velmi dlouho, schůdnější se zdálo být australské vízum, a tak se většina z nich nakonec přihlásila právě do Austrálie. Vlastně – abychom byli přesní – spousta emigrantů tehdy počítala s tím, že komunistický režim v Československu dlouho nevydrží (psal se rok 1949), a oni se tak do dvou let vrátí. Nestalo se. Všichni tři kamarádi nakonec dostali australská víza. Dva odjeli, jeden si to na poslední chvíli rozmyslel. Honza.

„Neměl jsem to dopodrobna připravené, ani jsem neměl žádnou jasnou představu, co budu dělat. Jenom jako dobrodružství jsem to celé ale také nebral. Prostě se to stalo. Život je tragikomedie... Člověk neví, jakou roli má hrát, rozhoduje se za pochodu. Pak mu ale nějaká ta role zůstane a on v ní skejsne, jak se říká.“

Vy jste ale „skejsnul“ hezky. V roli velmi zajímavé, obohacující a dobrodružné.

Zdá se, že to ale nebyla jen moje zásluha. Rozhodovalo mnoho náhod. Protože jsem odmítl vyřízené vízum a do Austrálie se tedy nevystěhoval, byl jsem tím pádem bez občanství. Poslali mě do německého tábora u Norimberku. Po třech měsících mi tam někdo povídá: „Hele, přišli nějakí lidé a vybírají do rádia, prý do nějakého zvláštního.“ Šel jsem se za těmi zvláštními lidmi podívat. Vypptávali se, kdo co vystudoval, co umí. Já měl obchodní akademii, udělali se mnou hlasovou zkoušku a vzali mě jako hlasatele. U toho konkurzu byl i Pavel Tigrid, který za války pracoval u BBC a byl pověřen vybírat vhodné lidi do Rádia Svobodná Evropa, i když oficiálně byl jeho šéfem Ferdinand Peroutka.

Takže jste se stěhoval do Mnichova?

Do Mnichova jsem přijel přesně dva roky po svém útěku z domova. V redakci se nejprve zkoušelo, kdo se na co nejlépe hodí. Kdo je lepší na zprávy, kdo by zvládl komentáře. Dva týdny jsme vysílali „na sucho“ – přesně jako na živo, jen nic nešlo do éteru. Prvního května oficiálně převzal novou stanici Ferdinand Peroutka a my začali vysílat doopravdy. Nejprve jen ráno od pěti do čtvrt na osm, v poledne od dvanácti do čtvrt na tři – a od šesti

Olympiáda v roce 1968 byla jedinou Když jsem řekl, že jsem ze Svobodné Evropy,

večer do půlnoci. Hlásil jsem spojovací texty a přehled pořadů. Původně jsme vysílali na střední vlně, potom nás dali na krátkovlnné vysílačky, které byly umístěny v Lisabonu. Krátkovlnné vysílačky potřebují větší vzdálenost, vysílá se vlastně do ionosféry a zpět. Na „cestě“ zpátky ale komunisté naše vysílání rušili, a tak se do Lisabonu museli přestěhovat režiséři a producenti, kteří kontrolovali kvalitu vysílání, žádali o opakování a stříhali ještě na místě. Stal jsem se jedním z nich.

Lisabon, jedno z nejkrásnějších měst světa. To musela být změna.

Žil jsem tam osm roků, od svých jedenadvaceti. Bylo to úžasné! Německo rozbombardované, v Lisabonu válka vůbec nebyla. Všechno bylo čisté, umyté, voňavé, místo smrků palmy... a já se učil jíst mořské ryby, pít dobré víno – jako kdybych objevil svět. Lisabon mě hodně formoval.

Proč jste se tedy vracel do Mnichova?

Nejdříve jsem na Svobodné Evropě četl zprávy a komentáře. Později jsme si ale s kolegy řekli, že bychom měli začít dělat muziku. Kvůli ní jsem se vrátil.

Váš populární hudební pořad vás také velmi proslavil.

Na světové hudební scéně kralovali Presley, Little Richard, Beatles, The Animals, Rolling Stones a my hráli jejich písničky, novinky z hitparád, plnili jsme hudební přání našich posluchačů. Měli jsme adresy v Londýně, Paříži a Vídni, kam nám lidé z Čech psali. Někteří dokonce svá jména a adresy, ale my neodpovídali, chtěli jsme je chránit před perzekucí. Ve vysílání jsme je uváděli jen pod značkami. Byl to nádherný pocit sounáležitosti s posluchači. Vybudovali jsme si velký hudební archiv a poslouchalo nás i celé Bavorsko, přestože tam lidé neuměli česky. Myslím, že na základě našeho úspěchu vznikly později hudební stanice Bayern 3 a Österreich 3.

To už jste se stal také redaktorem.

Už jsem si psal text sám, často jsem měl jen poznámky a improvizoval. Bylo to skutečně ŽIVÉ vysílání. Ve spojitosti s muzikou jsem jezdil na různé festivaly a za sportem, potom i na olympiády. Do Cannes jsme pravidelně vyráželi na Mezinárodní veletrh gramofonového průmyslu. Jednou tam byl i Český večer, který organizovali z Prahy...

Takže jste tam nesměli?

Byla to veřejně přístupná záležitost, ale samozřejmě nám čeští muzikanti nedávali rozhovory.

Asi bylo jednodušší povídat si s Leninem než s Gottem.

S tím to nešlo vůbec, ani nás k němu nepustili. Až později po letech jsme si spolu popovídali. Ale byli tací, kte-

Jan Měkota

Jan Měkota alias Honza Douba (*1931, Nová Paka) utekl v osmnácti letech z ČSSR do Německa a 1. 5. 1951 se stal nejmladším spolupracovníkem právě vzniklého Rádía Svobodná Evropa. Jako jeden z mála lidí pro stanici pracoval od jejích počátků až do posledního dne. Nejprve působil jako hlasatel, poté se osm let podílel na vysílání z Lisabonu. Velkou popularitu mu přinesl hudební pořad, který začal vysílat po návratu do Mnichova. Před jeho mikrofonom stály světové hvězdy jako Beatles, Rolling Stones, Sophia Loren, Brigitte Bardot či Ella Fitzgerald a mnoho dalších úspěšných umělců, sportovců a politiků.

ří s námi neoficiálně mluvili, rozhovor však zveřejnit nemohli, nebo se prostě báli. Byla jen jedna výjimka: na olympiádě v Mexico City v roce 1968. Tam jsem potkal Věru Čáslavskou, když získala všechny ty medaile. Před její šatnou se utvořila obrovská fronta novinářů, ale když jsem řekl, že jsem ze Svobodné Evropy, otevřeli hned dveře: „Pojďte dál, vy máte přednost.“ To se stalo poprvé a naposledy. Neměli jsme tehdy ani oficiální akreditaci. Rusové samozřejmě hned protestovali a vyhrožovali, že nebudou soutěžit.

Díky své profesi jste potkal spoustu zajímavých lidí, kdo z nich vás nejvíce oslovil?

To je těžké říci. V každém případě byli Američané vždy nejochotnější. Ale možná je to jen jejich profesionalitou, vědí, jak se má mluvit s tiskem. Například s Francouzi to bylo těžší, ale možná i zajímavější. Třeba Yves Montand a Simone Signoret. Bylo vidět, že jsou politicky informovanější než ostatní.

Dělal jste také rozhovor s Beatles, s Rolling Stones...

Tihle lidé neukáží, jací opravdu jsou. Také nechtějí vypadat špatně, mluvit o svých problémech. Když se jich zeptáte, kde začínali, každý řekne: „Nooo, ve sboru v kostele...“ Jsou v jednom kole a často ani nevědí kde. Když jsem se zeptal Theloniouse Monka, kde byl včera, zaváhal, šel vedle do ložnice ke své ženě, vrátil se a odpověděl: „In Paris.“ „A kam jedete zítra?“ „Moment...“ zase odběhl: „Berlin.“ Skvělý byl Duke Ellington, stále se převlékal, měl v šatně spoustu sak a košil. Opravdu byl „vévodou“, stejně jako Nat King Cole „králem“...

Nemůžu se zeptat na Ellu Fitzgerald.

S ní to bylo zábavné. Chtěl jsem položit otázku, ale nedostal jsem se k tomu „Už mě to otravuje, chci se našminkovat! Dejte sem ten mikrofon!“ vybafla na mne

výjimkou.

pustili mne jako prvního novináře k Věře Čáslavské.

a pak tím nejroztomilejším hlasem řekla: „Jak se máte, vážení posluchači? Jsem tak šťastná, že si s vámi mohu promluvit!“ A ke mně zase našťavaně: „Tak co? Stačí?“ Víte, je pravda, že jsem se setkal s kdekou hvězdou, ale nejzajímavější pro mě vždy byli lidé od rádia, kolegové. Celá ta úžasná exilová smetánka, režiséři Machatý, Čáp, malíř Miroslav Šašek...

Takže ti slavní neměli okolo sebe ani tu jistou auru, která nutí k úctě?

Někteří ji měli. Samozřejmě. Když sedíte proti Armstrongovi, víte, že za tím je něco neuchopitelného... Genialita, nadání, ze kterého něco vydupal. Není tuctový člověk. Ale někdy, když má člověk čas a zajde do obyčejné hospody, dá si s někým pivo, zjistí, že proti němu sedí zrovna tak zajímavý člověk. Není třeba génius, ale dá vám víc než největší hudební hvězda. Kde máte tu míru? Když se teď podívám zpět, víte, na koho si vzpomenu? Na jednoho žebráka v Tarifě. Byl jsem tam s kamarádem. Vedro, nikde nikdo, jen přes náměstíčko se směrem k nám belhal žebrák. Dal jsem mu poměrně dost peněz. Poděkoval a pak si sedl vedle nás ke stolu a objednal si víno. To mne nadzvedlo, podle středoevropského vzoru jsem se rozčilil, ale číšník mne zarazil: „Dal jsi mu ty peníze, nebo nedal? Když dal, tak ho nech být.“ To jsou zážitky, kamínky, ze kterých sestavujeme mozaiku svého života. Na toho chlapa nikdy nezapomenu.

A kdo vás tedy osobně zasáhl nejvíc?

Malíř Mirek Šašek, který mi ukazoval kdysi Paříž. Říkal jsem mu: „Mirku, ty mě vodíš po všech místech, muzeích, hospůdkách, většinou platíš, všechno mi vyprávíš... Jak ti to mohu vynahradiť?“ Usmál se: „Předej štafetu! Pošli to dál někomu, komu to pomůže, koho to bude také zajímat.“

Poslal jste?

Snažil jsem se. Jestli se mi to povedlo, závisí na tom, jak to chápou jiní. ■

SOCHY

MICHALA GABRIELA

Nejraději své sochy venčím

Stádo červených koní pasoucích se v březovém hájku, vesmírní bojovníci na bývalém vojenském letišti anebo lovící smečka sedmi gepardů v přerostlé trávě Českého středohoří. Hrátky sochaře Michala Gabriela, který nedokáže odolat onomu ďábelskému pokušení provokace, nejsou však namířeny vůči veřejnému mínění. „Když dáte nějaké dílko do galerie, je to vlastně berlička. Umístíte-li je někde venku, většina lidí jej, i když nechtíc, rozšlápne. Mě zajímá, co se s tou sochou stane, právě když je venku umístěna,“ přiznává sochař. A jde ještě dál – vyzývá samu přírodu: „Ještě víc mě vzrušuje, jak socha dokáže celý prostor kolem sebe pozměnit.“

V sochařství neexistuje pauza. *Nejel bych*

Běhající a světélkují ještěrka pod kůží ženy. Žena, kdysi vaše časté téma. Dnes jej nahrazují bojovníci, zvířata, stromy. Kam se ženy vytratily?

Zrovna nedávno mi jedna má studentka řekla, že jí všechny moje sochy připadají jako ženy. Svou křehkostí. To mě docela překvapilo. Pak jsem o tom přemýšlel... Z pohledu formy má možná pravdu. Když dělám ženské postavy, dělám něco, co nahlížím zvenku. U mužských soch je to naopak. To opakuji sebe, ty sochy jsou jakoby zevnitř. Tam chci spíše vyjádřit vlastní pocit, kdežto u ženy mě zajímá především forma. I když ve vztahu k nějakému příběhu. Ženských soch jsem

vlastně moc neudělal, ale pořád pokračuji. Nemám to téma uzavřené.

Nejen ženské.

Samozřejmě. Platí to jak o figurách hráčů, na kterých jsem začal pracovat někdy v roce 2000, tak i o ženském tématu. Právě teď dělám formu na jednu starší sochu, kterou zařadím do skupiny tří jogínských pozic. Všechny jsou v životní velikosti a budou mít stejnou strukturu z rozřezaných broskvových pecek.

Přibude do skupiny ještě další socha?

Asi ano. Nejdřív ale musím vědět proč.

To ,proč' musí přijít vždy, než začnete pracovat?

Není to podmínkou. Tvorbu mám úzce spojenou s celým životem, pracuji na sochách v paměti, dlouho mi leží v hlavě, mnohokrát se promění nebo zruší. Pak přijde okamžik, kdy je čas i fyzicky sochu udělat.

Máte v hlavě pořád několik témat. Můžete někdy říci – tak toto téma je hotové?

Ano. Každé téma se skládá z jednotlivostí a právě ty ho můžou dokončit. Sochy mě zajímají samostatně i jako jeden veliký příběh.

třeba k moři. Jen kdybych tam měl rozdělanou sochu...

A jak víte, že už jsou v té skupině všechny?

Když určitý čas umožním sochám přečkat jenom v takovém množství, které skupinu tvoří, a žádnou nepřidám, tak jsou všechny.

Ve všech tématech?

U smečky ano, ale nakonec asi hrálo roli, že jich je sedm. To číslo mám rád a pracovat na dalších zvířatech mě přestalo zajímat. Naopak velmi mě zajímá proměňování zvířat do různých struktur. Ostatní témata mám stále otevřená.

Proměňování do různých struktur a do krajiny?

Ano. V krajině sousoší vlastně není hotové nikdy. Nejdřív se pokusím pro sousoší najít krajinu. Ta je ale pokaždé jiná – ráno, večer, v dešti nebo na podzim. Je to strašně zajímavé a vzrušující sledovat ty proměny v souvislosti s příběhem soch. Je to neuvěřitelné a pokaždé z toho mám absolutní euforii.

Každý hledáme své odreagování jinde, vy ale zpátky ve své práci.

No jasně. V této profesi neexistuje žádné oddělení, nějaká relaxace či odříznutí se od práce. Já bych třeba nejel k moři. Jedině, pokud bych tam měl rozdělanou sochu. Rád vzpomínám na svůj pobyt v Kalifornii, který byl součástí Ceny Chaluppeckého v roce 1994. Ateliér jsem měl na pobřeží a mé představy a plány začaly být velkorysejší.

Prostor – vaše veliké téma. Co je víc? Vaše reakce pomocí soch na prostor nebo reakce prostoru na vaše sochy?

Nevím. Je to stejná otázka, chci-li být prostorem ovlivněn, anebo chci-li ho ovlivnit sám. Když pracuji na soše, která má být trvale umístěna v nějakém prostoru, má jej ovlivnit. Když hledám krajinu, ve které chci sochy rozmístit, tak jsem spíš zvědavý, jak prostor ovlivní sochy. Zrovna u sousoší složených z více soch

to má velký smysl, protože právě tím, jak je v krajině rozmístuji, jsem jimi ovlivněný. Ovlivnit místo dokážou sochy už ze své podstaty. Jen se to špatně předává pomocí fotografií. Často je to dlouhý boj o sdělení.

Pouhé chvílky.

No právě. To je to záluďné. Někdy to vypadá úžasně, ale už to nejsme schopni nafotit. Jenom někdy tam to ideální setkání proběhne.

A konec.

Jistě. A vůbec k tomu nepotřebuji diváky. Mě hlavně zajímá, jak se socha v krajině chová, jestli ji socha vůbec unese. Když zjistím, že ano, a že ji dokonce může dost výrazně přetvořit, jsem odměněný. Dobré je, když se to podaří v místě, které se zdá být úplně banální.

Alef, 1997, dřevo – dub

Myslíte tím třeba vojenské letiště v Hradčanech u Mimoně, kam jste umístil své bojovníky?

To je naopak nádherný prostor. Jak ale jezdím krajinou, je v podstatě úplně jedno, kde zastavím. Udělat to správné rozhodnutí je však strašně těžké, když nemáte jasný záměr. Čím je však jasnější, tím víc je jedno, kde zastavím.

Rozhodování, někdy i v detailech, bývá v životě to nejtěžší. Je to i vaše téma?

Čím jsem starší, tím víc si uvědomuji, že mu neuniknu. V mládí za nás pořád někdo, aspoň do určité míry, ta rozhodnutí dělal. Tehdy se však člověk snažil rozhodování na sebe převzít. Postupem času zjišťuji, že život už je jen jedno rozhodnutí za druhým. A že v tom člověk už lítá úplně sám. I umění je vlastně pořád nějaké rozhodování. Příroda a krajina umění nejsou. Krajina je krásná, ale umění je vybrat to správné místo, které vás osloví, ve zkratce sdělit, v čem vás oslovilo.

Výtvarné umění je samotářská disciplína, když ale předkládáte veřejnosti svá díla, současně obnažujete i své názory, pocity. Je to pro vás problém nebo výzva?

Dřív jsem s tím měl obrovský problém, někdy jsem nešel ani na vlastní vernisáž. Nějak, a za to jsem docela rád, jsem se omlél, už to neřeším. Není čas. Každá poctivě dělaná profese s sebou nese i obláček, který pozvedává sebevědomí. Musím si být především jistý, že jsem udělal maximum, že prostě na víc nemám.

Když cítíte svůj pomyslný strop, nemáte chuť ho překonat, třeba i pomocí techniky?

Aha, vy míříte k našemu pracovišti 3D. Ono je to úplně jedno. Ta technika, to všechno, z čeho jsem nadšený, je vlastně jen lepší špachtle. Obrovsky pomůže, všechno urychlí, dokonce i proces myšlení. Technika nám umožní ze složitě

Zahrada, 1991, 2005, 1999, dřevo – dub – smrk – jasan

a náročné práce udělat práci rovnající se skice. To znamená rychlé přemýšlení, ale už ne s tužkou, ale s technologií.

Když je dnes všechno zrychlené, je dobře, že toto urychlení dopřejete i studentům?

Každá generace je rychlejší. Tito studenti budou prožívat ve srovnání s nastupující generací stejný problém. Mě spíš fascinuje, jaké možnosti to dává. Samozřejmě mě to fyzicky tlačí a jsem občas smutný z toho, že někdy nejsem schopen pracovat s technikou tak rychle jako můj sedmnáctiletý syn.

To není jen váš problém.

Ano, ale zase my máme tu zkušenost a sebevědomí k rozhodnutí, které oni nemají. A už se od nás očekává, že co řekneme, to platí. Lidé, kteří u mě dnes nakupují, mají málo času a berou mě jako odborníka. Kdybych jim jako kdysi řekl – je to špatný, dál by o tom nepřemýšleli a otočili by se. Váží si názoru autora.

Podle mnohých umělců autor však nemusí být vždy nejlepším kritikem svého díla. Kde je role pro znalce?

Aby vás nepodvedli. Když nebudete znát dílo Salvatora Dalího a někdo vám namaluje přeteklé hodiny visící z vět-

• **Akademický sochař doc. Michal Gabriel se narodil 25. 2. 1960 v Praze, kde žije a pracuje. Absolvoval Akademii výtvarných umění v Praze, v roce 1994 získal Cenu Jindřicha Chaloupeckého. Nyní vede ateliér figurativního sochařství Fakulty výtvarných umění VUT v Brně, kde je také děkanem. Svá díla představil na desítkách samostatných i společných výstav. Zastoupen je ve sbírkách Národní galerie v Praze, Alšovy jihočeské galerie v Hluboké nad Vltavou, Muzea umění Olomouc, Galerie moderního umění v Hradci Králové a v soukromých sbírkách v České republice i v zahraničí.**

Dělám sochařinu, protože pracuje s časovým přesahem...

ve, můžete být nadšená. Když ho znáte, smějete se, protože všechno ostatní je hloupé. Vlastně je to vaše věc. Když ale komise rozhoduje o veřejné zakázce, nemá právo se nechat podvádět. Možná jsou někteří z těchto „umělců“ úspěšní, ale to ke štěstí nevede.

Co je podle vás úspěch? Třeba rok 1993, kdy jste se podílel na deseti společných výstavách a měl tři samostatné?

To já vůbec nevím. Osobně za úspěch

považuji to, když jsem spokojený. Se sebou, se životem.

Několikrát jste řekl slovo čas. Sochařina je v podstatě ideální forma, jak jej zastavit.

Já tu sochařinu dělám proto, že pro mě je to jedna z forem umění, která skutečně s časovým přesahem pracuje. Kámen – jeho sdělení je tak komplikované a náročně postavené proto, aby vydrželo. Divadlo je věc okamžiku, poezie je už delší, malířství se počítá na staletí. Ale

sochařina je i na tisíciletí. To mě zajímá. Přenést okamžik, kdy ta věc vznikala, takovou formou, aby byla, i když třeba trochu jinak, čitelná i do budoucnosti. A to je ten čas.

Nejen historici umění tvrdí, že už od pradávna bez umění nelze přežít...

Nedávno jsem při předávání diplomů studentům vložil do projevu, že jediné, co si myslím, že má v životě smysl, je umění. Seděli tam dědečkové, babičky, možná si řekli – takže to, co jsme dělali, nemělo smysl? Já to samozřejmě myslel s velkým přesahem. Ne jako konkrétní umění, ale jako druhou formu existence. Jedna je ta rozumová, druhá citová. Ta se projevuje buď vírou, nebo uměním. První části, rozumu, si nesmírně vážím, ale v okamžiku, kdy svět vysvětlujeme jenom racionálně, je to jen čistá reprodukce. Vědecké poznatky zlepšují naše přežití, ale nepomohou k pochopení smyslu čehokoli. Vědecké myšlení má však jednu obrovskou výhodu – můžete navazovat.

A v citové sféře ne?

Ne. Tam nikdo nemůže navázat na vás. Umělec přináší uzavřený názor, se kterým můžete nebo nemusíte souhlasit, oslovuje vás něčím, co nemá rozumovou složku. Může to být i naivní, a přesto na to zíráte. Rozum vám nadává, ale

vy jste spokojená. Zjišťujete, že možná v tom je ten smysl.

Umění jako odpověď na smysl života?

V umění neexistuje vývoj. Nikdy nemůžete říct, že malby v Altamiře jsou horší než třeba Picassovy. Ale můžete to říct při srovnání pazourku a gama nože. V dětství jsem si představoval, že kdybych se se současnými znalostmi mohl vrátit do renesance, šokoval bych da Vinciho znalostmi z nejrůznějších vědeckých oborů, ale v umění bych byl v háji. ■

Vincent ve Vídni

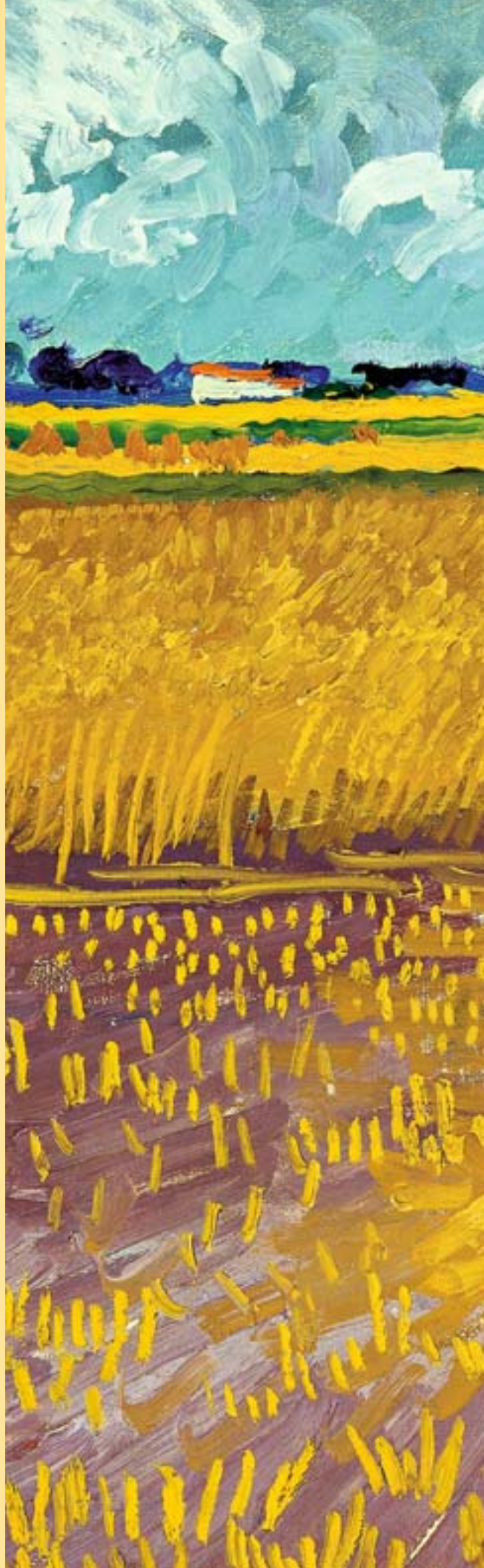
Tak obsáhlou výstavu děl Vincenta van Gogha neviděla Evropa téměř dvacet let. Ve vídeňské galerii Albertina je do 8. prosince vystaveno na 150 obrazů a kreseb slavného malíře. Díváte se na ně a té otázce se zase neubráníte: Kdo byl Vincent?

Malujete jako blázen! Tak reagoval Paul Cézanne, když mu ten podivný Holanďan, co chodí po Montmartru v montérkách, kouří dýmku a s každým se hádá, ukázal poprvé svá plátna. Potkali se v obchůdku na pařížské ulici Clauzel číslo 14, kde otec Tanguy prodává potřeby pro malíře. Mezi kbelíky s barvami tady stojí opřená o zeď plátna Cézanna, Gaugina, Pissarra a dalších „nepochopených“ malířů. I když je nikdo nekupuje, Julien Tanguy trvá na pevných cenách: 100 franků velké plátno, 40 malé. Po příjezdu van Gogha se zásoby v obchodě ještě rozrostou... Malujete jako blázen! Nad Cézannovým výkřikem se Vincent tehdy ještě usměje. Píše se rok 1886 a sám netuší... Když ho o dva roky později Paul Gauguin portrétuje v Arles, Vincent suše konstatuje: „Jsem to přesně já, ale až když jsem se zbláznil!“ Na druhý den nejprve s břitvou v ruce napadne Gaugina, posléze sám sebe zmrzačí. Šílenství – konstatují lékaři.

Dvakrát Vincent

Byla nemoc, pravděpodobně epilepsie, důsledkem prožitých útrap, nebo jejich příčinou? Lékaři krčí rameny. Vincentův život byl samé zklámání. A diagnóza? Možná nedostatek lásky. Možná. Snad. Jak se to ovšem mohlo stát, když byl Vincent milované dítě? O to milovanější, protože přišel na svět přesně na den a rok po bratru, který po šesti týdnech zemřel. Anna Cornелиe a Theodor van Gogh svého

Pšeničné pole se snopy, 1888, olej na plátně (© Honolulu Academy of Arts)

druhorozeného syna, který po prvním zdědil i jméno, hýčkali. Na venkovské faře v holandském Zundertu se ještě narodilo pět dětí, ale Vincent byl vždy výjimečný. Rodiče mu poskytli vzdělání na střední internátní škole a pak za pomoci bohatého strýce získal místo u prestižní firmy Goupil. Vyučil se obchodníkem s obrazy a v roce 1873 ho šéfové posílají do Londýna, aby posílil anglickou filiálku. Rýsuje se před ním zajištěná budoucnost, je mu dvacet – a poprvé se zamiluje. Ta dívka se jmenuje Uršula Loyerová, je dcerou majitelky penzionu, stará se o děti v jeslích a ráda snáší lichotky. Když se Vincent ovšem rozhoupe k vyznání, dostane se mu studené sprchy. Uršula se směje, už tady byl jiný nájemník a s tím se zasnoubila.

Poslechněte slova Páně

Zní to až banálně – ale zdá se, že první milostný neúspěch obrací Vincentův život naruby. Dosud ukázněný farářův syn se začne utrhouvat na zákazníky v galerii, takže je vypoklonkován z londýnské filiálky, posléze vyhozen z pařížské pobočky firmy Goupil. Pokus uživit se jako učitel na aglikánské škole v Ramsagate také nevyjde. Zasáhne ho setkání s chudými rodinami na kraji Londýna, za kterými ho poslal ředitel školy vymáhat školné. Emotivní mladík, jenž poprvé vidí absolutní

Most přes Sein v Asnières, 1887, olej na plátně (© Stiftung Sammlung E. G. Bührle, Zürich)

Na vedlejší straně Cesta poblíž Arles (Kraj polní cesty), 1888, olej na plátně (© Pommersches Landesmuseum, Greifswald)

Co to ve mně vlastně vězí?

Zastřižené břízy, 1884, tužka a hnědá perokresba, matný akvarel (© Van Gogh Museum, Amsterdam)

Sorrow (Žal), 1882, tužka a perokresba, (soukromá sbírka)

Ulice v Les-Saintes-Maries-de-la-Mer, 1888, perokresba, hnědý inkoust, křída na tkaném papíře (© The Metropolitan Museum of Art, New York)

Cítím oheň, který nemohu nechat ubasnout

bídu, rozdává vše, co má v kapsách, vrací se do školy bez jediné knihy školního a logicky dostává na hodinu výpověď. Tehdy odjíždí z Anglie a dá se zapsat na studia teologie v Amsterdamu. Když o několik měsíců později univerzitu opouští, napíše bratrovi Theovi: „Člověk si nesmí příliš usnadňovat život.“ Přihlásí se tedy do školy pro praktické kazatelství, ale církevní hodnostáři mu nepřidělí místo. Odejde na vlastní pěst do kraje Borinage, nejchudší uhelné belgické pánve, a stává se tím, čím podle mínění zkušební komise pro udělování kazatelského oprávnění nebyl hoden být – skutečným misionářem. Bydlí v chatrčích s horníky, učí děti číst, pečuje o nemocné tyfem a přitom „káže slovo Kristovo“. Nejprve je jim k smíchu, ale posléze se zastavují – protestanté i katolíci – a naslouchají.

Postranní myšlenky

„Co to ve mně vlastně vězí?“ ptá se. Přemírá emocí, tak se možná jmenuje ta nemoc. Lekla se jí svého času Uršula, vášnivost Vincentových gest i činů vyděsila církevní pohlaváry, v děsu před ní prchá také sestřenka Kee, když se do ní nečekaně zamiluje. Otec žádá Vincenta, aby se pokusil žít jako knihkupec nebo učitel, ale syn všechny příležitosti promarní – a pak se dá do malování. „Načmáral jsem kresbu, na které jsou uhlokopové... jak jdou ráno ve sněhu po pěšině, podle dlouhého živého plotu, sotva rozeznatelní jako stíny, které přecházejí v ranní širáni,“ píše Vincent bratrovi Theovi a je zase u vytržení. „Jsem dalek toho, abych si stěžoval, ale právě v uměleckém životě, i když není vůbec tím pravým životem, se cítím téměř šťasten, jako bych mohl být v ideálním pravém životě.“ Co je pro Vincenta van Gogha pravým životem? „V malování se snažím nalézt prostředek, jak žít bez postranních myšlenek,“ odpovídá sám. Postranními myšlenkami zdá se být touha po rodině.

„Jak to přijde, že na této zemi je žena tak sama a tak opuštěná?“ Věta, kterou napsal Vincent van Gogh pod svou kresbu Sorrow (Žal), vyjadřuje, co cítil k Sien. Neboli – k prostitutce Christine, kterou potkává v jedné haagské kavárně roku 1882. Ke zděšení svých blízkých těhotnou Christine nastěhuje do svého nuzného bytu, živí ji, ošetřuje (a také se od ní nakazí), posléze také pečuje o její dítě. Několik měsíců se mu daří namlouvat si, že vytvořili úplnou rodinu. Když má však Sien porodit další dítě, Vincent ani nezkoumá, zda to je nebo není jeho potomek, a prchá zcela vyčerpan z Haagu.

Neštěstí mě neušetří

„Přicházejí okamžiky, kdy shledávám, že veselá je pouze jistota, že neštěstí mě neušetří, určitě ne,“ píše Vincent v roce 1883. Je mu třicet let. Před třemi roky začal kreslit, sotva před rokem se skutečně vážně začal věnovat malování. Zbývá mu ještě sedm let života. Za tu neuvěřitelně krátkou dobu namaluje přes 900 pláten, jež jednou jeho jméno proslaví po celém světě. Sám však prodá jen dva obrázky.

Samota ho už bolí, ani vytržení z barev a tvorby ji nedokáže zaplašit. Během let, co mu ještě zbývají, už nepotká jiné ženy, než jako byla Sien. Nemoc a vysilující záchvaty ho izolují od přátel. Gauguin ve zmatku prchá ze společného ateliéru v Arles, ani věrný bratr Theo, který mu kdysi koupil první štětce, nebude s malířem v okamžiku, kdy se střelil do prsou. Mizerně. Umírá dva dny – už v bratrově náručí.

„Cítím v sobě oheň, který nemohu nechat uhasnout, ale naopak ho musím rozdmýhávat, i když nevím, k čemu mě to nakonec přivede. Vůbec bych se nedivil, kdyby výsledek byl chmurný. Ale za určitých okolností je lépe být poraženým než vítězem, spíš Prométheem než Diem,“ zapsal si kdysi utýraný Vincent van Gogh. Výstava ve vídeňské Albertině však dnes také vypráví o jeho velkém vítězství... ■

Nemocnice v Saint-Rémy, 1889, olej na plátně (© The Armand Hammer Collection)

Vchod do Moulin de la Galette, 1887, tužka a perokresba černým inkoustem, průhledné a matné akvarely na tkaném papíře (© Van Gogh Museum, Amsterdam)

www.albertina.at

Prof. MUDr. Ctirad John, DrSc.

Medicína je ponor do duše

První sloka zní jako od Fráni Šrámka: V kvintě byl každý z nás biolog/ Mnohé jsme četli z křídel motýlů/ Nejhloub nás zasáhl češtinář/ Když s námi četl Postilu. Ta báseň se jmenuje Chelčická a pokračuje pak už trochu pochybovačně tím, že středověký prorok a odpůrce násilí sice mohl být někdo úplně jiný, ale v jeho Sieti víry pravé však uvízli vyvolení. Múzický, a pokud to tak smím říci, polyvalentní muž, osmaosmdesátiletý imunolog Ctirad John, který je autorem této básně (a celé řady dalších půvabných veršů), tam uvízl také.

Píšete básně a literární texty, režíroval jste divadlo... Jak to, že jste se, pane profesore, zapletl s imunologií?

Kořeny jsem mikrobiolog. Do biologie jsem se zamiloval na gymnáziu a pak jí propadl na medicínu díky skvělému učiteli Janu Bělehrádkovi. Po válce, když jsme se vrátili na fakultu, jsem nahlédl, že je třeba si umazat prsty, něco konkrétního dělat. A protože přitažlivou postavou na fakultě byl profesor František Patočka, zakladatel české bakteriologie a virologie, a protože kamarádi tvrdili, že bude ohromné, co se bude dít v mikrobiologii (proměnlivost mikrobů je šlágr!), šel jsem na ni. A byl jsem tam rád.

Ale také jste koketoval s psychiatrií.

To pod vlivem profesora Laufbergera, který mi říkával: „Človče, vy máte smysl pro psychologii!“ Vedly mě k tomu i nepovinné přednášky profesora Vladimíra Vondráčka. Ano, toužil jsem být psychiatrem, říkal jsem si, že je to ponor do lidské duše. Později jsem zjistil, že celá medicína je ponor do duše.

Jednou jste také řekli, že medicína pro vás představuje základ myšlení.

Protože dělat odtážitou, astrální filozofii není dobré. Dobré je vrtat se v sobě, rozumět životu a sbírat materiál. A kde

jinde sbírat materiál – krvavý, kambiální, základní – než v medicíně? A tak jsem na ni šel. To potom vyústilo v to, že jsem se zabýval nejen svým oborem, ale také tím, čemu se říká příčinné vazby.

Po studiích jste zůstal na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Proč?

Odolal jsem vábníciče přesunout se do Biologického ústavu Akademie věd. Akademik Ivan Málek po mně chtěl, abych se zabýval proměnlivostí mikroorganismů, což bylo ovlivněno sovětskou vědou. Její tehdejší pohled mi nevyhovoval, zůstal jsem proto u imunologie a stal se jedním z těch tvrdošijných, kteří nepustili fakultu. Tím jsem položil karty na stůl. Řekl jsem si: tvůj život nebude život šťastného žiletkového vědce, který se věnuje ostří jedné věci. Musel jsem řešit otázku, co to je pedagogika. Napumpoval jsem do několika generací lékařů obdiv a lásku k imunologii. Že imunologie je to pravé! Imunologie je to, jak lze uvažovat v celé medicíně, protože imunitní reakce je důležitý regulační mechanismus, který se uplatňuje i u řady neinfekčních stavů. Vlakovou nemoc, kterou jsem se zabýval, představovala brucelóza. Onemocnění, jež patří mezi antropozoonózy, je přenosné ze zvířete

na člověka. Brucelóza má zvláštní charakter: bakterie, brucely, mají tendenci k intracelularitě, to znamená udržovat se stále uvnitř buněk. A tím dochází k přeladění organismu k chronicitě. A teď už jsem u toho: nejde jen o bakterie a o jejich působení, ale také o to, co dělá makroorganismus. A to je imunologie.

Jaká byla před více než padesáti lety?

Pádila. Při svém pobytu v Pasteurově ústavu v Paříži na začátku 60. let jsem si mohl ověřit, jak vypadala první etapa imunologická, pasteuovská v 19. století, kdy se neznaly příčiny a možnosti ovlivňování imunitních reakcí. Po Pasteurovi – to jest v první polovině 20. století – nabyla imunologie charakter strukturální, fyzikálně chemický, šlo se po problematice sér, protilátek, jejich fyzikálně chemických vlastností. Ovšem už na začátku 20. století náš slavný internista Josef Pelnář ve stati *Co je to imunita* říká, že ty štávičky, sérum, tekutiny nejsou všechno, že podstatné jsou buňky. Naprosto vizionářský pohled! Od padesátých let 20. století se začala rozvíjet nová éra v imunologii – její druhý zlatý věk. Všichni jsme cítili, že imunologie bude hýbat moderní medicínou. A to se také stalo. Podívejte se na definici zdraví, tak, jak ji formu-

luje Světová zdravotnická organizace. Ta zdůrazňuje, že není jen to somatické, ale také to psychické, co dělá člověka, aby byl šťasten, a to že je ono zdraví... Imunologie je obor, který do této koncepce výrazně zapadá. Protože regulační imunitní mechanismy vedle endokrinologických a nervových jsou tím podstatným, co zasahuje do optimálního vyladění stavu organismu, aby se cítil zdravý.

Význam psychosomatiky v imunologii byl konstatován už v 60. letech, ne?

Už tehdy jsme se o to snažili. Společně s primářem Trojanem z krčské Thomayerovy nemocnice jsme se třeba zabývali otázkou infekce a terapeutického spánku. Vycházeli jsme z toho, že terapeutický spánek, který ovlivňoval onemocnění cévního a kardiálního systému, by mohl zasáhnout do infekce. Na modelu brucelózy jsme nasazovali útlumový spánek, čímž jsme aktivovali chronické onemocnění a pak jsme ho mohli ovlivňovat nasazením antibiotik. Nastala souhra antibiotik s fyziologií.

Brucelóza se dá antibiotiky beze zbytku zlikvidovat?

Když už jsme měli k dispozici tetracyklin, šlo to. Ale jen v akutním stadiu.

Sám jste se brucelózou nakazil v laboratoři. Zbavil jste se jí?

Ty bakterie v sobě neustále nosím a předpokládám, když mívám občas zvýšenou teplotu, že to bude tím, že se uvolňují. Úplně se jich zbavit nelze. U lidí, kteří pracovali laboratorně s brucelózou, se i na pitevním stole brucely v buňkách nalézají. Na druhé straně to má ale výhodu – je to trénink makrofágového systému. Já sám odolávám víc jiným infekcím, protože mám v sobě permanentní antigenní tlak, který mi dodává podněty, abych byl celkově odolnější.

Vraťme se ještě k optimálnímu vyladění organismu...

... a k psychice! Je velmi důležitá, třeba při alergických onemocněních. Víím to od své dcery Štěpánky, kožní lékařky, která se zabývá atopickým ek-

zémem. Tam chování maminky, způsob ošetřování a natírání krému má naprosto zřetelný význam. To je nebe a dudy, když jen někdo něco natře, anebo když to natře s láskou. Což naprosto odpovídá moderním experimentům o psychosomatice, které s oblibou cituje prof. Cyril Höschl: jak jsou odolná potkaní mláďata, která maminky olizovaly a o která pečovaly, proti těm, kterých si nikdo nevěšmal. Když je člověk v základní harmonii v mládí, k čemuž patří také harmonie imunologická, prodlouží se mu věk. I když je dlouhověkost zajisté dána geneticky, jsou už náznaky, že tam, kde byla harmonie v mládí, prospívá to délce života.

Jak to vlastně je, stárneme s imunitou, nebo stárne imunita s námi?

Dnes se ukazuje, že dysfunkce, dysregulace v imunitních reakcích je skutečně jednou z příčin stárnutí. Oslabení imunity a rozhození imunitních reakcí není fenomén stárnutí, ale je to jedna z příčin, proč člověk stárne.

V padesátých letech, kdy začala ta druhá nadějná etapa imunologie, se obecně věřilo, že všechny infekce zmůžou antibiotika. Co dnes přináší postantibiotická éra?

Letos na podzim jsme si připomněli už osmdesáté výročí Flemmingova objevu penicilinu. Když přišla antibiotika, nastala revoluce v celé medicíně. Říkali jsme si, kam to jde? Vždyť nebudeme mít práci, bude celkem jedno, co kultivujeme, co jako etiologické agens nalzáme. Objeví se horečnaté onemocnění, my chytíme příslušnou bakterii, ale nebudeme si s ní muset příliš hrát a přesně ji identifikovat, podáme antibiotikum a ten člověk se uzdraví. Jenže příroda je chytřejší než jsme my badatelé a dovede se bránit. Vznikla rezistence, kmeny se začaly stávat odolnější vůči antibiotikům. A co víc – postupně se ukázalo, že antibiotika oslabují imunitní reakce. Tím jsem se zabýval kokrétně já a prokázal jsem to jak na humorální, tak i na buněčné úrovni.

Dnes se mluví o propojení imunologie a genetiky. Co si máme představit?

Genetické laboratoře nezažalují

a snaží se osvobodit lidstvo od závislosti na antibiotikách. Ony základní buňky, které tvoří obranu, ty mečnikovovské makrofágy by mohly být získány z těla nemocného (u chronických případů), u akutních budou antibiotika stále lékem první volby: bude možné je opracovat geneticky a vrátit do těla, aby mohly požírat bakterie. Také je možné si už představit, že se toho ujme farmaceutický průmysl a látky, u nichž se ukáže, že makrofágy produkují, uměle vyrobí. Ale pozor,

K čemu by *to všechno* bylo, kdybychom

pianissimo! Konec antibiotik nenastane, stále je třeba hledat nové kmeny, nalézat nová antibiotika, která přijdou do panského terénu a rezistence nebude tak snadno navoditelná, jako se to stalo s penicilinem.

A váš odhad? Kdy se genetici do imunologie vložít prakticky?

Během desetiletí. Domnívám se, že je to s největší pravděpodobností už velmi blízké.

Probrali jsme jednotlivé etapy imunologie, ale – co vaše osobní, životní etapy? Která byla ta zlatá?

Ke štastným patřila středoškolská léta na prachatickém gymnáziu s osvědčenými profesory, kteří měli úroveň dnešních docentů na vysokých školách. Vryp dvou z nich byl neodolatelný: profesor biologie Chadraba s námi probíral, už ve 30. letech 20. století, genetiku. Druhý byl profesor češtiny Voříšek, kazatel Jednoty bratrské v nedalekém Hu-

sinci, ohromně sečtělý člověk, který mi vtiskl do ruky tak různorodé knihy jako životopis Rimbaudův a současně O studii děl básnických od T. G. Masaryka. Vedl nás tak, že jsme se opravdu cítili být studenty Masarykovy republiky. Měl jsem dokonce konflikty se svým učitelem dějepisu, který vykládal historii v duchu Pekařově. Když dnes mluvím s někým mladým o první republice, říkám si, neměl jsi to štěstí, abys v té době žil, nemůžeš pochopit její nuance.

Dobré je *vrtat se v sobě*, rozumět životu a sbírat materiál.

Pak ale přišla druhá světová válka, bylo vám 19 let, začal jste studovat, ale nacisté české vysoké školy zavřeli.

Ohromně mě tehdy ovlivnila knížka Kamila Bednáře *Slovo k mladým*. On tehdy moji generaci definoval jako zklamanou a mlčenlivou, jejíž všechny jistoty se zhroutily. Napsal, že je třeba jít do sebe a stát se člověkem celistvým, nahým, osekávaným od všech vlivů politických, které už neplatily. Propadli jsme poezii. Když do toho protektorátního úhoru vběhla Ortenova Čítanka jara, bylo to zjevení. Pomáhalo to žít v hrůze, která za protektorátu foukala z každé škvíry. Do ortenovské generace patřil také prozaik, jehož jméno dnes málokdo zná. Říkám to až s uzarděním, ta knížka na mě udělala veliký dojem. I na moji pozdější ženu Boženku, se kterou jsem tehdy chodil. Autorem byl středoškolský učitel v Chrudimi Miroslav Hanuš. Knižka se jmenovala *Pavel a Gertruda*. Na třech postavách – gymnazijního profesora, jeho stárnoucí milenky a drsného sochaře předvedl Hanuš hrůzu života v tom, že je třeba se zamyslet, jestli jsme skutečně v rukou hráčů v kostky. A těmi hráči, těmi karbaníky jsou čas, stárnutí, ulpívání, mizení.

Ale vy jste byli přece tolik mladí!

Tenhle bolestínsko introvertní stav, do kterého se moje generace dostala,

pásmo ze hry Václava Renče *Císařův mim*. Vladař Dioklecián tam říká: „Já chci stálost, pevnost, řád.“ A herec Genesisus mu radí: „Hledej řád v tom, co se mění.“ Diváci na to tehdy bouřlivě reagovali. Vždyť tolik doufali ve změnu.

Lidé, kteří v té době dělali kumšt, divadlo, byli převážně levicově zaměření, touhle cestou jste se zřejmě dostal do odbojové skupiny Předvoj, ne?

Dnes mi to připadá dost naivní, co jsme tehdy dělali – psali jsme letáky, občas přestříhli nějaký telefonní drát.

A riskovali život...

No, zavřít nás mohli. Jsem dnes vděčen, že mě nesebrali. Některé z nás sebrali. Organizační jádro Předvoje, které vzniklo při Evangelickém sboru v Praze na Smíchově, skončilo ve vězení celé. A protože Karl Hermann Frank věděl, že ti chlupci patří k české intelektuální elitě, ještě 4. května 1945 jich několik desítek dal popravit.

Jaké to bylo pro vás po válce?

S Boženkou jsme se vrátili na vysokou školu. Přezrálí studenti, o šest let zestárlí, ale o to víc jsme si toho vážili. Tehdy jsme si řekli, že se rozdělíme, budeme to sát ze dvou stran, ona studovala filozofii a já medicínu. Přirozeně, že jsem si

nedal ujít, když mě přivedla do knihovny, kde přednášel moderní ruskou literaturu Bohumil Mathesius, Boženka zas chodila na Bělehrádkovy semináře o holismu. Svět se nám nadějně otvíral.

Optimistická byla i šedesátá léta, ne?

Šťastná doba bylo jaro 1968. Pro mě začalo už v letech 1961 a 1962. Protože jsem díky Reformnímu reálnému gymnáziu v Prachaticích uměl francouzsky, mohl jsem půl roku žít v Pasteurově ústavu v Paříži. Znovu se otevřelo okno do světa. Pošli osla do Paříže, komoň se ti vrátí! V Paříži jsem žil dvojím životem, vědeckým a kulturním. Nebylo týdne, abych nešel do Louvru a do divadla. V Odeonu tehdy kraloval slavný herec a režisér Jean-Louis Barrault, měl jsem to štěstí, že jsem ho viděl jako Josefa K. v Procesu, v adaptaci, kterou dělal André Gide. Protipólem bylo průzračné, nádherné divadlo, bohužel už zaniklé, Théâtre national populaire, které vedl slavný herec, skladatel a zpěvák Jean Vilar. Od roku 1962, kdy jsem se z Paříže vrátil, jsem si nesl v duši pražské jaro.

A když zachvátilo celou zemi?

Měl jsem řadu malérů. V roce 1968 vše dokonce vyústilo v to, že jsem se stal jakýmsi tamborem studentů. Spolupracoval jsem s Martinem Bojarem a Michalem Andělem, mnoho mi tehdy dali, já jim snad taky, ale oni mně víc. V tehdejší entuziasmu jsem byl jako delegát studentů zvolen proděkanem 1. lékařské fakulty UK.

To se v normalizaci nepromíjelo.

Přirozeně jsem byl zase všeho zbaven, pak mi byl zastaven veškerý akademický postup. Nakonec ale přišel rok 1989, což byla také krásná doba, zase opojná, idealistická. Ovšem, člověk nesmí takovým emocím podlehnout docela. Je však hezké, že je v životě měl. K čemu by život byl, kdybychom v něm několikrát nezblbli a nezemocionálněli. ■

občas nezblbli a nepodlehli emocím?

také kritizoval Eduard Bass: mladý muž odjakživa chce být chlap, jaképak uzavírání se do sebe! Ale jiní nás bránili, překvapivě například jinak nekompromisní literární vědec Václav Černý nebo kunsthistorička paní Růženka Vacková, která říkala, všechno se jim zhroutilo, proto hledají absolutno. Já jsem tehdy režíroval divadlo, zabýval jsem se hlavně Zeyerovým dílem, připravili jsme pásmo *Kde hledat modrý květ*. Pak jsme chtěli udělat něco tvrdšího, dali jsme dohromady

Prof. MUDr. Ctírad John, DrSc.

- Celý život pracoval v Ústavu pro
- lékařskou mikrobiologii a imunologii
- 1. lékařské fakulty Univerzity
- Karlovy v Praze na Albertově, kde
- také mikrobiologii a imunologii
- přednášel.
- Napsal přes 110 vědeckých prací.
- Spolu se svými kolegy vydal dvě
- základní monografie o lékařské
- imunologii. Z jeho učebnic čerpaly
- a ještě čerpají informace celé generace
- mediců a lékařů.

Text **Irena Jirků**

šéfredaktorka

Namaluj mi hezký den!

Na tomto místě obvykle bývá editorial

neboli úvodník. Většinou ho píšu já, a jak už stojí v jeho názvu, slouží jako úvodní slovo, chcete-li, *entrée*, k novému číslu časopisu či jeho hlavnímu tématu. V Sanquisu na editorial připadá jedna stránka, dnes se jí dobrovolně vzdávám ve prospěch Kočky Alvy.

Přivezla jsem si tento obrázek spolu s dalšími, jež ilustrují toto číslo časopisu, z domku stojícího na břehu zatopeného kamenného lomu. Bydlí v něm režisérka Michaela Pavlátová s výtvarníkem Vratislavem Hlavatým a malují spolu, nebo každý zvlášť, osobité obrazy a obrázky. A protože tak činí evidentně s radostí, také jejich obrázky působí radost. Troufnu si tvrdit, že takřka všeobecnou. Mně a fotografovi Günteru Bartošovi přinesly několik hezkých dní, doufám, že stejný účinek budou mít i na Vás. V čase, kdy sluníčka na obloze i mezi lidmi zdá se být pomálu, zahřejí, pobaví, rozesmějí. A to vůbec není málo, ne?

Foto: Tomáš Beran, repro: archiv M.P.

Michaela Pavlátová, Kočka Alva, 2006, akryl

Vstoupím do tvého *obrazu!*

Když Michaela Pavlátová a Vratislav Hlavatý spolu malují

Karneval zvířat je jejich první společný film. Animovaný. Jak jinak. To ty dva stále zajímá a baví. I když Michaela Pavlátová si ráda natočí hraný film, i když Vratislav Hlavatý skvěle ilustruje knížky, kreslí plakáty a oba s chutí malují obrazy, jejich společnou vášní, radostí i starostí zůstává animovaný film. O něm, ale také o balonovém létání, hře na flétnu, o kocouru Mirkovi, o Americi či kvalitě topných těles rozmlouvali při našem setkání. Respektive, přeli se s tak osobitým šarmem a humorem, že bylo i těm, co se původně přišli ptát a fotografovat, radostí chvílemi jen naslouchat.

Na návsi jsem nejprve špatně odbočila. Polní cesta okolo rybníka nevzbuzovala zrovna důvěru. Pak mi ale nezbylo, než se na ni vydat. A ještě dál, výš, až za ceduli vyznačující hranice chráněného území, až k pomníčku z roku 1948. „První místní oběť komunistického převratu. Do zdejšího lomu přišli intelektuálové, aby pomohli dělnickým masám budovat lepší zítřky, a on tady – nezvyklý těžké práci – utrpěl úraz a zahynul,“ dostane se mi posléze vysvětlení. Jenže teď jsme teprve před vraty z dřevěných kůlků a s další cedulkou, jež nezapře cvičenou ruku výtvarníka: *Neoblášené návštěvy nepřijímáme!* Vrata ale jsou dokořán, a tak se necháme zlákat tóny flétny. Linou se z domku stojícího na břehu skalního jezírka, okolo stříbrné smrky, žlutnoucí břízy, javory, modré nebe...

Střih. Jsme v jiném filmu, čase, prostoru. Tohle půvabné místo objevil výtvarník Vratislav Hlavatý se svým kamarádem sochařem v roce 1962. Hledali venkovský ateliér u vody. V kamenném lomu, kde právě skončila těžba a s nímž si tzv. komunální služby i obec nevěděly rady, stálo několik staveb. Umělci domky, jež sloužily už před sto padesáti lety jako kovárna, sklady či ubytovny, postupně opravili a rozšířili, lom zatopili, na kamennou planinu navozili hlínu, osázeli stromy... Když sem za dvacet let dorazili ochránci přírody, užasli stejně jako právě teď my a rozhodli se celý prostor vyhlásit za chráněné území. Za dalších deset let se tak stalo, a umělcům byla úředně povolena výjimka, aby mohli v rezervaci, kterou vlastníma rukama vytvořili, dál přebývat.

Vratislav Hlavatý tady žije už více než čtyřicet let, v poslední době 12 měsíců v roce. Jeho žena Michaela Pavlátová se v domku plném obrázků zabydlela před pěti lety. V Praze si stále drží byt, ale „tady je nám nejlíp. Stačí se jen po-

dívat z okna a už vůbec nemáte chuť někam spěchat,“ říká a zve nás dál. Flétnu odkládá na stolek, nad nímž visí modrý obraz.

„Ráda maluju obličej. Nemusíte vymýšlet, o čem to bude. Těší mě fyzická práce malování. Mám ráda vlastně to, co baví děti – tahání barvy štětcem po papíře. Víám samozřejmě, že pro to, aby byl člověk malířem, tenhle způsob nestačí. Malováním musíte být pohlcená. Pro mě je to spíš hobby. Vždycky mi přijde komické, když se mě někdo ptá, jaké mám koníčky. Teď, poté, co jsem natočila Děti noci, se mě na to ptali stále. Smála jsem se. Takové otázky mohou snad klást úředníkům a ti snad můžou překvapit tím, že po večerech malují. Ale já? Překvapit nemůžu. Když pracuju na animovaném filmu, neustále kreslím. A koníček? To je v té chvíli tedy malování. Ale je to vlastně jen jiná podoba té stejné – výtvarné – práce.“

Vratislav: Ale co to říkáš? To přece už vůbec není aktuální! Vždyť ty nemaluješ, ani nekreslíš, ale hlavně hraješ na flétnu!

Michaela: Začínám hrát! Miluju hru na hudební nástroj a nejlépe ve dvou, ještě s někým. To jsem řekla kdysi do nějakého časopisu, byt jsem flétnu držela naposledy v ruce někdy před dvaceti lety. Rozhovor si přečetla moje kamarádka cembalistka a podivila se: Tak ty hraješ? No to je výborný! A protože má taky koníček a zkusíš hrát na violu da gamba, hodila mi rukavici: Když něco nacvičíš, budu tě doprovázet a uspořádáme koncert! No uznejte, tu rukavici musím zvednout. A tak jsem znovu vytáhla flétnu a začala. Nádhera!“

Co přitom dělá váš muž?

Michaela: Buduje, opravuje dům. Podívejte, jakou krásnou skleněnou věž nám tady postavil. Sluníčko ji prohřeje, takže nemusíme v téhle části ještě topit.

Vratislav Hlavatý

se narodil v roce 1936 v Náchodě. Vystudoval VŠUP v Praze a záhy se etabloval jako skvělý výtvarník a animátor. Vytvořil desítky filmových plakátů, jež byly oceněny na mezinárodních festivalech, ilustroval řadu knih – například Jirotkova Saturnina, Páralovu Profesionální ženu, Tři muže ve člunu od Jerome K. Jerome. Je autorem animací k filmům (Peripetie zpěvu, Obři, Karneval zvířat...) a seriálům pro děti (Edudant a Francimor, Poslední drak, Šimon a Penelopka...).

Miluju hru na hudební nástroj – *nejlépe ve dvou*

Michaela Pavlátová a Vratislav Hlavatý, *Právo a spravedlnost*, 2008

Vratislav: Mám řadu výtvarných plánů, ale nějak o tom všem nejsem přesvědčený, a tak to stále odkládám. Říkám si – ještě tady zateplím dveře, okno, ještě spravím tohle...

Michaela: Když je člověk mladý, dostane nápad a realizuje ho. Ale když jste trochu dospělejší, dovedete si už představit, že s tím námětem strávíte dva roky, a řeknete si: Je to nutné? Čas chápete už jinak. A přemýšlíte, jestli nadšení vyváží pozdější rozčarování, které zákonitě přijde. Nový animovaný film uvidí jen pár lidí. Minimum.

Jak to, minimum? Myslela jsem, že animovaný film je dnes na vzestupu.

Michaela: Jiná věc je celovečerní film v kinech a jiná věc autorské animované

filmy, které děláme my. Ty mají prostě stále malý odbyt.

Vratislav: O celovečerní filmy mají distributoři větší zájem: to se může promítat, za to se může žádat vstupné. Krátké filmy nemají místo, kde by se ukazovaly. Jen na festivalech pro hrstku zasvěcených. Naprosto výjimečná možnost se občas naskytne, když se připojí animovaný film k celovečeračku. To se stalo například s Karnevalem zvířat. Měli jsme štěstí. Výjimečné.

Michaela: Samozřejmě, že jako autor toužíte po ohlasu, a je velmi demotivující, když víte, že váš snímek uvidí maximálně omezená skupina lidí. Málo lidí, to vás prostě štve. Mimochodem – na Karnevalu zvířat jsem si mohla dovolit pracovat tak dlouho, že jsem před tím

učila na Harvardu a dobře jsem si tam vydělala.

Proč vůbec ještě tedy animované filmy děláte? Vy osobně, Michaelo, máte přece úspěch i s hranými.

V animovaném filmu se dají vyjádřit věci, které v hraném filmu nevyjádříte. Nejde to sdělit jinak. Je také krásné, když se věci hýbou, když kresby jsou rytmické s hudbou. To mě stále těší, vzrušuje. V momentě, když na filmu začnete pracovat, už nevnímáte negativa, nepřemýšlíte o uplatnění, o smyslu. Už vás to jen baví, pilujete detaily, které neocení nikdo jiný než vy.

Vratislav: Ale je to hodně práce pro moc lidí. Nesrovnatelné s hraným filmem, to vypětí, čas, dřina. To musíš uznat.

Michaela Pavlátová a Vratislav Hlavatý, Padesát, 2008. Na vedlejší straně výběr z filmových plakátů Vratislava Hlavatého.

Michaela: Máš pravdu. Ale já asi potřebuju oboje. Po Nevěrných hrách, svém prvním hraném filmu, jsem byla zničená tím, jak jsem pořád musela rozdávat pokyny, rozhodovat se a pak doufat, že jsem se trefila. Když jsem to dotočila, moc jsem se těšila na osamělou práci, kdy jsem pánem svého času a svých kreseb. Tehdy animovaný film byl logickou odpovědí na hraný. Ale když animovaný film děláte moc dlouho, potřebujete změnu. Zase jsem se tedy dostala k hranému filmu a doufala jsem, že po něm se zase dostaví touha po animovaném. Ale tentokrát se to nestalo. Natáčení Děti noci bylo radostné, nebyla jsem tak

zničená a teď nemám nutkavou potřebu honem kreslit.

Vratislav: Ale kdyby se krátké filmy začaly pouštět jako předfilm v kině, šli bychom do toho zase, ne? To má smysl!

Co je zajímavějšího na tom, když pracujete společně?

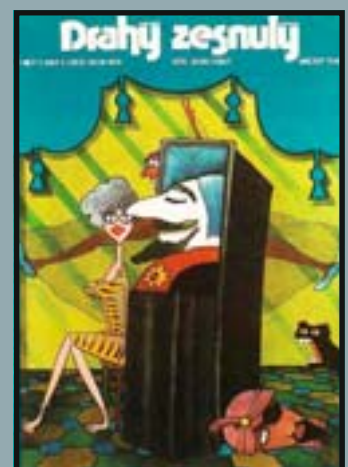
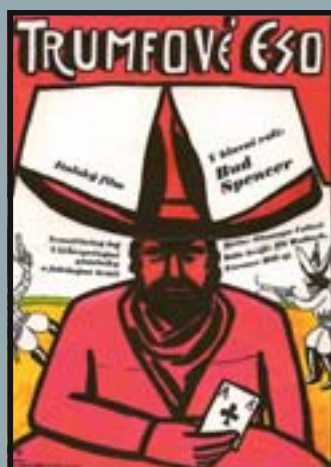
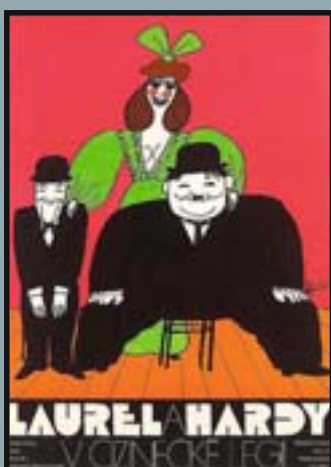
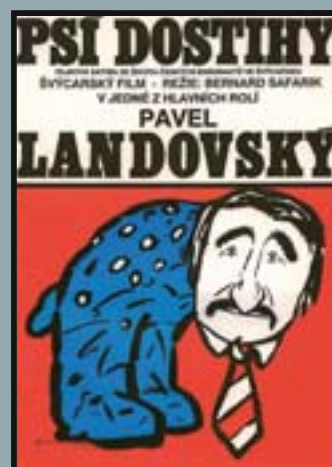
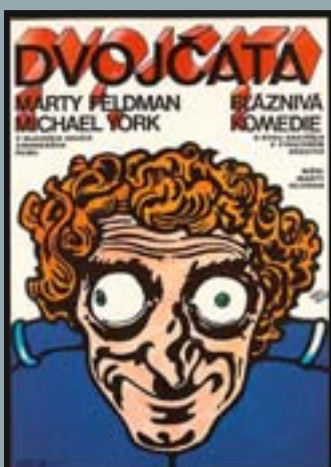
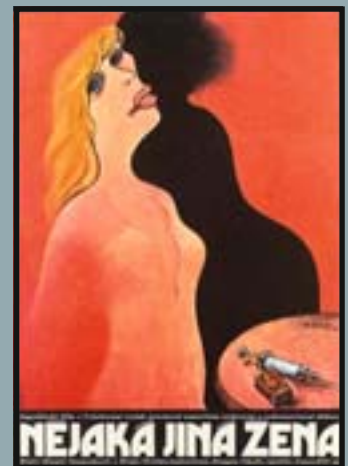
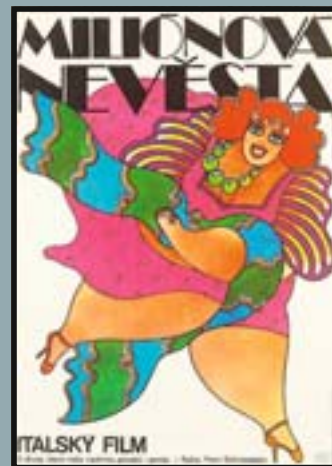
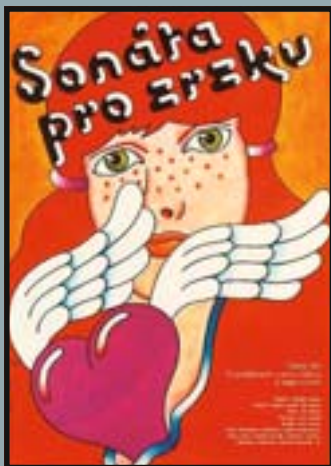
Michaela: Vrátovy nápady, jeho cit pro kompozici a pro barvu jsou unikátní. Ráda si tedy od něj nechávám radit, co se týče barev. A když porovnám jeho imaginaci se svou, já jsem vlastně konvenční. Zajímá mě tedy jeho řešení, ptám se proč. A jsem zvědavá, co si myslí o mé práci. Ale Vráta se mi bojí říkat, že je to

špatné, protože mě to pak moc mrzí. A vztekám se. Jenže má obvykle pravdu.

Vratislav: Opravuju ti trochu pravopis. Nemusím nic kreslit, ale když je to hotové, přijdu, dodělám to a mám pocit, že jsem to vytvořil. Není to úžasné? Mě by vůbec bavilo, kdybych mohl i do obrazů cizích lidí takhle vstupovat, dokončovat je. Taky leckteré ty slavné obrazy bych – ehm – trochu doladil.

Michaela: Teď vtipkuje, ale je pravda, že obraz nebo kresbu umí domyslet, povýšit. To já neumím, nebaví mě to. Bohužel spolu nepracujeme tak často, jak bychom chtěli. I když... Vidíte támhle tu kresbu? Nazvali jsme ji Padesát. Je naše společná,

i když vznikla omylem. Celé léto jsem si chystala soubor kreseb, s kterými jsem počítala do knížky. A vedle toho jsem si kreslila jen tak – s úmyslem, že tyhle druhé kresby dokončím později s Vráťou. A pak, nedávno, jsme potřebovali dárek pro naši kamarádku. Hořelo to, já byla mimo republiku, a tak volám Vráťovi, ať vezme moje kresby, co byly určeny pro společnou práci, a něco s nimi podnikne. Podnikl. Využil takřka všechny moje kresby, ale ty druhé, do knížky! Postavičky z nich vystříhal a moc si pochvaloval, jak ho to baví.

Vratislav: Hezky jsem to rozstříhal, narovnal figurky vedle sebe, nalepil a do prostředka jsem namaloval obludu s rohy. Bylo to tak nejlepší!

Michaela: Odpustila jsem mu hned, protože to, co vytvořil, je krásné. Ale trvalo mi tři dny, než jsem se vzpamatovala. Jenže víte, co je nejhorší? Měl pravdu.

Vratislav: Nicméně jsme se dohodli, že koupíme trezor a Michaela si tam bude své kresby zavírat. Abych na ně nemohl.

Karneval zvířat je první film, který jste spolu dělali?

Michaela: Ano, jiný film jsme zatím nestihli. Známe se sice od mých osmnácti, kdy jsem pracovala rok na Barrandově jako fázařka (než jsem šla na vysokou) a Vráťa tam byl výtvarníkem. Ale to jsme ještě žili různé životy. Dlouho jsme je žili. Spolu bydlíme posledních šest let. Tehdy nás dal život, tak řečeno, dohromady.

A že ten život vypadá zajímavě.

To také je! Jen se rozhlédněte. Víte, že v zimě tady na jezírku bruslíme?

Roky jste žila v Americe, získala jste tam nominaci na Oscara. Měla jste našlápnuto. Proč jste tam nezůstala?

Amerika pro mě byla vždycky profesně krok zpátky. I když jsem tam pracovala

Michaela Pavlátová

vystudovala VŠUP v Praze, ateliér filmové a TV grafiky u doc. Miloslava Jágra (1981–87). Její animovaná díla byla a jsou oceňována na prestižních českých a zahraničních festivalech, animovaný film Řeči, řeči, řeči byl v roce 1991 nominován na Oscara. Kromě televizní a filmové tvorby se věnuje volné grafice a ilustracím, působí jako pedagožka (FAMU, VŠUP, Academy of Art College v San Franciscu, Harvard). Od roku 1998 žila mezi Prahou a San Franciscem, kde pracovala v animátorském studiu Wildbrain. Rok po svém návratu v roce 2002 natočila hraný film Nevěrné hry, v roce 2006 spolu s Vratislavem Hlavatým animovaný film Karneval zvířat. Její poslední režisérský počín Děti noci získal dvě z hlavních cen na MFF Karlovy Vary 2008.

ve filmových studiích, tak vždycky na filmech někoho jiného. Že by tam člověk dělal autorský film, to nejde. Tam můžete udělat kariéru, když točíte celovečerní animované filmy u Pixaru, v jejich duchu, stylu. Mně se víc líbí dělat vlastní věci.

A co vy? Po roce 1968 vám přece komunisté zakázali ilustrovat knížky, byl jste v mnoha směrech limitován.

Šedesátá léta byla úžasná: kreslil jsem do Literárek a dalších novin a časopisů, bylo to moc fajn. Ne tedy snad, že bych věřil v komunismus s lidskou tváří. Do strany jsem nevstoupil, neměl jsem ambice měnit komunistickou stranu zvnitřku, ale věřil jsem, že se vše v dobré obrátí.

Michaela: Myslím, že ty, jak jsi žil, jaké jsi měl kamarády, tak ses mohl před komunismem uchránit. Vytvořili jste okolo sebe bublinu poměrně radostného života, a tak jste přežili normalizaci.

Vratislav: To máš pravdu. I když mě pak za ilustrace k Saroyanově básni odřízli od knížek, měl jsem už tenhle lom. Dělal jsem filmové plakáty, dva tři za měsíc, občas film s Jiřím Brdečkou, s Václavem Bedřichem. Nebylo toho moc, ale živilo mě to.

Michaela: Také jsi moc nepotřeboval. Jedl jsi samé zrní.

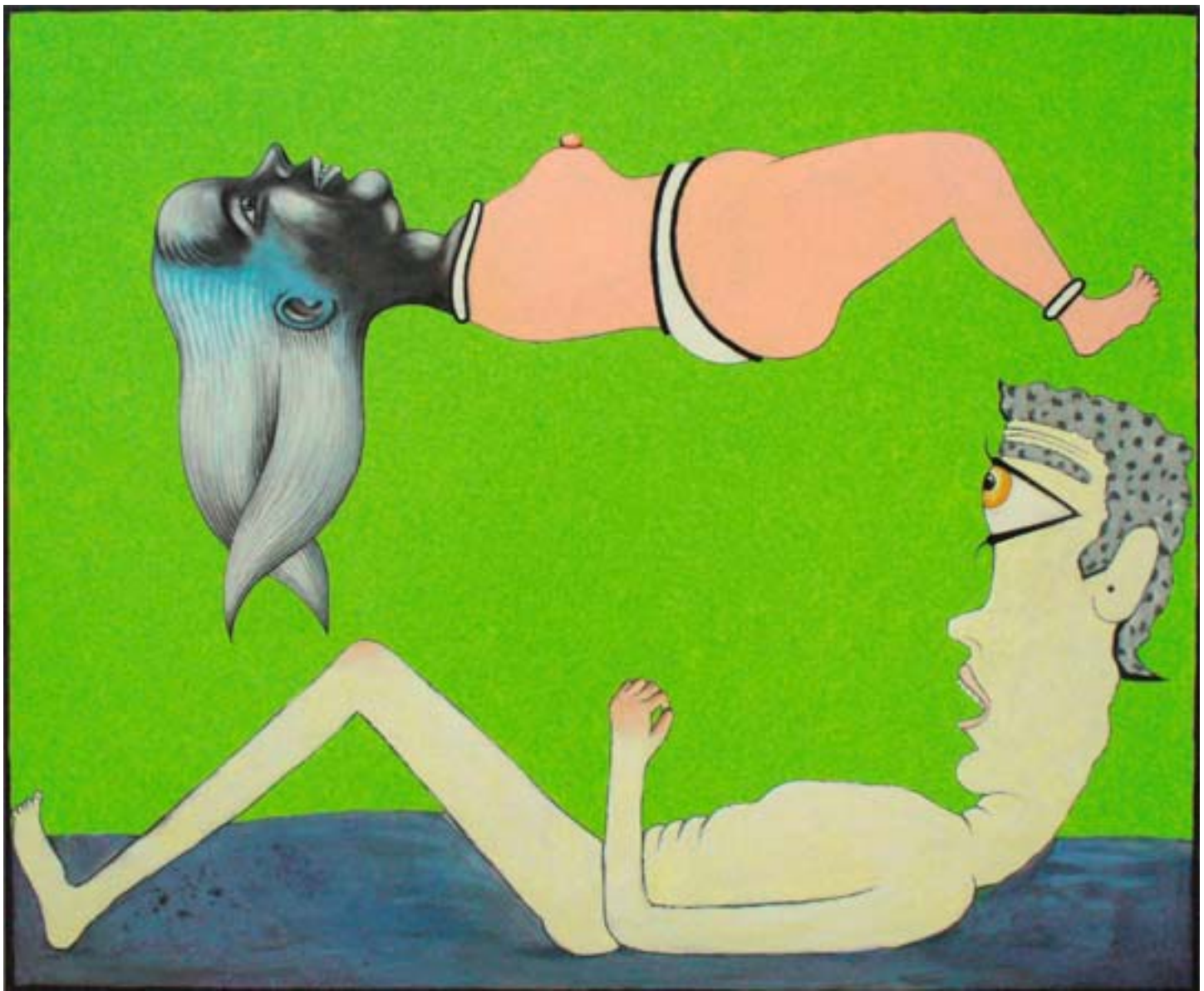
Pustili vás do zahraničí?

Vratislav: Kdepak. Lítal jsem přece v balonu!

Co prosím? Já myslela, že když kreslíte balony, sníte.

Jaképak snění. Já lítal! Lítám! Jeden balon mám tamhle složený na vozejku. Balonový klub jsme založili v 60. letech. Měli jsme jen dva balony, ale měli! Všichni piloti – letadel, rogalů i balonu – museli mít prověrku. A kdo tu prověrku měl a požádal o doložku, aby mohl jet na Západ, tak ji také dostal. Byl přece prověřený. Jenže

Jaképak snění! *Já lítal. Lítám v balonu! Skoro celý život.*

Michaela Pavlátová a Vratislav Hlavatý, Levitace, 2008

když jel a vrátil se, tak už mu tu prověrku na lítání nedali. Začal být nedůvěryhodný, mohl se na Západě přece domluvit, že příště uletí za hranice. Celkem začarovaný, pomatený kruh. Já zvolil létání. A ven jsem tedy nikdy nejel.

Michaelo, vy také létáte?

Letěla jsem třikrát, čtyřikrát. Ale...

Vratislav: ... hrozně nízko. Ona se bojí výšek. Radši se mnou kreslí.

Není vždy jednoduché žít s člověkem stejné profese, natož s ním pracovat.

Vratislav: Ale není to zase nic výjimečného. Měl jsem několik partnerek – výtvarnic a nikdy to nebyla nuda.

Michaela: Jaké ty jsi měl, prosím tě, partnerky – výtvarnice?

Vratislav: Venuše chodila do výtvarné školy, Jarka byla na UMPRUM a Marie? S tou jsem se seznámil na vyšší škole uměleckého průmyslu. Vždycky to byly výtvarnice, ale s žádnou jsem nedělal jako s tebou. Ony byly mladé a ještě to neuměly.

Spolu se nenudíte, chápu. Nesoupeříte?

Michaela: To jsem zažila v minulých vztazích. Muži stejné profese se se mnou vždy porovnávali. A jelikož já v oboru dosáhla jistého uznání a oni nikoliv, těžce to nesli. Respektive, nesnesli to.

Vratislav: Taky jsi měla Oscara.

Michaela: Jenom nominací!

Vratislav: Měla jsi tedy nominaci a ztratila manželství.

Michaela: Nominace přišla až později. Můj první muž dokonce ani nebyl výtvarník. Jenže já díky své profesi zase získala pocit svobody. A on si to představoval celé nějak jinak.

Vrátá si nic nepředstavuje?

Vrátá je výjimečný. Můj první partner, který má radost z mého úspěchu. Představte si, raduje se mnou!

Vratislav: Protože jsem už moudrý muž a vím, že mé úrovně stejně nemůžeš nikdy dosáhnout. A tak ti to přeju.

Michaela: Já vím, můj milý. A jsem ráda, že je to takhle! ■

Diabetes: celosvětová epidemie s nedozírnými důsledky

Až donekonečna bývá opakován fakt, že diabetiků – a zejména diabetiků 2. typu – přibývá do takové míry, že výskyt diabetu dosáhl kritérií epidemie. Podle některých zpráv je diabetes vedle AIDS druhou největší epidemií na světě. Fakt, že diabetu přibývá v blahobytné Americe či v naší střední Evropě, lidé většinou chápou. Skutečnost, že je diabetu stále více i tam, kde donedávna panoval hlad nebo alespoň nedostatek potravin, je však pro mnohé překvapivá.

Nejen s ohledem na populaci vedou světový žebříček v počtu diabetiků již nyní Indie a Čína, v první desítku zemí s největším počtem nemocných touto chorobou jsou však také Indonésie a Bangladéš. Zejména z poslední jmenované země jsme zvyklí slyšet zprávy o hladovění, ne o nemoci, která je spojena spíše s blahobytem.

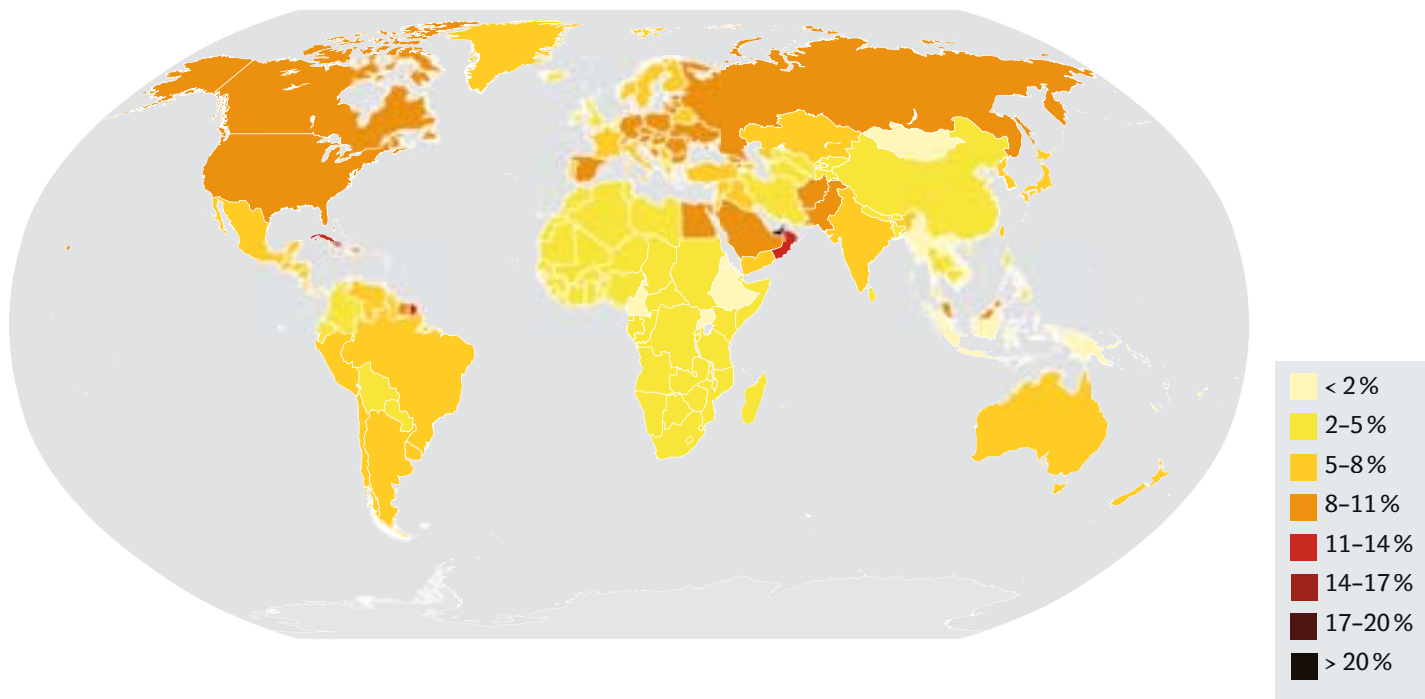
Pro pořádek je třeba říci, že absolutně nejvíce přibývá diabetiků 2. typu, tedy typu v naprosté většině případů spojeného s nadváhou či obezitou a s inzulínovou rezistencí. Z více než 800 tisíc českých diabetiků má diabetes 2. typu 550 až 600 tisíc. Zhruba 60 tisíc nemocných trpí diabetem 1. typu, tedy chorobou, která vzniká po autoimunní destrukci β -buněk Langerhansových ostrůvků pankreatu. Tato destrukce probíhá různě rychle. Velmi rychle v dětství a dospívání, v dospělosti a ve vyšším věku většinou mnohem pomaleji. Jak první, tak druhý typ diabetu se častěji vyskytují v postižených rodinách a mezi sourozenci. Přestože bylo vytipováno mnoho genů, které souvisejí s prvním nebo druhým typem diabetu, je zřejmé, že se jedná o polygenní dědičnost. Klasický model autosomálně dominantní dědičnosti mají jen nemocní, kteří ochoří některým z typů MODY diabetu (maturity onset diabetes in young people). V současné době je známo sedm typů MODY, u šesti z nich je porucha některého z transkripčních faktorů, MODY 2 má poruchu enzymu glukokinázy. Pacientů s diabetem typu

MODY je v naší zemi asi 30 tisíc. Mnoho z nich je léčeno inzulínem, přestože by mohli mít léčbu zajištěnou sekretagogy inzulínu sulfonylureového typu.

O přesném počtu pacientů, kteří trpí diabetem přidruženým k dalším nemocem (tzv. sekundárním diabetem), nevíme příliš, odhadem jich bude necelá stovka tisíc. U části z nich se jedná o diabetes z nedostatku inzulínu, ke kterému dochází kvůli zániku ostrůvků pankreatu v důsledku chronického onemocnění slinivky břišní (nejčastěji se jedná o chronickou pankreatitis, dále o cystickou fibrózu pankreatu, vzácněji o karcinom pankreatu), u dalších dochází k diabetu v důsledku kontraregulace při endokrinních onemocněních (u hyperkortikalismu, hyperaldosteronismu, thyreopatií, feochromocytomu, u velmi vzácného glukagonomu).

K diabetu, či lépe řečeno k rychlejší manifestaci převážně diabetu 2. typu, vedou i některé léky jako kortikosteroidy nebo hydrochlorothiazid. Inzulínovou rezistenci zhoršují betablokátory, nevedou však přímo k diabetu. Vzácně je diabetes spojen s některými vrozenými chorobami, jako například se syndromem Prader–Willy. Fakt, že diabetes vzniká také u onemocnění charakterizovaného absencí tukové tkáně, tzv. leprechaunismu, vedl k redefinici významu tukové tkáně pro metabolismus. Nyní už víme, že nadbytek tukové tkáně, především nadbytek abdominálního tuku, vede k inzulínové rezistenci

Prevalence diabetu v roce 2003

a diabetu. Stejně tak nedostatek tuku, zvláště abdominálního, vede k těžké inzulinové rezistenci u postižených kojenců a posléze k rozvoji diabetu.

Kvůli časté nadváze vzniká diabetes stále hojněji v těhotenství, kde mluvíme o takzvaném gestačním diabetu. Na jeho patogenезi se podílí kontraregulační hormony, zejména humánní placentární laktogen a kortizol a dále tumor necrosis factor 1 (TNF-1).

Léčba diabetu 1. typu

Od objevu inzulinu Bantingem a Bestem v roce 1922 přestal diabetes postupně představovat hrozbu akutního úmrtí. Do té doby totiž diabetici 1. typu s plnou inzulinopenií umírali na tuto chorobu pravidelně do několika měsíců od diagnózy, jen vzácně přežili několik let. Inzulin tuto chmurnou prognózu zcela zvrátil. Díky objevu radioimunoeseje pro inzulin (Berson a Yallowová) v roce 1959 bylo možné stanovovat hladiny inzulinu za různých situací. Od sedmdesátých let minulého století víme, že se inzulin vyplavuje ve dvojnásobném modu: polovina jako bazální inzulin – asi 10–20 jednotek za den, druhá polovina, tedy dalších 10–20 jednotek, jako inzulin vypla-

vený po potravním podnětu, tedy tzv. postprandiální inzulin. Tato znalost zákonitostí inzulinové sekrece pak umožnila postulovat tzv. intenzifikovanou terapii diabetu inzulinem, při níž se snažíme napodobit fyziologickou sekreci inzulinu. K tomu slouží jednak krátkodobě působící inzuliny podávané před jídlem (někdy se taková dávka nazývá bolusová dávka inzulinu), jednak inzuliny, které působí dlouhodobě a které se podávají 1x nebo 2x denně před jídlem.

Od poloviny osmdesátých let se podávají tzv. humánní inzuliny, přesněji řečeno inzuliny svou strukturou identické s lidským inzulinem. Jsou produkovány s pomocí genového inženýrství vytvořenými kmeny E. coli nebo kvasinek. V posledních deseti letech se navíc objevila inzulinová analoga, která mají díky záměně některých aminokyselin v proteinyvých řetězcích inzulinu výhodnější vlastnosti: krátká analoga inzuliny se velmi rychle vstřebávají z podkoží a je možné je aplikovat současně s jídlem, nebo těsně před ním. Dlouhodobá analoga inzulinu udrží stabilní hladinu inzulinu tak, že je možné je aplikovat 1x denně (Lantus) nebo 1–2x denně (Detemir). Ještě přesnější je podání inzulinu pomocí inzulinové pumpy, díky které můžeme kontinuálně přivádět do podkoží

Světový žebříček v počtu diabetiků

bazální inzulín, či před jídlem aplikovat inzulín preprandiální. Pumpu lze programovat tak, aby v daném časovém období bylo kontinuálně aplikováno více nebo méně inzulínu.

Teprve díky inzulínoterapii se život diabetiků prodloužil natolik, že se dožívají specifických chronických komplikací, především mikrovaskulárních. Již v roce 1934 popsali Kimmelsstiehl s Wilsonem diabetickou nefropatii, následovaly popisy diabetické retinopatie. Dnes víme, že se tyto komplikace vyskytují stejně často u diabetu 1. i 2. typu, že diabetická nefropatie představuje nejčastější příčinu chronické renální nedostatečnosti a že diabetická retinopatie je nejobvyklejší příčinou získané slepoty v rozvinutých zemích. Přidáme-li další známá fakta, že diabetes je také nejčastější příčinou amputací a dále že diabetes či porucha tolerance glukózy jsou nejzávažnějšími rizikovými faktory infarktu myokardu a mozkových cévních příhod, máme před sebou obrovskou dimenzi problémů. Již nyní jde na léčbu diabetu a zejména jeho komplikací přibližně 10% z celkového rozpočtu na zdravotnictví v mnoha rozvinutých zemích včetně České republiky.

Léčba diabetu 2. typu

Klasicky léčbu diabetu 2. typu zahajujeme opatřeními spojenými se změnou životosprávy. Je to především dieta, která má vést k postupné redukci hmotnosti, a současná fyzická aktivita. Smyslem těchto opatření je zmenšit množství abdominální tukové tkáně, zlepšit citlivost k vlastnímu inzulínu a dosáhnout tak normalizace glykémie. Podle novějších postupů je možné již v tomto stadiu nasadit Metformin, lék ovlivňující citlivost k inzulínu. Metformin nepodáváme při kardiální a respirační insuficienci, při těžším onemocnění jater a při zhoršené funkci ledvin (orientačně při hodnotách kreatininu nad 124 ummol/l u žen a 132 ummol/l u mužů). Nedoporučujeme jej podávat také u větších konzumentů alkoholu (nad jedno pivo či 200 ml vína denně) pro riziko laktátové acidózy.

Pokud s těmito opatřeními nejsme úspěšní, přidáváme do terapie některá ze sekretagog inzulínu, zejména sekretagoga z derivátů sulfonylurey, eventuálně rychle působící sekretagoga. Základním rizikem derivátů sulfonylurey je hypoglykémie, proto možnost kumulace při omezení funkce ledvin (při limitech stejných jako u metforminu) nedovoluje tuto léčbu.

Na konci devadesátých let se objevila nová skupina léků, které ovlivňují citlivost k inzulínu, totiž thiazolidindiony. Konkrétně se používají pioglitazon a rosiglitazon. Thiazolidindiony jsou účinné léky, vedou však k mírné retenci tekutin a jejich základní kontraindikací je srdeční nedostatečnost. Zcela nedávno byly uvedeny na trh léky podporující sekreci in-

Diabetes celosvětově

Každoročně přibývá na světě 7 milionů lidí s diabetem

Každý rok jsou 3 miliony úmrtí bezprostředně spojeny s diabetem, každých 10 vteřin zemře člověk v důsledku komplikace spojené s diabetem

Diabetes je celosvětově na 4. místě příčin vedoucích k úmrtí

Nejméně 50 % nemocných o svém diabetu neví, v některých zemích je to až 80 %

V rozvinutých zemích je diabetes nejčastější příčinou oslepnutí a zhoršení zraku

Diabetes je nejčastější příčinou netraumatických amputací a každoročně je zodpovědný za jeden milion amputací dolních končetin

Potřeba amputace dolních končetin se u diabetiků vyskytuje 15–40x častěji než u všeobecné populace

vedou Indie a Čína

Diabetes vážně ovlivňuje

zulinu s novým zajímavým principem spočívajícím v ovlivnění glukagonu podobného peptidu 1 (GLP-1). Již nějaký čas je známo, že první fáze sekrece inzulínu po požití potravy předbíhá dobu, ve které se vstřebaná glukóza a další živiny vůbec mohou dostat k Langerhansovým ostrůvkům pankreatu. Nyní se také ví, že dříve než živiny představuje signál pro vyplavení inzulínu GLP-1 secernovaný střevními buňkami.

Teprve po zhruba třiceti minutách od zahájení sekrece inzulínu mohou glukóza a další živiny dospět k ostrůvkům a zahájit tak druhou fázi postprandiální inzulínové sekrece. Problém však je, že GLP-1 je v cirkulaci velmi rychle rozkládán enzymem dipeptidilpeptidázou 4 (DPP-4). Proto je jeho poločas velmi krátký. Protože se ukázalo, že u diabetiků 2. typu vážně sekrece GLP-1, byly vypracovány základní přístupy k ovlivnění GLP-1: analoga GLP-1 necitlivá k DPP-4 a dále inhibitory DPP-4. Tyto léky se v posledním roce dostaly i na český trh a představují tak rozšíření dosavadních terapeutických možností pro diabetes 2. typu.

Mezi dalšími novými léky na trhu jsou blokátory endokannabinoidních receptorů mozku, které výrazně snižují chuť k jídlu a následně pozitivně ovlivňují zvýšenou hodnotu triacylglycerolů i glykémie. Jejich základním nepříjemným vedlejším účinkem ale může být deprese.

Smysl dobré kompenzace diabetu

Rozšiřující se terapeutická paleta dovoluje většímu množství diabetiků dosáhnout dobré kompenzace choroby, tedy co nejnornálnější hodnoty glykémie, glykovaného hemoglobinu a cholesterolémie a triacylglycerolémie. Ta je spolu s normalizací arteriální hypertenze zásadní pro prevenci chronických komplikací jak mikrovaskulárních (diabetická retinopatie, diabetická nefropatie), tak makrovaskulárních – tedy aterosklerózy. Netraumatické amputace dolních končetin jsou nejčastěji prováděny diabetikům pro syndrom diabetické nohy, na kterém se podílí jak diabetická neuropatie, tak ateroskleróza tepen dolních končetin.

Z těchto důvodů je dobrá kompenzace diabetu (měřeno hodnotami glykovaného hemoglobinu HbA1c) základní podmínkou prevence. Proto je také systematická a cílená terapie diabetu tak důležitá. A jsou zde navíc ještě farmakoeconomické důvody: i vedle veškerých nákladů na léčbu inzulínem či léčbu perorálními antidiabetiky, na hypolipidemickou léčbu a na léčbu hypertenze je zřetelné, že největší část nákladů na léčbu diabetu stále tvoří náklady na hospitalizační léčbu jeho komplikací.

Pozor na porušenou toleranci glukózy

Jakkoli představuje porušená tolerance glukózy předstupeň diabetu 2. typu, není možné ji zlehčovat. Je to proto, že

Diabetes a AIDS

Diabetes má mnohem větší incidenci i prevalenci, je častější příčinou úmrtí i závažných komplikací než AIDS

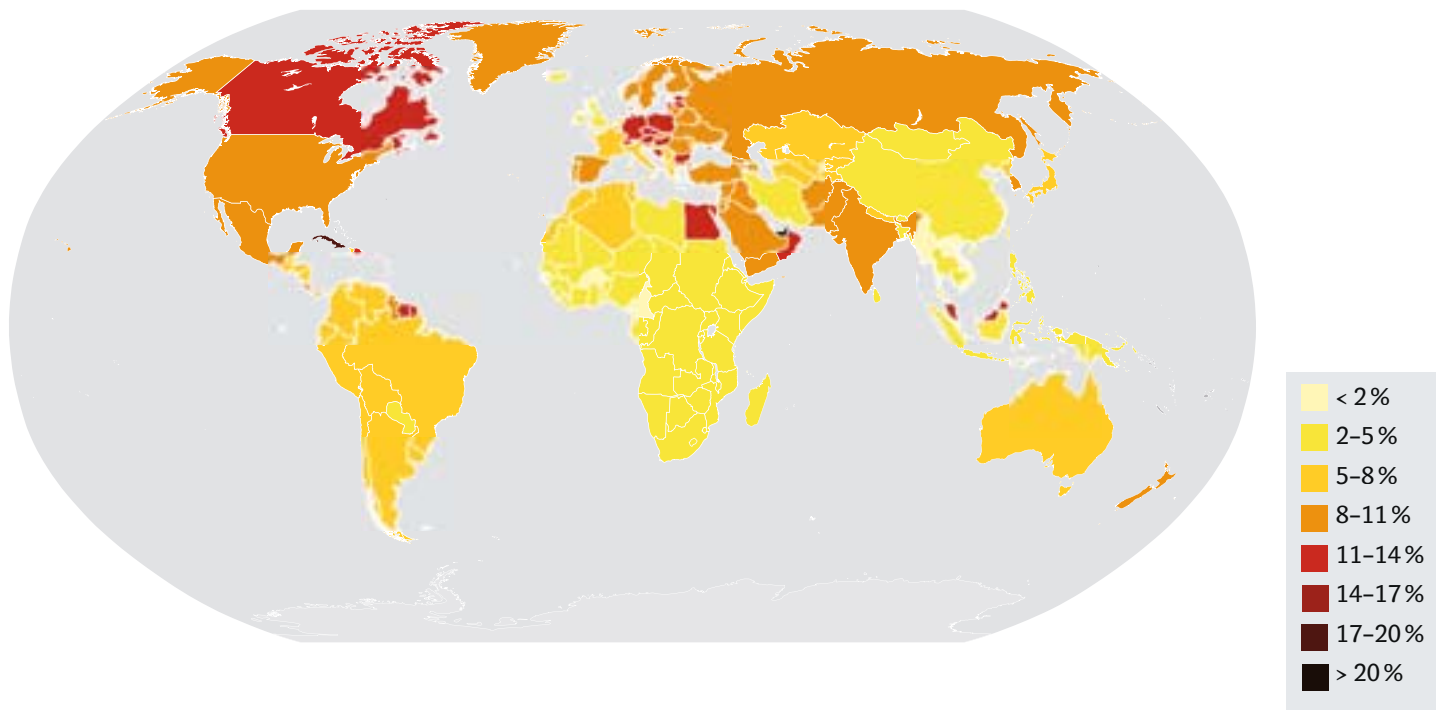
Mediální pozornost AIDS je však nesrovnatelně větší

Diabetu by mělo být věnováno více pozornosti...

zdravotní stav i ekonomiku celé společnosti

Předpokládaná prevalence diabetu v roce 2025

má stejná kardiovaskulární rizika jako diabetes 2. typu. To platí o obou složkách porušené tolerance glukózy, jak o zvýšené glykémii nalačno, tak o zvýšené glykémii po jídle (takzvaná zvýšená postprandiální glykémie). Proto se diagnostika i terapie v poslední době významně zaměřuje také na tyto skupiny nemocných. Je jich totiž ještě mnohem více než diabetiků, jen v České republice zhruba jeden milion.

Prevence a pozornost veřejnosti

Je jasné, že diabetes a porušená tolerance glukózy se staly onemocněními, která významně ovlivňují jak zdraví jednotlivých lidí, tak zdravotní stav i ekonomiku celé společnosti. Již nyní, aniž bychom mohli důsledně léčit všechny nemocné všemi dostupnými prostředky, dosahují náklady na tuto léčbu desetiny rozpočtu zdravotnictví.

Pozitivní podpora pohybové aktivity a správné výživy představuje obrovskou výzvu nejen pro zdravotnictví, ale i pro zemědělství, potravinářství, obchod, školní výuku, média a celou společnost. Proto také byla v loňském roce přijata rezoluce OSN o diabetu, ke které se přihlásila i Česká republika, proto byla nedávno schválena rezoluce Evropského parlamentu o diabetu, proto si každoročně 14. listopadu připomínáme Světový den diabetu. A proto je i letošní listopadové číslo časopisu Sanquis věnováno této epidemicky se šířící chorobě. ■

Epidemie diabetu v kontextu mezinárodního společenství

Diabetes postihuje:

více než 230 milionů lidí na celém světě, v roce 2025 to bude 350 milionů

Země s největšími počty diabetiků (2003):

Indie (35,5 milionů), Čína (23,8 milionů), USA (16 milionů), Rusko (9,7 milionů) a Japonsko (6,7 milionů)

V roce 2003 měly největší incidenci diabetu u dospělých následující země:

Nauru (30,2 %), Spojené arabské emiráty (20,1 %), Katar (16 %), Bahrajn (14,9 %) a Kuvajt (12,8 %)

Do roku 2025 se počet nemocných diabetem zdvojnásobí:

v Africe, ve východním Středomoří, na Středním východě a v jihovýchodní Asii

a zvýší se:

o 20 % v Evropě, o 50 % v Severní Americe, o 85 % v Jižní a střední Americe a o 75 % v západním Tichomoří

Rezoluci k diabetu vydaly:

Organizace spojených národů i Evropský parlament

Dolinu nechte *medvědům*

**Slovenští ochranáři bojují
o životní prostor pro největší šelmu**

Erik Baláž: Pár dní počkáme a uvidíme je!

Úzká stezka se zařezává do příkré hory. Občas mizí pod popadanými stromy nebo ji protínají proudy vody a sesuté kameny. Je po dešti. Mezi větvemi a vrcholky starých smrků, několik stovek metrů pod námi, září v jemném oparu hladina Koprového potoka. Erik Baláž chodí na tohle nepřístupné místo ve stínu hory Kriváň často. Jako ochranář a ekologický aktivista sleduje slovenské medvědy, a hluboká údolí v západní části Tater jsou jejich přirozeným teritoriem. „Musíte na pár dní zalehnout a čekat. Někdy vidím za jeden den i deset medvědů, někdy celý měsíc nic,“ popisuje svou strategii na ostrohu nad údolím a dalekohledem pozoruje protilehlé stráně. Mezi polámanými stromy se žádní medvědi neobjevují. Jedinými stopami jejich přítomnosti je kromě trusu ohlodaná kůra na stromech, kterou po sobě zanechávají, jak si značkují teritorium.

I mezi polámanými stromy jsou zřetelné stopy po medvědech (nahore), ideální je pro ně prostředí Koprového potoka (dole)

Oblast Tater pod Krivánem se stala medvědím rájem, šelmy tu mají dost potravy i přirozené úkryty

Zatím je
v *Tiché*
a Koprové
dolině klid...

Zabijte ty bestie

Slovenská veřejnost je v názoru na medvědy rozdělená. Každý rok dojde k několika střetům medvědů s člověkem, které končí zraněním. Medvědi častěji než dřív hledají potravu v blízkosti lidských sídel. A podle myslivců jsou přemnožení a musejí se střílet. Kvůli mediální masáži se hodně Slováků bojí chodit do lesa. Medvědi ale ještě nikoho nezabili.

Případy střetů s těžkými zraněními vzbuzují pochyby, jestli se lidé v kritické situaci chovali rozumně a medvědy neprovokovali střelbou. „Víc se bojím kanců nebo jelenů. Jsou nevyzpytatelní,“ dodává Baláž, který se s medvědy „potkal“ více než dvěstěkrát a nikdy se mu nic nestalo. Taky zažil pár kritických situací. Letos se s kamarádem přiblížili na dvacet metrů k brlohu s medvědicí a mláďaty, o němž nevěděli. Na výhružný postoj samice reagovali jediným správným způsobem. Pomalu se otočili a šli pryč. „Obraz medvědů v médiích je nereálný a lidé bez osobní zkušenosti proto mají strach,“ vysvětluje si příčiny veřejné nálady Baláž.

Podle odhadů odborníků žije na Slovensku 700 až 900 medvědů a střílet se rozhodně nemusejí. Pokud někde dojde k přemnožení, příroda se o regulaci postará sama. Řeči myslivců o přemnožených medvědech zakrývají skutečnou motivaci: adrenalin během lovu a hezkou trofej v obýváku. Ministerstvo

Lidé zatím nemají k největší slovenské šelmě citový vztah

Dnes medvědy obrožují hlavně noví investoři

životního prostředí vydává povolení k lovu problematických kontejnerových medvědů, nebo pokud páchají velké škody, kterým se jinak nedá zabránit. Lesoochrannářské sdružení VLK napadlo u soudu přes padesát povolení jako neopodstatněná a ve všech případech vyhrálo. Zastřeleným medvědům to už nepomůže. Tlak na byrokraty však může podpořit prevenci, jakou je třeba zamykání kontejnerů s odpadky.

Wellness medvědům nespěchá

Holé stráně na šedesát kilometrů dlouhém pásu od Podbanského po Ždiar působí depresivně poté, co se Tatrami v roce 2004 přehnal větrná smršť. Medvědům v Tiché a Koprové dolině vichřice paradoxně pomohla. Staré smrkové monokultury, pod kterými stejně nic nerostlo, se proměnily v chaotickou džungli s množstvím potravy a přirozenými úkryty. „Člověk přes vyvrácené stromy nepřežije, medvěd ano. Mají teď lepší prostředí než v původním pralese,“ říká Erik Baláž. V centrální části Tater se dřevo vytěžilo a na holých pláních se medvěd nemá

Strháváním kůry medvědi značují své teritorium

kde schovat. Ale pod Krivánem dokázali ekologičtí aktivisté pomocí blokad a legislativních obstrukcí zabránit odvozu dřeva. Tichá a Koprova dolina se staly medvědíím rájem.

Před tatranskými medvědy však povstal mocnější soupeř než myslivci v zelených kamizolách. Starý civilizační konflikt mezi ekonomickými zájmy člověka a přírodou znovu ožil. Hned po vichřici vpadli do Tater investoři. Staví se nové hotely, apartmány, sjezdovky, dokonce v pásmu kosodřeviny. Nová infrastruktura vzniká na úkor přírody, turisté omezují zvířata. V centrální části Tater se medvědi neobjevují, nebo jenom ti synantropní. Na mezinárodní úrovni se dokonce diskutuje, jestli Vysokým Tatrami neodebrat status národního parku.

V Tiché a Koprové dolině je zatím klid. Koncem září přijel na „obhlídku“ premiér Fico a konstatoval, že to tu „ochranáři

prehnali.“ Mezi lidmi kolují nepotvrzené informace, že i tady se připravují projekty hotelů, dokonce tunel do Polska že by tu měli kopat. Erik Baláž teď točí se svými kolegy dokumentární film, aby lidem ukázali krásu největší slovenské šelmy v jejím přirozeném prostředí a probudili tak u veřejnosti zájem a citový vztah: „Chceme dostat pozitivní vlastnosti medvědů do hlubší povědomí. S veřejnou podporou lépe odoláme tlakům.“ ■

Text Eva Bobůrková / foto Martin Frouz

Vitřážisté
se už *stovky let*
starají o české kostely

Jen sklo (a olovo)

Kolikrát jsem kráčela kolem a vůbec jsem si jí nevšimla. Možná byly stažené rolety, omlouvám svou nevšímavost. Takže dnes poprvé vidím, že rohový dům pražských ulic U Milosrdných a Na Františku skrývá dílnu vitrážistů, umělců řemesla s tisíciletou tradicí... Teprve teď na dveřích čtu: Umělecké sklenářství Jiříčka - Coufal. Založeno 1935.

Nejdříve vzniká návrh vitráže, který se pak rozstříhá na šablony

Vcházím do dílny, která již v roce 1935 vyráběla vitráže na objednávku Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta podle návrhů Maxe Švabinského, Alfonse Muchy, Cyrila Boudy, připomínám si v duchu potichu. Jsem zvědavá, jak vypadá místo, kde se restaurovaly vitráže pro obnovený a nedávno znovuotevřený kostel sv. Cyrila a Metoděje v pražském Karlíně. „Pozor, je tu špína a sklo,“ zarazí mé úvahy hned při prvním kroku šéf dílny Petr Coufal. Rozhlížím se po místnosti, a opravdu, všude kolem vidím barevné kusy, kousky i celé tabule skla. Na zemi, ve skříni, na stole...

Dílna je provoněná acetonem či něčím podobným, nevím, jestli tak příjemně hřeje puštěná pájka v ruce mladé ženy, která kape a roztahuje cín po olovené síti, nebo zda se teplo line z kamen na uhlí v rohu. Do pracovní atmosféry tiše hraje rádio, nad všemi stoly se sklánějí lidé a buď soustředěně skládají dohromady kousky skla, nebo čistí hotové vitráže petrolejem a pilinami.

Zajímá mě, jak vypadá řemeslo s tisíciletou tradicí na začátku 21. století – ostatně, hned se dozvídám, že první zmínky o vitrážích v českých zemích se týkají mnicha sázavského, který „uměl ze skla skládat obrazy“, ale že řemeslo nejvíc kvetlo za Karla IV. a vlády Lucemburků – tehdy vznikl v Praze cech malířů a sklářů na Starém Městě, jehož hlavou nebyl nikdo jiný než mistr Theodorik. Ale pak přišli husité, a další úpadek nastal v období baroka. V 17. století vitráže opouštějí kostely, na počátku 19. století už zůstalo jen málo lidí, kteří toto řemeslo ovládali. Než přišla neogotika, secese a obnova původní slávy vitráží.

Mým průvodcem po dílně je Petr Coufal, žák a nástupce Martina a Josefa Jiříčkových. Vedení dílny se ujal po smrti posledního z rodu slavných vitrážistů, Josefa Jiříčky.

Jeho cesta k řemeslu začala značnou oklikou. Rodiče jej poslali vyučit se automechanikem, ale Petr Coufal brzy pochopil, že to byl krok pořádně vedle. Maturita, vojna, a pak osudové setkání s Josefem Váchalem. „Viděl jsem jeho grafiky, chtěl jsem si to také vyzkoušet, a začal jsem objevovat výtvarný rozměr života, chápat, že bych se v tom mohl najít.“

V roce 1991 přišlo i druhé osudové setkání. Inzerát v novinách, v němž nejmladší z rodu Jiříčků, Martin, hledal brigádníky. Petr Coufal začal chodit o víkendech, po večerech, a v roce 1993 nastoupil. „Neuměl jsem původně vůbec nic. Všechno jsem se naučil od Martina, tady v dílně. Ale Martin pak těžce onemocněl. Pomalu mi předával všechny zakázky, kontakty, obešel jsem všechny zákazníky, pro které dělal – karlínského faráře, děkana od Panny Marie Sněžné, arcibiskupství, Židovské muzeum... Když v roce 2002 zemřel, rozhodl jsem se, že zkusím dílnu vést dál. Starý pán souhlasil, zaštil mne svým jménem, já jsem si udělal živnostenský list – a tak se to všechno rozjelo nanovo.“

Jak vypadá řemeslo *s tisíciletou tradicí* na začátku 21. století?

Gotika i papoušek

Procházím se svým průvodcem dílnou a prohlížím barevná skla, měkké a ohebné olovené pásky, po očku pozoruji Lucii Richtermocovou, jak se ohání benzinovou letlampou, aby spojila proužky olova na vitráži – jak se dozvídám – určené pro kapli Všech svatých na Pražském hradě.

Další člověk, výtvarník Václav Chaloupka, „zlaté ruce české vitráže“, jak mi jej Petr Coufal představuje, se sklání nad hotovou vitráží a otírá ji do čista od petroleje a pilin. „Když jsem dílnu převzal, říkal jsem si, že kanceláři se budu věnovat přes den a večer vitrážím, ale nějak se mi to vymklo, papírují, chodím do školy, píšu restaurátorské zprávy, nestíhám,“ posteskně si Petr Coufal. Nuže, budu se dívat pod ruku dalším, říkám si, rozhlížím se kolem, prohlížím hotové i rozdělané vitráže na stěnách, ve sklech výlohy i na

Duhový svět barevných skel v dílně uměleckých sklenářů (na snímku výtvarník Václav Chaloupka)

stolech. Kromě gotických a secesních motivů vidím i zcela moderní vitráže s geometrickými tvary... Pro koho může být, kdo si dneska tak asi objedná vitráž? pomyslím si, a Petr Coufal sleduje můj pohled a vysvětluje: „Restaurování vitráží tvoří tak devadesát procent naší činnosti, nové realizace a repliky představují jen asi desetinu. Ale o těch, kteří si dnes objednávají vitráž, by vám mohl povídat náš výtvarník, pan Páník.“

„Nové realizace? Teď jsme zrovna dělali zakázku pro jednoho pána z Ostravy, přál si vitráž a na ní papoušky, moře, podívejte,“ říká mi Radek Páník a vytahuje karton s původním návrhem i konečné provedení – je na něm papoušek, loďka... „Když si někdo objedná do dětského pokoje vitráž s Křemílkem a Vochomůrkou, geometrický vzor nebo třeba gotickou repliku, uděláme mu ji,“ usmívá se výtvarník. Přicházejí sem lidé s různým vkusem. Oba muži mě zasvěcují do dalšího taje vitráží, výtvarných návrhů a změn, ke kterým v průběhu věků a umění vitráží došlo.

Malovat, řezat, spojovat

Kdysi, v počátcích dílny, se vitráže vytvářely podle návrhů umělců, výtvarníků slavných jmen. Jako v případě vitráží pro chrám Sv. Víta. Vitráže se pak podle jejich návrhů zhotovovaly v dílně. Maxmilián Švabinský, Karel Svoboda, Cyril Bouda, Jan Bauch a další autoři slavných jmen sami nemalovali na sklo, ale na karton, byli však vzdělaní, znali všechna úskalí převodu z kartonu na sklo a akvarelu do jasných zářivých barev. Tím práce výtvarníků skončila, návrh se zadal do výroby, okno se rozpracovalo, část tovaryšů malovala na sklo, jiná část sklo řezala, jiná spojovala olověnými pásky.

A dnes? „Je nás v dílně pět a děláme všichni úplně všechno. Návrhy nám dělají Radek Páník a Václav Chaloupka, ale když zrovna nezpracovávají výtvarný návrh, klidně si stoupnou ke stolu, řezou sklo, skládají, a když je nejhůř, lezou i po lešení,“ přibližuje Petr Coufal.

Snad už je konečně čas na to, pochopit pořádně, jak se taková vitráž vlastně dělá. Moji průvodci mi to názorně ukazují. Podle návrhu, rozstříhaného na šablony, které

Vitráž s mořem, lodí a papoušky, realizace pro zákazníka z Ostravy

Vitrážisté při práci v chrámu svatého Víta na Pražském hradě

Jeich dílna je plná barevných kusů, kousků i celých tabulí skla

se očíslojí, sestaví vitrážisté olověnou síť žádoucích tvarů a linií, do olůvek pak skládají podle vzoru nařezané skleněné segmenty, označené čísly. Dílky se nejprve jen dotýkají, drží je pohromadě pouze hřebík. Potom se musí jednotlivé olověné profily v místech dotyku spojit, sletovat cínem.

Dřív si řemeslníci olovo odlévali a táhli sami – v dílně Jiříčka – Coufal dodnes tyto zastaralé a nebezpečné výrobní postupy připomíná stará pec na tavení olověné formy v rohu místnosti. „Používat se už nemůže, z ekologických ani finančních důvodů,“ vysvětluje mi Petr Coufal, „dnes pracují vitrážisté s již hotovými olověnými profily, které si vozí z Příbrami.“

Vitrážisté, jak přibližují dobové ilustrace, cínovali tak, že nahřáli nad ohněm kladívko, pak ukápli kapku cínu na místo spoje olověných profilů. Hrot letovacího kladívka však brzy vychladl, takže nedokázali cín roztáhnout po celé ploše, materiál byl drahý a olověné profily proti dnešku pevnější, tvrdší, odolnější, takže se cínovalo tak zvaným bodováním.

Dnes už mají vitrážisté při cínování na pomoc kulmy na plyn, benzin nebo elektřinu. Pájka má stabilní teplotu, proto se cín roztahuje libovolně dlouho a daleko. Proto se počátkem dvacátého století začalo používat celoplošné cínování. „Ale při výrobě replik nebo tam, kde je při restaurování žádoucí dodržet původní postupy, spojujeme tak jako zastara bodováním,“ dodává Petr Coufal. Když je obraz spojený,

Vůně pilin a *petroleje, cín, sklo*, soustředěná atmosféra

musí se ještě přecistit pilinami a petrolejem. Proto ta vůně a piliny všude kolem, uvědomuji si, když opouštíme další místnost, kde mi své poslední dílo – absolventskou práci – ukazuje učen dílny Lukáš Stuchlík. Je to figurální vitráž s motivem postavy svatého Jiljí. A pak ještě výlet do unikátního skladu historických skel z přelomu devatenáctého a dvacátého století.

Cestou k točitému schůdkům mi Petr Coufal ještě ukazuje originální malby na sklo od Maxe Švabinského, původní vzorkovnický secesních skel. Vitráž s portrétem Františka Josefa. „Vypadla kdysi z regálu a rozbila se...“ Míjíme i staré fotky na stěnách, vlastně asi jedny z nejstarších, které dokumentují vitrážní řemeslo. Zůstaly tu ještě po firmě Jaroš, od nichž koupil dílnu kdysi pan Jiříčka první.

Sestupujeme do sklepa. Voda tu v roce 2002 nadělala pěkné škody. Odesla historické návrhy na kartonech, nebo je zmáčela tak, že i po usušení shnily. Zvedla do výše i skříně se skleněnými tabulemi. „Vypadalo to tu jak po výbuchu granátu,“ vzpomíná Petr Coufal. „Na evakuaci jsme měli dvě hodiny, tak jsme zachránili aspoň renesanční věci, zabednili okénka.“

Po stěnách opřené skleněné tabule, ty nakupovali ještě Jiříčkové od sklářů, tabule skla se vozily z pohraničí. Po válce pan Jiříčka jezdil zasklívat, vozil čirá tabulová skla

Josef Jiříčka v roce 1951 koupil dílnu firmy Vlasák i s touto rozbitou vitráží

Sestupujeme do *unikátního skladu* historických skel

a přivážel si barevné tabule z rozbitých kostelů a budov. Po zemi prohlížím bedýnky plné skleněných kapek, sklíček, mističky, secesní kousky, pak mi Petr Coufal ukazuje opalínová skla, sem se chodí vybírat materiál, když začíná nová restaurátorská zakázka. „Až tyhle zásoby jednou dojdou, nebude z čeho dělat,“ povzdechne si, „takové sklo už vám dneska nikdo neudělá, nebo když udělá, bude stát metr třicet tisíc korun, nebo klidně víc.“

Jsou tu ale také socialistické motivy, pěticípé hvězdy. „Komunisté se rozhodli budovat nové katedrály, i s vitrážemi, latinskými citáty z Husa se to v nich jen hemžilo, to aby ukázali, jak jsou vzdělaní. Paradoxně to znamenalo pro vitrážisty spoustu práce, po období secese vlastně docela bohaté časy. Kde ty časy jsou...“

Jaké jsou vlastně dneska časy pro vitráže a jejich tvůrce? „Vitráž má i dnes co říci, jde jen o to, aby si to uvědomili architekti a investoři,“ vzpomínám si na slova historika umění a odborníka na vitráže Ludvíka Lososa při uvádění nedávné výstavy vitráží z dílny Jiříčka – Coufal ve Francouzském institutu v Praze. ■

Historie dílny

- Od roku 1935 existuje v Praze specializovaná dílna na malbu na sklo a vkládání skla do olova, kterou založil Josef Jiříčka senior (1903–1969). Realizoval zde návrhy vitráží Maxe Švabinského pro katedrálu sv. Víta na Pražském hradě (Poslední soud 1937–1939 a Nejsvětější Trojice 1939–1949), díla Karla Svolinského, Jana Baucha, Vladimíra Sychry, Cyrila Boudy a dalších.
- V roce 1964 vystřídal ve vedení Josefa Jiříčku seniora Josef Jiříčka junior, absolvent sklářské školy v Novém Boru a Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze v ateliéru Josefa Kaplického.
- Vytvořil zde vitráže pro kostel sv. Bartoloměje v Plzni, kostely v Rakovníku, Velkém Boru, Mostě, Košicích, Libiši a jiných, pro obřadní síň v Klinkovicích na Moravě, v Praze pak pro Staronovou a Pinkasovu synagogu, rekonstruovaný areál Anežského kláštera... Realizoval návrhy vitráží Karla Svolinského, Jana Baucha, Cyrila Boudy, Josefa Jíry a mnoha dalších výtvarníků, restauroval fragmenty gotických vitráží z Kolína, Nadslavi, Křivokláta a Kostí.
- Od roku 1991 vedl dílnu společně se svým synem Martinem Jiříčkou (1958–2002), kterého po jeho smrti nahradil Petr Coufal, dlouholetý zaměstnanec a žák Josefa a Martina Jiříčkových.

Na více než sto let staré fotografii pracuje malíř se stejnou podobiznou, o níž píšeme výše...

Výjev z dílny firmy Vlasák, fotografie pochází z doby kolem roku 1900

Text a foto **Günter Bartoš**

Vratislav, mikrokosmos střední Evropy

V Evropě nenajdeme město, které změnilo svoji identitu vícekrát než polský Wrocław...

**Gotická radnice, ikona Vratislavi (nahore);
řeka Odra teče tiše a líně (dole)**

Výtah ve věži katedrály na Tumském ostrově je narván k prasknutí. Modrá obloha vybízí k pohledům z vyšší perspektivy a liftboy dělá, co může, aby se na vyhlídce vystřídal co nejdříve lidí. Dějiny Vratislavi začaly založením osady na tomto místě a z ochozu věže je dobře vidět, kam až se město za tisíc let své existence roztáhlo.

Ostrovní město na Odře

Soustava ostrovů na dlouhém, bahnitým a těžko překročitelném úseku řeky byla už v pohanských časech přirozeným obranným bodem na křižovatce starých obchodních cest. V roce 1000 zřizuje polský kníže Boleslav I. Chrabrý biskupství a Vratislavia je poprvé zapsána do historických pramenů. Tumský ostrov se už ve 12. století stal církevním územím, jakýmsi vratislavským Vatikánem, a nepodléhal světskému právu. Na malém území stojí vedle gotické katedrály ještě další čtyři kostely a církevní instituce a jeho atmosféru nelze popsat jinak než jako pietní.

Tumský ostrov patří Bohu, Rynek životu. Ve 12. století vzniká na levém břehu Odry nové centrum města s velkým trhovým náměstím a šachovnicovým systémem přílehlých ulic, které se dochovalo dodnes. „Vyděte, nemocní i zdraví, pojdte ven, mladí i staří. Dost velké je toto náměstí pro tanec smrti,“ říká Smrtka v legendě z roku 1680. Dnes je Rynek hezkou přehlídkou architektonických slohů, od gotiky po secesi. Jen moderní budova banky z třicátých let, sama o sobě kvalitní architektura, narušuje svoji velkou masou proporce a na historické náměstí se nehodí.

Ikonou města je gotická radnice s členitým průčelím. Radniční komplex není do náměstí vsazen rovnoběžně k okolním domům, ale pootočen o sedm stupňů. To mění vnímání prostoru a perspektivu. Severní strana náměstí se směrem ke kostelu sv. Alžběty zužuje a navádí pozornost k významovému bodu – jeho věži. V opačném rohu zase pootočení zvětšuje vzdálenost mezi domy, a to spolu se změnou perspektivy vytváří dojem většího prostoru, než odpovídá realitě.

Veduta Hartmana Schedela z roku 1493 ukazuje Vratislav jako impozantní město plné věží, dobře chráněné vodním příkopem a vysokými hradbami. „Ulice byly rozvrženy tak úhledně, že domy byly stejně krásné jako v Německu a menší uličky byly mnohdy hezčí,“ píše dobový slezský kronikář Nikolaus Pol. Císař Karel IV. nazval Vratislav svým nejkrásnějším městem a Ferdinand Habsburský dokonce řekl: „Kdo neviděl Presslaw, neviděl krásné město.“ Dvě stě let byl Vratislav druhým nejvýznamnějším městem Českého království.

Osvobodte Goetheho!

V pozdním středověku se ve městě mluvilo polsky, německy, česky, latinsky. Národnosti nebyly zcela vyhraněné a vícenásobná identita obvyklá. „Etnické složení se neustále měnilo s každým politickým a kulturním přílivem a odlivem,“ píše historik Norman Davies.

Od 14. století sílí německý vliv a střední Evropa se germanizuje. Reformace a nástup Habsburků tento trend ve Slezsku posiluje. Presslaw se stává městem převážně protestantským a německým. Polský charakter ztrácí i komunita katolických duchov-

Barokní průčelí na severní straně Rynku

ních na Tumském ostrově. Raný kapitalismus udělá ze Slezska nejbohatší region habsburské monarchie, po kterém pokukují ostatní. Pruský král Fridrich II. využil slabé pozice mladé Marie Terezie a Slezsko v lednu 1741 dobyl: „Mám Bresslau a zítra vyrazím dál na nepřítele.“

Goethe přijel do Bresslau na podzim 1790 a město popsal jako hlučné, špinavé a smrduté, ze kterého touží „být osvobozen“. Jiný současník napsal, že Bresslau je stará, ponurá a těsná tvrz. A americkému prezidentovi Johnu Quincy Adamsovi rovnou řekli, že je to „velké, staré a strašně špinavé město“ a není v něm nic, co by zasluhovalo pozornost.

Když se zbouraly hradby, „rozlil“ se Bresslau do okolí. Vznikaly špinavé průmyslové čtvrti a přelidněné slumy na okraji. Dnes jsou středověké hranice města patrné podle pozůstatků vodního příkopu. Od zbytku aglomerace je izolován čtyřproudou magistrálou s tramvajovou tratí.

V roce 1849 měl Bresslau sto tisíc obyvatel, o 22 let později už jich bylo přes dvě stě tisíc a byl třetím největším německým městem. V jedné místnosti žilo běžně i pět osob a desetina populace bydlela ve sklepech. Ve strašných hygienických podmínkách se dařilo choleře, tuberkulóze, záškrtu. „Města zabíjela své obyvatele v takových kvantech, že potřebovala stálý příliv nových obyvatel z okolního venkova,“ napsal historik David Blackbourn.

Rynek je
přebídkou
stavebních slohů

Následky *války* byly katastrofální

Hala století posloužila Hitlerovi i Janu Pavlu II.

Festung Breslau

Němci vnímali Breslau jako odlehlé a zapomenuté místo, zapadlý kout německé kultury, odkud je lépe odejít. Na konci devatenáctého století se však směr migrace začal obracet a město se proměnilo v kulturní a vědeckou metropoli mezinárodního významu. Narodilo se tu nebo působilo deset nositelů Nobelovy ceny! Období blahobytu se odrazilo v silné vlně secesní architektury a novém „zeleném“ urbanismu s hezkými parky a bulváry. Jedinečným krajinnotvorným prvkem je více než sto mostů, spojujících ostrovy a břehy Odry.

Nákaza, valící se na Breslau po fin de siècle však byla horší než všechny epidemie a povodně dohromady. Německo prohrálo Velkou válku a zmítalo se v politickém a ekonomickém chaosu, který vedl k fašismu. Albert Camus navštívuje Breslau v červenci 1937 a píše: „Mrholí. Kostely a tovární komíny. Osobitá tragika.“ Další vývoj byl spíš tragický než osobitý – pálení knih, pogromy na Židy, deportace, nacifikace veřejného života – jako všude v Německu. Obyvatelé se chvěli dojetím, když obdrželi oficiální titul „Nejvěrnější město Adolfa Hitlera“.

Nacisté udělali z Breslau uzavřenou pevnost a bránili ji až do samého konce. Město kapitulovalo 6. května 1945 jako jedno z posledních. Následky války byly katastrofální, město se proměnilo v ruiny. Ze zničené Vratislavi se dokonce vozily cihly na obnovu Varšavy.

Polské divadlo v německých kulisách

Je hezké dopoledne a na vratislavském Rynku se slaví Den nezávislosti. Polské vlajky obarvily náměstí do červenobíla a maršálek Pilsudský shlíží z velkého billboardu na pochodující vojáky. Polské uniformy a vlajky působí na pozadí ryzí německé architektury trochu divně, ale člověk si zvykne.

Některá místa se šedivosti nezbaví

Čekání na lepší časy skončilo

A photograph of a modern, multi-story bank building with a prominent curved glass facade. The building is situated in a city square, with people walking and cycling in the foreground. The sky is clear and blue. The building has several floors of windows, and the HSBC logo is visible on the top and ground floor. The ground floor also features a 'Kaufland' sign. The overall scene is bright and active.

Vratislav, *kulturní
a vědecká*
metropole

Moderní budova banky zdobí historické centrum města

Ve Vratislavi je
dobře a bude ještě lépe!

Dějiny Vratislavi začaly na Tumském ostrově (nahore). Vratislav je největším městem na řece Odře (dole).

Místo přistěhovalecké *otevřenosti* a vzdělanosti...

Německé dějiny města skončily s válkou. Když v červnu 1946 umíral dramatik a nositel Nobelovy ceny Gerhart Hauptmann, stala se jeho poslední slova dokonalým epitafem německé tragédie: „Jsem ještě ve svém domě?“ Pochovali ho na Hiddensee u Rujany a do rakve mu dali hrst slezské půdy. Po odsunu Němců osídlili Vratislav „repatrianti“ z východu Polska. Vše německé bylo vytěsněné, ve městě nezůstal jediný německý hřbitov.

Ve veslařském klubu AZS plyne čas stejně pomalu jako voda v Odře. Když veslice zmizí za ohybem řeky, může si trenér Marian Pawlak chvíli povídat. Rodiče pana Pawlaka přišli z Poznaně a on se už „we Wrocławiu“ narodil. Na město nedá dopustit: „Žije se tady dobře a za pár let bude ještě lépe. I řeka je pro veslování lepší než Visla ve Varšavě, nefouká na ní silný vítr.“

V poválečném marasmu se Wrocław stala polským Divokým západem. Britský diplomat sir Eric Berthoud píše v roce 1956 o „politováníhodném, tísnivém místě, všeobecné apatii, špíně a zanedbanosti.“ Situace se zlepšila po modernizaci ekonomiky v šedesátých letech. Dnešní Wrocław by už sir Eric nejspíš nepoznal. Kombinace přistěhovalecké otevřenosti, vzdělanosti a výhodné polohy u hranic přivedla investory a s nimi prosperitu a obnovu. Prezident města Rafael Dutkiewicz mluví na tiskové konferenci podobně jako pan Pawlak: „Je dobře, a bude ještě lépe.“ Město investuje obrovské částky do infrastruktury, nezaměstnanost klesla na historických 3,5 procenta. Vratislav, dříve symbol neklidné střední Evropy, dnes zažívá své lepší časy. ■

Text čerpá z monografie Mikrokosmos – portrét jednoho středoevropského města od Normana Daviese a Rogera Moorhouse v překladu Petrušky Šustrové.

Výchova k vlastenectví začíná brzy

Veteráni z Armija Krajowa slaví nezávislost

Po válce zůstalo hodně volných proluk

A person wearing blue medical scrubs is shown from the chest down. Their arms are crossed over their chest, and their right hand is holding a stethoscope. The stethoscope has a silver-colored chest piece and a black tubing. The background is plain white.

Roboti a telekonference.
I tak může
za padesát let
vypadat medicína...

Kam kráčíš, medicíno?

Jak bude vypadat endokrinologie za deset let? Vyrovnáme se konečně s roztroušenou sklerózou? Zanikne obor hematologie? Nad těmito otázkami se v knize Významní čeští lékaři, jež právě vychází, zamýšlejí osobnosti české medicíny.

Budoucnost porodnictví
oči prof. MUDr. Antonína Doležala, DrSc.

Za 10 let

Je obtížné stanovit prognózu počasí na dva dny dopředu. Což tedy teprve předpovídat, jak bude vypadat medicína za deset či dokonce za padesát let! V Evropě je nutno – v důsledku imigrace z Asie a Afriky – počítat s biologickými změnami složení populace co do genotypu i fenotypu. Zdravotní péče bude dále globálně zatěžovaná válkami, podvýživou, epidemickými chorobami, populační explozí, nedostatkem surovin, náboženským fundamentalismem, třídním přístupem k dostupnosti péče etc. Pokrok lékařských oborů bude vnášen přírodovědnými a technickými vědami, lékaři budou plnit roli zpětné vazby.

Tahounem pokroku v medicíně bude genetika. Objasní se nejen „jakou chorobu má paní Březinová“, ale i proč se choroba uhnízдила právě v této paní. Lze počítat s teoretickým pokrokem při řešení transformace genotypu na fenotyp, což povede k souběžnému rozvoji biochemie, rozvine se technika reprodukčního klonování savců.

Do porodnictví proniknou objektivní zobrazovací a jiné fyzikální metody. Porod se stane bezpečnějším. Ve větší míře se začne užívat magnetická rezonance, rozvinou se dynamická trojrozměrná objemová studia fetopelvická, vyšetřování flowmetrická, začne peripartální fetální kardiologie a metody k včasné detekci hypoxie. Díky neurovědám se rozšíří možnosti porodní analgezie. Neonatologie prohloubí své znalosti v oblasti uzrávání struktur a funkcí u nedonošených dětí. Započnou cílené genetické zásahy u novorozenců a matematické a fyzikální modelování těhotenství a porodu.

Za 50 let

Obor gynekologie a porodnictví ovlivní technologie v současnosti neznámé. Klíčovými budou práce teoretické. Vznikne lékařská fakulta teoretických věd vychovávající odborníky pro lékařský základní a aplikovaný výzkum, genetické aplikace a interdisciplinární přenosy teorie do praxe. Komparativně budou analyzovány pochody od genomu k reprodukční fyziologii, k chemickým, strukturálním a biomechanickým vlastnostem. Běžnou se stane technologie reprodukce savců klonováním, která bude realizovatelná i u lidí. Po fertilizaci in vitro bude při kultivaci vejce překročena hranice moruly. U savců budou podniknuty experimenty s fertilizací kultivací in vitro až do zrání plodů. Experimenty u savců vyřeší další vývoj embrya in vitro a v dělohách druhově odlišných savců. U dosud neplodných mezidruhových kříženců se docílí jejich další reprodukce, vzniknou nové druhy savců. Na konci 21. století vzniknou předpoklady pro alternativní reprodukci i u lidí.

Ve druhé polovině 21. století při konfliktech s konzervativními silami nastane „renesance osvěcenského racionalismu“, lidstvo se stane „soudopodstatné“ v důsledku možnosti opravovat svůj genom. Praktické výsledky převáží nad ideologickými retardačními fundamentalistickými argumenty. ■

*Za deset let
bude tahounem
pokroku v medicíně
genetika*

Léčba nemocí, jako je *cukrovka*

Budoucnost endokrinologie očiima prof. MUDr. Jaroslava Blahoše, DrSc.

Za 10 let

Endokrinologie, nauka o žlázách s vnitřní sekrecí a hormonech, se nepochybně výrazně změní. Věřím, že detailněji prozkoumáme a pochopíme, jaký je vztah endokrinních systémů k imunitním dějům i centrální nervové soustavě. Objeví se nové hormonální látky v organismu a budeme lépe rozumět tomu, jak fungují. Vzniknou nové laboratorní metody pro diagnostiku nemocí, které budou citlivější než dosud, zdokonalí se neinvazivní vyšetřovací i léčebné metody, jež budou mít méně nežádoucích účinků. Léčba nemocí, jako je cukrovka, obezita, rakovina nebo osteoporóza, bude celkově účinnější a zdokonalí se i preventivní opatření.

Za 50 let

Jak se bude vyvíjet medicína v tak dalekém horizontu, si nedovedu představit. Lidé se budou dožívat ještě vyššího věku a budou nejspíš vědět, jak si aktivní život prodloužit. Obávám se však, že i za 50 let budou lidé kouřit, pít alkohol, že nezmizí drogy, a nejsem si jist, zda nebude přibývat psychických poruch, způsobených naším životním stylem i vlivem životního prostředí. Těch scénářů si lze představit víc. ■

Budoucnost hematologie očiima MUDr. Vladimíra Kozy

Za 10 let

Jako je dnes nenávratnou minulostí doba slavných lékařů, jako byli průkopník hygieny patolog Rudolf Virchow, internista Josef Škoda (Pojednání o poklepu a poslechu), či jeden ze zakladatelů moderní patologické anatomie Karel Rokitsanski, tedy doba, kdy lékař mohl ještě obsáhnout medicínu snad celou, bude za deset let stejně nenávratnou minulostí obsáhnout celou hematologii. Ba i její část.

Vše se neuvěřitelně zrychluje, prohlubuje, specializuje. Obrovský pokrok bych očekával především v genetice a buněčné medicíně. Několik desítek let vládnoucí éra cytostatik začne vstupovat do učebnic historie medicíny. Tento biomedicínský vývoj doprovodí další záplava vysoce sofistikované techniky. Jeden člověk zasvětil svůj pracovní život kvalifikovanému ovládnutí jednoho stroje. K tomu přibudou stohy formulářů, hlášení, norem, výkazů, povolení... S cílem zajistit nám maximální bezpečnost na této jinak velice nebezpečné planetě. A protože to vše bude nesmírně drahé, přibude i diskusí, zda v ambulanci platit 30, 60 nebo 90 korun. Vlastně euro. Třebaže za nemocného domácího papouška zaplatíme bez reptání teď i potom desetkrát více.

Za 50 let

Nemám křišťálovou kouli a byl bych moc rád, kdybych se pletl. Ale neumím to vidět jinak. Zatímco za deset let bude všeho více, za padesát let to bude naopak. Hematologie se zredukuje na transfuzní medicínu. Vyžádají si to teroristické a válečné události. Moje babička se řídila celý život, za každé situace, třemi pravdami – pracovat, šetřit, vzdělávat se. Pravdami naší bohaté společnosti se stalo mít hlavně dost času na odpočinek, žít na dluh a bavit se. A protože každý účet se musí řádně zaplatit, obávám se, že za padesát let už platit budeme. ■

**Hematologie
se zredukuje
na transfuzní
medicínu**

nebo rakovina, bude celkově účinnější

Budoucnost neurologie očima prof. MUDr. Soni Nevšimalové, DrSc.

Za 10 let

Během mé profesní kariéry se medicína a tedy i neurologie podstatně změnila. Zažila jsem velký posun jak v diagnostice, tak v léčbě celého spektra neurologických onemocnění. Pokrok v neurologii nebyl tak zdánlivě převratný jako v některých interních či chirurgických oborech. Je to dáno především tím, že nervová tkáň obecně a mozková tkáň zvláště jsou svou strukturou, biochemickými, elektrofyziologickými procesy a zejména mnohočetnou funkcí tak odlišné od ostatních orgánů v lidském těle. Mozek je nejkomplicovanější orgán, ale také – bohužel – nejsnáze zranitelný.

To je mimo jiné také důvod, proč se některé léčebné postupy nedají používat na mozkovou tkáň. Naději proto spatřujeme ve vývoji nových léčebných postupů včetně genového inženýrství. Pevně věřím, že během 10–20 let se stane genová terapie součástí našich léčebných možností.

Je nepochybné, že budoucností budou i kmenové buňky a transplantace embryonální tkáň, které pomohou zvrátit situaci u zatím obtížně léčitelných degenerativních onemocnění mozku, jako je Parkinsonova nemoc, Huntingtonova choroba a další.

Zabývala jsem se vždy hodně spánkovou medicínou, takže pokud bych měla uvést konkrétní příklad vize pro budoucnost, uvedu narkolepsii, již způsobuje deficit hypokretinu. Doufám, že v dohledné době budeme moci nahradit chybějící hypokretin specifickými působky, nebo bude dokonce možná substituce hypokretinu samotného.

U některých neurometabolických chorob už je v současné době podobná léčba možná, ale je nesmírně drahá. V případě Niemann-Pickovy choroby stojí až milion korun na jednoho pacienta za rok, a to je ještě nezbytné zahájit léčbu v nejčasnějším stadiu choroby! Podpůrně se transplantuje kostní dřeň u některých neurometabolických onemocnění, ale rovněž to můžeme dělat jenom v nejranějších stádiích nemoci. K tomu, abychom ji mohli používat univerzálně a byla dostupná hlavně finančně, je ještě daleko.

Pokrok v medikamentózní léčbě do značné míry ovlivňuje farmaceutický průmysl. Tam, kde tyto firmy cítí významný zisk z prodeje, vkládají do výzkumu značné finanční prostředky. Primárně genetické poruchy však nejdou tak lehkou ovlivnit, zejména pokud se jedná o vzácnější choroby, proto tady probíhá výzkum a vývoj daleko pomaleji, neboť farmaceutické koncerny i společnost na tom mají menší zájem a méně do nich investují.

Pokroky v léčbě očekávám i v rozšíření a dostupnosti neuromodulační léčby, která spočívá v kombinaci neurofyziologických metod se stereotaktickými neurochirurgickými výkony. Příkladem může být hluboká mozková stimulace. Dosud se užívá jen výjimečně u některých onemocnění s extrapyramidovými příznaky, zejména u Parkinsonovy choroby a u některých forem mimovolných pohybů, zvláště dystonií.

V současné době se již daří zpřesnit diagnostiku některých obtížně léčitelných epilepsií kombinací zobrazovacích metod a monitorovacích technik a uskutečňovat úspěšné cílené neurochirurgické zákroky. Tento trend bude jistě pokračovat.

Do jiné skupiny pokroků v léčebných možnostech řadím léky, které v blízké budoucnosti zasáhnou samotnou podstatu nemoci. Jako příklad uvedu roztroušenou sklerózu, u které nové léky zásahem do zánětlivého a autoimunitního procesu povedou k ještě výraznějšímu zpomalení, anebo dokonce k zastavení progresu onemocnění.

Za 50 let

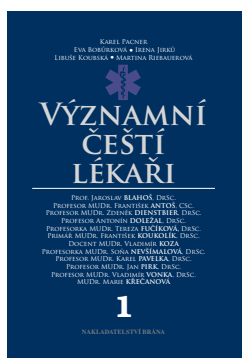
Jak to bude vypadat za padesát let? To přece nikdo neví! ■

Pokroky
očekávám
v rozšíření
neuromodulační
léčby

Spektrum srdečních onemocnění bude odlišné

- Publikace Významní čeští lékaři Karla Pacnera a kolektivu autorů byla slavnostně pokřtěna začátkem prosince. Přináší životní a profesní příběhy předních českých lékařů stejně jako jejich postřehy a úvahy na téma, jak se vyvinou jejich medicínské obory za deset a padesát let. Vychází v nakladatelství Brána.

Budoucnost kardiologie očima prof. MUDr. Jana Pirka, DrSc.

Za 10 let

Známý holandský kardiolog Erasmus z univerzity v Rotterdamu řekl, že není otázka, zda kardiologie zmizí či nikoli, otázka je kdy. Já však nejsem tak pesimistický a jsem příznivec teorie Charlese Darwina, který v roce 1859 řekl, že v boji o přežití jsou úspěšné ty druhy, které jsou schopné relevantní změny. A jsem přesvědčen o tom, že kardiologie, i když se jedná o chirurgickou disciplínu relativně mladou, anebo právě proto, je schopná přizpůsobit se technickému vývoji v oblasti metod léčení srdce. Když jsem studoval medicínu, profesor chirurgie Jaroslav Lhotka nám říkal, že když on byl student medicíny, předpovídal se brzký zánik chirurgie vzhledem k tomu, že preventivní medicína vše vyřeší. Jak se ukázalo, opak byl pravdou a chirurgické metody, respektive invazivní metody, se staly součástí i dříve výlučně internistických oborů medicíny.

Nejbližší budoucnost kardiologie vidím ve dvou rovinách. Za prvé je to postupné stírání rozdílů mezi kardiologem a kardiologem. Vzhledem k tomu, že bude stále přibývat z pohledu chirurga méně invazivních metod a z pohledu kardiologa naopak více invazivních metod, budou vznikat společné týmy, které budou provádět například perkutánní zavádění srdečních chlopní. Druhou rovinou je měnící se spektrum srdečních onemocnění. Jak jsme svědky v současnosti, bude stále přibývat nemocných, kteří se budou dostávat do stadia chronického srdečního selhání. Příčinou toho je zlepšená péče o nemocné se srdečními onemocněními, zejména infarktem myokardu, takže nemocní přežívají akutní fázi prvního, druhého, případně dalšího infarktu a postupně se dostávají do stadia srdečního selhání. A zde je velké pole působnosti kardiologie od klasických operací jako koronárních bypassů a náhrad srdečních chlopní až po unikátní výkony, kterých bude stále přibývat. Jedná se zejména o mechanické srdeční náhrady, které v posledních letech doznaly velkého rozkvětu a zdokonalení a umožňují nemocným s terminálním stadiem srdečního selhání mnohaleté, relativně spokojené přežívání. Předpokládám, že jejich zavádění se stane do deseti let tak běžnou záležitostí jako dnes například kardiostimulátory.

Za 50 let

Profesor Zheng Shi-ding (jehož pradědeček měl od roku 1998 stánek v Holešovicích tržnici a později kamenný obchod na Koněvově ulici v Praze), přednosta kardiologického oddělení IKEM v Praze, zahajuje v 7.30 hodin telekonferenci. Sedí ve své pracovně obklopený obrazovkami. Na jedné z nich vedoucí směny doktor Admir Gunaratmana (jehož dědeček se přestěhoval z indického Dillí a dělal taxikáře v Londýně) referuje o průběhu noční směny (přesčasy v té době dávno zakázány a lékaři docházejí do práce na tři směny). Během směny byly zavedeny tři mechanické srdeční podpory a odebrány kmenové buňky pro vypěstování srdce z klonovaného zvířete pro plánovanou transplantaci srdce pro mladého nemocného, u kterého toto řešení dává lepší dlouhodobé výsledky než mechanická podpora. Po skončení porady odchází na operační sál, kde mezitím sanitář Josef Novák (ze Žižkova, jehož pradědeček z matčiny strany byl profesor genetiky na Akademii věd) pokládá pacienta na operační stůl a asistentka profesora slečna Situ Zhiwen připravuje robota k zavedení do hrudníku nemocného. Tak takto si představuji začátek pracovního dne na kardiologii za 50 let. Odkud se na to budu asi dívat? ■

Poznatky o fungování *lidského genomu* změní medicínu

Budoucnost virologie

očíma prof. MUDr. Vladimíra Vonky, DrSc.

Za 10 let

Díky práci s nádorovými viry jsem se postupně přeměnil z virologa v onkologa. Změřím se proto ve své prognóze na imunoterapii nádorů. Pokroky ve výzkumu biologie nádorů v posledních letech přinesly spoustu závažných poznatků, které mění zásadním způsobem pohled na střet mezi zhoubnými nádory a imunitním systémem. Donedávna jsme při imunoterapii vnímali nádory jako pasivní cíl, který je třeba rozstřílet pomocí specifických imunitních reakcí. Dnes se ví, že nádor je v takovém střetu aktivním hráčem. Nejbližší cíle oboru jsou tedy jasné: je třeba přesně identifikovat substance, které narušují výkonnost imunitního systému a podporují růst nádoru, a hledat prostředky proti nim. Jsem přesvědčen, že směřujeme k vývoji komplexních vakcín, které budou zaměřeny proti vlastním nádorovým antigenům, a současně budou působit na buňky stromatu. To vše bude doplněno bojem proti různým dalším substancím, které produkují nádorové a nenádorové buňky a jež podporují růst nádorů. V něm se uplatní nová chemoterapeutika, která jsou či budou s to tyto nežádoucí hosty v mikroprostředí nádorů likvidovat. Soudím, že imunoterapie nádorů sice nevytlačí současné hlavní terapeutické postupy, ale stane se jejich významným doplňkem.

Myslím, že během příštích pěti let budou získány zásadní vědomosti, které umožní terapeutické postupy doplnit o vysoce výkonnou imunoterapii, a těch dalších pět let že bude dobou, kdy se vše začne široce uplatňovat v onkologii.

Za 50 let

Za padesát let se může změnit úplně všechno. Jsem tedy dalek toho činit jakékoliv odhady. Hluboce však věřím v personalizovanou medicínu. V souvislosti s ní se už dnes mluví o čtvrté revoluci v medicíně a já tohle označení nepovažuji vůbec za přehnané. Poznání o fungování lidského genomu změní tvář medicíny. A určitě to bude dříve než za 50 let. ■

Budoucnost praktického lékařství očíma MUDr. Marie Křečanové

Za 10 let

Jako ideál si představuji méně pacientů a více přístrojů v ordinaci. Rovněž větší kontakt s hospitalizovanými pacienty a s nemocnicemi vůbec. Ale když uvažuji realisticky, musím brát v úvahu, že nyní více než tři čtvrtiny praktických lékařů jsou starší lidé nad padesát let, to znamená, že za deset let právě oni začnou houfně odcházet do důchodu. A mladí lékaři zatím na venkovské obvody nepřicházejí. Tyto problémy vyvstávají zřetelně už dnes, například v Ústí nad Orlicí je déle než půl roku volný obvod, pacienti se nemají u koho zaregistrovat, nikdo je nechce. Takových případů bude nepochybně přibývat.

Za 50 let

Nedovedu odhadnout, jak se za tak dlouhou dobu zdravotnictví v první linii vyvine. Věřím však, že vzhledem k už nyní nastolenému trendu – důrazu na prevenci – budou praktičtí lékaři mnohem lépe a rychleji schopni onemocnění diagnostikovat, a tudíž začít s léčením. A také budou mít k dispozici podstatně lepší diagnostické možnosti, vždyť ty jsou i v současnosti na daleko vyšší úrovni, než když jsem na obvodě začínala. ■

VÝSTAVA

*Walter Zednicek fotí
i ta zákoutí Loosových staveb,
jež by jinak běžnému oku
zůstala skryta...*

Schodiště v krejčovství Kniže ve Vídni,
jehož interiér Loos navrhoval

Text **Maria Szadkowska**

kurátorka
Muzeum hlavního města Prahy

Adolf Mistr jednoduché krásy

Jak by vypadalo dnešní evropské stavitelství nebýt Adolfa Loose? Ne, to si snad ani nejde představit. Vedle velikánů, jako byli F. L. Wright, Le Corbusier nebo Mies van der Rohe, patřil **Adolf Loos** k osobnostem, jež zásadně ovlivnily vývoj moderní architektury. K jeho výjimečnému dílu se v poslední době vrátily dvě pražské výstavy. Zatímco v Rakouském kulturním fóru vystavoval Walter Zednicek cyklus fotografií dokumentujících více než třicet Loosových realizací v celé Evropě, expozice v prostorách Muzea hlavního města Prahy se zabývá velmi podrobně jeho stopami v českých zemích. V tomto směru jde o zcela unikátní, u nás dosud nevídaný počin...

Adolf Loos. Ve své době byl považován za kontroverzního. Dnes víme, že měl pravdu.

Výstava Adolf Loos – dílo v českých zemích zahrnuje kromě známých skutečností i zcela nové poznatky a zpřístupňuje Loosova díla, se kterými se zatím člověk neměl jak seznámit. Autoři výstavy shromáždili nejen informace o všech realizovaných i nerealizovaných Loosových dílech na území Čech a Moravy z let 1898–1933, ale neopomenuli ani návrhy, na nichž se podílel jen konzultacemi, či projekty, u kterých není Loosovo autorství jednoznačně potvrzené.

Jak se podařilo získat množství dosud neznámých materiálů a vytvořit tak vyčerpávající expozici? Na přípravě výstavy se podílely odbory památkové péče v jednotlivých českých lokalitách, Národní památkový ústav, zaměstnanci Muzea města Brna i stavebních archivů, vstřícní byli také soukromí majitelé domů a bytů, které Adolf Loos realizoval na území Čech a Moravy. V muzeu jsou do 5. dubna k vidění jak archivní fotografie, tak snímky, které zachycují stavby či interiéry v současnosti.

Výstava představuje nejen dobře známá fakta, ale i *zcela nové poznatky*

Plzeňské interiéry

Architekt Adolf Loos u nás zpočátku působil zejména v Plzni, kde navrhoval bytové interiéry, a to v obdobích mezi lety 1907–09 a 1928–1933. Ve spolupráci se svými žáky Norbertem Kriegrem, Heinrichem Kulkou a Karlem Lhotou v Plzni navrhl a realizoval celkem patnáct projektů (protože se však nacházely v činžovních domech, prováděné změny nemohly být – s výjimkou zařízení bytu Jana Brummela v Husově ulici č. 58 – zcela zásadního charakteru), přitom většina těchto klientů byla zároveň zákazníky nebo partnery společnosti Müller & Kapsa. S tou blízce spolupracoval hlavně v druhé fázi své činnosti v Plzni, kdy firma působila jako hlavní zprostředkovatel Loosových zakázek.

Loos byl zastáncem jednoduchosti

Důležitá pro něj byla účelovost

Lenoška dle jeho návrhu: prostá a funkční

1907–1908: úprava a zařzení bytu Viléma Hirsche v Plzni

Rodina Hirschových patřila mezi nejvýznamnější obchodnické rodiny města Plzně. Vlastnila továrnu na drát a drátěnky v Cvokařské ulici v Plzni. V roce 1906 továrník Richard Hirsch zakoupil nájemný dům v Plachého ulici č. 6, kde měl v prvním patře bydlet jeho syn Vilém Hirsch s budoucí manželkou Marthou. V září roku 1908 se brali ve Vídni. Hostem na svatbě byl i Alfred Kraus, bratr významného spisovatele Karla Krause, Loosova přítel a propagátor. Během návštěvy v bytě Alfreda Krause na Mohsgasse 2 (Loos byt navrhl a realizoval roku 1905) se novomanželé seznámili s Adolfem Loosem a zároveň se zúčastnili soukromé prohlídky bytu na Niebelungengasse 13, kde bydlel Alfredův a Karlův bratr Rudolf. Během tohoto setkání Hirschovi požádali Adolfa Loose o vypracování návrhu pro interiér jejich nového bytu v Plzni v podobném stylu, v jakém byly zařízeny byty obou bratrů Krausových. Vilém Hirsch později vzpomínal, že Adolf Loos načrtl řešení jejich bytu během pár minut na sáček od mouky a vše se pak už realizovalo podle této letmé skici.

1908–1910: zařzení bytu Otto Becka v Plzni

Továrník Otto Beck byl od roku 1905 partnerem Viléma Hirsche ve firmě Richard Hirsch, továrna na drát a drátěnky v Plzni. V roce 1901 se oženil s Olgou Feiglovou. Jeho dcera Klára se 18. července 1929 ve Vídni provdala za Adolfa Loose. Rodinný byt Becků byl zřízen v letech 1908–1909 ve druhém poschodí nájemního domu továrníka Friedlera v Klatovské ulici č. 12 v Plzni. Loos interiér vyřešil svým charakteristickým způsobem: spojil prostor obytné místnosti a jídelny. Samotné rozdělení obývacího pokoje zachovávalo přísně symetrický řád, dominantním prvkem místnosti byl cihlový krb s odpovídajícím koutem s vestavěnou pohovkou.

Byt Viléma Hirsche, hudební salon, 1930

Byt Viléma Hirsche, jídelna, 1930

Byt Otto Becka, obývací pokoj, 1930

Byt Josefa Vogla, obývací pokoj, 1930

Byt Josefa Vogla, jídelna, 1930

Byt Josefa Vogla, obývací pokoj po rekonstrukci, 2008

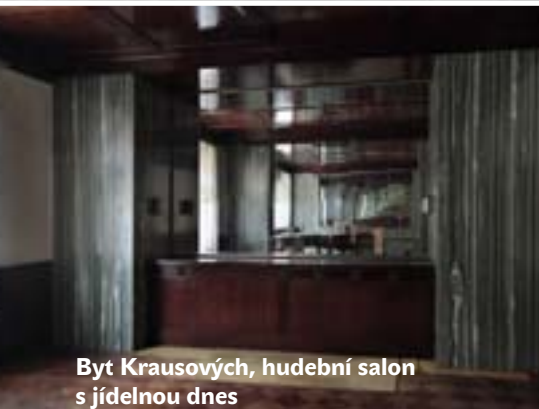
Byt Josefa Vogla, dětský pokoj, 1930

Byt Krausových, jídelna, kolem roku 1967

Byt Krausových, hudební salon s jídelnou dnes

Byt Krausových, hudební salon s jídelnou dnes

Byt Krausových, hudební salon s jídelnou dnes

1928–1929: úprava a zařízení bytu MUDr. Josefa Vogla v Plzni

Majitelem domu a investorem všech přestaveb a úprav byl továrník Sigmund Fiedler, otec Štěpánky Voglové. Úpravu bytu ve druhém patře u Loose objednal kolem roku 1926 pro jejího muže – svého zetě MUDr. Josefa Vogla, který si chtěl v domě otevřít soukromou ordinaci. Interiér se nachází v domě č. p. 455 v Klatovské ulici v Plzni (dříve třída Čs. legií).

Již v roce 1908 si tento byt pronajal továrník Otto Beck. Loos zde pro jeho rodinu zařídil jídelnu, obývací pokoj a ložnici. Dětský pokoj byl velmi moderní, podobal se dětským pokojům v Müllerově vile v Praze. Obklady i nábytek hladkých geometrických tvarů byly z měkkého, žlutě, černě a zeleně lakovaného dřeva, strop i zdi byly bílé. Na podlaze bylo linoleum nejspíše červené barvy. Střídmé zařízení dávalo důraz na jednoduché použití a snadnou údržbu. Do dnešní doby se ale z původního vybavení dětského pokoje bohužel nic nedochovalo.

1930–1931: částečná úprava a zařízení bytu Viléma a Gertrudy Krausových v Plzni

Byt v prvním patře byl určený pro dceru Ing. Arnolda Taussiga, majitele továrny na oděvy ARTA se sídlem v Plzni, slečnu Gertrudu Taussigovou. Ta se později provdala za Ing. Viléma Krause, chemika, který podnikal v pivovarském průmyslu. Z dostupné dobové dokumentace vyplývá, že šlo o úpravu pětipokojového bytu s kuchyní a kancelář. V bytě opět vznikla pro Loose typická „dvojprostorá“ jídelna a obytné místnosti s krbem, na konci chodby byla pracovna spojená s ložnicí přístupnou ještě zvláštním vchodem z chodby. V další části bytu byly tři pokoje: jídelna, obývací pokoj a ložnice s okny do Škodovy ulice. Další pokoj a kancelář s okny do Bendovy ulice vznikly až po Loosových úpravách. Z původního zařízení se zachovaly z velké části zabudované kusy mobiliáře. ■

Architekt, designér a teoretik

Adolf Loos se narodil roku 1870 v Brně do rodiny vpravdě starorakouské: jeho otec – kameník a kamenosochař – byl Němec, matka Češka. Právě v otcově dílně se Loos seznámil se základy a tvůrčím prostředím řemeslné práce. Po maturitě pokračoval praktickým směrem, nejprve na Průmyslovou školu v Liberci, posléze studoval na drážďanské Vysoké škole technické, kterou však nedokončil.

Bylo mu třiaadvacet, když se vydal do Spojených států navštívit svého strýce. Sotva tehdy mohl tušit, že se mu tato cesta stane – vzhledem k jeho kariéře – v pravém slova smyslu osudovou. Ocitl se tu v dynamickém prostředí Clevelandovy éry, zažil tamní debaty o architektuře, viděl architektonické skvosty amerických měst na vlastní oči, navštívil Philadelphii, Chicago... Americký způsob života stejně jako architektura jej okouzly.

A tak se už od Loosova návratu do Evropy v roce 1896 (cestoval přes Londýn, který sám označoval za jediné moderní město a centrum západní kultury) jeho představa ideálního architektonického stylu notně odlišovala od evropského a vídeňského pojetí, mezi konzervativněji uvažující architektonickou obec nezapadl. Roku 1897 vytvořil své první velké dílo, Café Museum ve Vídni.

Tehdy také začal publikovat, většinou texty kritické k historismu a vídeňské se-

nového vkusu doby dokládá mimo jiné skutečnost, že když své puristické názory uplatnil při rekonstrukci vídeňské kavárny Museum (1899), začalo se jí mezi lidmi pro její lineární vzhled a absenci zdobných prvků říkat „kavárna Nihilismus“. O zhruba deset let později stavěný obchodní dům Goldman&Salatsch zase dostal pro strohé pojetí svého průčelí od Vídeňáků označení „kanálová mříž“, nebo také „dům bez obočí“. Stavba domu byla navíc po protestech zastavena, a obnovena až poté, co Loos přislíbil doplnění oken bronzovými nádobami na květiny!

Mezi Loosovy zásadní stavby a návrhy z dalších let patří kupříkladu dům básníka Tristana Tzary v Paříži (1926), ne-realizovaný projekt domu pro Josephinu Bakerovou a z děl vytvořených v českých zemích především slavná Müllerova vila v Praze (1929–1930), považovaná za nejvyspělejší Loosovo dílo. Zde uplatnil svou koncepci uspořádání obytného prostoru známou pod názvem Raumplan založenou na prostorové a výškové diferenciaci funkcí začleněných prostor.

Na přelomu 30. let byl Adolf Loos silně handicapován postupující nemocí, jejímž následkem ztratil sluch i sílu řešit stavební problémy tak pružně, jak byl zvyklý, a většina práce proto spočívala v rukou jeho žáků a spolupracovníků. V posledních letech života tak například

Cesta do Spojených států byla pro Loose osudová

cesi. Postavil se do nesmiřitelné opozice proti zdobnosti, která tento stavební styl provázela. Naopak se zastával jednoduchosti a účelovosti v architektuře i užitém umění. Odpor k secesi nejvýrazněji vyjádřil v eseji Ornament je zločin (Ornament und Verbrechen) z roku 1908.

Dnes už víme, že Loos, který měl od roku 1918 také československé občanství, vystihl řadu problémů velmi přesně. Jak dalece se Loosovy „kontroverzní“ architektonické realizace lišily od větši-

korekce prováděl jen ústně nebo kreslil přímo na zeď bytu (i při restaurování Müllerovy vily byly nalezeny kresby na zdech obývacího pokoje).

Dnes se při posuzování původnosti interiéru či Loosova autorství značně spoléhá na cit a zkušenost letitých „loosologů“ – nelze zamítnout projekt jen proto, že neexistuje razítko a podpis „Loos“.

Vleklá nemoc přemohla Adolfa Loose, jednoho z nejslavnějších architektů vůbec, dne 3. srpna 1933. ■

SETKÁNÍ

Petr Sís je doma v New Yorku, Prahu ale stále navštěvuje

Říkám o sobě, že jsem samoroost

D

Díla Petra Síse právě křížují Evropu – a on s nimi. Jezdí z jedné vernisáže na druhou. Dávno pryč jsou časy, kdy po nocích maloval ilustrace do novin a časopisů, aby si vydělal na živobytí.

Ale ani dnes nezhálí a veřejnosti každoročně představuje novou knihu. Pokaždé jinou, ale vždy kouzelnou, tedy knihu se zajímavým příběhem a detailně provedenými ilustracemi. Tuto svéráznou a laickou i odbornou veřejností ceněnou techniku si Petr Sís osvojil právě při tvorbě novinových ilustrací. „Chtěl jsem se odlišovat od ostatních, abych tu práci získal, tak jsem zvolil tečky, které byly nejpomalejší. Obrázek, který bych měl linkou hotový za dvě hodiny, mi trval třeba dva dny. Když volali z dalších novin a časopisů, chtěli přirozeně také tečkované a já jsem příštích pět let tečkoval a tečkoval,“ řekl před časem v rozhovoru pro Hospodářské noviny.

Ne všechny knihy ale Petr Sís vytvořil za jeden rok. Zrovna kniha *Strom života*, ilustrující život a dílo Charlese Darwina, za kterou získal množství mezinárodních ocenění, ho stála tři roky práce. Hned další knihu, *Tibet / Tajemství červené krabičky*, jež vypráví o zážitcích jeho otce na cestě Tibetem, dělal naopak ve spěchu, aby ji otci, který umíral na rakovinu, ještě stihl ukázat.

Jeho zatím poslední publikací je *Zed'*, kterou věnoval svým dětem. „Měl jsem potíž vysvětlit minulost dětem, ale i některým dospělým. A tak jsem ji začal kreslit: jaké jsme měli idoly, proč jsme je měli – až jsem si uvědomil, že všechny ty nuance a detaily stejně nevysvětlím,“ řekl autor v rozhovoru pro *Mladou frontu DNES*.

Petr Sís žije v New Yorku a je neustále „v pohybu“. Proto jsme spolu museli rozmlouvat po mailu. Kdo jiný než Petr Sís by měl ilustrovat číslo časopisu věnované Darwinovi?

Petr Sís

- Mezinárodně uznávaný autor knih pro děti, ilustrátor, grafik a tvůrce animovaných filmů.
- Absolvoval na pražské VŠUP a The Royal College of Art v Londýně. Získal mnoho ocenění po celém světě od Zlatého medvěda na Filmovém festivalu v Berlíně (1980 za krátký film *Hlavy*) až po Ragazzi Award na Mezinárodním veletrhu dětské knihy v Boloni (2004 za knihu *Strom života* / Charles Darwin; 2008 za *Zed'*).
- V roce 2003 obdržel prestižní MacArthurovo stipendium.
- Je autorem 22 knih pro děti, dále ilustroval přes 50 knih.
- Natočil 26 animovaných filmů, věnuje se filmovému plakátu, výtvarným objektům a nástěnným malbám.
- Česky vyšlo v nakladatelství Labyrint: *Strom života* / Charles Darwin (2004), *Tibet / Tajemství červené krabičky* (2005), *Hrej, Mozarte, Hrej* (2006), *Tři zlaté klíče* (2007), *Zed' / Jak jsem vyrůstal za železnou oponou* (2007).

Pokaždé, když se značným úsilím dokončím knihu,

ZEĎ – Jak jsem vyrůstal za železnou oponou

Putovní dokumentární výstava ke knize Petra Síse je instalována v replikách skutečných pouličních nástěnek, které sloužily jako agitace komunistické propagandy před rokem 1989. Sísovy originální kresby, ilustrace a objekty doprovázejí autentické artefakty z 50. až 80. let. V deseti speciálních vitrinách přináší výstava umělecky zajímavou a působivou výpověď na téma Jak jsme vyrůstali a žili za železnou oponou. Výstava se představí po Římě, Mnichově, Košicích a Vídni také v Praze (v prostorách Českého centra v Rytířské 31) od 7. do 30. května, bude zásadně rozšířena o další exponáty a program bude doplněn také o filmové projekce.

Vaše knihy jsou na pomezí výtvarného umění a komiksu. Co je vám bližší?

Řekl bych o sobě, že jsem samorost. Vzhledem k mé technice jsem někde na pomezí ukreslení si ruky...

Letošní rok probíhají velké oslavy života a díla Charlese Darwina. Je pravda, že vaše kniha Strom života vznikla tak trochu natruc kvůli jistým americkým zákonům?

Ano, kniha Strom života s podtitulem „Kniha o životě přírodovědce, geologa a myslitele Charlese Darwina“ byla skutečně inspirována rozhodnutím škol v některých státech v USA (respektive jejich školských výborů) nevyučovat evoluci kvůli tomu, že je v rozporu s Biblií.

Dá se dnes kniha Strom života koupit v těchto státech?

Kniha je k dostání téměř po celých Spojených státech a přes internet samozřejmě všude. Ale šedesát procent Američanů údajně nevěří na evoluci, a ti se jménu „Darwin“ vždy zdaleka vyhnou. Právě teď jsem se vrátil z přednášky v Jižní Karolíně a na vlastní oči jsem se při podepisování svých knih přesvědčil, jak Darwin „zůstal na ocet“.

Prý jste pro knihu nasbíral spoustu studijního materiálu, jako byste pracoval na vědecké práci a ne na „komiksu“. Co bylo na práci nejtěžší?

Práci jsem si zkomplikoval již na samém počátku cestou do Darwinova domu v anglickém městě Down. Vše je tam nainstalováno tak, jako by vědec před chvílí odešel jenom na procházku. Najednou jsem si uvědomil, že o něm skutečně víme všechno, a proto musí být i přístup k němu naprosto seriózní a přesný.

Po dokončení jste říkal, že na knihu nemáte dobré vzpomínky.

Pokaždé, když se značným úsilím dokončím knihu, na ni nemám dob-

ré vzpomínky... A Strom života byl obzvláště těžký porod, protože kniha vznikala několik let. Časem se však tento postoj mění. Dnes, s odstupem doby, jsem už na ni pyšný. A po faktologické stránce je stále mou nejobtížnější knihou.

Samotnému vysvětlení evoluční teorie věnujete poměrně málo prostoru, více se věnujete Darwinovu životu. Myslíte, že jeho životní příběh je klíčem k pochopení evoluční teorie?

Ano, v tom je záměr. Je to kniha pro mladé lidi. V podstatě navazuje na můj životopis Hvězdný posel o hvězdáři Galileovi Galilei. Životy takových lidí změnily náš pohled na svět. A právě pro čtenáře, kteří nevěří v evoluci, může být klíčem k pochopení i tahle knížka s „životopisem“ pozoruhodné osobnosti.

Přál jste si někdy podívat se na Galapágy a vidět tvory, které jste kreslil?

Moc jsem si to přál – a stále si to přeji. Byl jsem dokonce pozván na expedici, jenže má žena trpí mořskou nemocí... Myslím si, že například fotografové se dovedou radovat, protože stále někam cestují. Já pořád jen kreslím doma u stolu.

Vaše další kniha se věnuje období, kdy jste nemohl cestovat. Zeď se týkala situace výsostně východoevropské, přesto Američany oslovila. Čím to je?

Myslím, že když Zeď vyšla, oslovila Američany a další čtenáře v tzv. západních zemích lidskými pocity, které jsou vlastní všem. Studená válka zabrala podstatnou část druhé poloviny dvacátého století a je důležité si připomenout, jak nedůstojně se dotkla tolika lidí.

Za socialismu jste jako prostředek k osvětě lidí chápal diskotéky a organizoval je, také o Zdi jste řekl, že má přispět k osvětě v západních zemích. Loni

na ni *nemám dobré vzpomínky*

se mě studentská redaktorka zeptala, co bych dělal, kdyby v Brně vyrostla zeď. A já jí řekl, že jako novinář bych o tom psal. Pak jsem začal přemýšlet, jestli to není málo.

Diskotéky, které jsem pořádal, a články o hudbě, které jsem kdysi psal jako novinář, pokládám za osvětu v tehdejší době. Zeď je spíš umělecké dílo s univerzální platností, alespoň v to doufám. Nepokládám se za „osvětového pracovníka“, ale za umělce. I když slovo lustra znamená latinsky světlo, takže ilustrátor možná bude i „osvětář“... Kdyby v Brně vyrostla nějaká zeď a město rozdělila na východní a západní část, jistě byste o ní měl jako novinář psát. A kdybyste žil v té východní části, třeba by vás zavřeli. Tenkrát.

Právě s výstavou kreseb z knihy Zeď teď objíždíte Česká centra po celém světě. Jak reagují návštěvníci?

Putovní expozice začala svou misi v Košicích, pak se představila v Itálii, v Německu a teď je ve Vídni. Jde v zásadě o 3D verzi Zdi se spoustou originálních artefaktů. Komu se líbila kniha, je spokojený i s výstavou. Pokud vím, reakce na expozici jsou příznivé.

Ve svých knihách se často přesouváte do Evropy a domů, ale vaše děti, pokud vím, nemluví česky. Není vám líto, že kvůli jazykovým rozdílům nesdílíte stejné zážitky?

Asi všem rodičům je líto, že nemohou se svými dětmi sdílet trvale naprosto stejné zážitky. To je taky evoluce. A moderní doba je nelítostná – třeba dcera se synem mi nedovolí sdílet s nimi MySpace nebo Facebook (komunitní síť pro vytváření kontaktů a sdílení zážitků na internetu – poznámka autora). S češtinou máte pravdu. Ale jde o mnohem víc. Nedávno se mě šestnáctiletá dcera zeptala na Jana Husa. Krom jeho trpkého konce nevěděla vůbec nic. Málem mě to rozplakalo. ■

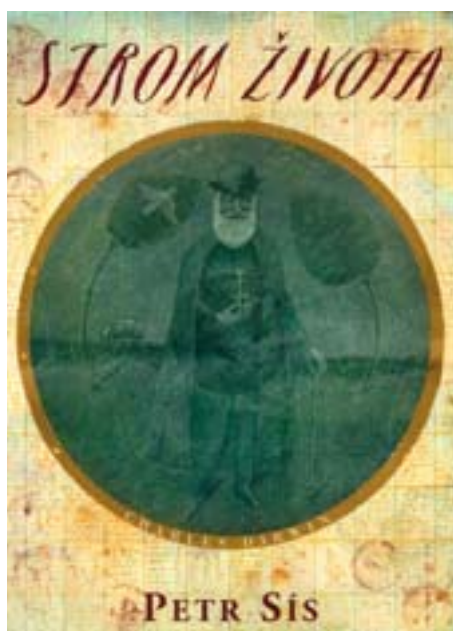
Šedesátá léta v Československu byla plná optimismu, který brzy přešel. Z knihy Petra Síse Zeď.

Z knihy Petra Síse Podivuhodný příběh Eskymo Welzla o cestě českého dobrodruha na sever

Strom pana Darwina

Jak vznikl největší biologický objev a co obnáší dnes?

Kniha Petra Síse **Strom života** vyšla v nakladatelství Labyrint v roce 2004

Muž má zasadit strom, postavit dům, zplodit syna. Charles Darwin vše toto vykonal, přičemž strom, který zasadil do našeho poznání, nemá v historii lidstva obdoby. Duchovní otec stromu života se narodil 12. února 1809; 24. listopadu 1859 ho představil veřejnosti.

Metamorfóza floutka

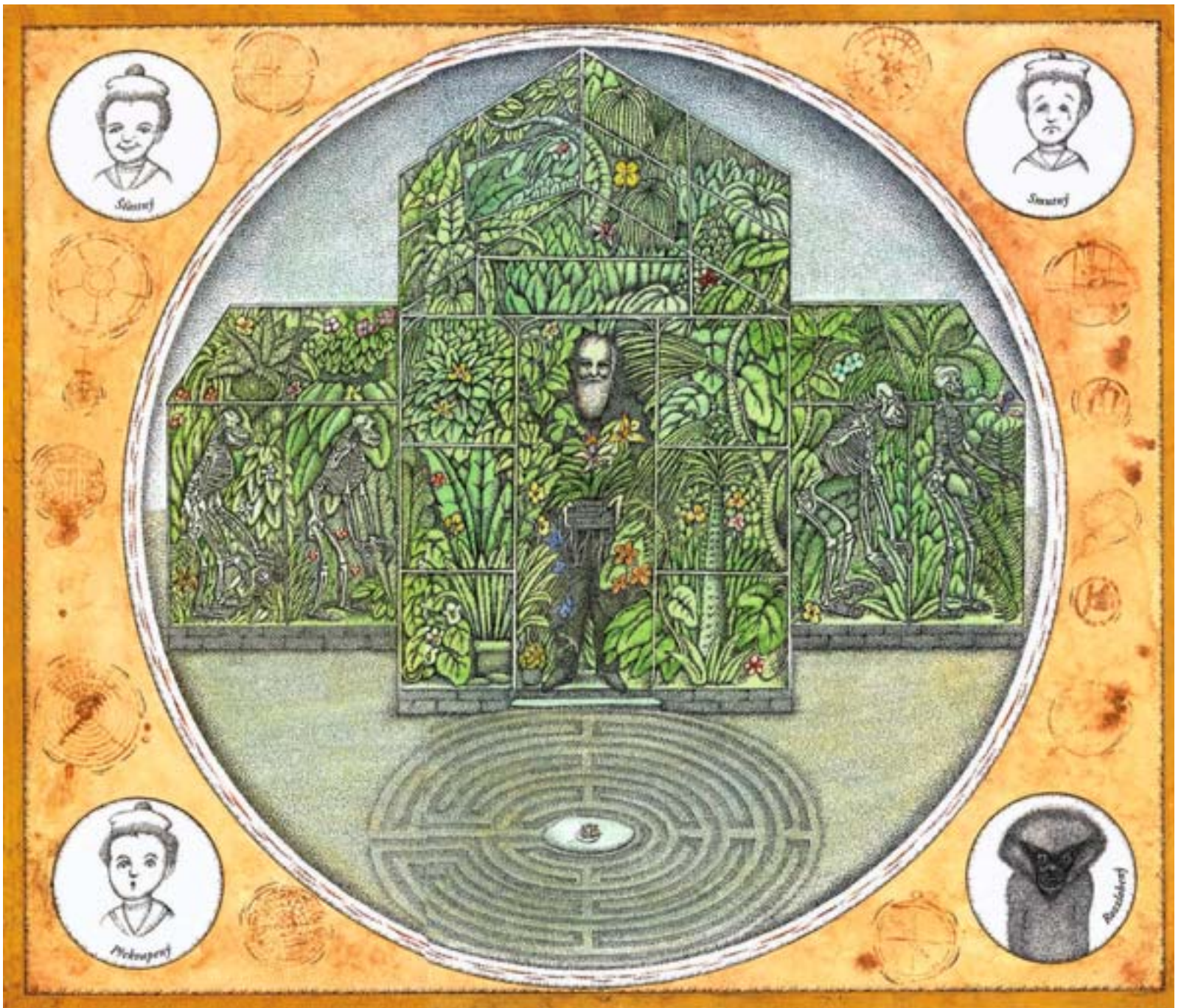
V létě 1831 hledal kapitán Robert FitzRoy přírodovědce pro výzkumnou cestu kolem světa. Botanik z cambridgeské univerzity John Henslow mu doporučil svého žáka, dvaadvacetiletého Charlese Darwina, „ne proto, že by ho považoval za hotového přírodovědce, ale proto, že je kvalifikován pro sběr, pozorování a dokumentaci čehokoli, co si zaslouží být zaznamenáno.“

Koncem roku 1831 dvojtěžník Beagle (Zvěd) vyrazil. Darwin se vydal na svou životní cestu – za své, proti vůli rodičů.

Charlese měl potkat rodinný osud – medicína. Když ale na lékařské fakultě v Edinburghu dvakrát utekl z operačního sálu, bylo jasné, že z něho žádný doktor nebude. Raději vyrážel s rybáři na ústřice, které pak pitval, nebo s lovci na zvěř, kterou pak preparoval. Do škamen zabloudil nanejvýš na přednášky z geologie. Přešel tedy na jezuitskou kolej do Cambridge – a vytvořil tam s přáteli veselou partu. Marně mu otec domlouval: „Staráš se jen o střílení, psy a krysaření! Budeš se hanbit sám za sebe a budeš ostudou rodiny.“

Na Beagle však nastoupil jako zosobněná svědomitost. Postupně navštívil Jižní Ameriku, řadu tichomořských ostrovů (včetně pro Darwina nesmírně významných Galapág), Nový Zéland a Austrálii, aby pak přes Mauricius a kolem Afriky dorazil zpět do Anglie.

Když pak v říjnu 1836 opouští kocábku, která mu byla téměř pět let domovem, materiálu má nasbíráno nadosmrti. Ovšem nikoli zadarmo. Cestou příšerně trpěl mořskou nemocí, v jeho deníku najdeme časté zmínky typu „opět mě sklátila horečka. Ruce mám od komárů úplně černé...“. Navíc si přivezl jakousi infekci (snad Chagasovu chorobu). Poprvé se připomněla už v roce 1837, od té doby trpíval mnohahodinovými křečemi v břiše a záchvaty zvracení.

Gentlemanská revoluce

V roce 1842, už tři roky ženatý, se přestěhoval na venkov jižně od Londýna a až do smrti tam žil v ústraní jako soukromý badatel. S manželkou Emmou zplodil deset dětí (přežilo ho sedm) a napsal sedm větších a řadu menších prací, které vzbudily respekt. Svoji hlavní myšlenku, k níž dospěl koncem 30. let, totiž vývoj druhů přírodním výběrem, však stále tutlá – dobře ví, že jde proti názorům církve...

Od roku 1856 už přátelé naléhali, ať zveřejní alespoň nástin teorie. „Je mi odporné psát pouze kvůli prioritě,“ odpověděl tehdy, „i když by mě mrzelo, kdyby ji někdo zveřejnil přede mnou.“ V červnu 1858 však dostal rukopis, jenž mu mladší kolega Alfred Russel Wallace poslal z Malajsie k posouzení... Darwin se zhrozil. „I termíny, kterých (Wallace) používá, jsou názvy mých kapitol!“

Geolog Charles Lyell s botanikem Josephem Hookerem vymysleli šalamounské řešení: na nejbližší schůzi Linnéovské společnosti přečtou Wallaceův dopis a spolu s ním současně i dva dosud soukromé materiály Darwinovy.

S uveřejněním své *teorie Darwin* váhal. Nakonec musel spěchat.

Pro *správnost evoluční teorie* hovoří mnoho oborů

Přednáška z 1. července 1858 vyvolala jediný písemný komentář. Pocházel od jistého profesora z Dublinu: „Všechno, co je ve vašich pracích nové, je nesprávné. Vše, co je správné, je staré.“

Biologická bomba

V listopadu 1859 vychází Darwinova kniha *O vzniku druhů přírodním výběrem*. Na 490 stranách obsahuje nezvratné důkazy, že rozmanitost živého světa nebyla stvořena a ustavena neměnnou, nýbrž vyvinula se během věků ustavičným bojem živočišných druhů i jedinců uvnitř druhu o přežití. Ani živočichové téhož druhu se totiž nerodí naprosto stejní; nejúspěšnější pak jsou ti, jejichž „odlišnost“ nejlépe vyhovuje daným životním podmínkám. A ti svou „výhodu“ přenesou na potomky.

1250 výtisků knihy jen zasyčelo. A pak to začalo! Církev protestovala zejména proti názoru, že člověk a opice mají společné předky. Darwin na to reagoval s humorem: „Vývoj názorů zřejmě bude pomalejší, než jsem čekal, určitě pomalejší, než vývoj druhů.“ Nu, nebylo tak zle. Zemřel ve třiašedesáti a své porce slávy se dožil.

Postavení, jaké Charles Darwin zaujal v dějinách lidského myšlení, asi nejlépe vystihl rakouský fyzik Ludwig Boltzmann: „Pokud se mě zeptáte, zda je 19. století stoletím páry, oceli nebo elektřiny, odpovím bez zaváhání, že je stoletím odhalení největšího tajemství přírody a že bude nazváno stoletím Darwinovým.“

Darwin, kam se podíváš

Přírodní výběr je univerzální princip. Darwin ho „pouze“ aplikoval na oblast dosud monopolně obhospodařovanou církví – na vznik organismů včetně člověka. Žádný dobrotivý Stvořitel, nýbrž těla soutěžící o kopulaci!

Poději se přirozený výběr začal roubovat na všechno. Včetně společnosti. Sociální darwinismus, podle něhož ochrana slabších je proti přírodě, sice odpovídá principu přirozeného výběru v nejprimitivnější podobě, ale jde proti kulturní evoluci. Podle ní jsou „silní“ i lidé, kteří nemají moc a peníze, ale svým dílem posunují lidstvo dopředu.

Americký astrofyzik Lee Smolin dokonce teorii přírodního výběru aplikoval na vesmír. Podle něho se efektivněji reprodukuje vesmíry, umožňující vznik a evoluci komplexních struktur, a jejich existence je tudíž pravděpodobnější. Hrají v tom roli černé díry.

Pro správnost evoluční teorie dnes mluví spojitá množina důkazů od paleontologie až po moderní molekulovou genetiku, která podle rozdílů a podobností genomů vytváří skutečný strom života od prvního společného prapředka až k člověku. ■

Darwinova teorie na třicet řádků

Zjednodušeně řečeno evoluční teorie říká, že všechny živé organismy mají společného vývojového předka. Takové teorie existovaly i před Darwinem, ale ten tuto jednoduchou myšlenku výborně rozvinul. Například tím, že živočichové se vyvíjejí metodou pokus omyl a takovými pokusy se snaží vyvinout nejlepší strategii pro přežití v daném prostředí. Například Darwin si na Galapágách všiml, že na každém z ostrovů se vyskytuje jiný druh pěnkavy, každá má zobáček uzpůsobený trochu jinému způsobu života. Podobné je to tam i s ostatními živočichy. Mezi některými druhy dokonce není možné křížení. A jak funguje evoluce v praxi? Pokud se v určitém místě změní životní prostředí, živočichové se snaží změnit také. Postupně se začnou přizpůsobovat novým podmínkám, až se objeví jedinci se změněnými znaky. Ti většinou dokáží získat dostatek potravy, protože jsou lépe adaptovaní. Samičky dávají přednost zdatnějším samečkům, kteří dokáží lépe zabezpečit potomstvo. Výsledkem je, že přežívají nejschopnější jedinci a původní druhy na daném místě postupně zanikají. Jak s oblibou říkají vědci, bez evoluční teorie v současné biologii, medicíně a biotechnologiích nic nedává smysl. ■

Další osobnosti evoluční teorie

Darwinovi předskokani

V předdarwinovské době dominoval názor o stvoření světa, podle kterého život vznikl naráz a nemění se. Kupříkladu irský arcibiskup James Ussher sčítáním věků starozákonních postav roku 1658 vypočetl, že Bůh stvořil svět v neděli 23. října 4004 př. n. l., a to v devět hodin ráno. Autorem první ucelené evoluční teorie organismů byl francouzský přírodovědec Jean-Baptiste Lamarck. V roce 1809 zveřejnil evoluční teorii, v níž hybnou silou vývoje je dědění vlastností nabytých jednotlivcem vlivem vnějších podmínek – například žirafa mohla být původně třeba antilopa, ale když spásala veškerou trávu a běžně dosažitelné listy stromů, musela se za ním natahovat výš a výš. Lamarck naboural dosud monopolní kreacionismus a prošlápl cestičku Darwinovi. Nicméně kreacionismus je především v USA stále velmi populární – počet zastánců neklesá pod 40 procent.

Čest poraženým

Kdyby Alfred Wallace poslal svůj rukopis rovnou do vědeckého časopisu, teorii by se dnes říkalo wallaceismus. Původně učitel strávil léta 1848–52 v Amazonii, potom strávil osm let v Malajsii, kde objevil význam přirozeného výběru.

Dopis z Ternate v Moluckém souostroví, který do Anglie putoval čtyři měsíce, Darwin mohl ignorovat či zapřít. Ke své cti tak neučinil. Spolehl se na přátele.

Když se Wallace vrátil roku 1862 domů, světem už lomcoval darwinismus. Nezhrzen přirozený výběr obhajoval do konce života (zemřel devadesátiletý roku 1913), byť v poněkud slabší podobě. Pochyboval totiž, zdali teorie může vysvětlit VŠECHNY schopnosti lidské psychiky. Proto došel k závěru, že lidské tělo sice vzniklo přirozeným výběrem, duševní schopnosti však získalo zásahem shůry.

Zrod genetiky v brněnské klášterní zahrádce

Klasický darwinismus neuměl správně vysvětlit, jakým mechanismem se přírodní výběr realizuje. To dokázal Johann Gregor Mendel, mnich augustiniánského kláštera v Brně. Křížil tam různé odrůdy hrachu a vyhodnocoval, které znaky kdy přecházejí do dalších generací. Po pokusech své závěry v únoru 1865 přednesl schůzi brněnskému Přírodovědnému spolku a poté je rozeslal vědeckým institucím Evropy. Bez ohlasu. Biologický svět právě trávil Darwinovu evoluční teorii a ochutnával první plody mikrobiologie Pasteurovy. Mendelovu zapadlou práci objevili

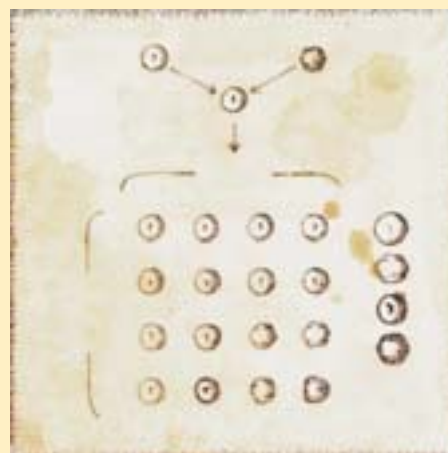
až v roce 1900 hned tři botanici. Ti jeho výsledky zformulovali do dnešních Mendelových zákonů dědičnosti.

Jako korálky na šňůrce

V roce 1912 americký genetik Thomas Hunt Morgan doplnil Mendelovy zákony poznatkem o lineárním uspořádání genů v chromozomech (jsou tam „navlečeny jako korálky na šňůrce“), což otevřelo cestu k pochopení procesu vnitřních mutací. Mendel a Darwin přestali být soupeři a stali se spojenci. Podle nových poznatků podstata evoluce spočívá v postupných změnách genetických fondů jednotlivých druhových populací. Nové varianty genů vznikají náhodnými mutacemi a ke změnám v zastoupení jednotlivých variant genů v genofondu populace dochází především v důsledku přirozeného výběru. Nevýhodné varianty snižující životaschopnost nebo plodnost svého nositele z genofondu populace postupně mizí, naopak zastoupení variant zvýhodňujících se zvyšuje, často až k jejich úplnému převládnutí v populaci. Takto modernizovaný darwinismus se nazývá neodarwinismus.

Teorie sobeckého genu

Neodarwinismus má jednu vadu. Ne funguje u organismů rozmnožujících se

pohlavně. Tam totiž genomy potomků vznikají v každé generaci nanovo, náhodným namixováním poloviny genů od každého rodiče, takže výhodné vlastnosti rodičů se nemusejí objevit.

Prvním postneodarwinistickým pokusem o vysvětlení evoluce u pohlavních organismů je teorie sobeckého genu, kterou v ucelené podobě publikoval roku 1977 britský biolog Richard Dawkins. Podle ní se organismy účelně přizpůsobují svému prostředí tím, že mezi sebou soupeří varianty téhož genu o to, která po sobě zanechá větší počet svých kopií. Teorie sobeckého genu vysvětluje kupříkladu i vznik některých forem altruistického chování.

Druhy gumové a plastické

Ani teorie sobeckého genu nedokáže zcela vysvětlit fungování evoluce u pohlavně se rozmnožujících organismů. Gen se sice předává z generace na generaci v nezměněné podobě, ale díky genetické různorodosti jedinců druhu se dostává do vždy jiné kombinace genů. Může se tak v každém jedinci projevat vznikem jiných vlastností. Pokus o řešení navrhl v polovině 90. let 20. století český evoluční biolog Jaroslav Flegr. Podle jeho teorie zamrzlé plasticity může u pohlavně se rozmnožujících druhů evoluce probíhat jen během krátkého období evoluční plasticity; zbytek času druhy jen pasivně čekají, až se jejich prostředí změní natolik, že vyhynou. ■

Evoluce funguje – umíme ji napodobit

Mohla by to být špatná zpráva pro příznivce inteligentního návrhu nebo chcete-li kreacionismu, pokud by byli ochotni diskutovat a uznávali racionální argumenty. Ale i tak je to úžasná zpráva – vědcům se povedlo napodobit evoluci.

Charles Darwin ve své legendární práci tvrdí, že pro přežití a množení jedinců je důležité, aby byli lépe přizpůsobeni životním podmínkám. Pokud tedy změňte organismu podmínky, začne se vyvíjet, aby do nového prostředí lépe zapadl a správně v něm fungoval.

Samozřejmě se tak nestane ze dne na den, je potřeba několik generací. Proto je problém něčeho takového dosáhnout u vyšších živočichů. Ale v případě bakterií to není problém zjistit. Evoluční biolog Richard Lenski z Michigan State University začal s experimentem v roce 1988. Vzal jednu bakterii *Escherichia coli*, nechal ji množit, potomky rozdělil do dvanácti populací. Ty rozdělil do více zkumavek, aby každá „rodina“ obývala svou vlastní planetu. Ty pak nechal dále množit, až se vystřídalo 44 tisíc generací.

V „rodinném“ kruhu měly bakterie ideální životní prostředí. Díky hroznovému cukru se výrazně zvětšily a začaly růst mnohem rychleji. Ale vědci přesto udělali něco jinak. Do živného roztoku přidali kromě glukózy ještě kyselinu citronovou – citrát, o kterém je známo, že jej bakterie *Escherichia coli* normálně využít nedokážou.

Zatímco ve většině zkumavek pokračovalo množení bakterií jako dříve, v jedné došlo ke změně. *Escherichia coli* začaly využívat citrát jako zdroj uhlíku.

K evoluci nedošlo ve všech zkumavkách, ale jenom v jedné, což ukazuje na důležitost náhody v celém procesu. Než došlo ke správné změně, musely proběhnout miliardy mutací.

Vědcům to samozřejmě nestačilo a chtěli zjistit, kdy k tak revoluční změně došlo. Použili proto bakterie z různých generací a nechali je znovu množit. Zatímco bakterie nejstarších generací pokračovaly ve vývoji, aniž by využívaly citrát, bakterie kolem 20 000 generace už špely k jeho využívání. Pro změnu chování bakterií tedy nestačila jedna mutace, ale celá řada navzájem na sebe navazujících změn. Přesně to, co odpovídá našim představám o evoluci. ■

Špagetové monstrum (a svět stvoření)

Když v roce 2005 konzervativní školská rada státu Kansas zaváděla výuku konceptu inteligentního designu jako protipólu biologické evoluce, založil jistý fyzik Bobby Henderson špagetový monsterismus. Jeho božstvem a stvořitelem je Létající špagetové monstrum, které jeho věrní pastafariáni zobrazují jako klubko špaget se dvěma tykadly a dvěma karbanátky.

Duchovní otec špagetového monsterismu poté formálně zažádal, aby bylo Létající špagetové monstrum vyučováno jako další rovnocenný pohled na svět. Monsterismus si tím získal nehynoucí popularitu nejen na internetu a Létající špagetové monstrum vstoupilo do síně slávy k dalším božstvům trefně parodujícím nadpřirozené jevy.

Podle uznávaného Gallupova průzkumu veřejného mínění, který se tradičně zajímá i o postoj Američanů ke vzniku člověka, věří v USA stabilně kolem 45 procent dospělých ve tvrdý kreacionismus, tedy že Bůh stvořil před 10 tisíci lety celý svět a s ním i člověka. Vždy o něco méně lidí, kolem 37 procent, věří v teismus, čili v Boha instalátéra provázejícího svět od jeho stvoření před miliardami let, které není v zásadním rozporu s vědeckými poznatky, ale zato do něj neustále zasahuje. Pár procent Američanů tohle téma nezajímá. Na evoluční vidění světa tak stabilně zbývá pouze asi 12 procent obyvatel USA.

Jak je vidět, Amerika je v tomhle prostě jiná. Průzkum provedený nedávno na stejné téma ve Velké Británii ukázal, že čtvrtina Britů považuje evoluci za jistou a další čtvrtina za pravděpodobnou. Dokonce i Poláci věří na evoluci o něco víc než Američané. Jak se zdá, vývoz všemožných sektářů a náboženských extrémistů přes Atlantik nezůstal bez následků. Dnešní Amerika si v tomhle ohledu neza-

dá s muslimskými zeměmi, kde je také celá společnost včetně vědy prolezlá militantní náboženskou vírou. Vědecký koncept evoluce živé přírody údajně popírá biblické stvoření a jeho zastánci bývají v USA více či méně zjevně šikanováni. Tvrdé jádro kreacionistů vede poměrně nevybíravým způsobem intenzivní manipulativní kampaně moderního stříhu. Kreacionisté se propagují na internetu, zakládají instituce. Nedávno spatřilo světlo světa dokonce i Muzeum stvoření v Ohio.

Proč je věda ve věci evoluce tak bezzubá? Problém tkví především v tom, že dnešní biologie už dávno není doménou statečných dobyvatelů hranic poznání, kteří se neváhají veřejně angažovat ve své věci. Výuka evoluce na školách vlastně všude po světě je bohužel zpravidla katastrofální, a pokud z ní studenti získají nějaký pocit, tak ten, že evoluce je nesmysl. Koncept evoluce je přitom průzračně elegantní. Generace nudných a vzájemně opísaných učebnic ho ale zcela pohřbívají.

Co si tedy má věda s kreacionismem počít? Nejsnazší a přitom fér je prohlásit, že věda a víra jsou dva mimoběžné systémy vnímání světa, navzájem se nevyluču-

jí a mohou spolu žít v jedné hlavě, jak se u mnoha vzdělaných lidí skutečně děje.

S tímto smířlivým postojem ale nesouhlasí každý. Zejména militantní kreacionisté rádi překračují hranice vědy a snaží se na její půdě útočit na evoluční koncept. Kreacionistické myšlenkové nástroje přitom nejsou s vědou slučitelné. Nadpřirozené bytosti totiž nelze zahrnout do vědeckých hypotéz, a to proto, že by pak nebyly vyvratitelné. Nadpřirozená entita je všemocná a zároveň nepochopitelná. V takovém případě ale není možné sestavit hypotézu, která by nabízela vlastní vyvrácení, tedy možnost, jak poznat, že neplatí. Právě to je ovšem podstata moderní vědy. Nadpřirozený stvořitel platí vždy anebo třeba nikdy, podle nálady.

Novým převlekem kreacionismu je koncept inteligentního designu, tedy teleologická představa, že některé vlastnosti živých bytostí vůbec nelze vysvětlit bez jakéhosi inteligentního designéra. Hlavním cílem inteligentního designu, který se podle všeho nepovedl, bylo proniknout do amerických škol poté, co byla výuka kreacionismu znemožněna úřady.

Inteligentní design mají mít například takzvané neredukovatelně komplexní struktury, které údajně nelze vytvořit postupnou evolucí. Jako příklad se uvádí oko nebo bakteriální bičík. Ve skutečnosti jde o typickou argumentaci z neznalosti, protože všechny podobné případy lze rozumně vysvětlit. Známe například mnoho různých bakteriálních bičíků, některé mnohem jednodušší než jiné, a je poměrně jasné, z čeho vznikly.

Dnešní kreacionismus ve všech svých podobách neúnavně hledá další a další mezery v poznání. Tam pak instaluje svého Boha až do chvíle, než vědci přijdou s robustním vysvětlením. ■

Zelená naděje na talíři • *Hlad není nejlepší kuchař* • Rozhovor s prof. MUDr. Hanou Papežovou, CSc. • **Alergií u dětí i dospělých přibývá** • Co byste měli vědět o rakovině prsu

Petr Sís:
z knihy *Tři zlaté klíče*,
Labyrint, 2007

ZDRAVÍ

A painting depicting a man in a dark suit walking a small black dog on a cobblestone path. The path is bordered by a stone wall. In the background, there is a large, dark, classical-style sculpture of a winged figure. The scene is set against a light blue sky.

Co *víme* o biopotravínách

Zelená naděje na talíři

Biopotraviny. V posledních letech dobývají už také český trh. Jsme bohatá země – a už neřešíme, zda máme co jíst, ale co jíme. Zda si pochutnáme, nebo je jídlo na talíři plné náhražek. Zda je zdravé, nebo plné chemie. Představují uspokojivou odpověď na tyto otázky právě biopotraviny?

Přes rostoucí počet příznivců mají biopotraviny i své kritiky. Ti tvrdí: Biopotraviny jsou móda. A za ty ceny docela luxus. Hlavně výnosný kšeft pro obchodníky. Druzí oponují: Bio je chutnější, není nad „domácí“ chuť biojahod, jablek nebo třeba biomléka. Je zdravější, neobsahuje pesticidy, herbicidy, dusičnany a těžké kovy. A navíc, biozemědělství představuje šetrný přístup k přírodě, krajině, životnímu prostředí.

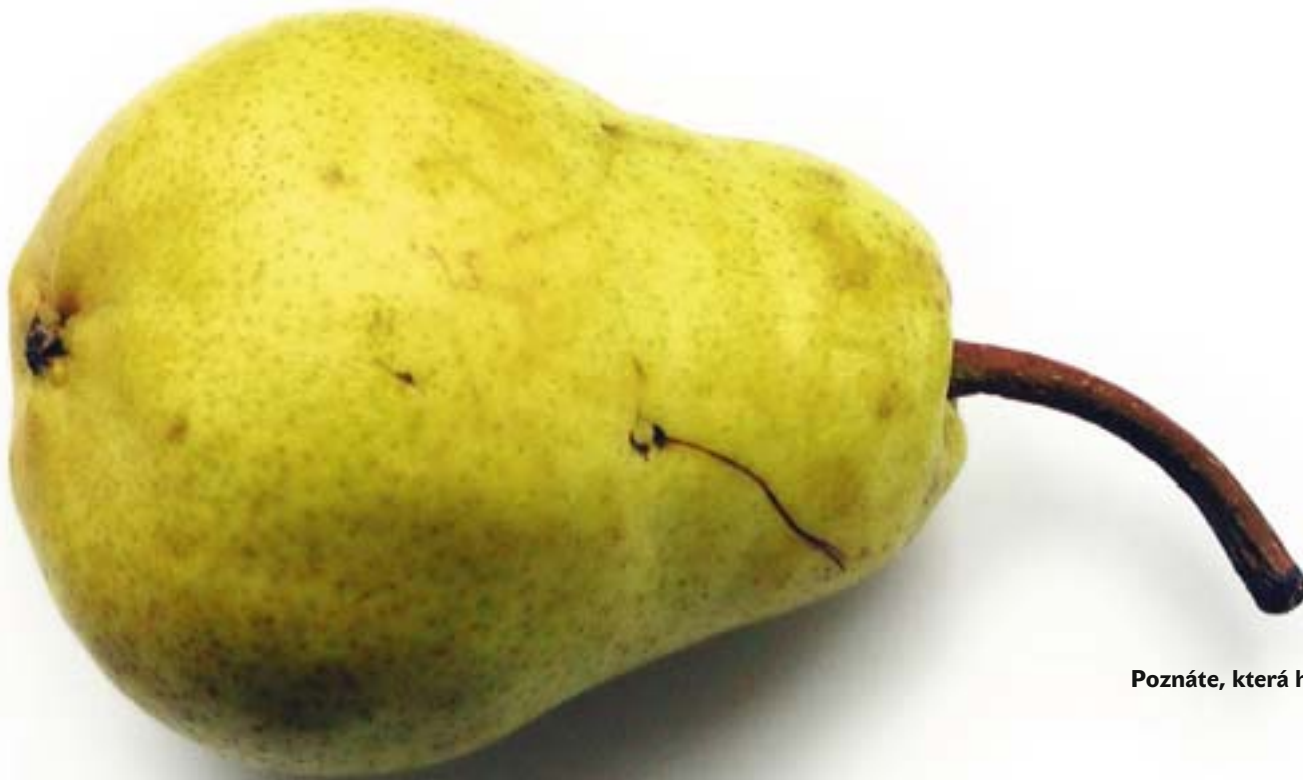
Řada vědeckých týmů v Evropě i ve Spojených státech se snaží tyto tábory rozsoudit. Porovnávají obsah živin v bio a v konvenčních potravinách, chuťové vlastnosti, měří množství pesticidů či plísni. Jaké jsou výsledky?

Lepší chuť, více živin?

Čerstvé biobrambory, biopšenice a biokukuřice mají ve srovnání s konvenčně vypěstovanými plodinami v průměru dvojnásobek minerálů, vykazují nižší hladinu těžkých kovů – merkuria, hliníku, olova a kadmia. Biopšenice a biobrambory obsahují méně bílkovin, ty jsou však vyšší kvality, protože obsahují více esenciálních aminokyselin a méně volných aminokyselin. A je v nich také více vlákniny a sušiny. Tak zněly výsledky britské studie z roku 1993.

Polští vědci porovnávali v roce 2007 pro změnu rajčata – ta s předponou bio měla ve srovnání s konvenčně vypěstovanými vyšší obsah vitamínu C, beta-karotenů a flavonoidů. Francouzští vědci zkoumali zase broskve – ty bio měly vyšší obsah polyfenolů a lepší chuť. Britové v roce 2005 ukázali, že biomléko má v průměru o 68 % více omega-3 mastných kyselin, vyšší obsah antioxidantů, až o 46 % více vitamínu E, až třikrát více beta-karotenů... Podobných závěrů bychom mohli citovat stovky.

Výsledky všech dostupných studií na toto téma prozkoumala a shrnula Zuzana Škvařilová, vedoucí Odborné skupiny pro environmentální vlivy výživy při České společnosti pro výživu a vegetariánství. V časopise Bio Obchod v srpnu 2008 publikovala, že celkově vykazují biopotraviny až dvojnásobný obsah některých pro zdraví důležitých minerálních látek (až o 60 % více zinku, až o téměř 140 % více hořčíku, až o 68 % více vápníku), až o 50 % vyšší obsah ochranných látek, především antioxidantů

Poznáte, která hruška je bio?

(např. vyšší obsah vlákniny, až o 38 % víc vitamínu C, až o 46 % víc vitamínu E) a nižší obsah těžkých kovů.

Studii je řada (viz www.bezpecnostpotravin.cz), na všeobecný závěr je však ještě brzy. Zatímco zpráva americké organizace Organic Center z loňského března konstatuje, že biopotraviny jsou o 25 % nutričně bohatší než konvenční potraviny, posudek od British Nutrition Foundation (BNF) z června 2008 uvádí, že soubory vědeckých studií zatím tento názor nepodporují. Shoda panuje v jednom. Je třeba více výzkumů na toto téma.

Dusičnany ne, plísně ano?

V souvislosti s biopotravinami se také diskutuje o plísňích a jiných patogenech. Řada odborníků varuje, že jsou ohroženy mykotoxiny, protože nejsou chemicky ošetřované a hospodářská biozvířata nechrání antibiotika (takže jsou náchylnější k bakteriální nákaze). „U jablek byla v některých studiích prokázána vyšší koncentrace vitamínu C, na druhou stranu se daleko rychleji kazí a jsou náchylnější na plísňová onemocnění. Nikdo také neprokázal, že by se vyšší množství vitamínu C lépe a účinněji vstřebávalo,“ soudí Mgr. Pavel Suchánek z Fóra zdravé výživy při pražském IKEM.

Vynechání chemických postřiků má svá rizika, která se navíc umocňují především při nesprávném uskladnění. „Největším rizikem je kontaminace plodin plísněmi, jež produkují škodlivé mykotoxiny, zvláště aflatoxiny,“ upozorňuje na nebezpečí kar-

cinogenních nebo mutagenních účinků MUDr. Pavel Kohout z pražské Thomayerovy nemocnice. Ale ani v této otázce nejsou vědci jednotní – zastánci biopotravin oponují, že naopak použití pesticidů či herbicidů je pro rostlinu stresujícím faktorem, který ji činí méně odolnou vůči parazitům. Připomínají, že i biofarmáři mohou používat schválené biologické přípravky proti škůdcům. Prokazatelné výzkumy, které by určily lepší systém produkce potravin, nejsou k dispozici. K tomuto závěru došel i Institut potravinářských technologií v USA ve svém souhrnu vědeckých poznatků (Scientific Status Summary) z loňského roku.

Špinavý vzduch pro všechny

Na informačním portálu Bezpečnost potravin zmiňuje Alexandra Kvasničková belgickou studii z roku 2006, která porovnávala potraviny s ohledem na obsah pesticidů, dusičnanů, mikroorganismů, znečištění ze životního prostředí a kontaminace vzniklé během výroby potravin a uvolňované z obalů. Pokud jde o pesticidy či dusičnany, ukázalo se, že produkty z ekologického zemědělství mají jasné výhody. Přítomnost přírodních toxinů je podle belgických vědců zapotřebí lépe identifikovat. A co se týče kontaminace ze životního prostředí a z výroby potravin, škodliviny jsou obsaženy v obou skupinách výrobků.

I když vědci nedovedou zatím definovat klady ani zápory biopotravin, řada lidí na ně už sází. Nejenže jim více chutnají a jsou přesvědčeni, že s jejich konzumací do těla nedostáva-

Bio je prospěšné, ale *nejvíce planetě pomůže* vegetarián...

jí další chemikálie, ale i proto, že biozemědělství je přátelské k přírodě, ke zvířatům i rostlinám. To už je životní postoj.

Uhlíková stopa

„Na ekofarmách se vyskytuje o 40 % více ptáků, dvojnásobné množství motýlů, pětikrát více planých polních rostlin a také zde přežívá leckterý ohrožený druh rostlin či zvířat,“ zmiňuje ve své biokuchařce Hana Zemanová, zakladatelka sítě prodejen Albio. Nákupem biopotravin tedy dává kupující najevo, že mu není jedno, kde žije a jak ovlivňuje své okolí. Kdo si připije biovínem, je o 50% ekologičtější než konzument běžného vína, uvádí Informační centrum bezpečnosti potravin. Při produkci jednoho kilogramu biopšenice – podle německého Bio Handel – do ovzduší unikne o 60% méně skleníkových plynů než při konvenční produkci. U dobytka už rozdíly tak výrazné nejsou, metan produkují přežvýkavci ve velkém, ať jsou bio, či ne. (Nejvíce z tohoto hlediska prospěje planetě vegetarián.)

V poslední době se mluví o tzv. uhlíkové stopě – tedy množství CO², které vzniká, když létáme, jezdíme, jíme... Ještě jednou příklad vína: lahev biovína vykazuje ekologickou stopu o velikosti 7,17 m², zatímco konvenční víno zabírá 13,98 m².

zřejmě nemohou mít vyšší obsah vitaminů,“ poznamenává také MUDr. Pavel Kohout. V tomto momentě je třeba připomenout i další námitku proti hnutí bio. „Na světě stále lidé hladoví, neuziví je ani konvenční, natož pak ekologické zemědělství,“ upozorňuje prof. Zdeněk Opatrný z katedry fyziologie rostlin PřF UK, zástupce ČR v Agri-Food výboru evropského programu COST. Upozorňuje, že i na biozemědělství by se mělo pohlížet ve společenském kontextu 50 milionů hladovějících a 850 milionů lidí, kteří dlouhodobě trpí podvýživou, nedostatkem vitaminů, mikroelementů, vhodných bílkovin a tuků. Sám vidí řešení ve sňatcích z rozumu všech tří typů zemědělství – tedy konvenčního, bio a biotechnologického. Tedy i ve vylepšování – „biofortifikaci“ potravin technikami cíleného přenosu genů. Některé geneticky modifikované plodiny (kukuřice, sója) nadto v sobě mají zabudovanou obranu proti škůdcům, nebo lépe snášejí sucho, takže se při jejich pěstování spotřebuje méně pesticidů, méně vody, méně hnojiva, ušetří se nafta – a jsou vlastně ekologičtější než konvenční plodiny. Pro biozemědělce však zatím v praxi geneticky modifikované plodiny představují úhlavního nepřítel – bioprodukce nesmí podle zákona geneticky pozměněné organismy obsahovat.

Kupovat biobanán z Brazílie je doslova ekologickým hříchem

Bio ze zámoří?

Do České republiky se dnes 60 % biopotravin dováží, co naplat, že si tedy koupíme biovín, když přeprava kamiony naši uhlíkovou stopu pořádně zvětší. Zhruba třetina biopotravin se navíc dováží i do celé Evropy ze zámoří. Připočteme letadla...

Chceme-li být šetrní k přírodě, pak musíme důsledně vsadit na sezonní plodiny – a ještě ty, které vyrostly v našem blízkém okolí. Kupovat biobanán z Brazílie je doslova ekologickým hříchem. „Čerstvé biopotraviny z druhé strany zeměkoule samo-

Cholesterol v normální klobáse je stejný jako v bioklobáse

Biopotraviny mají svá nesporná pozitiva, žít ekologicky a stravovat se bio je bezesporu dobře. Pro člověka, pro přírodu. „Nejde však o všelék, který vymytí civilizační choroby,“ připomíná MUDr. Pavel Kohout. I kdybychom si totiž všechna jídla, od snídaně až po večeři, připravovali výhradně z biosurovin, samo o sobě nám to nezaručí pevné zdraví. Biopotraviny nemají ani nižší obsah energie, ani nasycených tuků, natož cholesterolu. Z toho pohledu není mezi tzv. normálním bůčkem a biobůčkem žádný rozdíl. Nezdavý je v obou podobách... ■

Nákupem biopotravin dává člověk najevo, že mu není jedno, jak ovlivňuje své okolí

Co je bio?

Jaké musí vlastně být potraviny, aby směly být označovány bio? „Jsou to potraviny rostlinného nebo živočišného původu vyrobené z bioproduktů vypěstovaných na ekologicky hospodařících farmách,“ uvádí přesnou definici doc. Ing. Jana Dostálová, CSc. z Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. Nespornou výhodou biopotravin je skutečnost, že garantují nízký, téměř až nulový obsah přídatných látek (xenobiotik), které se do potravin přidávají kvůli jejich konzervaci, lepší chuti, vzhledu či konzistenci nebo trvanlivosti.

Biopotraviny a jejich značení

Biopotraviny jsou jen takové, které získaly potřebný certifikát a tím i právo používat ochrannou známku a logo „biozebra“ s doprovodným nápisem „produkt ekologického zemědělství“. U takto označených výrobků má nakupující jistotu, že potraviny pocházejí z farmy, která je evidována a kontrolována jednou ze dvou kontrolních organizací – KEZ (neboli Kontrolou ekologického zemědělství, www.kez.cz), nebo pobočkou německé kontrolní organizace ABCERT (www.abcert.cz). „Certifikát a logo zaručují, že produkt byl kontrolován na každém kroku od vypěstování přes úpravu a zpracování až ke konečnému spotřebiteli,“ vysvětluje doc. Ing. Jana Dostálová, CSc. I když se do budoucna uvažuje o jednotném logu, prozatím se v různých zemích liší.

Bioprodejen výrazně přibýlo, počet jejich zákazníků stoupá pomalu

V biokvalitě se dá sehnat stále více druhů potravin

Bio přibývá

Přestože biopotravin na našem trhu přibývá, zejména kvůli vyšší ceně si kupuje biopotraviny zatím pravidelně jen asi 5 procent spotřebitelů (převážně ženy, vysokoškoláci, lidé mladšího věku), dalších 25 % spotřebitelů občas.

- **Větší spotřebě zatím brání vyšší ceny**, které u některých výrobků dosahují až pětinasobku ceny oproti konvenčním potravinám. Spotřeba biopotravin loni dosáhla asi 126 korun na hlavu, ale odborníci odhadují, že do roku 2010 se toto množství zpětinasobí. I tak již objem obchodu s biopotravinami dosáhl miliardy korun.

- **Většina biopotravin** (60%) zatím pochází z dovozu. Nicméně na konci října 2008 hospodařilo v ČR ekologicky již 1802 zemědělských podniků, to je téměř o 500 farem (27,7%) více než na začátku roku.

- **Výměra zemědělské půdy obhospodařované ekologicky** dosáhla 338 722 ha, to představuje téměř 8 % z celkové výměry zemědělské půdy.

- **Kvalitní vinaři** přecházejí na ekologickou produkci; mezi nejrychleji se rozšiřující ekozemědělské plochy patří vinice, jejichž výměra se v loňském roce zvýšila o 70%.

- **Počet registrovaných výrobců biopotravin** se zvýšil z 253 na konci roku 2007 na 410 v říjnu 2008, což znamená nárůst o 62%.

Zdroje a další informace:

www.bezpecnostpotravin.cz
www.organicconsumer.com
www.slowfood.com
www.bioliga.cz
www.bioinstitut.cz
www.greenmarketing.cz
www.agronavigator.cz/ekozem

Jak se vyznat v lokální zelenině?

Současná výživová „příkázání“ žádají pořádnou porci ovoce a zeleniny. Každý den alespoň půl kilogramu. Musíme do sebe přece nasoukat dostatek antioxidantů a vlákniny, abychom naši civilizaci přežili ve zdraví. Moderní obchod a zásobování zdaleka asistují. Neustálý hučící proud nákladních lodí, letadel a kamionů sviští z jednoho kontinentu na druhý. Vše jen proto, aby náš nákupní košík při procházce supermarketem zářil pestrostí a barvami.

Na zemi původu ani na ročním období nezáleží, hlavně když budeme mít rajčata a jahody po celý rok. Je už pomalu jedno, jak plody chutnají, hlavně když jsou krásně vybarvené a za dobrou cenu. Situace dochází až do takových extrémů, že i zelenina, která je v naší zemi zrovna v sezoně, se dováží. Kvalita takových plodin navíc není vůbec podřízena chuti a výživovým hodnotám. Prioritou je cena a odolnost při transportu. Pokud tedy zrovna nemáte vlastní zahrádku, možná i vy patříte do skupiny konzumentů, která si nechala vnutit toto pojetí výhodně spíše pro producenty a obchodní řetězce.

Novým trendem je podporovat alternativní, ekologickou produkci. U nás jdou na rozvoj biozemědělství finance z rozpočtu ministerstva zemědělství a podporu má i v rámci Evropské unie. Biopotravina v ideálním pojetí je vyprodukována lokálně, ekologicky šetrným způsobem a ve vysoké kvalitě. S touto extra péčí, marketingem i přísnou certifikací ale souvisejí vyšší ceny, které běžný spotřebitel není schopen akceptovat. V konečném důsledku to opět podporuje levný dovoz a skoro až průmyslově vyprodukované biopotraviny.

Existuje jiné řešení? Pro přemýšlivého spotřebitele určitě ano. Stačí si uvědomit, že lokální zdroje stále existují. V Česku fungují tisíce drobných zemědělců a stovky malých farem. Produkují vše od mléčných výrobků přes maso až k sezonní zelenině a ovoci. Nemají peníze na reklamu, hůře se hledají a taky si za jejich výrobky musíte přijet. Výměnou ale dostanete potravinu, která vznikla u nás a prošla lidskýma rukama. Nemusíte u ní studovat štítek se složením ani zemi původu. Jen si ji musíte objevit sami. ■

Ekostatek Vlkaneč

Do pátku pošlete objednávku a v pondělí si můžete na třech místech v Praze vyzvednout zeleninu ze statku, který prošel ekologickou certifikací. V zimě je nabídka produktů omezená na brambory, řepu, pastinák, mrkev, giganty a dýně hokaido. V sezoně je naopak nabídka zeleniny velice široká a navíc doplněná o ovoce a bylinky. Majitelé každé pondělí rozesílají mail s nabídkou dostupných produktů, které se dají objednat a následně vyzvednout. Kromě statku Vlkaneč lze produkty odebírat také ve Vinotéce Šmerák, Na Slupi 14 v Praze 2, v úterý v prodejně Bioatak v Jirečkově ulici na Letné a prodejně Vozembouch na Sofijském náměstí 11 v Modřanech. WWW.PREKLAD.CZ/EKOSTATEK/INDEX.HTML

Žádejte certifikát

Každý výrobek s označením bio musí mít doložitelný certifikát. U průmyslových výrobků musí být certifikát uveden přímo na obalu biopotraviny, potom je 100% záruka, že je výrobek pravý. Zatím se nevyskytl případ falšování. Ale certifikací musí projít i zelenina a každý ekologický zemědělec je pravidelně kontrolován, včetně namátkových a neohlášených kontrol. Prodejce biozeleniny musí mít příslušné certifikáty k dispozici. Pokud máte pochybnosti o původu zeleniny, certifikát si vyžádejte.

Potravinová banka

Cenově nejdostupnější přístup k biopotravinám ve městech je přes takzvané potravinové banky. Ty vycházejí z principu, že zemědělci z farem neradi dodávají jednotlivcům, ale raději prodejnám nebo skupinám, které jsou ochotné odebrat větší množství zboží. Potravinové banky zakládají skupiny lidí, kteří mají zájem o levnou biozeleninu. V každém městě se však musí najít osoba správce, ke které se potraviny dovezou a od které si potom zboží odebírají jednotliví členové banky – družstva. Jedna taková banka je například v Brně v centru Hnutí Brontosaurus. Momentálně ještě stále přijímají nové členy a navíc podporují lidi, kteří chtějí potravinovou banku sami založit.

[HTTP://AKCE.BRONTOSAURUS.CZ](http://AKCE.BRONTOSAURUS.CZ)

Biokosmetika

Saloos je jedním ze sedmi českých výrobců, kteří získali certifikaci Certifikovaná přírodní kosmetika bio. Certifikaci získal jako vůbec první firma u nás. Dnes nabízejí řadu krémů od čistě relaxačních až po dětské a krémy určené pro atopiky. V nabídce mají například rakytníkový balzám omezující tvorbu vrásek. Velmi účinný je konopný balzám bioKarité na kožní onemocnění, akné, ekzémy a lupénku. Regeneruje po ozařování, popáleninách a drobných poraněních. Balzám je bez parfemace, tudíž je vhodný i pro malé děti. WWW.SALOOS.CZ

Víme, co jíme

Pověst hovězího masa utrpěla v souvislosti s chorobou BSE, navíc je u nás populárnější maso vepřové a drůbeží. Proto Českomoravská společnost chovatelů provozuje za podpory ministerstva zemědělství webovou stránku o skotu. Najdete zde informace o jednotlivých plemenech, ale také o druzích hovězího masa. Kromě toho si můžete ověřit původ krávy, ze které jste si koupili maso. Stačí opsat jedinečný kód z balíčku masa a zadat jej do formuláře na WWW.HOVEZIMASO.CZ/SKOT.

Co byste měli vědět o rakovině prsu

Stejnomená publikace **prof. MUDr. Jitky Abrahámové, DrSc.** a jejích spolupracovníků pojednává o všech aspektech tohoto onkologického onemocnění – od jeho vzniku přes diagnostiku po léčbu a její vedlejší účinky. Kniha byla slavnostně pokřtěna 4. března v rámci charitativního večera **Sebevědomí pro každý den**, který organizuje **Nadační fond onkologie pro 21. století**.

Raffaello Santi: La Fornarina

Rakovina prsu patří k onemocněním, jejichž pravá příčina vzniku nebyla dosud uspokojivě vysvětlena. Navzdory intenzivnímu výzkumu nádorových onemocnění dnes stále nejsme schopni říci, které ženy jsou vývojem zhoubného novotvaru prsu ohroženy a u kterých žen je obava z onemocnění neopodstatněná. Také proto má tak zásadní význam studium rizikových faktorů. Příznivým zjištěním je, že přes neustále rostoucí četnost nádorů prsu je úmrtnost na tento nádor dlouhodobě stejná a nezvyšuje se. Je to důsledek stále úspěšnější léčby a dále zejména zlepšení časné diagnostiky.

Zhoubným nádorem (rakovinou) obecně nazýváme onemocnění, za nímž se skrývá skupina více než stovky různých chorob. Ačkoliv každý druh se od jiného liší v mnoha ohledech, všechny mají společný – alespoň v určité fázi – nekontrolovatelný růst buněk, které se vymkly kontrolním mechanismům pacientova organismu. Je to způsobeno tím, že v nádorové buňce dochází ke změnám genetického materiálu. Překotně a bez kontroly rostoucí buňky tvoří nádor. Zhoubné (maligní) nádory mohou destruovat a ničit okolní tkáň a orgány.

V boji proti rakovině prsu je stále prioritní časná detekce a zvyšování efektivity léčby. Nejjednodušší metodou včasného zachytu rakoviny prsu bylo donedávna pravidelné samovyšetřování (nebo sebevyšetřování) vlastních prsů každý měsíc.

Mamografický screening

Samovyšetřování nemůže odhalit nehmátné léze ani nemůže nahradit mamografický screening. Cílem screeningu (aktivního vyhledávání) je detekovat (odhalit) karcinom prsu, když je velmi malý – předtím, než má šanci se rozšířit cévním řečištěm. Screening pomocí mamografie významně snižuje mortalitu způsobenou karcinomem. Screeningový test má být jednodu-

Léčba je *stále úspěšnější*, časná diagnostika se zlepšuje

Mamografický screening *není jen jednorázový* proces!

chý, laciný, jednoduše proveditelný, jednoduše interpretovatelný. Mamografie ale není laciná, potřebuje speciální přístrojovou techniku, speciální filmy eventuálně digitální přístroje, speciálně vycvičený tým rentgenologů a speciální tým pro další péči. Mamografie detekuje 95 % všech karcinomů v populaci bezpříznakových žen prošlých screeningem. Přesto je toto zatím nejefektivnější způsob pro včasnou detekci karcinomu prsu u bezpříznakových žen a jediná účinná screeningová metoda. Screening je vždy levnější než léčba pozdních stadií karcinomu.

Od podzimu roku 2002 platí u nás možnost bezplatného screeningového vyšetření pro všechny ženy od pětačtyřiceti let, a to ve dvouletých intervalech. Toto vyšetření rozdělí vyšetřované ženy na dvě nestejně velké skupiny: jednu skupinu tvoří ženy, které s největší pravděpodobností rakovinou prsu netrpí (vyšetření je tedy negativní), druhá skupina žen by karcinodem prsu trpět mohla. Druhá skupina je podstatně menší. Ženy zařazené v této podezřelé skupině se musí podrobit dalšímu vyšetření tak, aby diagnóza zhoubného nádoru byla definitivně potvrzena nebo vyloučena.

Screening není jednorázový proces, ale cyklicky se opakující vyšetření. U nás určený dvouletý interval však není možné považovat u všech žen za absolutně bezpečný. Žena, která se podrobila vyšetření s negativním výsledkem, však nesmí ztratit ostražitost a přestat provádět samovyšetřování. Podrobné

informace o screeningovém programu v České republice jsou uvedeny na internetových stránkách www.mamo.cz.

Diagnóza

Zhoubný nádor prsu ve svém prvopočátku většinou není bolestivý a popravdě řečeno nezpůsobuje ani žádné jiné obtíže. Při dalším růstu může docházet ke změnám. Nejčastější příznaky, které mohou být zapříčiněny zhoubným nádorem, jsou:

- Bulka nebo zatuhnutí v prsu (nejčastěji v jeho horním zevním kvadrantu), eventuálně bulka v podpaží
- Změny ve tvaru a velikosti prsu
- Důlkovatění, hrboly nebo kůže vzhledu pomerančové kůry
- Změny barvy kůže prsu
- Nepravidelnost bradavky, zejména její vtahování, event. výtok z bradavky.

V těchto případech je třeba okamžitě navštívit lékaře. Pamatujte, že osm, nejméně osm z deseti nepravidelností prsu nejsou rakovina. Jestliže lékař pojme podezření na zhoubný nádor, musí provést histologické ověření podezřelé tkáně.

Získaný tkáňový materiál po určitém zpracování vyšetřuje patolog pod mikroskopem a určí typ nádoru. Po potvrzení diagnózy patologem je třeba provést určitý chirurgický zákrok (viz dále). Veškerý materiál odebraný chirurgem jde opět k patologovi, který určí typ nádoru, jeho velikost, agresivitu a dále

Ňadra jako téma výtvarných umělců

• Rakovina prsu není žádnou chorobou „moderní doby“, trpěly jí i ženy před desítkami a stovkami let. Dokladem toho jsou mimo jiné i slavná výtvarná díla. Jak uvádí prof. MUDr. Jitka Abrahámová, DrSc., ňadra jako atribut ženství byla pro umělce vždy důležitým tématem. V některých případech se předpokládá, že vyobrazené ženy trpěly právě nádorem prsu, což je vidět i na obraze neznámého autora Fontainebleauské školy z 16. století (vpravo) s názvem Gabrielle d'Estrées a její sestra vévodkyně z Villarsu v lázni.

Pacientka má právo znát informace o svém stavu

Co byste měli vědět o rakovině prsu

Jednou z předností publikace prof. MUDr. Jitky Abrahámové, DrSc. a kolektivu je její přístupnost celému spektru čtenářů – poučnou pomůcku představuje jak pro zdravé, tak pro nemocné, srozumitelná je nejširší veřejnosti, ale ocení ji i odborníci z různých lékařských oborů, kteří se zajímají o nejnovější poznatky z oblasti rakoviny prsu. Vydává nakladatelství Grada.

určité velmi důležité znaky zjistitelné určitými metodami na nádorových buňkách (jako jsou hormonální receptory, znak Her 2-neu a další). Zjišťování uvedených znaků je povinné, neboť jsou důležitými předpovědními (prognostickými) znaky, pomocí nichž lze také předvídat odpověď nádoru na určitou léčbu (hormonální léčba, léčba Herceptinem). Vyšetření patologem je vyšetřením zcela základním a nepominutelným. Bez tohoto vyšetření a jasného potvrzení zhoubného nádoru není lékař oprávněn k další onkologické léčbě. Pacientka má právo znát typ svého nádoru i stav receptorů, případně i stav vyšetření Her 2 stejně jako stadium svého onemocnění.

Po zjištění a potvrzení diagnózy karcinomu prsu je třeba provést další vyšetření, která určí, zda se onemocnění nerozšířilo mimo prs. Tento postup vede k určení tzv. stadia onemocnění a jeho cílem je stanovit rozsah onemocnění. Znalost stadia onemocnění pomáhá lékařům určit nevhodnější léčebný postup a dovoluje odhadnout i prognózu onemocnění – tedy pravděpodobnost vyléčení. V procesu rozhodování o léčbě je nutné též zahrnout již zmíněné znaky na nádorových buňkách. Dále je důležité znát hormonální stav pacientky a její celkovou fyzickou kondici. Hormonálním stavem rozumíme zejména vztah k menopauze (tj. pacientka je před nebo po přechodu).

Po zhodnocení histologického nálezu, výsledků krevních testů, odběru anamnézy a provedení fyzikálního vyšetření lékař doporučí další vyšetření – RTG snímek plic, ultrazvukové vyšetření dutiny břišní a scintigrafické vyšetření kostí. Po vyšetřeních je zjištěn rozsah onemocnění, jehož výrazem je staging.

Chemoterapie a hormonální léčba

Po vyšetřeních a stanovení stadia je určeno, jak bude pacientka léčena. Toto rozhodnutí je vždy týmové. Členy týmu jsou klinický onkolog, chirurg, rentgenolog, radiační onkolog, patolog a v případě nutnosti i další odborníci. Léčbu podle týmového rozhodnutí vede dále zpravidla klinický onkolog.

Obecně lze říci, že existují tři léčebné způsoby, které se v různé míře kombinují či doplňují. Je to léčba chirurgická, systémová a radiační. Způsob léčby se řídí doporučeními České onkologické společnosti (ČOS), která jsou v souladu s doporučeními evropskými a zohledňují poslední léčebné pokroky. Doporučení (ČOS) se inovují dvakrát ročně.

Nejobvyklejším prvotním léčebným zásahem je operační výkon. Může jím být radikální výkon – amputace prsu, nebo jiný částečný (konzervativní) výkon, kdy prs zůstane zachován (záchovná operace). Rozsah výkonu záleží na více okolnostech, zejména na velikosti a umístění nádoru. Součástí výkonu je i odstranění podpažních uzlin. Zatímco léčba chirurgická a radiační jsou metodami léčby místní, léčba chemická, hormonální a biologická jsou metodami léčby celkové – systémové. Léky se dostávají do krevního oběhu a jsou rozvedeny po celém těle pacienta a postihují tak veškeré buňky.

Chemoterapie je léčba chemickými látkami – cytostatiky s prokázaným protinádorovým účinkem. Procento účinnosti jednotlivých cytostatik použitých samostatně se pohybuje mezi 20–65%. Účinnost je ale podstatně zvýšena v případech jejich kombinování.

Hormonální léčba patří mezi nejstarší způsob léčby karcinomu prsu. Indikace hormonální léčby je založena na průkazu

Statistiky o karcinomu prsu

Pětina nádorů žen

Karcinom prsu je nejčastějším zhoubným nádorem žen. Ročně se na světě zjišťuje přes 600 000 nových případů této choroby, což je 20 % všech nádorů žen.

Dvojnásobný počet

V mnoha zemích každoročně přibývá o 1–2%, také u nás jej přibývá. Za posledních 20 let se jeho počty zdvojnásobily.

Česká republika je třicátá

ČR zaujímá 30. místo dle věkově standardizovaného přepočtu nově diagnostikovaných nádorů na 100 tis. žen ve světě, ve srovnání s evropskými zeměmi pak 21. místo.

Téměř 50 tisíc nemocných

V roce 2005 žilo v ČR 49 539 žen s diagnostikovaným léčeným nebo odléčeným karcinodem prsu, což je 944 na 100 tisíc žen.

Vysoká úmrtnost

Rakovina prsu je stále nejčastější příčinou úmrtí žen na nádorové onemocnění. Ročně na ně v ČR umírá přibližně 1950 žen, tedy 37 ze 100 tisíc žen. Celkově jsou pak nádory prsu příčinou úmrtí 3,6 % žen v naší populaci.

hormonálních receptorů. Pokud nejsou v nádorové tkáni hormonální receptory přítomny, hormonální léčba se nepodává, neboť je neúčinná.

Biologická léčba

Biologická léčba znamená podávání látek, které ovlivňují řetězce dějů určitých receptorů nezbytných pro přežívání, množení a růst buněk. V současnosti jsou u nás pro léčbu karcinomu prsu registrovány léky trastuzumab (Herceptin), bevacizumab (Avastin) a lapatinib (Tyverb).

Biologické léky existují ve dvou hlavních formách. Jsou to jednak protilátky proti receptorům na povrchu buněk (trastuzumab, bevacizumab) a dále tzv. malé molekuly zaměřené proti nitrobuněčným komponentům řetězce nezbytných dějových drah. Protilátky se podávají nitrožilně, malé molekuly jsou ve formě tablet.

Biologické látky mají ve srovnání s cytostatiky jiný mechanismus účinku i jiné vedlejší účinky. Podávají se dlouhodobě (až rok i déle), a to v určitých intervalech a v kombinacích s cytostatiky či hormony, eventuálně i samostatně. Ve výzkumu jsou i vzájemné kombinace různých biologických látek. Léčba biologickými látkami je neobyčejně nákladná, ale je plně hrazena pojišťovkami u přesně vymezené skupiny nemocných (například nositelky znaku Her 2). Tato léčba je hrazena pouze ve speciálních Komplexních onkologických centrech, jejichž statut je dán Věstníkem Ministerstva zdravotnictví ČR. Každá žena – nositelka znaku Her 2, v případě, že je vhodná k léčbě Herceptinem, má právo být k terapii odeslána do příslušného výše uvedeného centra.

Radioterapie

Radioterapie (léčba zářením) je nejstarší neoperační léčebnou metodou užívanou k léčbě zhoubných nádorů. V léčbě karcinomu prsu existují dvě základní situace, kdy se bez radioterapie neobejdeme. První, velmi častou indikací, je léčba malých nádorů v počátečním stadiu choroby, kdy je provedena zachovná operace a není odstraněn celý prs. Druhou indikací k ozáření je léčba pokročilejších nádorů, větších než 4–5 cm, kdy je nutné odstranit celý prs. U těchto nádorů je velká pravděpodobnost, že se onemocnění může na hrudní stěně objevit i po ablaci celého prsu, a proto se hrudní stěna ozařuje. Ozařovat je nutné i tehdy, pokud jsou postižené podpažní (axilární) mízní uzliny. Ozáření následuje zásadně po operaci, kdy je nejúčinnější.

Skončením léčby návštěvy ženy u onkologa nekončí. Zhoubný nádor prsu je chronické onemocnění s možností eventuálních recidiv. Žena, která prodělala léčbu pro rakovinu prsu, má zvýšené riziko vzniku nádoru i na druhé straně. Proto je zvána k pravidelným kontrolám, kde je lékařem klinicky vyšetřena. Podstatné je, aby neustala také v samovyšetřování. ■

Večer pro onkologii

Nadační fond onkologie pro 21. století, v jehož čele stojí prof. MUDr. Jitka Abrahámová, DrSc., působí ve prospěch onkologicky nemocných pacientů, šíří znalosti o možnostech prevence rakoviny i o šetrnější léčbě. K jeho aktivitám se řadí i společenské akce, jakou je charitativní večer Sebevědomí pro každý den. Ten proběhl ve středu 4. března v sále Martinů na pražské Hudební fakultě AMU. Výtěžek z akce, jejíž součástí byla módní přehlídka a křest publikace Co byste měli vědět o rakovině prsu, jde už tradičně ve prospěch nemocných, tentokrát na dovybavení denního stacionáře pro aplikaci chemoterapie. Modelky – pacientky líčila firma Mary Kay, která reagovala na výzvu Sanquisu. www.sanquis.cz

Ondřej Petrlík fotil modelky při líčení a oblékání...

CESTY

Život ve stínu pyramid: *člověk a příroda jedno jsou*

Již více než půl století odhalují čeští egyptologové tajemství starověké říše na Nilu. Egyptolog Miroslav Bárta nedávno přicestoval ze Západní pouště, z pohoří Gilf Kebír. Jeho výprava našla nové důkazy podporující teorii, že zdejší populace byly předky starých Egypťanů.

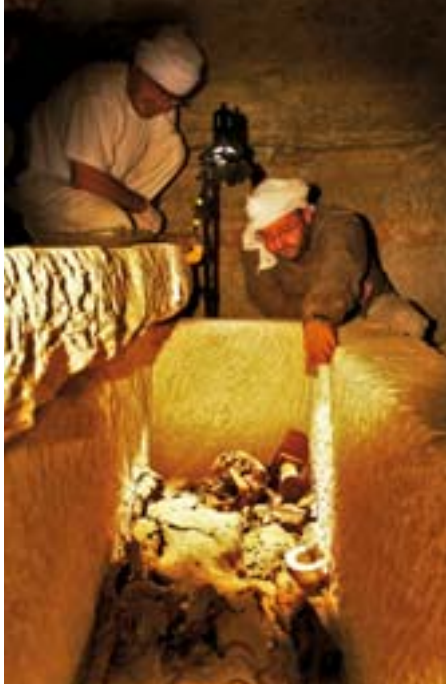
Jen pár týdnů se zdržel v Praze, a už opět vyrazil do pouště. Do jižního Abúsíru, kde předloni se svým týmem objevil unikátní nevykradenou hrobku kněze Neferínua. Egyptologovi Miroslavu Bártovi z Českého egyptologického ústavu Karlovy univerzity zkrátka začala naplno další sezona.

Kde budete kopat letos?

Naše expedice bude v Abúsíru, což je vlajková loď české egyptologie, dál zkoumat na pyramidové nekropoli pohřebiště vysokých hodnostářů Staré říše. Tam, kde jsme našli hrob kněze Neferínua, bude pokračovat výzkum nekrálovských hrodek. Opět zapojíme i přírodní vědy, v Abúsíru a el-Hajezu totiž zkoumáme nejen jednotlivé lidské osudy, ale také záznamy fauny a flóry, a z toho všeho se snažíme skládat širší mozaiku minulých kultur, proměny klimatu, vzájemných vztahů člověka a krajiny, poznávat, jak se měnila struktura společnosti, jak docházelo k jejímu rozvoji a úpadku a co vše tam hrálo roli.

Právě hledání těchto informací vás loni dovedlo až do západní Sahary, ke kořenům egyptské civilizace?

Ano, do Gilf Kebíru – pohoří na jihozápadě Egypta poblíž hranic se Súdánem, Libyí a Čadem – jsme se v listopadu loňského roku vydali, abychom zkoumali kořeny egyptské kultury. Tým složený z egyptologa, archeologa, geologa, paleobotanika, klimatologa, geoinformatika a zástupců dalších vědeckých disciplín zkoumal staré obchodní cesty, které vedly až do hlubin černé Afriky a začleňovaly tuto kulturu do celého tehdejšího společenského systému severovýchodu kontinentu. Pak ale přišel zásadní zvrat – právě zde je možné názorně vidět, jak přírodní podmínky podstatným způsobem souvisejí s vývojem starého Egypta. Před sedmi tisíci lety začalo na západ od Nilu ubývat srážek, začala vysychat poušť, do té doby

Miroslav Bárta studuje nevykradený sarkofág kněze Neferínua těsně po otevření

Intiho tvář – Intiho hrobka, jižní Abúsír

Po provazovém žebříku do hluboké šachty

úrodná oblast s jezery, bohatá na rostliny a živočichy. Zřejmě nastaly i války o vodu a ztenčující se zdroje potravin, což vedlo až k tomu, že lidé, kteří zde žili, tuto oblast opustili, odešli do údolí Nilu a založili novou civilizaci. Opět se ukázalo, že lidé a příroda jedno jsou.

A vaší výpravě se to podařilo dokázat.

To, že civilizaci Starověkého Egypta na sklonku šestého tisíciletí před Kristem založily populace, které přišly ze západosaharské pouště, se již vědělo. Ale co nikdo moc netušil, a co jsme dokázali my, že skalní umění ve slavné Jeskyni šelem a Jeskyni plavců přímo spojuje staroegyptskou civilizaci s populacemi v Gilf Kebíru. Skalní malby totiž zachycují mýty o vzniku světa, které se objevují o tisíce let později i ve výzdobě hrodek v nilském Údolí králů. Kresby v Údolí králů jsou pochopitelně formálně dokonalejší, ale jinak žádná změna, žádný vývoj, zobrazují totéž, co kresby neolitických lidí v Jeskyni šelem nebo Jeskyni plavců. Jsme tak schopni doložit trvání jednoho mýtu po dobu víc jak čtyř a půl tisíce let. Tato spojitost na úrovni ducha, kultury a mytologie je až strašidelná a časoprostor, který tu vyvstal, závatný, zvláště ve srovnání s dobou trvání celé evropské kultury. To je jedním z hlavních přínosů naší expedice.

Co vlastně zachycují tyto kresby?

Třeba mýtus vysvětlující, jak vypadá země a nebe. Nút, bohyně nebe posetá hvězdami, s panteřím tělem, které symbolizuje nebeskou oblohu, tu podepírá bůh země Geb, po jehož těle kráčeji obětníci. Tento motiv často nacházíme i na stěnách královských hrodek.

Vy jste přišli i s poměrně revolučním vysvětlením maleb na stěně Jeskyně plavců – dosud se soudilo, že zobrazují plavající lidi, vy tvrdíte něco jiného.

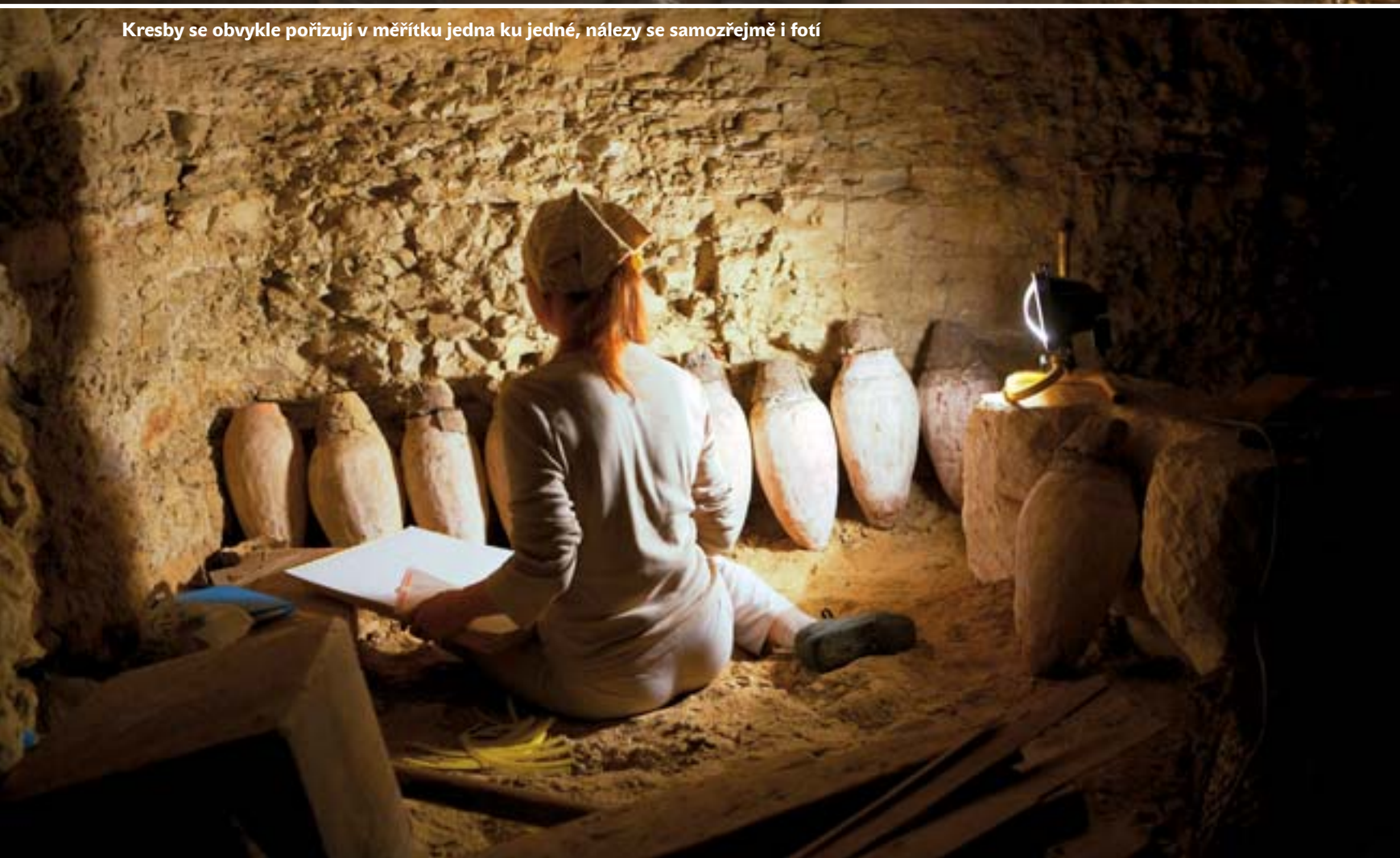
Jsme přesvědčeni, že jsou to mrtví obětovaní lidé. V Jeskyni plavců jsou

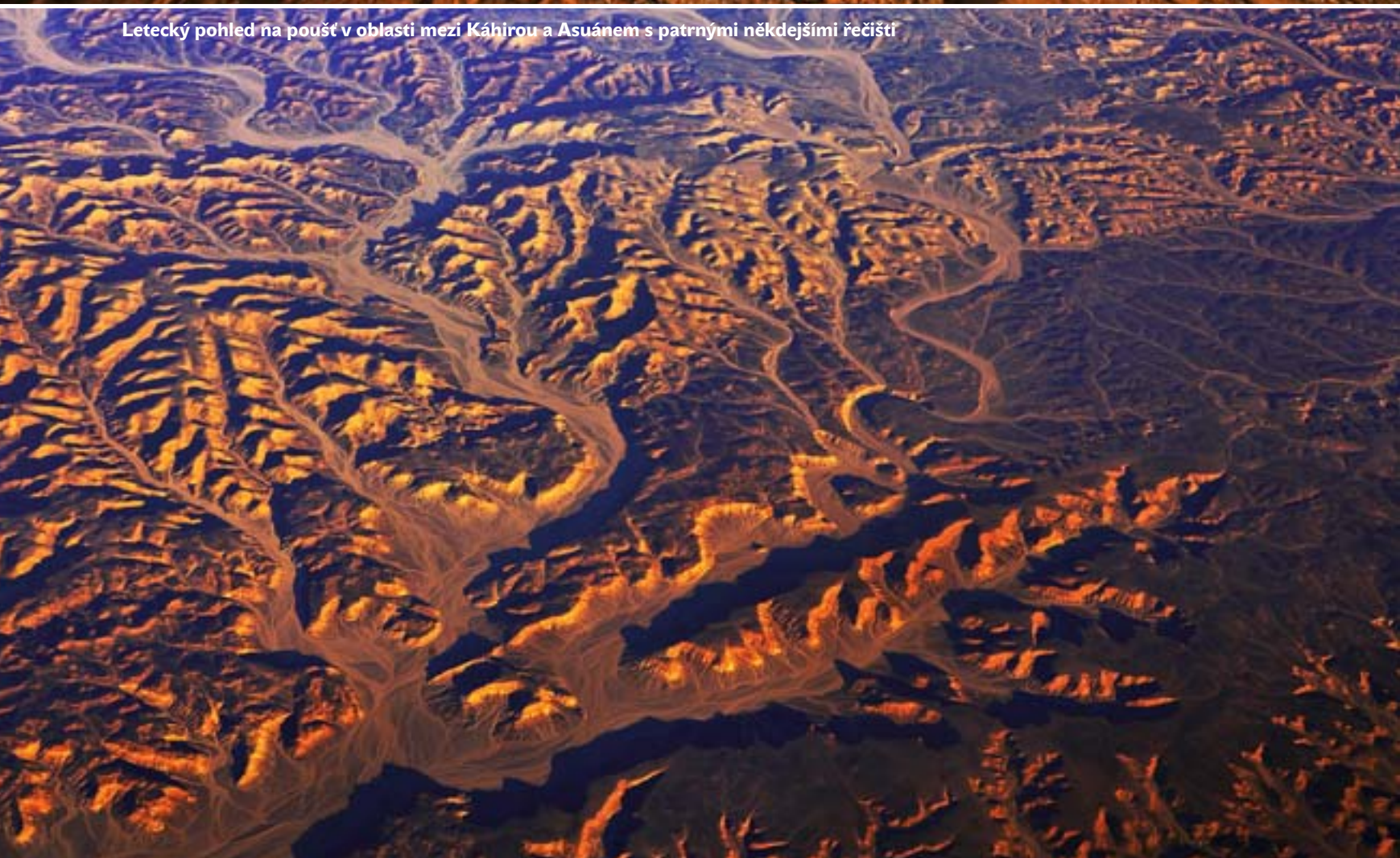
Hrobka kněze Neferínpu: archeoložka dokumentuje dolní část bohatě zdobených nepravých dveří

Kresby se obvykle pořizují v měřítku jedna ku jedné, nálezy se samozřejmě i fotí

Pyramidový chrám panovníka Sahurea (Abúsír, 24. století před Kristem)

Letecký pohled na poušť v oblasti mezi Káhirou a Asuánem s patrnými někdejšími říčišti

Možnost podívat se do tváře *staroegyptské rodiny* je jedinečná

totiž opět scény, které mají přímý vztah k civilizaci starého Egypta: vesměs znázorňují obětování zajatců před božstvy. A tito takzvaní plavci se pak objevují i v jiné jeskyni, kde už je jasné, že jsou to oběti, nikoli plavající lidé. Kresba znázorňuje tlupu lovců, kteří útočí na šelmu. Tedy někteří útočí, někteří kolem ní „plavou“, což jsou jasně ti, kdo už utrpěli od šelmy zranění, či jsou mrtví. Zřejmě se někdejší umělec snažil zachytit, jak by měl mrtvý vypadat – a současní lidé to pochopili, s vědomím někdejší existence jezer – jako „plavce“. Fakta, která jsme přinesli, jsou však jednoznačná.

Letos se vydáte ještě na jednu cestu: do Súdánu. Tuto zemi mají lidé spojenou spíš s aktuálními nepokoji než s archeologií a bohatstvím starověku...

Ale to je zkreslený pohled médií a politiků. Ano, v Darfúru je horká půda, výjimečná situace, ale to je jen pět procent obrovského území země. Projel jsem asi dva tisíce kilometrů a viděl jsem úplně jiný obrázek, než jaký vídáme z médií – Súdán je klidná, krásná země, prostor pro vědu je tam obrovský, lidé jsou ochotní, pomáhají nám a snaží se nám problémy odklízet z cesty. V Súdánu mají v paměti práci Čechů během akce UNESCO na záchranu památek dolní Núbie při stavbě Asuánské přehrady. Teď mají eminentní zájem obnovit s námi spolupráci, což je velice důležité i pro Českou republiku. Je to jedna z mála aktivit, které mají smysl a které tam naše země realizuje.

Co budou čeští egyptologové v Súdánu zkoumat?

Súdán je největší africká zem, její hlavní památky jsou známy, vesměs pocházejí z 1. tisíciletí před a 1. tisíciletí po Kristu. Nám nabídli ke zkoumání dvě lokality, jedna z nich ukrývá zatím neprozkoumaný a nevykopený chrám z doby napadské říše, její 25. dynastie, tedy z doby první poloviny 1. tisíciletí

Doc. Mgr. Miroslav Bárta, Dr.

- vystudoval egyptologii a pravěkou a raně středověkou archeologii na Univerzitě Karlově v Praze a na univerzitě v Hamburku.
- Kromě archeologické činnosti v Egyptě (od r. 1991) koordinoval vůbec první detailní satelitní snímkování pyramidových polí provedené v letech 2002–2003, od r. 2003 vede projekt Expedice UNIS do Západní pouště a od r. 2005 je zástupcem vedoucího výzkumu lokality Abúsír Jih.
- V r. 2008 uspěl v profesorském řízení pro obor egyptská archeologie na Univerzitě Karlově v Praze.
- V uplynulých letech obdržel dvakrát cenu švýcarské Nadace Michela Schiff Giorgini, stipendium Fulbrightovy komise v ČR a ocenění nadace Alexander von Humboldt Stiftung.

před Kristem, a druhá spočívá ve výzkumu královského pohřebiště v Kuru, což je rovněž slavná lokalita. Dosud si ji nechávali pro sebe, ale nemají dost peněz ani lidí. Pro mě, kterého zajímá člověk jako součást přírody a egyptologie ve spojení s vědami přírodovědnými, však Súdán představuje také unikátní možnost zkoumat vývoj klimatu za posledních pět tisíc let – krajina je zde nezničená, ne tak jako regulovaný a přehradami posetý tok Nilu, takže na zaplavaných místech je úžasný záznam sedimentů za tisíce let. To má pro nás obrovský význam

A letošní sezona v Abúsíru?

Určitě budeme pokračovat v odkrývání příběhu tajemné hrobky kněze Neferínpu, který žil ve starém Egyptě ve 24. století před Kristem. Letošní rok by nám snad měl přinést definitivní odpovědi na mnohé otázky, jež se k hrobce pojí, zejména pokud jde o další neprozkoumané podzemní prostory, které se v podzemí hrobky stále nacházejí a čekají. Již teď je však jisté, že jeho nedotčená pohřební komora představuje unikátní zdroj poučení pro mnoho vědních disciplín. Kromě kněze Neferínpu jsme našli v hrobce i několik členů jeho rodiny. Pomocí 3D skeneru, který nám poskytl český mecenáš egyptologie Ludvík Hegerlík, teď budeme z nalezených kostí rekonstruovat podobizny celé staroegyptské rodiny. Možnost podívat se do tváře celé staroegyptské středostavovské rodiny je naprosto ojedinělá. A budeme i jinak dál doplňovat mozaiku obyčejných souvislostí života tehdejších lidí, neboť výzkum nekrálovských hrobek a spojení s přírodními vědami v jižním Abúsíru a el-Hajezu je mým hlavním úkolem.

Očekáváte i nějaké další velké objevy, nebo už je jejich doba u konce?

Pořád je co objevovat. Momentálně se například hledá pohřebiště posvát-

Umění je *zaměřit se na objevy*, které osvětlí historii...

ných krav, matek býků Ápidů. Během této sezony se budeme snažit toto pohřebiště lokalizovat. Domníváme se totiž, že se nachází na místě naší koncese. Zhruba během dvou měsíců bychom mohli vědět, jestli tam je, nebo ne. Hrobka Imhotepa, stavitele Stupňovité – první egyptské pyramidy, na své objevení také teprve čeká. A je jisté, že se musí nacházet blízko míst, kde dnes pracuje i česká expedice...

A když bude?

Uvidí se, co dál. Záleží, v jakém bude stavu, jaké budou naše finanční a vědecké možnosti, každopádně je to velmi atraktivní výzva. Posunulo by to hranice našeho poznání. Dnes v egyptologii nejde o to udělat pěkný objev, to není v bohaté oblasti Abúsíru zas tak nic výjimečného. Pro mě je uměním zaměřit se na objevy, které budou nejen hezké a potěší srdce egyptologa, ale které pomohou osvětlit konkrétní historické období nebo jeho fenomény,

Život a smrt ve stínu pyramid

- Miroslav Bárta je autorem unikátní publikace *Život a smrt ve stínu pyramid*
- s podtitulem *Staroegyptská hrobka a společnost v době stavitelů pyramid Staré říše, kterou v roce 2008 vydalo nakladatelství Paseka. Líčí v ní všední život ve starověkém Egyptě v době jeho nejslavnější historie na základě dochovaných nekrálovských hrobek z 3. tisíciletí př. Kristem. Kniha zahrnuje unikátní obrazovou dokumentaci.*

vznik a příčiny zániku. Pochopit určitou kulturu nemůžete jen na základě toho, jak vypadala v době svého největšího rozkvětu. A o to se právě snažíme my – orientovat výzkum na problematická období, nejasné otázky ve vývoji staroegyptského státu. Snažíme se sjednocovat mikro a makrouroveň, humanitní i přírodovědecké poznatky, na detailech zjistit, kdy kultura vznikla, jak probíhaly její krize, proces proměn mezi jednotlivými státy až do úplného zániku. To je pro nás jeden z hlavních výzkumných směrů.

Zkoumáte příčiny velkých historických zvrátů, krizí a zániků... Myslíte si, že z poznatků o vzniku a zániku starého Egypta můžeme najít nějaké poučení pro současnost?

Zda se poučíme? To mám velké pochybnosti. Mimo jiné proto, že historie ukazuje, že lidé, kteří se nacházeli ve fázi kolapsu, si to nikdy nepřipouštěli – až do doby, kdy bylo pozdě. ■

Detaily vzácných nálezů staroegyptské kultury – člověku se při pohledu na ně tají dech...

Český egyptologický ústav FF UK

Loni oslavil 50 let své existence. Čeští egyptologové se ihned po založení ústavu zapojili do akce UNESCO na záchranu památek Núbie, které měly zatopit vody Asuánské přehrady. Do oblasti Dolní Núbie putovalo v letech 1961–1965 pět našich expedic. V roce 1960 začali egyptologové pracovat v Abúsíru. Zde došlo i k nejdůležitějšímu objevu za ono půlstoletí – pyramidového komplexu panovníka Raneferefa v Abúsíru, který čeští egyptologové odhalili před asi 30 lety. V roce 1976 zahájili výzkum na nově udělené koncesi v jihovýchodní části abúsírské královské nekropole. Od roku 1991 probíhá systematický výzkum hrobek v jižním Abúsíru. K nejvýznamnějším patří komplex vezíra Kara a jeho synů, kde v roce 2007 našli egyptologové nevykradenou pohřební komoru zádušního kněze panovníků 5. dynastie Neferinpua. Na sajsko-perském pohřebišti abúsírské nekropole odhalili Češi nevylouppenou unikátní hrobku „správce paláců“ Lufay. Rozsahem výzdoby nemá obdobu. Jihozápadně od Káhiry leží oáza El-Hajez, již do roku 2003 nikdo nezkoumal – její vědecko-historický potenciál objevili až Češi. V lokalitě Gard el-Abjad našla dosud nejstarší známé osídlení v oblasti z doby stavitelů pyramid (24. stol. př. Kr.).

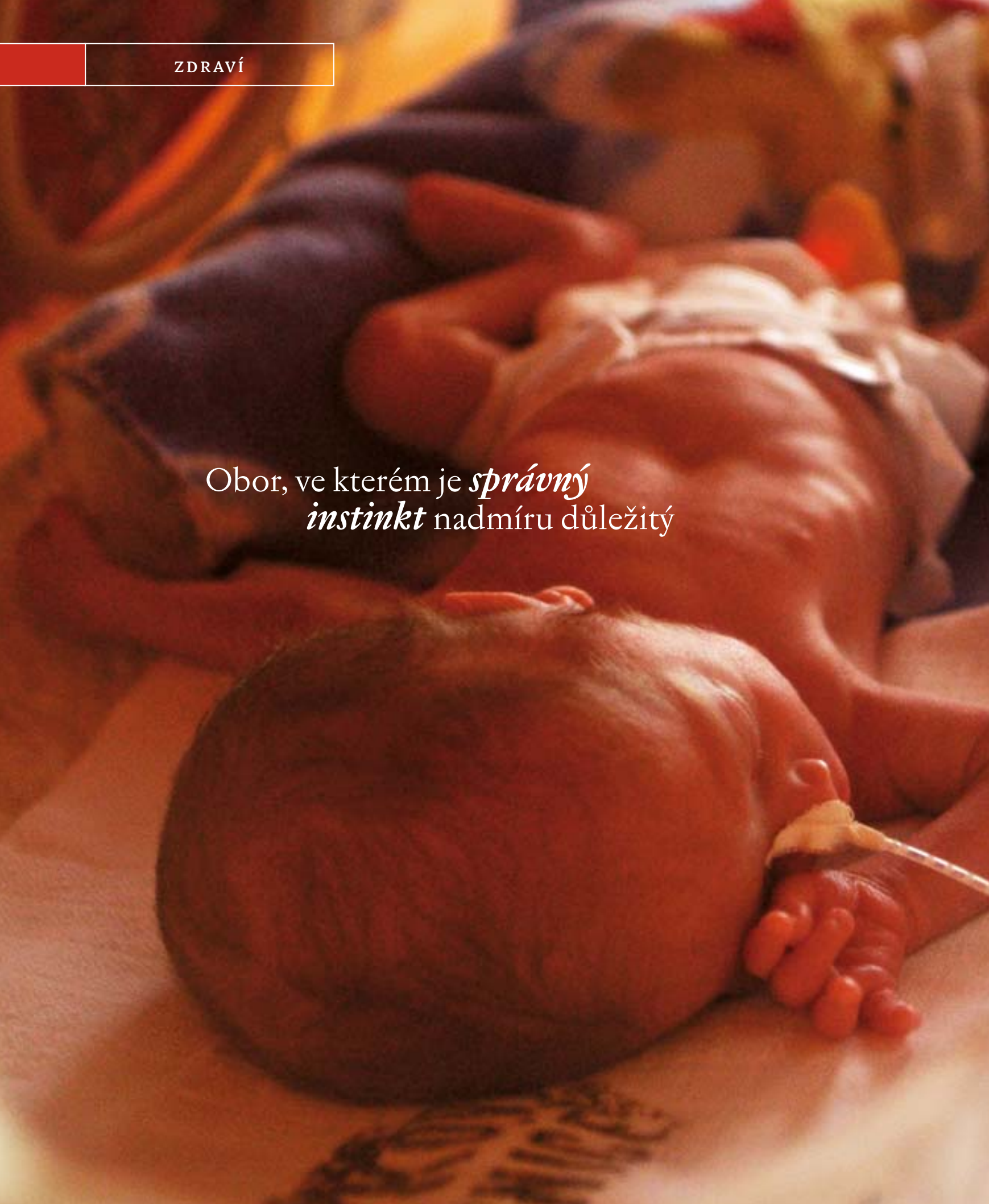

Náročné práce na výkopech začínají už brzy ráno, odpočinku bývá pomálu

Chrám Sahurea tentokrát z nadhledu – z vrcholu pyramidy

Obor, ve kterém je *správný*
instinkt nadmíru důležitý

Neonatologie s nadějí

Říká se, že medicína je služba. V případě neonatologie, která posouvá hranici života do bodu daleko před zrozením, je to více. Neonatologie je poslání. Když jde neonatolog do práce, přemýšlí, co se tam asi za jeho nepřítomnosti přihodilo. Tady, v perinatologickém centru Masarykovy nemocnice v Ústí nad Labem, může každý den začínat radostí, nebo zklamáním.

Jde o to, pomoci každému dítěti,

„Nedonošenci už nevěřím. Vycházím přitom ze zkušenosti. Často se stává, že se vám novorozené dítě jeví jako ‚zdravé‘ a za pět minut může být na smrt nemocné,“ říká doktor Patrik Hitka. Pro dětskou medicínu se rozhodl během studií na 2. lékařské fakultě v Praze. V dětech viděl vždy naději. Mají celý život před sebou.

Jeho kolegyně doktorka Alena Müllerová chtěla být dětskou lékařkou už jako malá. Maminka byla zdravotní sestra, takže prostředí nemocnice nebylo její dceři neznámé. Že se chce

kať musí umět číst nejen z nejrůznějších čísel, ultrazvukových a rentgenových snímků, ale často i z téměř nezatelných náznaků – z gest, mimiky i tónu pláče novorozeného dítěte.

„Někdo by si možná mohl říct, že medicína 21. století není o dojmech. V případech neonatologie by se ale pletl, protože ta je z velké části hlavně o dojmech. Určitý dojem máte z pacienta totiž mnohdy daleko dřív, než zaznamenáte jiné projevy, které však v tu chvíli mohou znamenat už nezvratitelnost stavu.“

Děti mívají navzdory okolnostem *silnou vůli přežít a bojovat*

věnovat přímo neonatologii, si ale doktorka Müllerová ujasnila až o mnoho let později během lékařské praxe v Berouně.

„Obor mě lákal tím, že je akutní. Odešla jsem do Mladé Boleslavi, kde je intermediární pracoviště, a později sem do perinatologického centra v Ústí nad Labem, kde je jednotka intenzivní a resuscitační péče pro novorozence s nejzávažnějšími poruchami poporodní adaptace včetně péče o novorozence těžce a extrémně nezralé. Neonatologii jako takové se celkem věnuji šestnáct let.“

Doktor Hitka dosáhl nejvyšší atestace ve svém oboru ve třiceti dvou letech. Na neonatologii se mu líbí jistá tajemnost. Lé-

Neonatologické instinkty

Instinktem neonatologa je snaha pomoci každému dítěti, bez ohledu na jeho předpokládané šance. Protože ve světě musí existovat pravidla, byla hranice životaschopnosti plodu stanovena na 24. týden těhotenství. Skutečné šance na přežití předčasně narozeného dítěte ale určuje více faktorů. „I dítě narozené ve 23. týdnu je pro mě živý tvor, který si zasluhuje mou péči,“ říká doktorka Müllerová. „Některé děti se rodí se silnou vůlí přežít a bojovat, navzdory všem nepříznivým okolnostem. Navíc je potřeba počítat s možností, že gestační týden nemusel být určen správně.“

bez ohledu *na jeho předpokládané šance*

Totožný názor zastává i doktor Hitka. „Stejně tak jako nevím, jestli je termín porodu vypočítán přesně, nevím také, jak moc ovlivnily plod okolnosti předčasného porodu, například infekce. Stává se, že dítě narozené ve 23. týdnu je daleko vitálnější a aktivnější než dítě narozené o týden později.“

Instinkt také pomáhá neonatologům rozřešit dilema týkající se míry péče poskytované extrémně nezralému novorozenci. „Na sále mohou být konzervativní, nebo radikální. Mohu vyčkat, jak se dítě bude mít samo k životu, nebo ho bez prodlení intubovat. Mohu mu poskytnout základní, nebo maximální péči. Někdy je vhodná první možnost, jindy druhá. Hranici mezi tím je ale obtížné najít. Já se přikláním spíše k té druhé možnosti,“

říká doktor Hitka. Jeho kolegyně doktorka Müllerová dodává: „Když dítěti nepodám maximální péči hned, za pár hodin už může mít handicap z těchto prvních hodin, kdy jsem se mu nevěnovala dostatečně. Proto do toho jdu vždycky naplno.“

Rodiče předčasně narozených dětí ale někdy nesdílejí názory lékařů. Z neznalosti problematiky nebo pouze z čirého zklamání, že se jim potomek „nepovedl“, už předem extrémně nedonošené miminko odmítají. Stává se tak i v případě, kdy jinak vitální dítě trpí v důsledku nedonošenosti mentální nebo fyzickou vadou.

„Nejsem zastáncem toho nechat o šancích dítěte rozhodovat pouze rodiče – má jít rodič svým rozhodnutím proti životu

Perinatologické centrum Ústí nad Labem:

- péče o novorozence narozené ve 32. týdnu těhotenství a dříve, nebo s porodní hmotností 1500 gramů a méně
- počet porodů v r. 2008: 2087
- počet pacientů v r. 2008: 110 (z toho 38 extrémně nezralých)
- počet kvalifikovaných lékařů – 3
- průměrná cena péče o jednoho extrémně nezralého novorozence – 300 000 až 600 000 korun
- v r. 2008 dárce novorozeneckému oddělení darovali 97 200 korun
- číslo darovacího účtu: 199240780/0300, var. s: 219144001

Vývoj v neonatologii

- Ještě v roce 1985 nemělo v Česku šanci žádné dítě, které se narodilo s porodní váhou nižší než 1000 gramů. Dnes se jen v Ústavu pro matku a dítě v pražském Podolí s takovou a nižší váhou ročně narodí kolem šedesáti dětí.
- Od roku 1994 byla v České republice snížena legislativní hranice životaschopnosti dítěte na 500 g nebo 24. týden těhotenství, přičemž i menší děti, pokud se narodí v dobrém stavu, nejsou zcela bez šance.
- Zajímavé jistě je, že se stoupajícím počtem extrémně malých dětí se ale nezvyšuje množství dětí postižených – naopak dlouhodobě spíše klesá.

Neonatologie je *extrémně*

svého dítěte ve chvíli, kdy neví, jaký potenciál v tom dítěti je? Poskytují péči každému pacientovi a nechávám jen na něm, jestli svou šanci využije, nebo ne,“ sděluje doktor Hitka.

Doktorka Müllerová má v tomto směru ještě více zkušeností. „Občas se stane, že mi rodič řekne: ‚Já mám právo na zdravé dítě. Pořídím si nové, lepší. Tohle nechci.‘ Dle mého názoru je ale potřeba brát dítě takové, jaké je. A některé maminky mi dodnes chodí děkovat, že jsem je po porodu povzbudila, aby se na dítě zašly podívat, a tím jsem zviklala jejich rozhodnutí vzdát se ho a nechat je vyrůstat v ústavu.“

Realistický optimismus

Podávání informací rodičům je náročné poslání. Neonatolog musí se svým nejlepším svědomím a s plnou odbornou kompetencí vyslovit úplná, pravdivá a srozumitelná fakta. Způsob, jakým to udělá, přitom významně ovlivní vztah rodičů k dítěti a jeho problému. Je potřeba trpělivě odpovídat na otázky a opakovane vysvětlovat komplikace. Jeden z obranných mechanismů lidské psychiky ve stresové situaci je totiž snížená schopnost přijmout a zapamatovat si negativní informace.

Naděje na život. Děti narozené na Gynekologicko-porodnické klinice VFN v Praze v letech 1999–2002: okolo 80–90 % extrémně nezralých dětí má šanci na přežití, u dětí s porodní hmotností přes 1kg je to již výrazně přes 90%.

porodní hmotnost	celkem narozeno dětí	zemřelo	% přežilych
pod 500 g	15	5	67 %
500 g–749 g	74	17	73 %
750 g–999 g	106	9	92 %
1000 g–1500 g	232	4	98 %

„Před porodem se vždy snažím držet matku v pozitivním ladění. Mluvím s ní o tom, že dítě šanci na život má a že vnímá matčinu podporu,“ říká doktor Hitka. „Po porodu vysvětluji rodičům aktuální stav, a pokud dítě bojuje dobře, zdůrazňuji to. Ale vždy používám slovo ‚momentálně‘. Protože tak jako každý neonatolog, i já jsem si prošel zkušeností, kdy jsem byl přehnaně optimistický. A to mě naučilo reálněji hodnotit a prezentovat situaci rodičům.“

Doktorka Müllerová s optimismem také šetří. Zážitky na novorozenecké jednotce intenzivní péče ji naučily počítat i s nevysvětlitelnými komplikacemi. „Stalo se, že přišla na svět dvojčata se stejnou porodní váhou, se stejnými bezprostředními problémy po porodu a jedno z nich přežilo, zatímco druhé nám během několika hodin přímo před očima zemřelo. Přestože postup i medikace byly v obou případech naprosto stejné. Proto nikdy neříkám rodičům, že všechno bude v pořádku, i když je vývoj příznivý. Některé věci nikdo z nás nedokáže předvídat a ovlivnit.“

Meze kompetence

Dětští pacienti opouštějí perinatologické centrum Masarykovy nemocnice, když váží minimálně dva kilogramy, pijí mateřské nebo umělé mléko bez problémů, dokáží si udržet stabilní tělesnou teplotu a nemají ani jiné zdravotní problémy. Pocity lékařů, které malé pacienty propouštějí, jsou v takových chvílích převážně kladné. Štěstí, že dítě dovedli až k momentu, kdy je opravdu schopné propuštění, je silnější než obavy o další pacientův vývoj.

„Když dítě odchází, je vlastně už moc velké na to, abych je správně vedl já jako neonatolog. Tady začíná péče pediatra a mé

Děti narozené na Gynekologicko-porodnické klinice VFN v Praze v letech 1999–2000, které byly hodnoceny ve 2 letech věku

porodní hmotnost	celkem	zdraví	středně postižení	těžce postižení	zemřelí	nesledovaní
pod 750 g	45	52 %	13 %	2,5 %	28 %	4,5 %
750 g–999 g	59	71 %	3,5 %	5 %	12 %	8,5 %
1000 g–1500 g	122	79 %	1,5 %	0,8 %	2 %	16,5 %

krásná oblast medicíny...

dovednosti zde končí. V té chvíli už vlastně přestávám být kompetentní," vysvětluje doktor Hitka.

Meze kompetence také vstoupí na zřetel při úvahách o lékařské etice. Týká se to například dětí narozených s vadou neslučitelnou se životem. V takových případech ctí lékaři pravidlo dovolit pacientovi zemřít.

Doktorka Müllerová zastává názor, že medicína má lidem pomáhat, ale ne bojovat proti přírodě. „Nemá smysl prodlužovat život dítěte s letální vadou, které zemře, i kdybychom se snažili sebevíc.“

„Samozřejmě, že každý nezdar bolí,“ přiznává doktor Hitka. „Protože dítě, o které pečujete, vám vstoupí do života. A vztah k němu máte, ať si to připouštíte, nebo ne.“

Limity naší doby

Představa budoucnosti, v níž budeme znát dokonalejší léky a přístroje, ústecké neonatology nijak neláká. S technickou úrovní současného přístrojového vybavení jsou celkem spokojeni (ne tak s kvantitou).

Jediné limity vidí v nedostatku prostředků, které má oddělení na tyto přístroje k dispozici. Přestože finance na provoz oddělení pocházejí z několika zdrojů, nestačí bohužel

na obnovování nákladného přístrojového vybavení. Převážná část inkubátorů v současnosti přesluhuje svou životnost již o několik let. Je zapotřebí dvou nových přístrojů pro umělou plicní ventilaci a dále také jednoho ultrazukového přístroje. Několikamilionovou částku ale neonatologické oddělení na nákup tohoto vybavení nemá.

Drobnější výdaje za nejrůznější lékařské potřeby se daří hradit z příspěvků od sponzorů, kterými jsou ale v převážné většině obyčejní lidé – rodiče a příbuzní bývalých nebo současných dětských pacientů.

Dalším nepříjemným problémem je chronický a prohlubující se nedostatek kvalifikovaných lékařů a sester. Plynulý chod oddělení vyžaduje zhruba dvojnásobný počet lékařů s nejvyšší atestací, než je současný stav. Počet předčasných porodů přitom stále stoupá, a tak je nemocnice občas nucena pacienty odmítat, protože kapacita lůžek je rovněž omezena.

„Neonatologie je extrémně krásný obor, který mě naplňuje. Jsou ale dny, kdy odcházím domů velmi unavený a necítím už stejnou radost, jako jsem cítil dřív. A nejsem si jist, zda budu schopen takto sloužit celý svůj další život,“ říká doktor Hitka. „I přes to zatížení si ale stále uvědomuji, že dělám to, co jsem vždy dělat toužil.“ ■

I za slabých letních průtoků odvádí Hradlový most vody z řečiště Vydry do kanálu

Technická díla staré Šumavy

Soutokem Vydry a Křemelné vzniká na Čeňkově pile Otava a vydává se pod Zvíkov, kde ve stojatých vodách Orlické přehrady zaniká soutokem s Vltavou.

Šumavské dříví *zachránilo* mrznoucí Prahu

Čeňkova pila je osídlení dost mladé, nicméně mezi lidmi notoricky známé – když se mluví o Šumavě, její jméno se vybaví prakticky každému. Méně lidí si už Čeňkovu pilu bez váhání spojí s vodními elektrárnami, které připomínají časy, kdy – řečeno slovy klasika – k nám byl zaveden elektrický proud. Co tedy kdysi umožnilo a dodnes umožňuje chod těchto dvou unikátních technických památek?

Praha bez dřeva

Strašák budoucí energetické krize se už před nějakým časem stal trvale přítomným prvkem ve sdělovacích prostředcích. Stojí za to připomenout, že jedna velká a historicky významná energetická krize už v české kotlině nastala. Ve druhé polovině 18. století se totiž sečetlo několik negativních vlivů, jejichž důsledkem byla tak zvaná Dřevní krize. Nedostatek dříví zejména v Praze, a to jak energetického, tak technického, způsobil jeho vysokou cenu, což posléze nejen brzdilo rozvoj průmyslu, ale působilo chlad v domácnostech pražských měšťanů. Proto se hledal zdroj dříví, který by tento problém pomohl napravit. Situaci komplikovalo i to, že většina dopravy dříví se realizovala pomocí voroplavby. Ale regiony, odkud bylo možné dříví plavit, byly rovněž vytěženy.

Tolik potřebná zásoba dříví byla posléze nalezena na prášilském panství na Šumavě, tehdy patřícím rodu Kinských. Zachovala se tam hlavně proto, že toto odlehlé panství bylo komunikačně nedostupné a plavbu dříví odsud znemožňovalo balvanité koryto řeky Vydry. V této situaci koupili panství Schwarzenbergové, kteří disponovali jak potřebným kapitálem, tak zkušenostmi s vodní dopravou dříví.

Josef Rosenauer

Klíčovou postavou tohoto lesnicko-dřevařského podniku byl technický génius své doby, inženýr Josef Rosenauer. Tento schwarzenberský lesník za sebou měl 48 let služby, během kterých se zabýval hlavně vodní dopravou dříví. Ještě před podepsáním kupní

Kanál v úseku nad Antýglem

Břehy kanálu spojují původní kamenné mostky

Rosenauer jako jediný dokázal propojit *rozvodí Vltavy*

Voda opouštějí turbíny elektrárny Vydra

Funkcionalistický interiér elektrárny

smlouvy roku 1798 byl na panství vyslán, aby posoudil možnosti dopravy dříví. Nabízely se dvě varianty: splavit koryto Vydry anebo obejít problematický úsek Vydry kanálem. Rosenauer se rozhodl pro stavbu kanálu. Využil vlastní zkušenosti, protože už jeden kanál k dopravě dříví postavil. První Rosenauerův kanál, dodnes zvaný Schwarzenberský, sloužil hlavně k dopravě dřeva z povodí Vltavy do povodí Dunaje. Tím dokázal Rosenauer jako jediný stavitel překonat rozvodí Vltavy a Dunaje, a tak v jistém smyslu naplnit myšlenku z doby Karla IV. o propojení vod těchto dvou řek.

Po podepsání kupní smlouvy na jaře 1799 Rosenauer Vchynicko-tetovský kanál vyměřil v terénu a ihned zahájil stavbu, jejíž vedení se navíc ujal. Na stavbě tak pracovalo 203 tesařů a 108 zedníků, navíc pak asi 1000 nekalifikovaných sil. Kanál byl dokončen v dnes nevídané době dvou stavebních sezon, v horách navíc velmi krátkých. Samotná plavba byla zahájena na jaře roku 1801. Koryto Vydry kanál opouštěl na takzvaných rechlich pod bývalou obcí Tetov a vedl souběžně s řekou po jejím levém břehu nad dvorec Antygl, odtud na lesovnu Rokytu, u které se začal od řeky vzdalovat. Postupně trasa obcházela po horizontále srážkovou oblast Hrádeckého potoka a pod Mossau, součástí obce Srní, se dostala nad řeku Křemelnou. Problém velkého spádu, který musel kanál překonat, vyřešil Rosenauer tím, že do trasy vložil tři spádné úseky s dnem dlážděným plochými kameny, neboli skluzy.

Tak se plavené dříví dostalo do Křemelné, posléze do Otavy a po ní na dřevosklad v Dlouhé vsi. Zde bylo z řeky vytaženo a sušeno. Druhý podobně fungující mezisklad byl zřízen v Kestřanech nad Pískem. Po vysoušení, které zpravidla trvalo jeden rok, bylo dlouhé dříví plaveno jako vory, sáhové dříví pak volnou plávkou do Prahy. Zde navrhl Rosenauer pod Vyšehradem plovoucí rechle, které v Podolí pomohly vybrat dříví z řeky a uskladnit je na ostrově, který se na starších mapách jmenoval Schwarzenberský. Odsud byla Praha zásobována palivovým a dalším dřevem.

Město Praha si bylo dobře vědomo Rosenauerových zásluh a jmenovalo ho čestným měšťanem. Význam podolského dřevoskladu klesl až v druhé polovině 19. století, kdy v Praze převládlo topení uhlím z Buštěhradu a Kladna, dopravovaným po železnici.

... *moderní doba* přinesla změny...

Další osud kanálu

Také na horském začátku zásobovací trasy došlo ke změnám. Především byla po uvedení kanálu do provozu v krátkém čase z velké části vytěžena dostupná dřevní hmota, která se zde kumulovala po staletí. Praha hladověla po dřevě a schwarzenberská pokladna po penězích. Důsledkem nadměrné těžby bylo otevření převážně smrkových porostů bořivým větrům. První z řady větrných kalamit na sebe nenechala dlouho čekat a dostavila se v zimě 1868/69. Tehdy umožnil už 70 let spolehlivě fungující kanál zpracovat kalamitní dříví. V době kalamity byl dřeva takový nadbytek, že správa panství nebyla schopna dříví náležitě zhodnotit zpracováním ve vlastní režii. Dříví kleslo v místě kalamity významným způsobem na ceně, což do regionu přivedlo pilařské podnikatele.

Čeněk Bubeníček

Tehdy se na Šumavě rozhodl podnikat Čeněk (Vincenc) Bubeníček, pražský obchodník dřívím. Prameny udávají rozdílná data vzniku jeho pily na soutoku Vydry a Křemelné. Bubeníček na místě, kde původně stával mlýn (doložený už roku 1717), postavil první pilu těsně po roce 1856. V době kůrovcové kalamity po vichřici 1868 pilu patrně rozšířil, což někteří autoři pokládají za dobu vzniku pily.

Po Bubeníčkově smrti prodali dědicové roku 1892 pilu městu Kašperské Hory. Poté, co objekt roku 1910 vyhořel, se radní kašperskohorští rozhodli využít městského vlastnic-

a Dunaje, čímž naplnil myšlenku z doby Karla IV.

tví vodního práva, a postavit zde městskou elektrárnu. Od tohoto rozhodnutí (8. 3. 1912) k rozsvícení prvních žárovek (24. 12. 1912) uplynula dnes těžko představitelná doba třičtvrtě roku. Elektrárna přežila celé dvacáté století v prakticky nezměněné podobě, a protože je návštěvníkům laskavostí majitele přístupná, lze si původní vybavení prohlédnout.

Kanál dnes

Panství Prášíly kanál využívalo ve dvacátém století čím dál tím méně. Plavení se nedělo v celé trase, ale jen po Rokytu. Poslední ránu původnímu modelu využití kanálu pak zasadila pozemková reforma, v rámci níž stát panství Prášíly od Schwarzenbergů roku 1930 převzal. Plavba byla sice zastavena, tím se ale otevřela cesta k novému využití kanálu, a to k plnění nádrže pro pohon elektrárny. Otcem této myšlenky byl Ing. Karel Kosek, který předtím stál u zrodu jiné šumavské vodní elektrárny – přečerpávací elektrárny Černé jezero.

Elektrárna Vydra (v provozu od roku 1939), druhá elektrárna na Čeňkově pile, byla koncipována pro provoz ve špičkách. K tomu se nevelký průtok kanálu dobře hodí, protože přes den a znovu přes noc naplní akumulční nádrž na Sedle, 240 výškových metrů nad Francisovými turbinami elektrárny Vydra. Oněch 240 metrů činilo až do roku 1996, kdy byla uvedena do provozu moderní přečerpávací elektrárna Dlouhé stráně v Jeseníkách, z Vydry elektrárnu s nejvyšším převýšením mezi nádrží a turbinou.

V režimu využití akumulovaných vod nádrže pro pokrývání energetických špiček pracuje elektrárna od roku 1942 dodnes. Obě elektrárny na Čeňkově pile dnes patří do skupiny ČEZ, zároveň fungují jako muzeum dějin dopravy dříví a elektrárenství. Rosenauerův Vchynicko-tetovský kanál kdysi zásoboval Prahu a celé podhůří stavebním dřívím a energií v podobě klád, polen a špalků. Dnes díky promyšlenému náhradnímu využití poskytuje energii dál. Není mnoho staveb, které měly tak šťastný osud. ■

Ing. Josef Rosenauer

- (*1735, +1804)
- Český lesník, rodák z Chvalšín u Českého Krumlova. Do služby u Schwarzenbergů nastoupil ve 13 letech. Proslul zejména jako stavitel dvou šumavských plavebních kanálů, Schwarzenberského kanálu, který propojil povodí Vltavy a Dunaje a umožnil tak dopravu dříví do Lince, a Vchynicko-tetovského kanálu.

Čeněk Bubeníček

- (*1807, +1888)
- Pražský obchodník dřívím, konkurent Vojtěcha Lanny. Jeho jméno se zachovalo ve dvou významných toponymech: Čeňkova pila je na Šumavě, pražská pivnice U Bubeníčků je v Myslíkově ulici na Novém Městě, ležící poblíž Vltavy v místech, kde byla v 19. století Bubeníčková ohrada s plaveným dřívím.

Ing. Karel Kosek

- (*1882, +1960)
- V podhůří Šumavy působil nejprve jako městský inženýr pro plyn, vodu a elektřinu v Klatovech. Po roce 1920 postupoval v úředních hodnostech až do funkce vládního rady. Jako hydrolog vyprojektoval a vedl stavbu řady vodních děl. Za jeho nejdůležitější realizaci je pokládána elektrárna Vydra. Ve slovnících chybí.

Polena se vyťahovala sekýrami

Plavení polenového dříví kanálem

Místy kanál plyne klidně, jinde dynamicky

Zvláštní poděkování patří panu Jiřímu Bělovi, bez jeho spolupráce a pomoci by článek nemohl vzniknout.

Petr Nikl seděl nehybně na nemocniční posteli, kvůli zlomené lopatce a ztuhlé ruce se podroboval akupunktúře. Pro interaktivního umělce je i léčebný proces inspirací ke hře. Za chvíli se akupunkturní jehly proměnily v šípy a přede mnou neseděl Petr Nikl, ale svatý Šebestián. Procedura našťestí netrvala příliš dlouho.

• Léčitel • *imaginace*

Co se vám stalo?

Banální příhoda z Jizerských hor. Na zledovatělém sněhu se mi zkřížily lyže a už jsem letěl. Po srůstu zlomené lopatky mi zmrzlo rameno a má zlatá ručička ztuhla. Na zranění je příjemné to, že člověka zastaví. Okamžitě jsem přehodil výhybku. Mám klid a spoustu času. Rehabilituji, klovm texty levou. Vystupuji teď recitačně bez nástroje. Šoupl mě to jinam.

Zásahy do zaběhaných kolejí bývají dobré, protože je zpochybní?

Člověk je zhýčkaný. Vybírá si bezbolestnou cestu, kterou už zná, a rizikům se vyhýbá. Většinu věcí jsem si objevil z nějaké nouze. Na vojně jsem začal hrát divadlo proto, abych ze sebe vypudil přetlak armádní stupidity. Předtím jsem sice hrál s loutkami, ale postavit se před veřejnost jako činoherec je něco úplně jiného. Byl jsem zakříknutý chlapec.

Má vaše zranění vliv na přípravu výstavy *Labyrint světla*?

Našťestí ne. Připravované nástroje se tvoří podle mých návrhů, já jen konzultuji výrobu a až potom objekty sám dolaďím a doplním. Na organizační práci tu mám počítač. Protože nemohu malovat, mám vlastně víc času.

Může být nemocniční prostředí pro umělce inspirativní?

Samozřejmě! Mentálně je to jiný, zpomalený svět. Nikam se nespěchá, starají se o vás. Když pak vyrazíte ven, do světa úprků, vnímáte po dávce nemocničního klidu křeč a bezohlednost velmi ostře.

Nejsou k tomu lidé dotlačeni okolnostmi? Musí kmitat, podávat výkon. Nemohou si sednout na dvě hodiny do parku a být v pohodě.

Jistě máme všichni mnoho starostí. Ale nemusíme do druhých vrážet, chovat

se slepě. Nerad moralizuji, ale na Západě se mi zdá vstřícnost mezi lidmi větší. Vráťte se do Čech, krajina je krásná, ale lidi se vám zdají jaksi žluklí, včetně sama sebe.

Nalézáte v nemocnici také nějaké krásné a inspirující předměty?

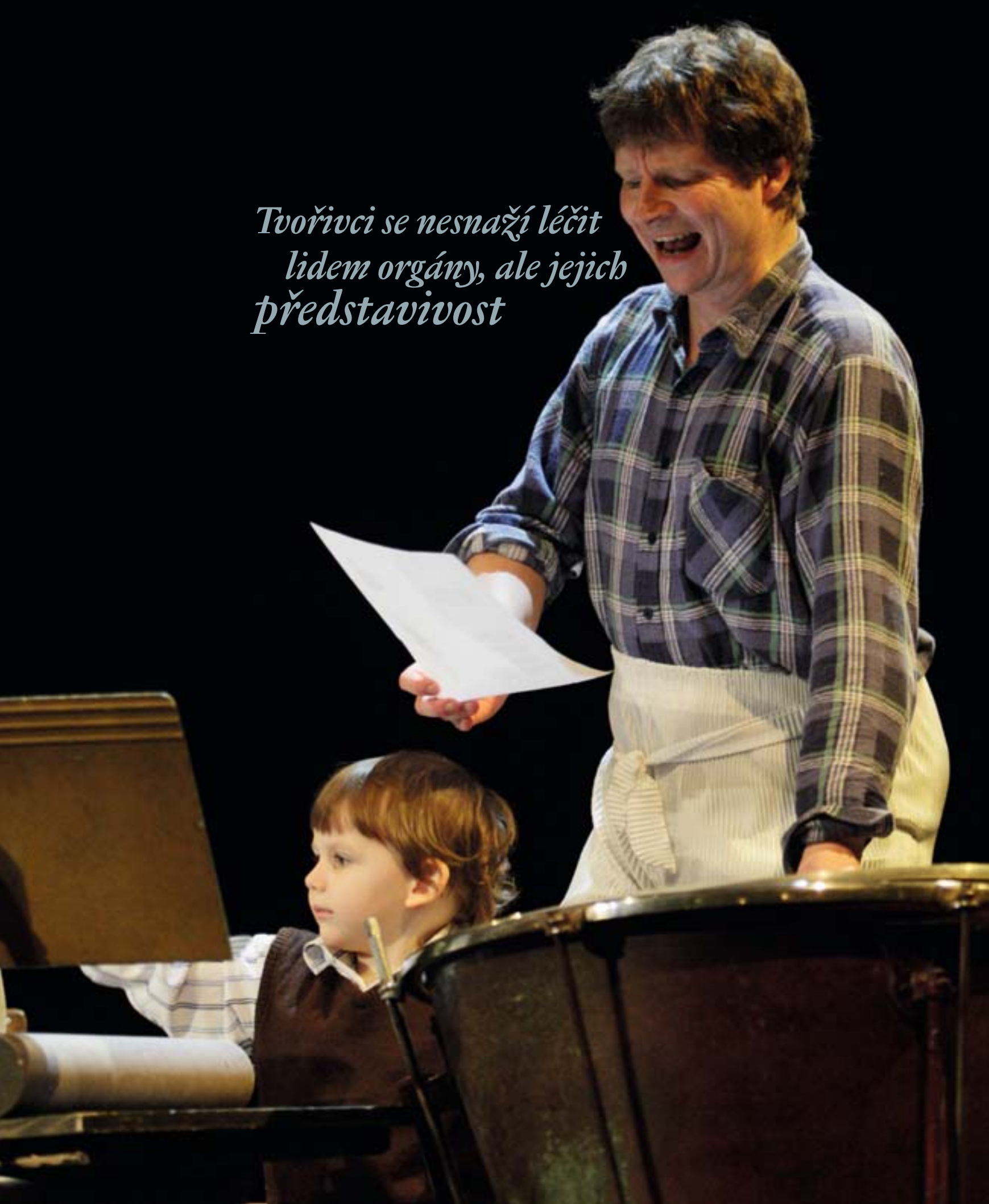
Miluji nemocniční přístroje, jejich úžasné funkční tvary. Tuhle jsem v bazaru pásl po zubařské lampě, ale předběhli mě filmaři. Koupil jsem si tam holičské křeslo, které je teď součástí expozice Orbis Pictus. Na Malvazinkách jsem zase objevil vyšetřovnu se zvláštním plexisklovým tubusem. Je to takové dělo na kolečkách. Kdyby nějaké vyřazovali, hned po něm skočím.

Na co jste tady ještě přišel?

Ještě víc si uvědomuji, že hlavní smysl mé práce je terapeutický. Tvořivci se nesnaží léčit lidem končetiny či orgány, ale jejich mentální roviny, imaginaci.

*Tvořivci se nesnaží léčit
lidem orgány, ale jejich
představitivost*

Moje nástroje nabízejí *autentický a svobodný* zážitek

Jak to funguje?

Svlékáte se ze svých nakupených emocí a necháváte se nést volným tokem asociací a nepředpojatých myšlenek. Je to pročišťující. Hrajete třeba na nástroj a ta hra vás aktivuje ke komunikaci se sebou a okolím. Proto naše interaktivní expozice stavíme z rozličných nástrojů.

Neměl by tyhle věci člověk zvládat bez pomoci nástrojů? Nejsme nějakým způsobem omezeni nebo poškozeni, když to neumíme?

Základními nástroji jsme jistě my sami. Naše smysly. Potřebujeme ale partnera do hry. Někoho pro dialog. Nástroje tento rozhovor pomáhají zprostředkovat, uvolnit a umocnit.

Nástroje na výstavách Hnízda her a Orbis Pictus evokují svými mechanismy a organickými tvary svět před nástupem elektroniky, která je skrytým hybatelem dnešních věcí. Byla to náhoda nebo záměr?

Záměr. Chtěli jsme obnažit původní zdroje zvuků, barev, světla či pohybu, které jsou závislé na fyzickém doteku. Hrajete-li na klavír, klapka klade odpor a cítíte, jak klepne do struny a struna jak rezonuje dřevem klavíru i celým vaším tělem. Cítíte vůni dřeva. To vše u elektronického klavíru odpadá. Dokáže imitovat jakýkoliv zvuk. Ale ten zvuk byl někým naprogramován, přenesen... Klasický klavír je proti tomu partner, který odpovídá na vaše podněty celým tělem – fyzicky. Nikdy se ale nebráníme výjimkám z pravidla. Proč nevyužít i současných počítačových možností? Možná právě pro jejich kontrast.

Kontakt se světem dnes zprostředkovávají počítače a je proto virtuální, plochý. Potom nám musí terapeutičtí šamani jako vy pomáhat obnovit náš vztah ke světu?

Počítače jsou skvělé pro poskytování okamžité informační pomoci. Ale jsme

Labyrint světa a ráj srdce

Anglický překlad (překladaatelů Howarda Louthana a Andrey Sterk) slavné knihy Jana Amose Komenského s doprovodnými ilustracemi Petra Nikla vydalo v roce 2008 nakladatelství WALD Press v rámci projektu Orbis Pictus aneb... Právě ilustrace z této publikace také provázejí toto číslo Sanquisu.

Záhádky

Knihka pro děti i rodiče (z nakl. Meander) získala cenu Magnesia Litera 2008 v kategoriích „knihka roku“ a „knihka pro děti a mládež“.

Orbis Pictus aneb...

Obrazový atlas nástrojů a objektů Petra Nikla a dalších umělců (vydalo WALD Press).

Jelěňovití

Soubor básní a drobných próz pojednává o pozoruhodných bytostech obklopených snovou noční atmosférou tajuplného lesa... (Meander)

jimi zahlceni a potřebujeme alternativu v podobě původních kontaktních zážitků, zahrnujících všechny smysly. Jakkoliv dokonalá virtuální realita je realita naprogramovaná. Odvíjí se jen podle předem daných konstrukcí.

Mladí lidé často tráví svůj čas pouze u počítače. Neobávají se, že zkomputerizovanou generaci už vaše nástroje neosloví?

Ne. Nabízíme autentický zážitek, který je dosažen svobodným vnímáním. Vždy jsem překvapen z euforie, kterou lidé, nacházejí-li se v otevřeném komunikačním prostředí, srší. Člověk se až tolik nemění a vždy bude rád plavat nebo běhat, rozhodovat si sám, i když bude mít k dispozici nejmodernější dopravní prostředky. To je jeho přirozenost.

Co by měl tedy člověk dělat, aby obnovil svou přirozenost?

Především zpomalit. Dnes je tendence zrychlovat podněty, aby vůbec člověka zaujaly, jak vidíme třeba ve filmech. Jakékoli zpomalení je považováno za trapnou chybu a třeba Trnkovy animované filmy dnes nikdo nepromítá. Jako by se na ně lidé nevydrželi dívat, protože jsou navyklí na jistý švih. Rychlost však znemožňuje divákovi vstoupit do imaginace, neponechá mu vůbec žádný prostor k myšlení. Je zahlcený a zneužitý. Vylezete z kina, kde jste čuměli na plátno s otevřenou hubou, a za deset minut ani nevíte, co jste vlastně viděli. Filmy, které vás vpustí do sebe, si v sobě nosíte ještě dlouho, můžete o nich uvažovat, vést s nimi dialog.

Dialog je vědomým principem vaší tvorby? Tvoříte pro diváka či účastníka prostor pro jeho kreativitu?

Chci spouautorství a vzájemnost. Tvoření chvíle, okamžiku, hry. V počítači to nejde, tam je to předpřipravené, hotové. Třeba teď hraje můj syn často s kamarádem fotbal na počítači. Chvilí on, chvíli druhý. Proti sobě si ale přitom

nezakopou. Je to úplně jiný typ zážitku, podivný adrenalin, který nevyplývá z vlastního fyzického pohybu či myšlení, ale jen z planého vzrušení. Nepochází tu k humoru. Samozřejmě pak jdou na hřiště si zakopat. Naštěstí.

V prvním velkém projektu Hnízda her v Rudolfinu jste chtěl „odbariérovat a odintelektualizovat“ současné moderní umění a zjevně se to povedlo, neboť na výstavu přišlo třicet tisíc lidí. Nehrozí potom opačný extrém? Jakýsi umělecký Disneyland, byť originální a esteticky vytříbený, kde si každý jen hezky pohraje?

Neměl bych radost z toho, pokud by návštěvníci pojímali expozici jako zábavu. Relax. To nikdy nebylo cílem. Zabavit a bavit je rozdíl. Zabavit chápu jako odpočinout od myšlení. Bavit je však pro mě myslet svým konáním a tím si zpětně uvědomovat myšlení a cit a to je tvůrčí kotmelec, o který nám jde. Uvolnit spontánní myšlení bez předsudku. Čili

Petr Nikl, (*1960)

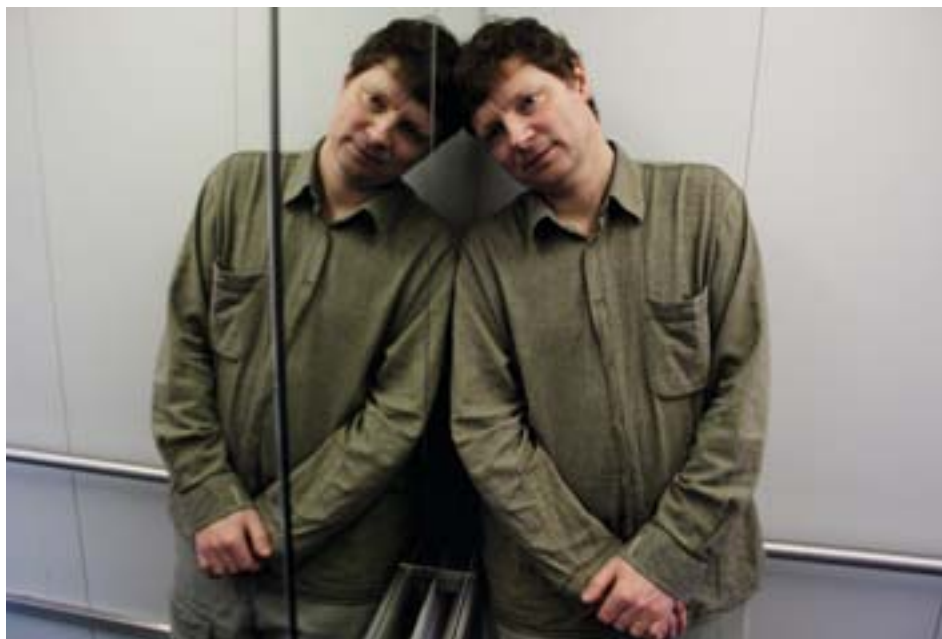
• Vizuální umělec – malíř, grafik, fotograf, tvůrce autorských knih (Jěličovítí, O rybačce a mořské duši, Pohádka o Rybitince, Lingvistické pohádky, Záhádky, Orbis pictus aneb...), hudebník, divadelník. Vystudoval pražskou AVU, byl členem již zaniklé umělecké skupiny Tvrdohlaví. Je držitelem mnoha ocenění včetně prestižní Ceny Jindřicha Chalupického za rok 1995. Jeho práce jsou zastoupeny v mnoha českých galeriích (Národní galerie v Praze, Jihočeská galerie Mikoláše Alše, Státní galerie ve Zlíně, GHMP, Moravská galerie v Brně, Galerie výtvarného umění v Liberci a další), v soukromých sbírkách v ČR i v zahraničí. www.petrnikl.cz

žádná planá adrenalinová zábava. Proto je projekt Labyrint světla více imaginativní a sofistikovaný, vynucuje si znovu aktivní spoluautorství. Na druhé straně nás láká i jednodušší princip, navést někde jen materiál a dívat se, co se s ním bude dít. Takto koncipujeme Leporelohu – speciální měsíční dílnu s papírem pro libereckou knihovnu.

Proč není nový projekt Labyrint světla situován v galerii, ale v historické čistírně odpadních vod v Bubenči, která není významově neutrální?

Galerie jsou záměrně sterilní, anonymní, aby v nich mohlo být cokoli, a našim projektům se v nich ne tak dobře daří. To, co chce být herní, procesní, se tam příliš stává articestním. Svýjmkou bizarní barevné Galerie Rudolfinum. Vždy vkládáme jakýsi organismus nástrojů a jejich vztahů do těla prostoru. Na tom těle strašně závisí, protože je tím hlavním nástrojem, se kterým se hraje a rezonuje. Zásadním partnerem. Vystavovali jsme

Nechávám se vést *potřebou okamžiku...*

v sakrálních prostorách – osvětlených kostelech, v Dole Michal v Ostravě, v rotundě Květné zahrady v Kroměříži. Tyto prostory vyzývají a provokují svou pamětí. Nyní jsme tedy instalovali expozici v čistírně odpadních vod. Konstelace nástrojů a objektů je pokaždé jinak poskládána, reaguje na konkrétní prostor, jeho energii.

Co jste si od čistírny slibovali?

Chtěli jsme využít její magičnosti, přítomnosti vody, podzemních kleneb. Působí jako nádherný secesní chrám, postavený přitom k čištění odpadů a hoven. Neuvěřitelné.

Psychoanalytické teorie považují krásu a umění za rebelii proti hrubým a odpudivým aspektům materiální existence, tedy analitě a ekrementálním vazbám. Není to paradoxní, že chrám hoven zaplníte uměním?

Naopak. Vždyť avantgardy celého minulého století se zabývaly rozšiřováním pohledu na umění, na zájem o to tzv. nízké, na to, že umění je vše, s čím se jakožto s prostředkem komunikace pracuje. Viz Duchampův pisoár. To dávno není nic převratného.

Jak jste k tomu tedy přistoupili vy?

Prostředí čistírny jsme ozvláštnili světelnými objekty a instalacemi, cílem je vytvořit z ní otevřenou komunikační zónu. Návštěvníci spolu s obdivem k dochované kanalizační památce můžou zažít i aktivní svobodnou hru vztahů, vazeb a významů.

Na výstavách se podílí větší množství umělců, kteří občas mívají dost velká ega. Jak funguje vaše spolupráce?

Dobře. Netvoříme expozice konfrontacemi uměleckých individualit, to jsme odbourali. Vytváří se zvláštní fúze, celek je stále otevřen pro vstup kohokoli dalšího. Jsme tvůrci jednotlivých orgánů společného organismu.

V konfliktech se cizelují názory, nalézá se pravda. Platí to i pro umění?

Umění klade otázky a nedává jasné odpovědi. Osobně potřebuji, abych si věcí, kterou udělám, nebyl sám jistý, aby mě překročila ve významu a výkladu.

Který z vašich talentů nebo uměleckých jazyků je vám nejvlastnější?

Papíry mám na výtvarníka a živím se prodejem obrazů, malování jsem vy-

studoval. V psaní, divadle a hudbě jsem intuitivní amatér. Tyhle termíny jsou ovšem velmi relativní. Mnozí malíři, kteří nemají žádné školy, jsou zajímavější, a možná právě proto, že je nemají. Pro mě je hlavní to, co právě dělám, všechny sdělovací možnosti jsou pro mě stejně zajímavé. Snažím se zkušenosti z jednotlivých jazyků používat co nejsvobodněji. Pokud mám co vyřknout, tak sázím na to, že si obsah sdělení o vlastní formu řekne sám. A já se nechávám vést potřebou okamžiku. Nechci plnit svůj program, vymyšlený předem. Navazuji krok za krokem na to, co se právě nabízí.

Není taková renesanční rozkročenost riskantní, protože toho člověk dělá hodně a nic pořádně? Da Vinci se na smrtelné posteli omlouval Bohu a lidem, že toho málo namaloval.

Samozřejmě. To samé se dá říci o Komenském a jeho široké pedagogické činnosti na úkor té filozofické. Vždy je něco za něco. Člověk se nemůže rozdělit. Samozřejmě stále bojuji s rizikem rozmělnění. Kdo ví, co bych dnes maloval za obrazy, kdybych jenom maloval. Ale to přebíhání mě prostě baví. Baví mě komplexnost práce. Víím, že si musím bedlivě hlídat jistou míru, abych se úplně neroztrátil.

Jak taková komplexní poloha vypadá?

Tak třeba autorské divadlo je typickým komplexem vizí, zvuků i pohybů. Interaktivní expozice jsou rovněž souborem vazeb pro všechny smysly. To mě baví. Na samostatné výstavě obrazů pověším plátna a tím to pro mne hasne. Určitě mě baví hledat na místě jejich další vztahy, ale přece jen pak už mají svůj vlastní život. Nemám tam co dělat a nechci rušit případné diváky. Kdežto na interaktivní expozici jsem přítomen co nejčastěji. Tam já rad chodím a čumím, co lidi se vším dělají, jak se to kříží a prolíná. Točím si je, fotím si je, a vše dokola opečovávám. ■

Jedna z ilustrací Petra Nikla
z anglického překladu knihy J. A. Komenského
Labyrint světa a ráj srdce, WALD Press, 2008

*Historie pražské
kanalizace sahá
až do roku 1791*

Jedna z dominant, třicet metrů vysoký komín

Kouzlo kanalizační čistírny

Budova čistírny v Bubenči byl postavena před více než sto lety z důvodu zcela pragmatických – jako součást kanalizačního systému. Dnes se v prostorách tohoto skvostu industriální architektury konají zajímavé akce všeho druhu – výstavy, koncerty, festivaly.

Na konci 19. století velká evropská města včetně Prahy dramaticky rostla především díky migraci z venkova. Počet lidí v rozšiřující se aglomeraci s sebou přinášel i nové nároky na infrastrukturu, mimo jiné i na kanalizační systém. Pro představu, Praha měla v roce 1900 přes půl milionu obyvatel, o deset let později byl tento počet o dalších sto tisíc vyšší. Pro srovnání, ve Vídni v té době žilo kolem 1 700 000 a v Budapešti přibližně 970 000 obyvatel.

„Správa města Prahy kolísá mezi velkorysostí, s níž se snaží napodobit velkoměsta, a staropražanským maloměstáctvím. Praha je malým velkoměstem či spíše velkým maloměstem,“ konstatují Jiří Kohout a Jiří Vančura v knize Praha 19. a 20. století. Bylo třeba vyřešit dopravní situaci, vybudovat nové mosty, tunely, ale i silnice, zregulovat Vltavu, osvětlit ulice a náměstí... K tomu připočteme zásobování vodou a na druhém konci pomyslného cyklu i městskou kanalizaci.

Historie pražské kanalizace sahá až do roku 1791, kdy se se začalo s výstavbou stok podle projektu Františka A. L. Hergeta. Náročný a složitý projekt byl po různých peripetiích nakonec zastaven. Tento kanalizační systém ale nebyl úplně první, předcházela mu například stoka, již vybudovali jezuité z Klementina do Vltavy.

Skryté podzemní stoky prosazoval v polovině 19. století hrabě Jan R. Chotek a posléze i jeho syn, nejvyšší pražský purkrabí. Do roku 1830 bylo v Praze postaveno celkem 44 kilometrů stok, které ústily do Vltavy na 35 místech. Kanalizace byla zavedena na Hradčany, Újezd, Staré Město, do okolí Staroměstského a Betlémského náměstí. O pár desítek let později pak vznikla koncesovaná průtočnická živnost, jejíž členové čistili a vyváželi odpad z městských stok a v roce 1871 byl zřízen Komitét pro zásobování královského hlavního města Prahy vodou. Začala se stavět podolská vodárna (1885) a město pod svou správu převzalo veřejné studně a stoky. V červenci 1884 pražské zastupitelstvo vyhlásilo soutěž na celkové řešení pražské kanalizace.

Bubenečská čistírna je nejstarší dochovanou stavbou svého druhu v Evropě

Je to jedinečná *technologická památka* světového významu

Nová pražská kanalizace měla kromě stok a dešťvodů pod zemí také odvádět dešťové a spodní vody z vlhkých pražských sklepů. Z projektů přihlášených v roce 1885 vybírala po dobu čtyř měsíců komise vedená radním Josefem Kanderem; nakonec nikdo nesplnil zadávací podmínky a soutěž byla ukončena. Problém města bez kanalizace ale zůstal. V lednu 1889 zastupitelstvo vyzvalo ke spolupráci několik evropských odborníků.

Návrh inženýra Lindleyho

Na začátku roku 1891 odevzdali Dr. Hobrecht a Ing. Kaftan městu návrh a o měsíc později Ing. Václavek a Ing. Ryvola, oba pracovníci kanalizační kanceláře, darovali obci bezplatně zpracovaný projekt. Oba tyto projekty dostal k přezkoumání odborník na vodárenské a kanalizační systémy, inženýr William H. Lindley. Ten ale nedoporučil ani jeden z nich a nabídl zpracování vlastního. Městská rada jeho nabídku přijala a v červenci roku 1893 Lindley předložil rozpracovaný projekt kanalizace města. Zasahoval městské území o ploše 2588 hektarů a náklady na velkorysé řešení činily 6,5 milionu zlatých. Stavební povolení bylo vydáno v lednu následujícího roku a další dva roky se vytvářely prováděcí projekty, vedla se organizační jednání a vybírali dodavatelé rozsáhlé městské zakázky.

Lindley pro umístění kanalizační čistírny vybral parcelu na levém břehu Vltavy, v dnešní Papírenské ulici v Bubeneči. Původní návrh se ale během stavby měnil: z plánovaných tří usazovacích nádrží byla nakonec postavena jen jedna. Také vnější vzhled bubenečské čistírny prošel určitými změnami: z jednoduché symetrické stavby nakonec vykristalizovala dvoukřídlá budova s 30 metrů vysokými komíny. Celkový monumentální výraz čistírny kombinuje na fasádě režné cihlové zdivo, bílou omítku, bosáž a ostění z pískovce. Stavbu prováděla tehdy vyhlášená architektonická a stavební firma Quida Bělského.

Výjimečná stavba

Čistírna v létě 1906 zahájila zkušební provoz, kolaudovala se o rok později. Ve své době šlo o moderní technologickou stavbu k mechanickému čištění odpadních vod. Ve středním traktu je umístěna administrativní část s laboratoří, na ni navazuje šestnáct metrů vysoká centrální hala provozní budovy. Třemi přívaděči do čistírny přitékalo 400 litrů splašků za sekundu, po vyčištění voda odtékala dvěma výpusťmi do Vltavy. Denně čistírna vyprodukovala přibližně sto kubíků kalů, které se čerpaly do sedimentačních nádrží na Císařském ostrově, nebo odvážely kalovou dřevěnou lodí mimo Prahu. V době plného provozu, tedy v roce 1909, žilo v Praze přes půl milionů lidí, kteří denně vyprodukovali kolem 60 tisíc kubíků odpadních vod. Čistírna byla původně projektována na připojení přibližně 400 tisíc obyvatel, takže po vzniku tzv. Velké Prahy ve dvacátých letech musela být rozšířena a zmodernizována.

Ekotechnické museum

Stará čistírna přesluhovala až do roku 1967, kdy byla do provozu uvedena nová čistírna na sousedním Císařském ostrově. V 60. letech minulého století také vznikla asanační studie, která navrhovala nevyhovující čistírnu zbourat. Naštěstí se tak nestalo a tato zajímavá ukázka průmyslové architektury byla v dubnu 1991 prohlášena za památkově chráněnou. Ke konci 80. let minulého století objevili opuštěný areál nadšenci, kteří začali s opravou strojního vybavení. Muzeum, o jehož provoz se starají především dobrovolníci, bylo slavnostně otevřeno v září 1996 u příležitosti devadesátého výročí pražské kanalizace. Součástí prohlídek jsou exkurze do kanalizačních katakomb v podzemí, kde je předvedena historie stokování a čištění odpadních vod. O patro výš, v parní strojovně, je kromě dodnes funkčních čerpacích soustrojí umístěna sbírka modelů parních strojů. ■ ČISTÍRNA ODPADNÍCH

VOD / EKOTECHNICKÉ MUSEUM, O. P. S., PAPIRENSKÁ 6, PRAHA 6 – BUBENEČ, WWW.EKOTECHNICKEMUSEUM.CZ

Vše zůstalo zachováno – včetně mohutných kolejnic

Strojní zařízení opravovali dobrovolníci

Architektonické řešení je unikátní

*Někdejší čistírna
je dnes dějištěm
kulturních událostí...*

Místy čistírna připomíná zámek – z dálky i zblízka

Čas jako by se zastavil, jen rzi přibývá

Objekty nabízejí nečekané zážitky a podivuhodné obrazy, tak jako zrcadlový Sloup Ondřeje Smeykala

Vítejte v Labyrintu světla

V někdejší čistírně odpadních vod v Praze – Bubenči se dějí podivuhodné věci. Jak by také ne, když hru světla a stínů tady režíruje skupina výtvarníků v čele s Petrem Niklem a Ondřejem Smeykalem. A kdo účinkuje? Každý, kdo má chuť si hrát. Nebojte, ještě jste to také nezapomněli...

Z rozpáleného letního dne vstoupíte do chladné „kobky“ bývalé kanalizační čistírny. Chvilí máte pocit, že jste přišli o zrak, ale pak si uvědomíte ten čilý ruch okolo vás. Kolem pobíhá spousta dětí a rodičů, kteří si hrají, zkoušejí, objevují. Náplní nejnovějšího projektu Petra Nikla a Ondřeje Smeykala je opět interakce mezi umělcem a divákem, či spíše něžné objevování her a hříček interaktivních instalací. V Labyrintu světla tuto výzvu nejlépe chápou právě děti, které dokážou v podzemí strávit i hodiny. A strhnou ke hře své pragmatičtější rodiče.

Prostor pražské kanalizační čistírny v Bubenči je ke hrám mimochodem jako stvořený. Vzpomínáte? Kdysi se tu natáčel film *Záhada hlavolamu*. Možná také proto máte pod secesními klenbami stále pocit, že se kolem vás dějí záhadné věci. A taky že ano! Z jednoho kanalizačního tunelu, kdesi u stropu, zrovna vyjíždí stříbrtá kanoe. Kde se tu bere? Pak kap, kap, kap... Kapka po kapce naplňují nádoby zavěšené nad hladinou. Musíte se velmi

Malí návštěvníci se nenudí ani minutu

*Je to tajemná pohádka:
starobylé podzemí
rozsvěcují úžasné
umělecké objekty*

Ondřej Smeykal – Magnetický stůl

Petr Nikl – Rohovka

Koncerty a divadelní akce v rámci Labyrintu světla 17. 6.–14. 7. 2009

Stará kanalizační čistírna – Ekotechnické museum – Papírenská 6, Praha 6
Divadlo ARCHA, Na poříčí 1047/26, Praha 1

17. června – středa
Ekotechnické museum
18.15
Lokalitou podmíněná
Hudebně odpadní performance
Luboš Fidler – akordeon, hlas,
zvukové objekty

18. června – čtvrtek
Ekotechnické museum
18.15
Duet
Koncert
Operní pěvkyně Edita Adlerová
a didgeridista Ondřej Smeykal

19. června – pátek
Ekotechnické museum
18.15
Divadlo Tětiva snu
Komín a komín
Divadelně hudební improvizace
Tomáš Pospíšil, Petr Nikl
21.00
Zuzana Dumková - kytara,
bubny, zpěv
Petr Hepnar - kontrabas
22.30
Transmissionsscheibe II
Audiovizuální performance
Daniel Hanzlík, Pavel Mrkus

20. června – sobota
ARCHA
20.00
Dráty, hrnce, smutek a naděje
Koncert
Richter band
Hudba značkových elektrifikova-
ných hudebních nástrojů
a přístrojů, autorský hudební
nástroj fiderofon
Pavel Richter – elkyta, brač
Jonáš Richter – turn tables,
elektronika
Štěpán Pečínka – fiderofon

Ekotechnické museum
18–24 hod
Muzejní noc
Hudebně odpadní performance
náhodně se zjevujícího
Luboše Fidlera

21. června – neděle
ARCHA
19.40
Kolotající schodiště
Performance
Luboš Fidler, Petr Nikl –
pastevci pet lahví

Milan Cais, Petr Křečan –
bicí nástroje
20.00
Fontána libosti
Divadelně hudební večer,
věnovaný Petru Lorencovi
Krepsko theatre group a hosté,
Petr Nikl, Petr Hepnar
21.15

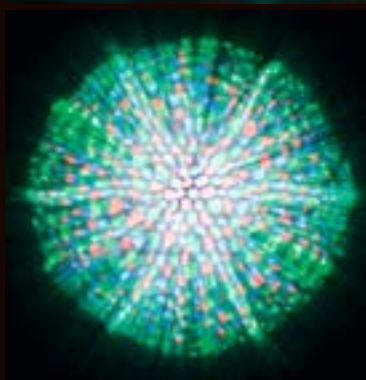
Kanalizační úvod
Performance
Luboš Fidler – amplifikované
rolety
Milan Cais, Petr Křečan – bicí
nástroje
21.30
konVRZek
Koncert hudebního tria
Jiří Konvrzek – autorské strunné,
dechové a bicí nástroje
Peter Galata – bicí
Lukáš Kalivoda – basová kytara

26. června – pátek
ARCHA
20.00
Koncert
Dáša Andrtová Voňková a její
hudební hosté
(Přesun vlakem do Bubenče)

Ekotechnické museum
22.15
Vlastislav Matoušek:
San Kyomu – Trojí prázdnota
Koncert ze skladeb pro tradiční
japonskou bambusovou
flétnu shakuhachi, sakrální
etnické nástroje, zvuky
přírody a hlasy.
Dr. Vlastislav Matoušek
a Ensemble 108 Hz.
Klára, Veronika a Anežka
Matouškovy.
23.15
Miloš Vojtěchovský
86032 XAW – 2009
Stochastická orchestrace pro
sólového diváka a deset
usazovacích kanálů.
Odborná technická spolupráce –
Jakub Hybler

27. června – sobota
ARCHA
19.00
Ozvěny z kamene
Koncert
Clarinet factory
Alan Vitouš
(Přesun vlakem do Bubenče)

Milan Cais – Žaluzie

Ondřej Smeykal – Hranol s jezdci

Ekotechnické museum
22.15
Transmissionsscheibe III
Audiovizuální performance
Pavel Mrkus, Dan Hanzlík
23.15
Miloš Vojtěchovský
86032 XAW – 2009
Stochastická orchestrace pro
sólového diváka a deset
usazovacích kanálů.
Odborná technická spolupráce –
Jakub Hybler

28. června – neděle
Ekotechnické museum
18.15
Zapomenutý orchestr
Země snivců
Improvizovaný koncert
s projekcí
Otisk celkové konstelace
hudebníků, akustiky prostoru
i návštěvníků
Jaroslav Kořán a hosté

30. června – úterý
Ekotechnické museum
18.15
Bubeneček – koncert
DVA
Elektro-akustický folklór
neexistujících národů
v doprovodu živé meotarové
projekce.
Bára Kratochvílová – zpěv,
saxofon, klarinet, melodice,
pianko, monchichi
Jan Kratochvíl – kytara, zpěv,
kuchyňský beatbox, smyčky

Labyrint světla

- Výstava v Ekotechnickém
- museu trvá do 14. července.
- Podílejte se na ní umělci
- Ondřej Smeykal, Petr Nikl,
- Milan Cais, Martin Janíček,
- Ueli Seiler, Miloš Vojtěchovský,
- Zdeněk Šmíd, Dan Hanzlík,
- Pavel Mrkus, Patrik
- Kovačovský, Ingrid Višňovská,
- Marie Jirásková, Quido Sen,
- Jiří Konvrzek, Luboš Fidler.
- Koncepti expozice připravili
- Petr Nikl a Ondřej Smeykal.
- Otevírací doba denně
- 10.00– 18.00 hodin.
- Podrobné informace
- a kontakty najdete na
- www.orbis-pictus.com.

Petr Nikl – Bulva

soustředit, aby vám neunikl okamžik, kdy se obsah první přelije do druhé, do třetí... Sledovat kapající vodu je jako podrobit se hypnóze, koncentrujete se jen na tu jednu sekundu, zapomenete na spěch venkovního světa. Jako když se díváte na tekoucí řeku.

Celou budovu najednou od podzemí až po střechu zaplní zvuky píšťal. To někdo další nasedl na speciální bicykl-varhany od Jiřího Konvrzka. Melodie, jež tenhle nástroj vyluzuje, jsou tak trochu jako svět tam za zdí: neurčité, klouzavé, pak zase majestátní, bouřlivé. Stačí malá změna rytmu, síly, kterou se opíráte do pedálů, a nástroj se chová zcela jinak. Hraje po svém a hraje si také s vámi.

Hlavním tématem výstavy je ale světlo ve všech podobách. Věděli jste, že světlo může být veselé, hravé, smutné, ale i děsivé? Když se na vás v nafialovělé tmě upřou desítky tajemných očí, raději byste byli zase na denním světle, kam na vás nedohlédnou.

V jiných objektech se světlo láme, odráží a září. Páčkami, hejblátky a točítky vytváříte stále nové vzory. Některé vidíte pouze vy ve svém vlastním soukromém světě, jiné se promítají na velká plátna. Jakmile takový přístroj opustíte, hned je u něj náhradník a sám zkouší všechny prostředky vizuálního umění.

Autorům se na výstavě podařilo doslova rozhábat industriální architekturu stavby. Ožívá díky hravým exponátům a nadšením návštěvníků – objevitelů. Kdyby vám někdo řekl, že půjdete na výstavu objektů, které fungují na bázi řady fyzikálních jevů, a ona vás okouzlí, věřili byste mu? ■

Čestmír Suška – Kovové schránky

Další královská role Dity Kaplanové

Antonius a Kleopatra:

Činohra Národního divadla Brno má za sebou první sezonu, která byla cele v režii nového vedení. S hodnocením, dopadla-li zcela podle jeho představ, je třeba ještě počkat, každopádně se zde objevilo několik pozoruhodných inscenací: především dramaturgie Dumasovy *Královny Margot*, Preissové *Gazdina roba* a naposledy Shakespearovo drama *Antonius a Kleopatra* v režii ředitele brněnské „Mahenky“ Zdenka Plachého.

Plachého režijní poetika, ať už šlo o jeho starší inscenace – Moliéra od Bulgakova nebo *Fantoma opery*, či o novější *Deník krále* a *Královnu Margot*, stále prozrazuje jeho původní povolání hudebního skladatele. Herecké role jsou v jeho výkladu spíš individuální party, které se dodatečně harmonizují – a to i s rizikem, že se celkově mohou nesejít – než by vycházel z celkové obecné představy, v níž by postavy byly nuceny dodržovat pevně stanovený rámec.

Od přesvědčení, že v Shakespearových dramatech neexistuje žádná plastičtější, robustnější a v mnoha odstínech živější ženská postava – takto byla mimo jiné zdůvodněna i dramaturgická volba – je třeba k úspěšnému scénickému ztvárnění obtížného klasického díla ještě ujít dlouhý kus cesty. Divadlo má naštěstí ve svém souboru herečku, která dokázala postavě Kleopatru vtisknout neoslabenou a nekrácenou podobu. Už v roli královny matky Kateřiny Medicejské dokázala Dita Kaplanová uměřeně propojit královskou urozenost postavy nejen se shazujícím intrikánstvím, ale i s typicky dumasovským oděrem travičství. Kleopatra je pochopitelně postava odlišná, ale základ „to královské“, je podobný, pouze se s ním pojí urozenější, nepoměrně čistší divadelní kvality. *Antonius a Kleopatra* je drama o lásce a zradě, přičemž Kleopatra představuje především vábivý a nebezpečný vír ženství. Antonius, kterého ztvárnil Petr Halberstadt, sice je „blinded by love“, ale není vášní zmítaný manipulovatelný slaboch; o to je jeho osud tragičtější.

Scéna Daniela Dvořáka představuje jako vždy efektivní směs výpravnosti a úspornosti až účelovosti, avšak ne samoučelou – barevné „sirky“ zářivky nejen rozčleňují spolu se svislými plochami z průsvitné barevné látky prostor, ale vytvářejí silný dojem jeho naplněnosti. Navíc vytváří pohyb několika svislých zářivek sugestivní pocit kolébání. Světlo modrý královnin egyptský trůn při římských scénách stírají široké schody – vzadu nahoře vidíme miniaturní pyramidu a římský chrám jako geopolitické atributy.

Spojenectví tzv. druhého triumvirátu se nějakých patnáct let po smrti Julia Césara začíná rozpadat – třetím triumvirem je Aemilius Lepidus (Jiří Pištěk). Antonia oženil Octavius Caesar (Petr Bláha) se svou sestrou Octavií, ale Antonius fakticky žije s Kleopatrou. Tento svazek Řím nikdy neuznal. Petr Bláha propůjčil Octaviovi rozpustilost až rozjívěnost. Ač jeho skráně zdobí vavříin, máme pocit, že se snad pohybuje na kolečkových bruslích. Zváží ve chvílích, kdy se má projevit jako politický hráč – nebo hráč kočky s myší, když chce vlákat poraženou a poníženou egyptskou královnu do své římské pastičky.

První část, v níž se vpravujeme do děje, je méně spádná a stmelená než druhá, v níž jedna událost stíhá druhou. Jedním z vrcholů představení je chvíle, kdy poražený Antonius reflektuje svoji lidskou slabost a přirovnává se k mraku, který se chvíli může někomu jevit jako hrozivý ještěř, i když ve skutečnosti jde jen o chomáč par. Mluví v setmělém prostoru, v pozadí se rýsuje postava zrádce Enobarba a především v okamžiku jeho pozdního prozření a lítosti jej velice výrazně ztvárnil Jan Grygar. Nejen při této scéně pak doceníme živý a básnický překlad Jiřího Joska. ■

- Národní divadlo Brno
- William Shakespeare:
- *Antonius a Kleopatra*
- Překlad: Jiří Josek
- Úprava: Martin Dohnal
- a Zdenek Plachý
- Režie: Zdenek Plachý
- Scéna: Daniel Dvořák
- Kostýmy: Martina Zwyrtek
- Hudební spolupráce:
- David Šubík
- Premiéra 17. dubna 2009

o slabosti a síle

Vypravěč z (velkého) města

Příjmení Urban znamená městský. Ten z města. Sotva by se na někoho hodilo lépe než na spisovatele Miloše Urbana. Příjmení získal po svém otčimovi a je tomu jménu maximálně věrný. Rád píše o Praze, zejména o Praze katedrál, kostelů či naposled uliček židovského ghetta v románu Lord Mord. Možná překvapí, že na rozdíl od svých hrdinů má rád moderní architekturu. Dokonce by přivítal dostavbu Staroměstské radnice.

První vzpomínka

Do Prahy jsem se poprvé podíval ještě jako dítě. Měli jsme tehdy příbuzné ve Vršovicích, takže jsme u nich i přespávali. Eden, místa kolem stadionu Bohemians a tehdejší třídy SNB, dnešní Vršovické, to je Praha, kterou si z dětství pamatují.

Samozřejmě nás vzali příbuzní na Hrad. Z něj si nejlíp pamatují nikoli katedrálu, ale Plečnikovo Býčí schodiště. Je to velice zvláštní architektonický prostor, takové schody, ve kterých můžete být jako v domečku. Tenkrát bych to ani neuměl pořádně popsat nebo k něčemu přirovnat, ale ve mně to zůstalo jako vzpomínka na Prahu, o které se mi zdálo. Když jsem měl divoké sny a někdo mě někam táhnul, nakonec se vynořilo tohle schodiště. Je to prostor téměř divadelní, klidně bych tam umístil děj nějaké tragédie.

Druhá návštěva

V osmnácti letech jsem přišel do Prahy studovat. Byl rok 1986 a město mi přišlo cizí a nafoukané. Ale byla to taková vznešená bída. Část dětství jsem strávil v Londýně a byl jsem zvyklý na velkoměsto a velkorysost, která se s ním pojí. Oproti tomu Pražáci velkorysí nebyli ani trochu a na nás, venkovany z Karlových Varů, se dívali spatra. Já si třeba nezakládal na tom, jak moderně chodím oblékaný, a v Praze jsem zaznamenal posměšky i od naprosto cizích lidí.

Život v Praze zpočátku připomínal život v klauzuře. Kolej, fakulta a téměř nic jiného. Praha byla nepřátelská až do třetího, kdy jsem začal s jedním kamarádem chodit na koncerty klasiky. A na jednou jsem Prahu začal vnímat z příjemnějšího úhlu. Najednou

jsem viděl, co všechno mi může nabídnout, co mi Karlovy Vary se svým symfonákem, lázeňským divadlem a třemi kiny dát nemohly.

Moje město

Poprvé jsem si uvědomil, že Praha začíná být moje, když jsem ve čtvrtáku na vysoké škole vyjel těsně před revolucí na stáž do Norska, kde jsem se skamarádil s americkými studenty. Když se mě ptali, odkud jsem, rovnou jsem jim řekl, že z Prahy, protože do Karlových Varů už jsem se nechtěl vrátit. Od tehdy byla Praha moje město, i když jsem tady ještě neměl bydlení.

Mé první trvalé bydlení v Praze bylo na Lhotce na sídlišti. Dnes mi sídliště už nevádí, ale tenkrát to pro mě bylo jako cesta dolů. V Karlových Varech jsem bydlel na náměstí u Thermalu ve starém baráku s vysokými stropy. Kolem domy s omítkami jako šlehačkové dorty. Tenkrát mi taková podoba bydlení konvenovala, taková měšťácká, pohodová. A sídelák proti tomu byl oproštěný od jakýchkoli ozdob, špinavý a plebejský, až vulgární.

Dnes bydlím taky na sídlišti, ale v Bohnicích. Stále mi tam spousta věcí vadí, ale jak říkal architekt Vávra o panelácích sedmdesátých let, lidé sice bydleli v krabicích, ale uvnitř si budovali minipaláce – tak vidím, že to jde i v dnešní době.

Praha knižní?

Literární inspirace je všude – třeba na nádraží. Že jsem na pražské Hlavní nádraží situoval začátek povídky Běloruska, je zcela jasné. Tam se vždycky vyskytují negativní typy lidí, taxikáři, děvky

Příjemnější *pohled na Prahu* mi přinesly klasické koncerty

„To město už je moje, ale dlouho jsme si nerozuměli...“

Býčí schodiště na Pražském hradě

Vrátí se na Václavské náměstí tramvaje?

Podvečerní silueta Hlavního nádraží

Literární inspirace
se nachází všude,
třeba na nádraží

Bohnice: minipaláce uvnitř krabic

Kobylisy překvapí zajímavou směsicí stylů

a další vejlupky velkoměsta. Nikdy jsem tam neměl příliš dobrý pocit. Teď uvidíme, jak bude nádraží působit, až dostane po rekonstrukci nové společenské funkce.

Mně se vždycky hrozně líbila Fantova secesní budova, tak podivně přeškrtnutá magistrálou. Přitom je zvláštní, jak architektonicky ceněná je budova nádraží moderního, které právě prochází

Myslím, že Praha strašně potřebuje *moderní architekturu*

rekonstrukcí. Podle mě je to prostředí klaustrofobní a nesmyslné. Skleněné věže venku, které nikdo nepoužívá. Skla jsou na mnoha místech prokopnutá a někde dokonce prostřílená. A pak jsou tam holubím trusem zakálená šikmá okna, která na člověka skoro padají. Ono to patrně bylo myšleno jako vtíp. Jenže nedopadl vesele.

Pražská náměstí

Václavák jsem měl jako negativní místo v Sedmikostelí. Je to náměstí, které nemám rád a kam nerad chodím. Možná to vyplývá z řešení prostoru. Já bych tam vůbec nepouštěl auta a vrátil bych tam tramvaje. A ještě aby jezdily zadarmo, aspoň po Václaváku. V tom bych byl možná trochu levicovější, než jsem, ale myslím, že experimentovat s částečnými úseky dopravy, které by se nemusely platit, by mohlo být zajímavé pro velkoměsta se složitou dopravou, jako je Praha. Samozřejmě by podél kolejí středem mého Václaváku vedla široká chráněná cyklostezka.

Podobně podivné náměstí je Karlovo. Vrátil bych tam nějaké budovy. Kdysi tam byla kaple Božího těla a uprostřed měšťanské domy. V nich byla pražská slanečkárna, protože ty domy byly daleko od všeho, no a slanečky jsou cítit. Karlovo náměstí totiž nefunguje jako park. Už jenom to, že se nedá projít rovně, ale musíte jít buď po trávě, nebo oklikou po cestičkách. Tak obrovské náměstí si říká o piazzu s obeliskem a paprskovité cestičky s jedním či dvěma okruhy, možná i dlážděný labyrint. Neškodila by lehká světlá konstrukce s odpočinkovou a kulturní funkcí. Kavárna spojená s prostorem pro performance. A obrovské chráněné dětské hřiště s mělkými jezírky a umělými potůčky, kde by se v létě dalo brouzdat a posílat lodičky a v zimě klouzat po ledě.

Místa k zastavení

Kousek dál, pod Karlovem, je takové sedmikostelní místo, kam jsem byl nedávno přizván na exkurzi. V těchto místech je spousta nepřístupných zákoutí, proto se tam teď bude dělat velká rekonstrukce prostorů, aby se zpřístupnily lidem. Nakonec by měla vzniknout stezka, která propojí celý prostor od budov lékařské fakulty „dole“ po stráně a zahrady pod přírodovědeckou fakultou „nahore“. Měl by tu vyrůst park a venkovní výstavní prostor pro malé sochy a výtvarné objekty. Byl jsem z toho nadšený. Je dobře, že se dělají i takhle pěkné projekty, i když třeba jen maličké. Z mých knížek to možná tak nevypadá, ale mám rád moderní

architekturu. Třeba se těším, až se bude vypisovat soutěž na dostavění Staroměstské radnice. Podle mého ten parčík na místě vybombardované radnice nefunguje jako veřejný prostor. Bylo by skvělé, kdyby tam stála úžasná budova, která by respektovala okolí a zároveň prosazovala sebe sama, jako každá architektura musí. Byla by prosklená, zasedali by tam radní a my bychom je

pěkně zvenčí mohli kontrolovat, jestli se zase nehádají. A veřejné schůze by se daly takto i poslouchat z reproduktorů.

Praha strašně potřebuje moderní architekturu. My nemáme ruiny, jako mělo Německo po válce, na kterých bychom stavěli moderní přístavky. Je špatné, že tady spolu bojují architekti a proti nim Klub za starou Prahu a památkáři. Mají spolu komunikovat a hledat řešení, ne se navzájem nenávidět.

Praha stylová

Někdo říká, že Praha je zakonzervovaná pro turisty. Něco na tom je. Ale stejně má světlá místa. Třeba teď projíždím na kole staré Kobylisy. Taková rozbitá oblast, která nemá vlastní stavební názor. Ale kouknete třeba na křovím zarostlou skalku a tam stojí tři nové hranaté vilky, jejichž fasády jsou zajímavě členěné a mají ultlé barvy. To působí pozitivně – vida, názor a vkus! Zasekaná stará čtvrť, kde za zdevastovanými statky a stodolami hrozí paneláky, a najednou mezi tím vznikne něco stylovějšeho, kde se dobře bydlí. ■

Miloš Urban (*1967)

- Narodil se v Sokolově, část
- dětství prožil v Londýně,
- poté studoval na gymnáziu
- v Karlových Varech, dnes žije
- v Praze. Vystudoval moderní
- filologii na FF UK v Praze.
- V letech 1992–2001 působil
- jako redaktor v nakladatelství
- Mladá fronta, od 2001
- pracuje v nakladatelství
- Argo. Jeho romány a novely
- (Poslední tečka za Rukopisy,
- Sedmikostelí, Hastrman,
- Paměti poslance parlamentu,
- Stín katedrály, Michaela,
- Santiniho jazyk, Pole
- a palisáda) i povídky Mrtvý
- holky se těší trvalé přízni
- čtenářů v ČR i v zahraničí.
- Za román Hastrman obdržel
- cenu Litera za rok 2001. Jeho
- nejnovější knihou je pražský
- román Lord Mord (2008).

Miloš Urban
(ukázka z románu)

Lord Mord

Stál jsem mezi stromy na Letenské pláni, podvečerní procházka nad Prahou. Světla ještě bylo dost a nebyl jsem tam sám. Pár kroků ode mne si rozložil své věci fotograf, postavil nízký trojnohý stojan, na něj připevnil dřevěnou bedýnku, něco s ní kutil, něco k ní přišrouboval, vypadalo to jako klika od flašinetu. Pak cosi řekl, neplatilo to mně, jen jemu samotnému. Podíval se na kapesní hodinky, sklonil se k aparátu a začal točit klikou. Vložil jsem si do oka monokl a pohlédl, tak jako on, přes okraj srázu.

Řeka byla mírná, po proudu pluly čtyři široké vory a z druhé strany, směrem k Rudolfově lávce, je míjel dlouhý nízký parník, byl natřený na strakato, s rudou přídí, hnědým prostředkem a vybledle růžovou zádí. Rybářské loďky se o hladinu dělily s kachnami, racky a labutěmi, sítě a udice rozhozené do všech směrů, se shrbenými rybáři bafajícími z dýmek a jedním vztyčeným mladíkem v tmavé čapce, ten močil do Vltavy a nic si nedělal z přívozních prámů s pasažéry i nákladem, co bez prodlev křížovaly ze břehu na břeh, protože k věžovým sloupům a lanům franžjosefského mostu je to odevšad daleko. Na této straně řeky šplhal do svahu k zámečku vůz vodou poháněné lanové dráhy,

zatímco druhý sjížděl dolů, a protože ze svého místa jsem silnici pod kopcem neviděl, zdálo se, že lanovka co nevidět přistane na řece a nenápadně se vmísí mezi parníky.

Pohlédl jsem doprava. K Rudolfově lávce to z mého stanoviště bylo ještě dál než k velkému mostu, nový se teprve plánoval, a nebyly to vize úzkoprsé, architekti chtějí zasáhnout Židovské město jako střelou z luku, ale Amorův šíp, jak jsme měli všichni poznat, to nebude. Přívoz už nestačí nárokům metropole, pramice pendlují ze břehu na břeh jako kyvadlo natažených hodin, a s rozsvícenými kahany se nezastaví, dokud na pražských věžích neodbije půlnoc.

Shlížel jsem na Lagunu a budovy mlýnů, za nimi vpravo pak přehlédl celý Josefov, východní a o kus dál západní Židy, věžičku radnice, strmou střechu Staronové synagogy a pozvolnější lomenici synagogy Vysoké, a viděl jsem ještě dál, až za hranici ghetta, kde se hejno židovských domků tlačilo kolem kostela svatého Ducha jako slepice kolem kohouta, se zalíbením jsem skákal pohledem po špičatých střechách baráčeků a mohutných krocích uhelných skladů, bramboráren a jiných barabizen, dě-

... Praha se těmi železnými bestii nechala hryzat a těšila se, že *dostane orgán nový*, aby přežila v Evropě 20. věku...

laly mi radost stříšky manufaktur a kůlen, stejně jako tisíce komínů, z nichž některé byly tlusté jako vztyčené válečné kanóny, jiné byly „košer“, neboli s deklek či židovským kloboukem nahoře, další se směrem vzhůru tenčily a vychylovaly se větrem, trčely ze střech nebo rovnou z podezdívek, opíraly se o domy jako v posledním tažení a oprýskané stěny cihelen, truhláren, koželužen a pivovarů je držely už spoustu let. Za komíny se jako na malířském plátně ve skvrnách hrotily střechy a věže chrámů Starého Města, a ještě dál bylo tušit novoměstský babylon s novými hranatými obry, činžovními domy osaměle postávajícími ve svažitéch loukách, polích a vinohradech, čekajícími na to, až k nim do špalíru přilepí další obytný palác moderní doby.

Hejnem racků jsem prohlédl na protější nábřeží. Tento bližší obraz byl zcela jasný, mlha se pro jednu Praze vyhýbala. Z komína parníku stoupal v chomáčích šikmo vzhůru bílý kouř a vinul se vysoko a do daleka, až někam nad karlínské louky a vojenská cvičiště u Invalidovny. Nad Poříčím však visel oranžovohnědý mrak, zůstával nízko a bránil nezkalenému výhledu na Petruskou čtvrt. Přímo pod oblakem stála proti sobě dvě pa-

tentní mechanická rypadla, právě ta, která se před časem za lo-
mozu dechové hudby představila na zemské jubilejní výstavě jako Boží požehnání pro rakousko-uherské mocnářství, pro jeho průmyslový, rozumem a zdravou skepsí řízený sever. Tehdy jsem si neuměl představit, co tahle dvě monstra dovedou. Byla si podobná, ale jen jako vzdálení příbuzní. Jeden stroj bořil staré domy, druhý vyrýval základy pro stavby nové. Dokázaly pracovat neuvěřitelně čistě a rychle. Stavební vynálezy byly oblíbeny a všude vítány, putovaly na zvláštních železničních vagoncích po ospalé české krajině a zanedlouho ji proměnily v činorodé mraveniště. Pak se vrátily do Prahy, odkoupil je spolek firem podnikajících v asanaci. A Praha se těmi železnými bestii nechala ochotně ohryzat, dokonce je nechala proniknout do svého starého živoucího srdce a těšila se, že dostane orgán nový, že jenom tak může přežít a obstát v Evropě dvacátého věku.

Bylo nás nemnoho, co viděli jinak a jiné věci – že Židovské město nikdy tak netrpělo a nikdy nepřijímalo zánik s takovým klidem a pokorou, zcela smířeno a zajedno s představou, kterou mu radní a podnikatelé malovali. ■

Zpívání je nutnost.
*Musím zpívat,
abych přežila.*

Radůza

Svá a svéhlavá

Pro někoho je její hudba fascinací, pro jiného relaxací, pro dalšího inspirací, některým neříká nic. A tak to má být. Je totiž tak vyhraněná, že ani nemůže zaujmout všechny. V každém případě je Radůza zcela mimořádná osobnost české folkové scény.

Laskavé, drsné i něžné melodie jejích písní dokáží posluchače zavést do světa snů. Má dar vtáhnout je do svých příběhů a prožitků. Drží se vlastních zásad, odmítá komerci a věří, že nezaprodání se penězům či mediální popularitě je smysluplná cesta, která nebrzdí, ale posouvá.

Kdysi dávno jste řekla, že skládat a zpívat je pro vás nutnost...

Zpívání musí být nutnost. Mám pocit, že v určitých situacích mého života mi to zachránilo – když ne život – tak určitě duševní zdraví. Zpívám, abych přežila.

Co předcházelo tomu, než jste vzala poprvé do ruky kytaru?

Doma jsme odjakživa všichni zpívali. Mým prvním „pop idolem“ byl můj dědeček, který hrál na foukačí harmoniku. Z mamčiných stran byli všichni hudebně nadaní. Pradědeček hrál na housle, maminka na všechno možné, hlavně na klavír,

střežda na trumpetu. Já jsem začala chodit do hudebky na flétnu. To mě ale nebavilo. Tak jsem jednoho dne, bylo mi devět, řekla, že už tam chodit nebudu. Maminka na to, že budu, ale pan učitel už mě na flétnu nevzal a poradil, ať si vyberu jiný dechový nástroj: trubku, nebo lesní roh. Zvítězil lesní roh – byl větší a víc se leskl.

Hudební přípravu jste se později rozhodla zúročit na ulici. Co všechno musí člověk v sobě mít, když si má stoupnout na chodník a začít hrát?

Hlavně pevné zdraví, protože je to opravdu náročné. A nesmí se bát. Touha něco sdělit musí být silnější než strach, že se znemožní.

Dnes je to přes dvacet let, kdy jste na ulici hrála poprvé. Všechny ty zkušenosti se ve vaší tvorbě musí odrážet.

Když zaslechnu své starší písničky v rádiu, poznávám je někdy až po něko-

lika taktech. V době vzniku měly určitý význam, který se po letech mění. Jako by mi chodily nějaké zprávy a já je posílala dál – jako kanál, který spojuje dva světy. Jsou to moje prožitky a prohry, můj život, ale jde o to, jak je vyslovím.

Životní strasti lidí trápí a deprimují, ale říká se, že u tvůrčích lidí mohou být naopak velkou inspirací.

Je to tak – ale kdo to má vydržet? Když mi bylo v životě nejhůř, nechtěla jsem vůbec hrát, psát ani skládat. Takže mně můj dar v největší životní krizi nepomohl. Ztratila jsem víru v to, o čem jsem psala. O tom, že vše se děje podle řádu, který – ač se nám zdá nepochopitelný – je smysluplný a spravedlivý. Znovu jsem začala skládat, až když jsem pochopila, proč se mi to stalo. Ale to jsou osobní věci. A já mám někdy pocit, že se napojuji na věci neosobní, univerzální, na prožitky bytostí v různých ča-

Nejhorší je věřit, že Bůh je, a přestat věřit, že je dobrý

sech a místech. Nakonec se všechny časy a místa spojí v takovou síť, na kterou jsem permanentně napojená. A odpoutat se od toho, uzavřít ten kanál, stojí velké úsilí. Být neustále otevřená a napojená je k zbláznění. Na druhou stranu to zase dává možnost poznání. Kdybych si mohla vybrat, nevzdala bych se toho.

Když jsme u napojení – váš životní partner pochází z Turecka. Jak Turecko vnímáte vy?

Je to velmi zajímavá země. A tamější společnost funguje určitě tradičněji. Rodiny jsou v Turecku početné, stýká se většinou i širší příbuzenstvo, pomáhají si. Ovšem když se někdo z rodiny pohádá, ví se to po celém městě, člověk je víc pod drobnohledem.

Myslíte, že byste se mohla zpívání věnovat, kdybyste pocházela třeba právě z Turecka?

Asi ano. V Turecku jsou herečky, zpěvačky, lékařky... Samozřejmě kdybych se narodila tam, prožívala bych věci jinak. Ale kdybych tam měla žít já, Radůza narozená v Čechách, zvyklá na zdejší podmínky, tak by mi to nevyhovovalo. Byla bych nešťastná. Já jsem ráda tady.

Radůza (*1973)

- Vlastním jménem Radka Vranková.
- Zpěvačka, skladatelka, textařka, multiinstrumentalistka. K hudbě inklinovala odjakživa. V roce 1993 si jí jako výrazného talentu všimla Zuzana Navarová. V témže roce vystupuje v Lucerně jako host skupiny NEREZ a také v Lucerně jako předskokanka zpěvačky Suzanne Vega.
- V druhé polovině 90. let studovala na Pražské konzervatoři zpěv a skladbu.
- Absolvovala v roce 2001 duchovní kantátu, kterou natočil Český rozhlas.
- Ve stejném roce vydává debutové album *Andělové z nebe*. Následují alba ... při mně stůj (2003), V hoře (2005), V salonu barokních dam (2007).
- Je držitelkou tří hudebních cen Anděl za rok 2003. Píše také scénickou hudbu k divadelním představením.
- Má dvě děti, žije v Praze.

Léta jste tu hrávala v Balbínově poetické kavárně. Vráťte se tam ještě?

Všechno se změnilo, když se mi narodily děti. Nemůžu hrát v malých prostorech, kam se vejde málo lidí, protože bych musela hrát často a nemohla bych být s dětmi. Rozhodla jsem se hrát v Praze jednou do měsíce ve větším sále a jednou měsíčně vyjedu na tři dny mimo Prahu. Zbytek chci věnovat dětem.

Kdy je vezmete do vašeho oblíbeného Norska?

To nevím. Je pravda, je že mě Norsko okouzlo. Navštívila jsem ho třikrát. Poprvé jsem tam byla hrát a ze země jsem viděla jen málo, takže jsem zatoužila se vrátit. Zeptala jsem se jedné kamarádky, jestli by nejela, ta nemohla, ale řekla mi o své kamarádce, která se tam touží podívat. Sešly jsme se v čajovně, já jsem řekla Ahoj, já jsem Radůza, ona řekla Ahoj, já jsem Monika, mám tři děti a jsem vdova. A já řekla JEDEM. Norsko jsme si zamílovaly a letos jsme tam odjely znovu. Ale vzhledem k tomu, že jsem už byla těhotná a Monika měla pochroumané koleno, byla to trošku paralympiáda. Nicméně našly jsme u moře za polárním kruhem neuvěřitelnou pláž, kde jsme se chtěly vykoupat. Namočila jsem si do vody jen nohy a měla jsem pocit, že mi je sevřela železa na medvědy. Načež příběhla malá Norčata s kruhy a křídýlky a přísahám, že se tam ráchala tři čtvrtě hodiny.

Jste věřící?

Ano. Bůh je jenom jeden a každé mentalitě se zjevil v takové podobě, aby ho dokázala pochopit a vydat se na cestu k němu. Nemyslím si, že nejhorší je myslet si, že Bůh není. Nejhorší je věřit, že Bůh je, a přestat věřit, že je dobrý.

Historie lidstva je poseta utrpením. Často se ptám sama sebe, jak si v tomto světle Boha udržet?

Myslím, že jsem si víru udržela, protože jsem pochopila, co se přihodilo a proč

Kdybych byla živel, byla bych voda v horské bystřině

Živel – a ještě k tomu velmi všestranný. Přesně to je Radůza. Vedle skládání, zpívání a hraní, vystupování a rodiny jí loni navíc vyšla kniha pro malé čtenáře: jmenuje se *O Mourince a Lojzíkovi* a s ilustracemi Mariany Dvořákové ji vydalo nakladatelství Brio. Vzápětí kniha vyšla také jako dvojcédéčko – neboli audiokniha – (u Indies MG Records), kde příběhy interpretuje sama autorka a – jak jinak – přidává k nim ještě celou dvacítku vlastních, zbrusu nových písniček. Sama hraje na klávesy a akordeon, přizvala také folklórní soubory Domažlickou dudáckou muziku a Cimbálovou muziku Stanislava Gabriela. A o čem tedy vypráví? „Co se stane, když zůstane malá princeznička sama na zámku, když se princ musí ženit a zamiluje se do víly, nebo když království napadne sedmihlavý drak mající problémy se zuby? A jak to bylo s učencem z Turecka, který se vydal do světa na zkušenu, a kdo že je to ta paní Macháčková?“

Kniha, jež potěší nejen děti

Otázky a odpovědi

Kdyby měla být Radůza hudební nástroj, byla by...?
Orchestr.

Kdyby měla být Radůza živel, byla by...?
Voda. Řeka. Voda v bystřině, co se valí z hor.

Kdyby měla být Radůza roční období, byla by...?
Léto.

Kdyby měla být Radůza strom, byla by...?
Borovice. Ta přežije všude.

Kdyby měla být Radůza dopravní prostředek, byla by...?
Byla bych kolo. To se všude dostane.

se to přihodilo. Ne z fyzického hlediska, tam se mi vysvětlení nikdy nedostalo, ale z metafyzického. Získala jsem zpět víru v to, že se věci dějí spravedlivým způsobem, i když jsou nepochopitelné. O svém duchovním směřování mám jednu vtipnou příhodu z Norska s Monikou. Jely jsme noční přejezd autobusem do Osla. Byla jsem hodně unavená a v takových chvílích se mi stává, že má duše vystoupí z těla a může si cestovat, kde chce. A v tu chvíli se má duše vydala do Moničiny igelitové tašky podívat se, co v ní má (nebylo by třeba trochu čokolády?). Jenže něco v tašce zašustilo, duše se lekla a skočila zpátky do těla. Nato jsem se probudila a začala jsem se smát: tak ty můžeš jít na konec vesmíru, zeptat se Pána Boha na cokoli, a ty se jdeš podívat do blbě tašky jen proto, že jsi zvědavá a mlsná? Inu, na tom je vidět, kam až jsem došla ve svém duchovním vývoji. Do igelitové tašky.

Podívat se na svět z místa, kam se dostane jen málokdo a kde se svým způsobem zastavil čas... S kým byste chtěla vylézt na Mount Everest?

S dětmi. Prostě bych je tam vynesla. Jeden v krosně na zádech, druhá v šátku na břicho a hurá nahoru – ať se podívají na svět z výšky. Ostatně takto ověšená svým potomstvem pravidelně sedám u piana, protože jak malý vidí, že se malá nosí, tak chce taky, a já obvykle podlehnou. Takže trénink mám.

Chystáte novou desku?

Zatím mám materiál tak na polovinu desky a myslím, že bude hustá. Mně nikdy moc nezáleželo na tom, co si kdo o mně myslí, a teď ještě míň. Možná některým nepůjde pod vousy – uvidíme. Převládát bude hlavně piano, kytara. V těhotenství a po porodu jsem na harmoniku hrát nemohla. Každopádně už mám i nápad, jak by se deska mohla jmenovat.

To ale asi neprozradíte?

Neprozradím. ■

Ve svém *rodném městě*
je Freud stále
uctíván jako bůh

Příbor:

první tři roky Sigmunda Freuda

Před sedmdesáti lety, 23. září 1939, zemřel v londýnském exilu zakladatel psychoanalýzy **Sigmund Freud**. Z psychoanalytického hlediska není důležitý konec života, ale spíš jeho začátek, první tři až čtyři roky, které člověka nejvíc formují. Freud je prožil v moravském Příboru, jinak bezvýznamném městečku v předhůří Beskyd.

Freudův otec Jákob si ten památný den, kdy se Sigmund narodil, zaznamenal takto: „Můj syn Schlomo Sigismund se narodil v úterý, první den měsíce ijar 5616 v půl sedmé odpoledne. Mohelem (obřezávačem) byl pan Samson Frankl z Ostravy, kmotry byli pan Lippa Horowitz a jeho sestra Mirl, děti Rabiho z Czernowitz.“ Dějiny psychoanalýzy začaly tedy 6. května 1856 v prvním patře malého domku v příborské Zámečnické ulici. Jákob Freud měl tehdy už dva dospělé syny Emanuela a Filipa z prvního manželství. Po ovdovění a intermezzu s tajemnou družkou Rebekou se znovu oženil s Amálií Nathansovou, která byla o dvacet let mladší. Ta přivedla na svět budoucího zakladatele psychoanalýzy.

Oidipus z Příboru

Neobvyklé rodinné konstelaci s krásnou mladou matkou, nevlastními bratry v jejím věku a postarším otcem, který na rodinných fotografiích vypadá spíš

jako jejich dědeček, vděčíme za Freudovu teorii o oidipovském komplexu. „Vše bylo na první pohled správné a logické, ale byla zde jedna nepochopitelná věc: proč spal v posteli s Amálií Jákob a ne Filip?“, píše psychoanalytik a Freudův životopisec Ernest Jones.

Kvůli věkovému rozdílu rivalizoval malý Sigi o přízeň matky spíš s nevlastními bratry než s otcem. S narozením mladšího bratra Juliuse přichází do oidipovského schématu další soupeř. Prvorozený Sigmund (jméno si změnil během studií) žárlí, přeje mu to nejhorší. Po sedmi měsících Julius umírá, což ve Freudovi vyvolává výčitky, kterých se už nikdy nezbaví.

Mein goldener Sigi

Podle Sigmunda Freuda je ve vývoji člověka rozhodující rané dětství, protože „v prvních třech či čtyřech letech života se dojmy fixují a vytvářejí se způsoby reakce na okolní svět, které nemohou být žádným pozdějším zážitkem, byť sebevětšího významu, překonány“. Určujícím

V tomhle domě se zrodila psychoanalýza

Tady se Freud dozvěděl o Bohu a pekle

Tady se formovala jeho náboženská kritika

Freudovo náměstí s vyústěním Freudovy ulice

Přívětivě působící ulice za náměstím

Freudovo narození je *nejvýznamnější*

faktorem Freudova dětství byla silná láska matky Amálie. „Můj zlatý Sigi,“ říkávala. Po Juliovi se narodilo ještě sedm sourozenců, ale o výsadní postavení ho už nepřipravili. „Byl-li někdo nesporným matčíným miláčkem, pak si po celý život uchovává onen pocit dobyvatele, onu víru v úspěch, která nezřídka k úspěchu opravdu vede,“ poznamenal Freud. V dětství dokonce slyšel prorocké slovo staré selky z Moravy, že jeho matka darovala světu velkého muže.

Zajímavá paralela

Dva roky před Freudem se „za kopcem“ v Hukvaldech, jen hodinu chůze z Příboru, narodil jiný muž světového významu – Leoš Janáček. Oproti intelektuálnímu a kosmopolitnímu Freudovi byl Janáček svou podstatou venkovan. Jinak nalézáme v jejich životech překvapivé shody. Freud se teoreticky zabýval libidem, Janáčkovu talentu Eros sloužil („Já vím, že třeba mnohdy být skladateli v blízkosti ohně...“). Oba měli silný vztah k dominantní matce, ale nešli na její pohřeb. A pro oba zůstává krajina dětství idylickým domovem. Janáček dokonce inspiruje k zásadnímu uměleckému obratu. Freud píše starostovi města Příboru v roce 1931: „Avšak jedním jsem si jist: hluboko ve mně pod mnoha vrstvami stále ještě žije ono šťastné příborské dítě, prvorozený syn mladičké matky, který z tohoto ovzduší, z této rodné země přijímal své nesmazatelné dojmy.“

Když jsou Sigimu tři roky, stěhují se Freudovi nejprve do Lipska a po roce už natrvalo do Vídně, v níž se ale „nikdy necítil bezstarostně“. Sigmund naposled navštěvuje rodné město jako šestnáctiletý gymnazista na prázdninách. A poprvé se tu zamiluje. Když objekt jeho touhy, mladičká Gisela Flussova, po pár dnech odejde, přesune zájem na její matku Eleonoru.

Co viděl Freud

Centrum Příboru, výhodně umístěné na návrší nad řekou Lubinou, se od časů

Sigmunda Freuda moc nezměnilo. Kromě hezké funkcionalistické radnice jsou všechny domy na náměstí původní. Vynikají masivním podloubím, pod kterým bývaly kvelby. Židovští obchodníci otevírali obchody v neděli časně ráno, protože po začátku katolické mše v deset hodin už musel být klid. Staré domy v uličkách kolem náměstí ztratily původní vzhled a proporce postupnými přestavbami. Dnes jsou jakýmsi architektonickým gulášem z mnoha nesourodých prvků.

Po archaické kamenné dlažbě, sestavené z říčních oblázků, vodívala chůva Monika Zajícová malého Sigiho do kostela Narození Panny Marie, kde se poprvé dověděl o Bohu a pekle. V kostele se dochovala působivá gotická plastika Panny Marie. Na setkání s ženským aspektem božství ale Freud nejspíš zapomněl nebo jej potlačil, jak můžeme usuzovat z jeho paternalistické kritiky náboženství, zcela opomíjející ženský prvek božství.

Nejdůležitějším místem Sigiho dětství byla ovšem jediná místnost v patře domu číslo 117 na konci úzké Zámečnické ulice, kde bydlel s rodiči a nevlastním bratrem Filipem, později i se sestrou Annou. Zbytek domu obýval zámečník Antonín Zajíc, který měl v přízemí dílnu. Dvacet metrů čtverečních se Freudovi stalo primární scénou, na níž se odehrály všechny významné události jeho raného života – úmrtí bratra, narození sestry či náhlé a pro něj nepochopitelné zmizení chůvy, obviněné z krádeže.

Návrat proroka

Freudovo narození můžeme považovat za nejvýznamnější událost v dějinách Příboru hned po založení města v roce 1251, s trochou sarkasmu pak za naplnění smyslu jeho celkem bezvýznamné existence. Příborští svého rodáka poprvé poctili v roce 1931 u příležitosti 75. výročí narození za účasti známých psychoanalytiků a Freudovy dcery Anny. Freud jim v dopise poděkoval, „že vyznamenávají můj rodný dům (sic) pamětní deskou

Foto: Günter Bartoš, v textu jsou použity citace z publikací V. Buriáněk: Fakta a dojmy, G. Markus: Freud a tajemství duše, A. Storr: Freud

událostí v dějinách Příboru hned po založení města

z ruky umělce. A to ještě za mého života a v době, kdy svět zatím není jednotný v hodnocení mé práce.“

Psychoanalýza byla podle Freuda třetí těžkou ranou, kterou věda po Koperníkovi a Darwinovi zasadila lidské sebelásce. Ukázal, že člověk, tento „vrchol stvoření“, je manipulován pudovými nevědomými silami a není, jak řekl jiný psychoanalytik Carl G. Jung, zcela pánem ve svém domě. Za vědu dnes psychoanalýzu nikdo nepovažuje. Zůstala však vlivným myšlenkovým systémem, který zásadně změnil pohled na člověka a kulturu, paradigma doby.

Freudův minisvět

Dvě totality Freudovy stopy v Příboru vymazaly. Freud se plně vrací až po změně režimu a dnes se mu v podstatě nelze vyhnout. U vjezdu na Freudovo náměstí (dříve Stalinovo a ještě předtím Hitlerovo) stojí Freudova busta. Z Freudova náměstí se Freudovou ulicí dostaneme k Freudovu rodnému domu. Cestou mineme Hotel U Freuda a pekárnu U Freuda.

Je horký letní den. Ulicemi Příboru se procházejí turisté s mapami v rukou, aby se nakonec všichni sešli u obnoveného Freudova domu, kde se fotografují. Paní Basia z Polska dokonce ulehne na kopii slavné psychoanalytické pohovky, stojící před domem. Protože je otoman z mědi, docela pálí. Freudovské reálie bezděky připomene desetiletý Honzík, který si na pohovku chodí sníst zmrzlinu. Prý každý den, když je dobré počasí.

Uvnitř domu visí velká fotografie impozantního Sigmunda Freuda. Trochu evokuje oltář. Podle některých analýz posledního Freudova díla „Muž Mojžíš a monoteistické náboženství“ se Freud stal ve svých představách jakousi mojžíšovskou postavou, která lidstvu přináší osvobozující náboženství – psychoanalýzu.

Dnes jsou Freudovy myšlenky částečně překonány, psychoanalýza je na ústupu. Ve svém rodném městě je ale Sigmund Freud uctíván jako bůh. ■

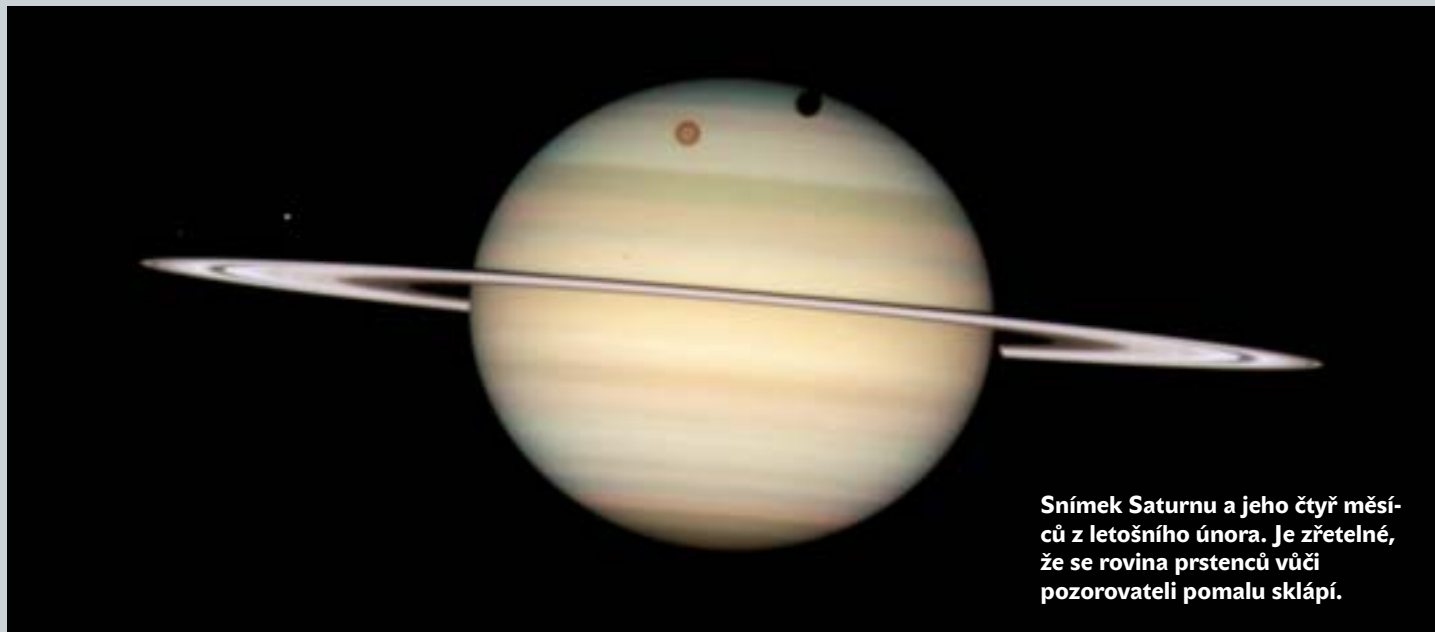

Paní Basia na slavné analytické pohovce

O čem tak asi sní příborští zedníci?

Saturn s prstenci viděl každý.

Snímek Saturnu a jeho čtyř měsíců z letošního února. Je zřetelné, že se rovina prstenců vůči pozorovateli pomalu sklápí.

Proč Saturnovy prstence *mizí*?

Šestá planeta sluneční soustavy Saturn je při pohledu do dalekohledu bezesporu jedním z nejkrásnějších objektů noční oblohy. Zásluhy lze přiznat jeho soustavě prstenců, které žádná jiná planeta ani v nejmenším nemůže konkurovat. Nikdo z nás si asi neumí dost dobře představit, jak by planeta Saturn vypadala, kdyby její typická ozdoba prostě zmizela. Pravdou ale je, že nedávno se nám opravdu ztratila z dohledu. Kam Saturnovy prstence zmizely?

První pozorování

Zvláštní útvary poblíž Saturnu pozoroval už Galileo Galilei před čtyřmi sty lety. Jeho vůbec první astronomický dalekohled však stěží dosahoval kvality a rozlišení dnešního mysliveckého triedru. Saturn se mu tedy jevil jako kotouček se dvěma boulemi po stranách. Nazval jej „ušatou planetou“. Jedna z teorií také tvrdila, že jde o tři spojená nebo gravitačně vázaná tělesa, která se pohybují společně. Skutečnou pod-

statu zvláštního tvaru planety Saturn popsal až holandský fyzik Christian Huygens v polovině sedmnáctého století.

Nic než hromada kamení

Prstence kolem Saturnu mají na první pohled tvar celistvého disku. Zdání však klame. Ve skutečnosti se jedná o spoustu částíček, kousků hornin a ledu velikosti zrníček prachu až po útvary průměru desítek metrů, které společně obíhají svou mateřskou planetu kolem rovníku. Pozorováním ze Země jsme schopni rozlišit šest hlavních částí prstenců, které jsou odděleny mezerou. Avšak díky družicím už dnes víme, že toto dělení není definitivní. Ve skutečnosti mají prstence velmi jemnou vláknitou strukturu.

Kde se vzal?

Až do sedmdesátých let minulého století byl Saturnův prstenec naprostým unikátem. V roce 1977 však byly objeve-

Saturn bez prstenců, to je teprve výjimečná podívaná!

ny slabounké prstence u planety Uran, později také u Jupitera a Neptuna. Žádné z nich se sice krásou nevyrovnají Saturnově soustavě, ale jejich existence u velkých planet podporuje teorii, že jsou tvořeny zachycenými částicemi. Dále je možné, že stavebním materiálem prstenců jsou zbytky rozdrčených měsíců, které připutovaly příliš blízko ke své planetě a byly zničeny slapovými silami. Přesný mechanismus vzniku prstenců však dodnes není zcela vysvětlen.

Velká placka

Celková hmotnost Saturnových prstenců dosahuje asi jenom jedné setiny hmotnosti Měsíce. I když jsou velice mohutné s průměrem dvou set padesáti tisíc kilometrů, na výšku měří pouze pár desítek metrů. Prstence tedy mají tvar obrovské, ale velice tenounké placky, kterou vidíme jen díky tomu, že je k rovině pozorovatele skloněna o více než dvacet stupňů. Při oběhu kolem Slunce se ale natočení soustavy prstenců vůči pozorovateli mění a zároveň se mění také úhel, pod jakým prstence vidíme – a tedy rozevření prstenců.

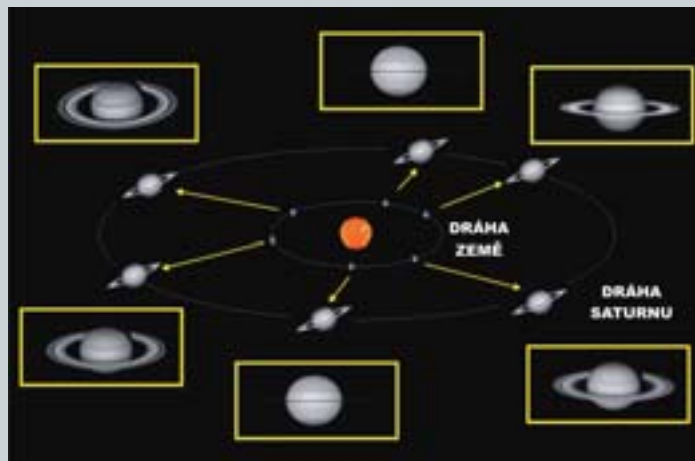
Díky družicím víme, že prstence Saturnu mají vláknitou strukturu a jsou tvořeny velkým množstvím úlomků hornin a ledu

Uzavření prstenců

Jeden oběh Saturnu kolem Slunce trvá asi třicet let. Po tuto dobu se prstencová soustava dvakrát dostane do fáze, kdy se tenký disk natočí přesně ve směru pozorovatele a na nějakou dobu jakoby zmizí z oblohy. K tomuto fenoménu dochází jednou za patnáct let. A právě letos se k nám Saturn natočil tak, že se jeho prstence na krátký čas překryly – neboli uzavřely, jak zní přesný termín pro tento jev. Na jeho pozorování si ale musíme počkat dalších patnáct let. Letos vidět nebylo.

Status: nepozorovatelný

Minimální viditelnost Saturnových prstenců nastala na přelomu srpna a září. Štěstí nám nepřálo – Saturn byl v té době bo-

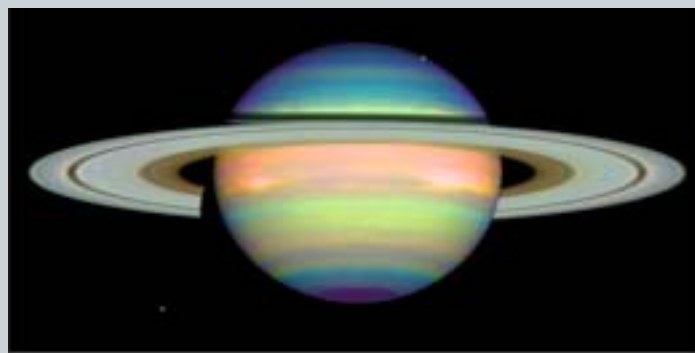
Schéma ukazuje, jak se v průběhu třiceti let mění naklonění prstenců při pozorování ze Země

hužel nepozorovatelný, protože se na obloze pohyboval v těsné blízkosti Slunce. Jeho slabounké světlo se ztratilo ve světle naší nejbližší hvězdy na denní obloze.

Pro zoufání však není důvod. Úplné uzavření prstenců jsme sice neviděli, ale už začátkem října můžeme pozorovat Saturn na ranní obloze těsně před východem Slunce, kde ho bude provázet zářivá Venuše v podobě Jitřenky a také malý Merkur. V polovině října se k nim dokonce přidá Měsíc. Určitě to bude neobyčejná podívaná a pokud použijete dalekohled, uvidíte Saturnovy prstence stále ještě hodně nevýrazné.

Rada na závěr

Náročným pozorovatelům, kteří se nechtějí spokojit pouze s těsným „přiblížením“ prstenců, radíme: počkejte si na další uzavření. Možná se to zdá jako příliš dlouhá doba, ale zatímco Saturn s prstenci už viděl snad každý, Saturn bez prstenců, to je teprve výjimečná podívaná. A tak se vyplatí mít trpělivost. ■

Všechny velké planety Sluneční soustavy mají prstence, ale svou mohutností a krásou se žádný nevyrovná Saturnu

Pediatric neboli nauka o člověku ve vývoji

Pediatric, dětské lékařství, má mezi ostatními obory klinické medicíny svébytné postavení. Je to nauka o dítěti, tedy o člověku ve vývoji. O jeho růstu, zrání, o vývoji fyziologických funkcí, o rozvoji neuropsychickém, emočním, kognitivním a sociálním, ale zejména také o celém spektru poruch a onemocnění, které mohou tento vývoj provázet.

Na jedné straně pomyslného spektra pediatrického věku je mikroskopická, právě oplodněná zárodečná buňka; z ní se za devět měsíců vyvine novorozenec s dokonale diferencovanými orgány, tělními systémy a se samostatnou mozkovou činností, ale ještě odkázaný na trvalou péči svých rodičů. Na druhé straně spektra pediatric je devatenáctiletý mladý člověk, který vstupuje do svého dospělého života a je připraven holýma rukama bojovat proti bezpráví a zvlí a měnit svět ke svému obrazu.

Kolik převratných a dramatických vývojových kroků musí proběhnout za těchto devět měsíců a poté za následujících devatenáct let? Jak je řízen tento největší zázrak přírody? Jak nejlépe porozumět jeho zákonitostem a díky tomu včas odhalit jeho poruchy a umět je co nejlépe léčit? Právě tím se zabývá pediatric.

Pediatric začala vznikat v devatenáctém století ve slumech tehdejších velkoměst. V podmínkách s hroznou kojeneckou a dětskou úmrtností, mezi podvyživenými a strádajícími dětmi. Tam se také začal vytvářet její preventivní rozměr.

Rybí tuk jako prevence křivice, tabletky s železem na chudokrevnost, později první očkovací programy a pravidelné prohlídky u školních lékařů. Během dvacátého století se pediatric změnila stejně jako celá medicína a celá lidská společnost. Optimální výživa, používání antibiotik a populační preventivní programy včetně očkování nejvýrazněji zlepšily zdravotní stav celých dětských populací ve vyspělých zemích. K tomu v posledních desetiletích přistoupily i úžasné výsledky neonatologie a perinatologie, podmíněné rozvojem medicínského poznání, technologickým vývojem i bohatstvím vyspělých zemí.

Česká republika patří mezi země s celoplošnou primární pediatrickou péčí. Síť praktických lékařů pro děti a dorost

dokonale zajišťuje preventivní i léčebnou péči o všechny děti v celé zemi. To není samozřejmé ani v řadě států Evropské unie. Systém jednotných preventivních prohlídek dětí je předepsán vyhláškou ministerstva zdravotnictví, prohlídky mají stanovený časový harmonogram i odborný obsah, ale především mají i v dnešní době více než 95procentní účinnost.

Preventivní prohlídky začínají hned po příchodu dítěte z porodnice, jsou časté v prvním roce života a poté pokračují při každých lýchých narozeninách dítěte až do předání pacientů do dospělé péče zpravidla v devatenácti letech. Právě tyto preventivní prohlídky přispívají k odhalení řady zdravotních problémů u dětí v časně fázi, a tak umožňují jejich účinné léčení.

Síť dětských lůžkových oddělení a ambulantních specialistů v jednotlivých podoborech pediatric zajišťuje vyšší formu diagnostiky a léčby na úrovni okresů a krajů. Dětské kliniky

Úroveň péče o děti v České republice je výjimečná a lepší než v řadě států Evropské unie

fakultních nemocnic a republiková centra poskytují zejména komplexní specializovanou péči vážně nemocným dětem. Tento třístupňový model péče o děti vznikl před více než půl stoletím, osvědčil se, a my pediatři věříme, že zůstane v zájmu dětí zachován. A to i v době, kdy jiné obory medicíny zastínily pediatrii jak počtem pacientů, tak i objemem finančních toků.

I když na rozdíl od poloviny dvacátého století současná společnost v bohatých zemích nevnímá pediatrii jako klíčový medicínský obor, pediatři vědí, že je stále krásná. Převážná většina dětí se uzdraví a bezelstný dětský úsměv vyléčeného pacienta je nejlepší odměnou. ■

Prof. MUDr. Jan Lebl, CSc.

Potřebujeme ještě vůbec pediatrii?

Česká pediatrie se propracovala k naprosto unikátním výsledkům. Zatímco před šedesáti lety zemřelo do roku věku každé dvacáté dítě, dnes umírá jen jedno ze tří set. Spolu se Skandinávií a Japonskem patříme ke světové špičce. „Dnešní lidé tento stav právem považují za samozřejmý,“ říká prof. MUDr. Jan Lebl, CSc., přednosta Pediatrické kliniky 2. lékařské fakulty UK a FN Motol v Praze. Důvod je podle něj jednoduchý: „Člověk dokáže posoudit hlavně svou historickou zkušenost, dřívější dobu už považuje za něco mimo realitu.“ A dodává, že lidé u nás si nikdy nežili tak dobře jako právě teď.

Není to trochu protimluv? Vždyť v novínách dnes čteme neustálé stesky, jak je všechno špatné...

Představme si situaci před sto lety. Na počátku dvacátého století měla průměrná rodina šest dětí, z toho zpravidla dvě až čtyři zemřely. Také bylo časté, že jeden z rodičů nebo i oba zemřeli v průběhu dětství svých potomků. To vytvářelo obrovskou psychickou, ale i sociální a ekonomickou zátěž. Socioekonomický vývoj, základní změny ve zdravotnictví, zdravotní péči a celé strukturu společnosti naprosto změnilý náš život. Proto je nepatřičné, pokud si stěžujeme na současný způsob života nebo na životní podmínky. Promítá se to samozřejmě i do pediatrie: děti dnes mají optimální podmínky pro svůj tělesný i neuropsychický vývoj.

Za sto let se výrazně proměnila nejen medicína, ale celá společnost. A co posledních dvacet let?

Za uplynulé dvě dekády jsme se posunuli hodně, protože jsme v rychlém sledu prošli vývojovými změnami, které delší dobu probíhaly v západní Evropě a Se-

verní Americe, a my jsme je prožili v zahuštěné podobě. A tento vývoj byl podle mého názoru jednoznačně příznivý.

Spousta dětských nemocí, které byly dříve běžné, se už neobjevuje. Nesnižuje se tím význam vašeho oboru?

Máte pravdu, že se podařilo řadu vážných dětských nemocí buď zcela vymýtit, nebo přestaly být tak nebezpečné. Pneumonie byla ve třicátých letech velmi vážnou nemocí, na kterou děti umíraly, tuberkulóza postihovala významnou část populace. Před zavedením přídatků rybího tuku a později vitaminu D měla řada dětí křivici. Také trpěly podvýživou a dále anémií z nedostatku železa. Pro zdraví dětské populace přineslo dvacáté století zejména antibiotika a očkování a další celoplošné preventivní programy. Na druhou stranu nová doba znamená nové zdravotní problémy. Nepochybně přibývají alergické a autoimunitní nemoci. Globální počty sice k dispozici nejsou, protože neexistují úplně srovnatelná diagnostická kritéria, ale můžeme to ukázat na některých jasně definovaných diagnózách.

Například?

Mezi klasické autoimunitní nemoci patří u dětí diabetes mellitus 1. typu. Lze jej přesně diagnostikovat, v podstatě nemohou existovat nerozpoznané případy, jeho výskyt se dá dobře spočítat a v řadě zemí se sleduje desítky let. Proto lze jednoznačně konstatovat, že se u nás v letech 1989 až 2005 zvýšila incidence diabetu 1. typu v dětství přibližně dvojnásobně. A to je trend, který kopíruje vývoj ve vyspělých zemích západní Evropy a Skandinávie v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Na tom je vidět, že se cosi mění v celé společnosti. Můžeme pouze spekulovat, co k tomu přispívá, ale musí to být určité faktory prostředí, protože za jednu generaci se významně nezmění genetický základ populace.

Jaké další trendy se objevují?

Ve vyspělém světě dochází k epidemii obezity. U nás zatím nejde o skutečnou epidemii, ale ve Spojených státech je to naprosto reálný zdravotnický problém. Tam je obézní třetina dětské populace. Nedávno byla v Lancetu publikována metaanalýza 57 studií, které zahrnovaly

Těžká obezita *zkracuje život* o osm až deset let

celkem 894 tisíc osob. Tato studie hledala vztah mezi obezitou a délkou života. A ukázalo se, že body mass index (BMI) mezi 40 až 45, tedy těžká obezita, zkracuje život o 8 až 10 let. Podobně běžná obezita s BMI 30–35 zkracuje život o dva až čtyři roky. Vlivem toho poprvé v moderní historii lidstva hrozí, že generace dnešních dětí bude mít kratší život než generace jejich rodičů. To jsou jenom některé nové fenomény, které bohužel pediatrii také ovlivňují.

Údajně se také mění percentilové grafy tělesné výšky dětí. Jsou vyšší než dříve?

U nás se dělají od roku 1951 každých deset let pravidelná měření základních tělesných rozměrů na tisících dětí, při kterých se hledá mimo jiné střední hodnota tělesné výšky a její rozvrstvení, tedy zmíněné percentily tělesné výšky. Z těchto měření lze dobře detekovat takzvaný sekulární trend. Populace se zvyšovala a více rostla v dětství, a to chlapci i dívky. Současně se posunul pubertální růstový výšvih do mladšího věku. Na percentilových grafech je vidět, že do roku 1981 tělesná výška trvale rostla. Od té doby byl přírůstek již jen velmi mírný. Podle toho soudíme, že jsme dosáhli svého genetického optima tělesné výšky. Nelze proto očekávat, že dalším zlepšováním životních podmínek a zdravotního stavu bude populace ještě vyšší.

Dosahovali už někdy v historii lidé své optimální výšky?

Náš živočišný druh Homo sapiens se vyvinul v oblasti Afrického rohu, na území dnešní Etiopie a Somálska. V těchto místech žily v téměř optimálních podmínkách malé skupiny lidí. Měly dostatek pestré stravy, díky nízké hustotě populace se nešířily infekční nemoci. Tehdejší lidé nestrádali, a proto dosahovali optimální tělesné výšky. Později lidé začali kolonizovat další části světa, včetně geograficky méně příznivých oblastí. Objevila se podvýživa a při rostoucím zalidnění již také epidemie infekčních nemocí.

Dnešní pediatrie nabízí dobrý systém prevence a široké

Kdy k této změně došlo?

Kritický zlom ve vývoji člověka nastal asi před 10 000 lety, kdy se část lidí přestala živit jako lovci – sběrači a začala vytvářet zemědělské komunity. Zemědělství dokáže uživit mnohem více lidí, z tohoto hlediska se jednalo samozřejmě o pokrok. Ale najednou se během několika generací zmenšili muži i ženy asi o 15 cm. Původně měli muži asi 178 cm, poté 163 cm, jak víme z kosterních pozůstatků. Podobně se snížily i ženy.

Jak konkrétně mohl příklon k zemědělství ovlivnit výšku lidí?

Přechodem na zemědělství začala být strava jednostranná, začaly chybět živočišné bílkoviny a některé minerály. Začaly se šířit infekční nemoci, protože hygiena v lidských komunitách byla nedostatečná. Dalším rizikem zemědělství je nestálost produkce. Závislost na obilí vede při neúrodě ke strádání hladem. To všechno nepříznivě ovlivňovalo růst dětí a snižovalo tak výšku dospělých. Podvýživa, hladomory i infekční nemoci potom provázely lidstvo po celá tisíciletí. Ještě v sedmdesátých letech osmnáctého století zasáhl po neúrodě hlad část severozápadních Čech a zemřela tam asi třetina obyvatel. Větší šanci přežít hladomory měli lidé s takzvaným úsporným fenotypem. Teprve pěstování brambor přineslo určité zlepšení, i když živočišné bílkoviny, tak důležité pro růst dětí, chyběly i nadále.

Takže vlivem strádání se v minulosti lidé lidově řečeno „zmenšovali“...

Přispívalo k tomu více faktorů – nemoci, nedostatek živočišných bílkovin, špatná výživa. Mnoho generací lidí vyrůstalo v suboptimu, které trvalo i ve vyspělých zemích nejméně do poloviny dvacátého století. Skvěle je to zmapované v Británii, kde jsou k dispozici přes dvě stě let záznamy o měření dětí ve školách. Čísla jsou velmi nepříznivá ještě z devatenáctého století, nápadný byl navíc velký

rozdíl mezi bohatými a chudými vrstvami společnosti. Bohatí tehdy z hlediska životních podmínek žili podobně, jako si žijeme dnes my všichni. Jejich děti sice mohly zemřít na infekční nemoci, ale z hlediska základního způsobu života měly podmínky optimální. Naopak chudí žili ve slumech, byli o 15 až 20 cm menší než bohatí a měli průměrnou délku života asi 21 let. Teprve v padesátých letech dvacátého století poprvé ve Skandinávii zmizel rozdíl v tělesné výšce mezi vyšší a nižší vrstvou společnosti.

Co pro lidi, jejichž organismus se snadněji vypořádává se strádáním, znamená současný nadbytek?

Teď se možná dostáváme ke kořenům současné světové epidemie obezity. Tou jsou například v USA nejvíce zasaženi příslušníci etnických minorit – Afro-

američané, Hispánci a potomci původních obyvatel, zvaní Native Americans. Tito lidé mají geneticky zakódované metabolické znaky, které jim umožňují přežít strádání, ale současně v době hojnosti vedou k obezitě. V historii přežila období hladu ta část populace, která k tomu byla metabolicky lépe vybavena. Ještě kolem roku 1880 prožívaly v určitých částech USA některé indiánské kmeny takový hladomor, že během jednoho roku zemřelo padesát procent populace. Podobně se vyselektovala populace černých Američanů při transportu z Afriky. V éře hojnosti, kdy každý má dost jídla, jsou tyto vrstvy populace zasažené metabolickými riziky. Není to jen obezita, ale i diabetes mellitus 2. typu, časné cévní změny, hypertenze – prostě všechny součásti takzvaného metabolického syndromu.

Myslíte, že v kolébce lidstva byla nízká kojenecká úmrtnost?

Když se v Africkém rohu v dávnověku lidstva narodilo dítě předčasně, tak samozřejmě nemělo šanci. Nedonošenost byla v historii naprosto limitujícím faktorem pro přežití. Teprve současná perinatologie umožňuje přežít nedonošeným dětem, přitom se díky pokroku medicíny hranice viability stále posouvají. My jsme se ještě učili v sedmdesátých letech na lékařské fakultě, že 28. týden těhotenství je nejčasnější možný termín narození životaschopného dítěte. Dnes se hranice u nás posunula k 24. týdnu, v Japonsku dokonce ještě o něco níž.

K tomu pak jistě přistupují také nové poznatky z oblasti prevence.

Dnes jsou díky prevenci děti skutečně mnohem méně nemocné než dříve. Prevence má řadu rovin a začíná už prenatálně. Již v průběhu prvního a druhého trimestru těhotenství probíhá řada biochemických a ultrazvukových vyšetření. Díky nim se dnes nenarodí řada dětí, které by si přinášely do života neře-

Prof. MUDr. Jan Lebl, CSC. (*1955)

- Působí na Pediatrické klinice 2. LF UK a FN Motol v Praze, je autorem mnoha knižních monografií a článků, z nichž řada byla publikována v prestižních zahraničních časopisech. V současné době je prezidentem Evropské společnosti dětské endokrinologie (ESPE) a v roce 2010 bude pořádat v Praze výroční kongres této společnosti.

možnosti léčby. Neboli dosáhla *téměř maxima možného.*

šitelný handicap. Takto se včas detekují některé genetické a vývojové vady.

Jak prevence pokračuje po porodu?

Po narození je cílem prevence co nejdříve zjistit závažné nemoci, pokud možno ještě v presymptomatickém stadiu. Vedle klinického vyšetření novorozence je důležitý biochemický novorozenecký screening: ještě v porodnici se dítěti odebere několik kapek krve, přenesou se na filtrační papír a nechají se zaschnout. Tyto tzv. „suché kapky“ se od všech narozených dětí obratem centrálně vyšetřují v laboratoři novorozeneckého screeningu. Tak lze skoro se stoprocentní spolehlivostí detekovat některé vážné problémy, které mohou vést k nezvratnému těžkému poškození mozku nebo k ohrožení života. Příkladem je fenylketonurie, vrozená hypotyreóza nebo vrozená adrenální hyperplazie. Přípravuje se také rutinní novorozenecký screening cystické fibrózy, pilotní studie již úspěšně proběhly.

Záběr pediatrie je opravdu široký.

Není na čase ji rozdělit do více oborů?

Kdysi u nás existovalo dorostové lékařství. Tedy ono stále existuje, ale má dnes poměrně omezený prostor. Ještě v osmdesátých letech minulého století existoval obvodní pediatr, u kterého bylo dítě registrováno do patnácti let. Poté mladý člověk odnesl kartu dorostovému lékaři. Tam byla jeho karta do maturity a pak se odnesla vysokoškolskému lékaři a odtamtud zase zaměstnavateli. Změna lékaře v patnácti letech byla násilná a zbytečná, proto je na místě, že dnes existují praktičtí lékaři pro děti a dorost, kteří pečují o děti až do devatenáctých narozenin. Nedávno byla u nás na klinice na návštěvě paní doktorka z Egypta, kde dětská pracoviště pečují o děti do třinácti let, potom jsou z nich „dospělí“. Ale to spíš souvisí s kapacitou pediatrické péče v zemi s obrovskou porodností a vysokým podílem dětské populace. Je ovšem pravda, že dospívající se více podobá dospělému a nej-

specifičtější je medicína novorozenců, kojenců a batolat. Zda je hranice mezi dětským a dospělým věkem ve třinácti, patnácti, devatenácti nebo pětadvaceti letech, je spíš otázkou lokálního úzu.

Jak k soudobé pediatrii přistupuje veřejnost?

Pediatrie prožívala zlatou éru ve dvacátém století. Dosáhla téměř maxima možného. Díky dokonalému systému prevence a současným léčebným možnostem je u nás dnes naprostá většina dětí zdravá. Pediatrie proto přestala být oborem medicíny, který je v centru pozornosti. Dnes se lidé pravděpodobně více zajímají o své zdraví než o zdraví svých dětí. Zdraví svých dětí mají sklon považovat za samozřejmou věc. Naopak jestli oni budou mít kvalitní, dlouhý život jim v tuto chvíli připadá hodně důležité. Přesto samozřejmě i dnes některé děti vážně onemocní. A pediatrii jsou připraveni jim pomoci. ■

O prchavosti • pocitu

Ve Vídni, střeoevropské mekce výstav výtvarného umění, připravili organizátoři na podzimní sezonu velkolepou expozici **Impressionismus – Wie das Licht auf die Leinwand kam. Unikátní přehlídka probíhá až do ledna příštího roku v prostorách známé galerie Albertina.**

Jak se světlo plátna dotklo, tak zní česky název projektu, který byl pojat vskutku velkoryse: obsahuje nejen 120 obrazů, ale i 56 různých dobových objektů dokumentárního charakteru ilustrujících každodenní práci malířů – impresionistů. Jsou zde například palety Georgese Seurata a Vincenta van Gogha (včetně Goghova perspektivního rámu), sluneční brýle Edgara Degase a baletní střešvíček z jeho sbírky i ukázky malířského náčiní a pomůcek.

Výstav věnovaných této epoše zrodu moderního umění byla uspořádána v poválečné době celá řada, tato vídeňská je však ojedinělá – vyniká totiž širokým časovým i autorským vymezením stejně jako výběrem uměleckých děl. Nejsou zde prezentovány pouze práce hlavních představitelů impresionismu, ale i plátna jejich méně známých souputníků a následovníků periody pointilismu a postimpresionismu. Ti jejich odkaz rozvíjejí, ale i rozměňují – od klasické fáze směru v sedmdesátých letech až po první desetiletí dvacátého století.

Pokud jde o výběr obrazů, kurátoři se zaměřili zejména na méně známá, méně publikovaná díla z pětadvaceti evropských a amerických sbírek, přičemž největší část zapůjčilo Wallraf-Richartz-Museum & Fondation Corboud v Kolíně nad Rýnem. Expozice též umožňuje přímý vhled do tvůrčího technického procesu impresionistické malby uvedením rentgenových a infračervených snímků plátna, analýzy techniky malby a prezentací dobových malířských nástrojů a barev.

Zachytit sílu okamžiku

Impresionismus jako nový malířský směr se formoval od šedesátých let devatenáctého století v Paříži tvorbou několika malířů jako opozice ke stagnující schematické akademické malbě, jako snaha o zachycení atmosféry i vystižení charakteru moderní pulzující doby a v obecném smyslu i jako generační vzpoura.

Georges Seurat,
Postava v krajině u Barbizonu, cca 1882

Nejbanálnější chvíle života staly se okouzlením ducha i zraku

Albert Besnard,
Louka v parku u Calais, 1890

*Jde o zachycení jedinečného
a bezprostředního dojmu*

Paul Signac,
Capo di Noli, 1898

Vídeňská výstava je výjimečná, rozsah autorů a uměleckých děl nevídaný

Nový směr, jehož cílem je zachycení prchavého okamžiku, bezprostředního dojmu, přináší nejen nový malířský rukopis, jehož základním výrazovým prostředkem je těkající barevná skvrna, ale i nové náměty – ruch pařížských bulvárů, kaváren, barů a tančíren, nádraží plná páry, přístavy, život veslařů na Seině, momentky z dostihů. Objevuje i poezii všedního života, který se stává prožitkem krásy – impresionisté malují pradleny, rozcvičující se baletky – neokázalé scény z nejrůznějších prostředí. Prozařují krajinomalbu světlem a barvami a zbavují ji starých schémat.

Snídaně v trávě

Vůdčí osobností nového směru se stává Édouard Manet, který v Salonu odmítnutých, jenž představil díla malířů nepřijatá na oficiální výstavu, přichází v roce 1863 se svou slavnou Snídaní v trávě. Sama prezentace obrazu se stává významnou společenskou i uměleckou událostí doprovázenou bouřlivými scénami – na výstavě „staří pánové mávali holemi“ a obraz se stal terčem „blbých a zlých posměšků“, jak dokumentuje Émile Zola; odsoudil jej ihned po vystavení také císař Napoleon III. s tím, že dílo kazí obecný vkus. Nicméně Manet byl ze dne na den pasován na hlavního představitele progresivních snah v malířství.

Monet,

**Berthe Morisot,
Přístav v Nice,
1881/82**

Tvůrčí centra impresionismu? Lázně La Grenouillère u Seiny, městečko Argenteuil i Londýn a jeho nádraží...

Centrem uměleckých diskuzí se stává kavárna Guerbois. Kromě malířů se jich zúčastňují i představitelé jiných uměleckých oblastí, například Zola nebo fotograf Nadar, jehož snímky byly pro impresionisty důležitou inspirací. Svou techniku cizelují malíři (mimo samotnou Paříž) ve třech lokalitách – v lázních La Grenouillère u Seiny, v Londýně, zcela uchváteni atmosférou městských nádraží a mostů, či v Argenteuil, kde měl Monet v hausbótu svůj pojízdný ateliér. Většinou však žijí v nuzných podmínkách, s minimálním zájmem galeristů a obchodníků s uměním o jejich díla, Monet se dokonce pokouší o sebevraždu.

Samotná historie uskupení je krátká – je vymezena datem 1874, kdy malíři uspořádali první společnou výstavu (při této příležitosti se kritik a novinář Louis Leroy ironicky vyjádřil, že jde o výstavu „impresionistů“, což dalo později celému směru jeho jméno) a rokem poslední expozice v roce 1886. Poté už každý z malířů šel svou vlastní cestou.

**Alfred Sisley,
Most u Hampton Court, 1874**

**Gustave Caillebotte,
Prádlo schnoucí na břehu Seiny, cca 1892**

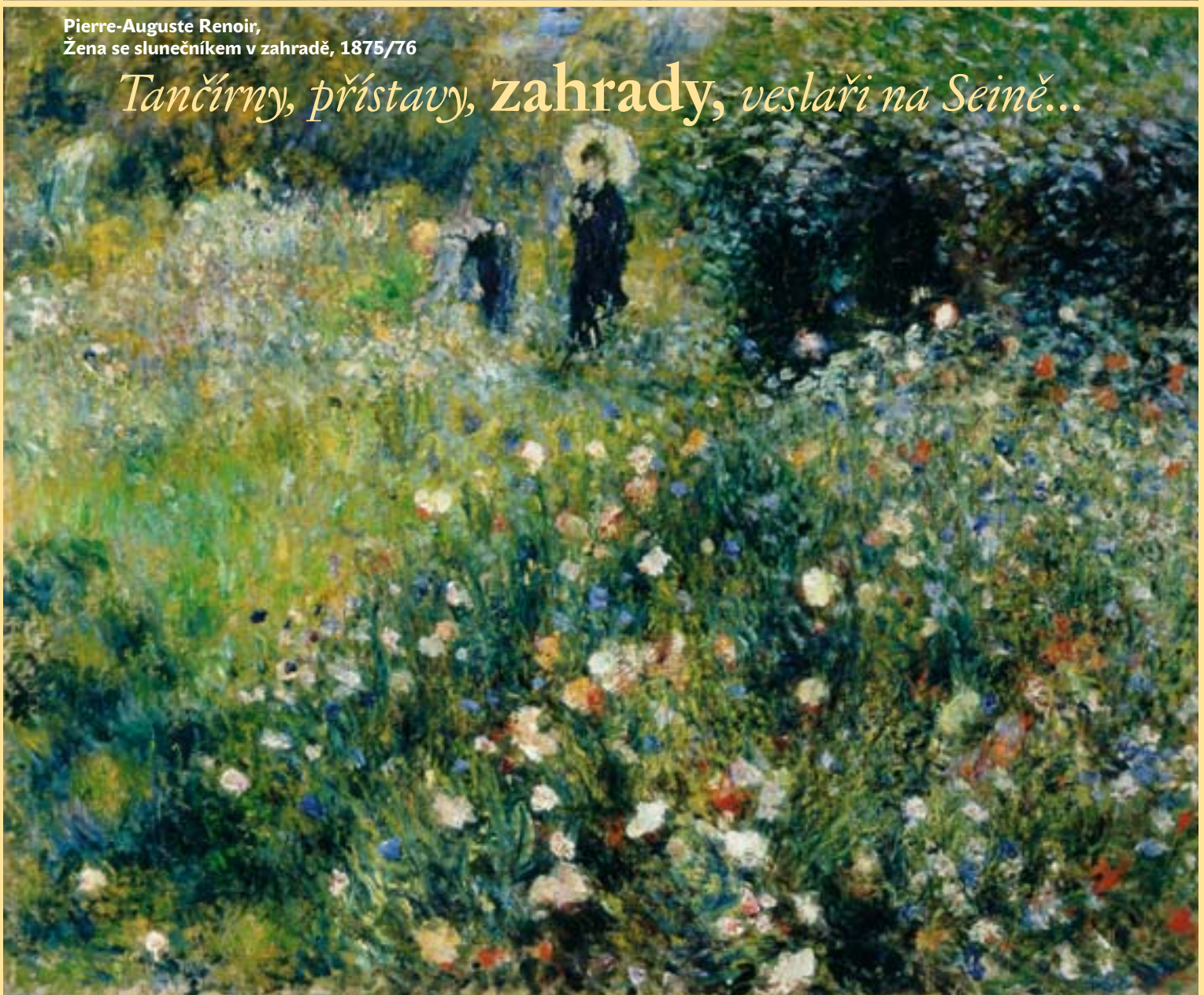
Nejtypičtějšími impresionisty v pravém slova smyslu byli Monet, Renoir, Pissarro, Sisley a Morisot. Cézanne působil ve sdružení jen kratší dobu, Gauguin a Lautrec se výstav zúčastnili jen několika málo díly. Nastupuje nová generace představovaná malíři Seuratem a Signacem, kteří vystupují s manifestem neoimpresionismu ve snaze nahradit „živelný, romantický impresionismus“ impresionismem „vědeckým“, který využívá poznatků soudobé vědy, zejména nauky o dělení světla do základních barev v pracích Michela-Eugèna Chevreula. Tento krok k racionalizaci uměleckého díla vede však pozvolna celý směr k postupnému schematickému ustrnutí.

Jen hrstka malířů původní skupiny se dočkala společenského uznání i finančního ocenění svých děl – Monet, Degas a Renoir, milující malbu natolik, že do poslední chvíle maloval štětcem přivázaným k revmatismem zchromlé ruce. Malíř a teoretik Maurice Denis vystihl tvorbu impresionistů slovy: „Impresionisté měli, jako všichni skuteční umělci, takovou dávku lyrismu, že nejbanálnější chvíle života, nejprozaičtější zátiší, interpretováno jimi, stalo se okouzlením ducha i zraku.“ ■

ALBERTINA, ALBERTINAPLATZ 1, VÍDEŇ, DO 10. 1., WWW.ALBERTINA.AT, ČESKÉ DRÁHY PŘIPRAVILY PRO NÁVŠTĚVNÍKY VÝSTAVY VÝHODNÉ ZPÁTEČNÍ JÍZDENKY Z PRAHY A BRNA DO VÍDNĚ, VÍCE NA WWW.CD.CZ

Vincent van Gogh,
Impasse des deux frères, 1887

Pierre-Auguste Renoir,
Žena se slunečníkem v zahradě, 1875/76

Tančírny, přístavy, zahrady, veslaři na Seině...

O umučení kněze
se záhy začala
vyprávět řada legend

Procesí u sochy sv. Jana Nepomuckého
v rámci letošní svatojánské oslavy

„Léta téhož byla jest suchota veliká v Čechách na paměť smrti toho doktora utopeného v Praze, že v Praze bředli přes řeku lidi a byla voda zelená všechna jako tráva.“

Staré letopisy české, zápisy z roku 1393

Tichý mučedník z Karlova mostu

Letošní 280. výročí svatořečení Jana z Pomuku – neboli Jana Nepomuckého – nám znovu dává příležitost připomenout si jeho tragický osud a legendy, které jej velice záhy následovaly. Jako mučedník zpovědního tajemství a patron při povodních a přírodních pohromách došel uznání jak u nás, tak ve světě.

Vražda z popudu krále

Václav IV. převzal po svém otci císaři Karlu IV. obrovskou středoevropskou říši, ale nezdědil jeho diplomatické schopnosti. Již za jeho života pronásledovala potomka slavného otce ostrá kritika ohledně jeho životního stylu, neúspěchů v zahraniční politice i vztahů k církvi. Václav sice obdržel tu nejlepší dvorskou výchovu, ale mentalitou byl jiný než Karel IV. Jeho nejmilejší záliby byly lov, společnost přátel a krásných žen a obdiv k uměleckým předmětům. Později se přidaly pitky se skupinou obhroublých zemanů a zřejmě i milostné avantýry. První žena Václava IV. Johana Bavorská zemřela za podivných okolností o silvestrovské noci roku 1386, údajně ji zardousil obrovský lovecký pes jejího manžela. Již začátkem 80. let 14. století také došlo k prvním sporům mezi mladým panovníkem a asketickým knězem a pozdějším arcibiskupem Janem z Jenštejna.

Tyto spory vyvrcholily v roce 1393, kdy arcibiskup uvalil klatbu na některé královské úředníky a proti vůli krále jmenoval nového opata kladrubského kláštera. V zuřivé odvetě nechal Václav IV. zajmout čtyři církevní úředníky, mezi nimiž byl i generální vikář Jan z Pomuku. Tři z nich byli ještě téhož dne podrobeni mučení, kterému Jan z Pomuku podlehl. Jeho tělo odvěkli biřicové na Karlův most, odkud mrtvolu vhodili do Vltavy. Místo, kde tělo umučeného kněze údajně vhodili do řeky, je dodnes označeno dvouramenným bronzovým křížem s pěti hvězdami a kovanou mřížkou. Hrůzný čin se odehrál v nočních hodinách dne 20. března roku 1393.

Svatojánská legenda

Tělo mrtvého kněze prý vyplavalo na pravém břehu řeku poblíž kláštera cyriaků, kde jej našli staroměstští rybáři. Pomohl jim podivný úkaz. Nad mrtvolou se údajně vznášela pětice jasně zářících šesticípých zelených hvězd, které se později staly hlavním atributem oblíbeného světce.

Jedno z mnoha vypořádání svatého Jana Nepomuckého – zde v grafickém provedení

Atmosféra svatojánských oslav *přiměla k oslavné básni*

Postava svatého Jana Nepomuckého pronikla do všech uměleckých forem

Bývalý císařský notář byl nejprve uložen nedaleko vltavského břehu v kostele sv. Kříže, ale záhy byly jeho ostatky přeneseny do hrobky v nově dostavěném chóru katedrály sv. Víta.

Již v první polovině 15. století se objevily legendy, podle nichž byl kněz Jan umučen kvůli tomu, že jako zpovědník manželky Václava IV. odmítl vyzradit zpovědní tajemství. Ačkoli je legenda o zpovědním tajemství z historického hlediska velmi nepravděpodobná, udržela se nejen v ústním podání, ale i v renesančních kronikách. V díle slovního Václava Hájka z Libočan se dokonce objevují dva utopení světci, vedle Jana z Pomuku je zmiňován i Jan Nepomucký. Ten měl sejít ze světa stejným způsobem, ale již roku 1383. Nejasností ohledně datace úmrtí a další postavy zabitého kněze se podařilo úplně vysvětlit až koncem dvacátého století. Datum 1383 je chybné a nebyl ani žádný další kněz. Jan z Pomuku byl posléze přejmenován na Jana Nepomuckého. V rámci rekatolizace českých zemí v druhé polovině 17. století vyšlo několik publikací popisujících život a smrt Jana Nepomuckého. Nejvýznamnější je z pera jezuitského kněze a historika Bohuslava Balbína. K nim přibývala další vyprávění, většinou o nadpřirozených událostech spojených s Janem Nepomuckým.

Mnoho věrohodně působících líčení souvisí s jeho hrobem v katedrále sv. Víta. Podle dobových zkazek byl totiž každý, kdo nějak znesvětil hrobku, vzápětí potrestán. Rovněž se objevily výpovědi o prokázaných zázracích. Jeden z takových případů přivedl šlechtice Matěje Vunšvice, pána na Ronšperce a Bezvěrově, k myšlence zbudovat umučenému zpovědníkovi sochu. Plastika byla odlita z bronzu a osazena uprostřed mostu v roce 1683, v rámci domnělého třístého výročí smrti Nepomuka. Umístění sochy českého mučedníka na Karlův most bylo velice zdařilým počinem. Významně přispělo nejen k pozdějšímu svatořečení kněze, ale iniciovalo zřejmě i osazení celé kamenné galerie na pražském mostě.

K instalaci sochy Nepomuka na Karlův most je možno vázat tradici pozoruhodných barokních vodních slavností, zvaných „muzika na šířích“ (Musicae Navales). Konaly se večer 15. května s obrovskou výpravností, která zahrnovala nejen most a řeku, ale i okolní město. Součástí vodních slavností byly složité vyzdobené lodě, benátské gondoly, hudební produkce, dělostřelba i ohňostroje. V roce 2009 se podařilo tuto tradici po mnoha desítkách let obnovit: prostor mezi Karlovým a Mánesovým mostem zaplnily večer před svátkem sv. Jana Nepomuckého (16. května) desítky lodí s lampiony a na plovoucím pódiu probíhala výpravná hudební produkce.

Prožitek z atmosféry svatojánských oslav přivedl k oslavné básni i takového umělce, jakým byl Johann Wolfgang Goethe. Roku 1820 v Karlových Varech napsal:

*„Plují světla v řeky vlně
a na mostě děti pějí,
zvonů zvuky tajuplně
z věží v zápal zbožný znějí.“*

*Světla hasnou, hvězdy mizí!
tak našeho světce tichý
zmizel duch, když nechtěl cizí
svěřené mu zradit hříchy.*

*Plujte světla, hraj mládeži,
pěj, ó dětský sbore v plese,
pěj a blásej blas tvůj svěží,
ku hvězdám co hvězdu nese.“*

Plují světla v řeky vlně...

i takového umělce, jakým byl J. W. Goethe

Socha sv. Jana Nepomuckého z Karlova mostu. Vlastní sochu odlil z bronzu Wolf H. Herold v Norimberku. Model vyřezal ze dřeva slovenský řezbář Jan Brokof podle terakotového modelu vídeňského sochaře Matyáše Rauchmillera. Podoba světce je nepochybně smyšlená. Tradičními atributy sv. Jana Nepomuckého jsou svatojánské hvězdy (pět šesticípých), prst na ústech, krucifix, ryba, pečeť, kniha, palma, most a řeka.

Kresba notářské značky Jana z Pomuku. Světec byl původně notářem, na kněze byl vysvěcen až po roce 1370. Iniciála W připomíná jeho civilní jméno, vepsané v dolní části kartuše – Johannes Welflin (případně Wölflin).

Jan z Nepomuku byl svatořečen roku 1729 nejprve v Římě, poté za doprovodu rozsáhlých oslav v Praze

Svatořečení a záhadný jazyk

Jednání o svatořečení s Římem začala již roku 1675, ale šetření trvala několik desítek let. V roce 1719 byla otevřena hrobka s ostatky kněze, jejichž ohledáním byla pověřena speciální komise. Jaké bylo překvapení přítomných, když v lebce našli dobře dochovaný kus lidské tkáně, který přítomní anatomové prohlásili bez váhání za zázračně zachovaný lidský jazyk. Nález byl vsazen do křišťálového relikviáře a uložen s dalšími ostatky ve svatováclavské kapli. Skupině tehdejších lékařů a ranhojičů nelze vytknout, že nebyli schopni určit skutečný původ této tkáně. Exaktní rozbor ostatků světce byl proveden v roce 1973 skupinou odborníků pod vedením antropologa dr. Emanuela Vlčka. Tehdy bylo konstatováno, že jde skutečně o lidskou tkáň, ale nikoli o jazyk, ale zbytek mozku.

Jan z Nepomuku byl svatořečen roku 1729 nejprve v Římě a ve dnech 9. až 16. října téhož roku proběhla monumentální oslava v Praze. Za tím účelem byla v prostoru před rozestavěnou katedrálou sv. Víta zbudována velkolepá symbolická a dekorativní architektura a Praha byla do slova přeplněna poutníky. Jenom v katedrále bylo během oslav odslouženo více než 3000 mší a u mučedníkovy hrobu se vystřídalo více jak 200 000 poutníků! Kostely, paláce, domy byly každý večer ozářeny slavnostní iluminací.

Svatojánské oslavy měly pokračování v každoročních poutích a nepomucký kult se významně odrazil i v umělecké tvorbě, ať šlo o malby, grafiku, architekturu či sochařství. Zejména sochy sv. Jana Nepomuckého se staly fenoménem české krajiny, ať již na mostech, v nikách, kapličkách nebo jako volně stojící plastiky. Obliba světce se přenesla nejen do dalších sousedních zemí, ale postupně se rozšířila téměř po celém světě. Český mučedník pronikl dokonce na námořní plavdla a benátské gondoly.

Původní bronzová socha zdobí dodnes zábradlí Karlova mostu a přitahuje stále davy lidí. Mnozí si zde mohou opakovat vroucí verš Jana Zahradníčka:

*„Oroduj za nás, svatý Jene,
svržený k rybám v říční kal!
Co splašků s proudem tím se žene,
co ztroskotanců usmýskal,
co badrů vraždou zkrvavených,
co neřestí plen potřísněných,
co hnisu v něm se vyždímá –
vše zpovědníka v tobě má.“* ■

Vyjít životu vstříc

*Být králem ve svém království
mít málem volňásek do dětství
Smět se smát smíchem bláznovství
v říši snů spí král i poddaní*

Když půjdete pražskými ulicemi od Stromovky směrem k Letenské pláni, octnete se v prostředí, kde na každý dům připadá nejméně jedna hospůdka či restaurace. Leteňáci spokojeně korzují mezi slunečníky a lokální patriotismus z nich přímo číší. Vladimír Mišík je jedním z nich.

Celý svůj dosavadní život prožil na Letné a své čtvrti zůstává věrný dodnes. Do letenských ulic v dětství často utíkal – skýtaly více prostoru než pokoj, který si pronajala Vladimírova matka v jednom z tehdy běžných „rozdělených“ bytů.

Otce Vladimír osobně nikdy nepoznal. „Byl to americký důstojník. Máma se s ním seznámila koncem války v Německu jakožto sestra Červeného kříže,“ vypráví. „Potom ho odveleli do Koreje. Viděl jsem fotku a dopis s informací, že padl. Dodnes nevím, jestli to byla pravda, ale jako klukovi se mi o tom zdály dobrodružné sny.“ Sny, možná též inspirované kovbojkami, které pravidelně sledoval v kině americké ambasády. Také žvýkal žvýkačky z tamního bistra, kde pracovala maminka, věděl, jak chut-

ná coca-cola, nosil džíny a poslouchal americké desky. Zkrátka měl všechny předpoklady být „těžkej frajer“. Až později pochopil, čím jsou tyto výtoky vykoupeny. Tehdejší režim ztrpčoval životy všem zaměstnancům ambasády včetně Vladimírovy matky.

Těžkej frajer

Už jako devítiletý sklídl potlesk, když doma na balkoně zkoušel svou první ořískanou bazarovou kytaru. Později jako teenager vyrazil za publikem do ulic, kaváren a klubů. Muzikantská cestička ho vedla skrz skupiny Uragán a Komety až k uskupení zvanému Matadors.

*Bublínky utíkají z limonád
na pocákaném stole
Cvrnkám do důlku skleněnky
jedu na dámském kole
Aršíky známek korálky
tajně klukovské sbírky
Zmizík na mizení poznámek
a ukradené sirky*

Když v té době obdržel povolávací rozkaz na vojnu, v duchu pacifistické filozofie hnutí hippie cítil pohrdání. „Nechtěl jsem sloužit vlasti. Navíc nemám dojem, že by vojna dělala z chlapců chlapy. O to se místo ní postará naprosto spolehlivě například sport. Já jsem byl ve sportu celkem zdatný a jsem chlap i bez vojny. Na té jsem si totiž pobyl jen tři měsíce. Pak zjistili, že mám astma.“

Na plný pecky

Ačkoliv už věděl, že nemá potřebné zdravotní dispozice, toužil se zpěvu věnovat víc než čemukoli jinému. Dokázal si sám sebe představit jako stárnoucího hospodského bluesmana, zahaleného v dýmu z cigaret. „Ta představa se mi zamlouvala. Ovšem „moc mi nevyšla – dneska jsem rád, když lidi na mých koncertech nekouří. I tak ale považuji za štěstí, že jsem se s tou hudební touhou trefil napoprvé. Muzika mě naprosto pohlcuje.“

Po ročním pěveckém angažmá v Orchestru Karla Duby založil kapelu New Force, která však odehrála jen jediný koncert. Psal se srpen roku 1968. Následovalo krátké účinkování v kapele George & Beatovens a o tři měsíce později stál u zrodu legendární skupiny Blue Effect. „Člověk musí vycházet životu vstříc, a to jsem já vždycky dělal. Jsem takový typ – prožívám to, co je teď, na plné pecky.“

Dalšími zastávkami na hudební cestě Vladimíra Mišíka byly skupiny Flamingo, Formace, Energit a nakonec ETC..., s níž vystupuje dodnes.

Nechte zpívat Mišíka!

Během éry ETC... však přišel zákaz shora. Vladimír Mišík nesměl dva roky veřejně vystupovat. Na zdi pražských Elektrických podniků se, ač pravidelně odstraňován, znovu a znovu objevoval nápis „Nechte zpívat Mišíka!“. V naději, že se věci spraví, na svého zpěváka kapela nějakou dobu čekala. „Nebyl to první zákaz. Už předtím jsme tu a tam nesměli

Nemám dojem,
že by vojna
dělala z chlapců chlapy

V začátcích kariéry

Se synem Adamem

Rock for People

Uvědomil jsem si, že *ačkoli nesmím chodit, zpívat mohu*

za trest třeba měsíc vystupovat. Jenže tohle, jak jsme časem pochopili, mělo být napořád, až do úplného zapomnění. A tak se po nějaké době kluci rozprchli do jiných kapel. Museli se živit.“

Bejval jsem dobrej – fakt dobrej, živil jsem se smíchem. Byl jsem dobrej – fakt dobrej. bejvalo fajn.

Protože v psaní písniček do šuplíku nenacházel smysl, téměř úplně v době zákazu rezignoval na hudbu. Když se po dvou letech ocitl znovu na pódiu, zakoušel pocity hluboké nejistoty. „Byl jsem jako uzlíček nervů. Za ty dva roky jsem ztratil veškerou suverenitu.“

Brzy ji ale znovu našel, a tak v listopadu 1989 na Letenské pláni svou Variaci

na renesanční téma zazpíval před milionovým publikem téměř bez zaváhání. Překonávat musel jen silné dojetí.

O rok později, když ETC... vystoupilo jako předkapela Rolling Stones, trému ale pocítoval. Z nervozity tehdy dokonce zapomněl doma kytaru.

Láska je jako večernice plující černou oblohou zavřete dveře na petlice zhasněte v domě všechny svíce a opevněte svoje těla vy, kterým srdce zkameněla...

Po revoluci se stal Vladimír Mišík členem České národní rady jako poslanec Občanského fóra a na hraní zbývalo jen málo času. O to blaženiěji se však s novými ETC... na pódiu cítil a konec

svého poslaneckého mandátu vnímal vlastně s jistým ulehčením.

V roce 2006 byla Vladimíru Mišíkovi diagnostikována Charcotova osteoartrózie. Když mu lékař sdělil, že nebude moci dva roky chodit, zaplavilo ho zoufalství. Během několika dní si však uvědomil, že pohyb na invalidním vozíku nebo pár opatrných krůčků o berlích zakázáno nemá. „Zkrátka uvědomil jsem si, že ačkoli nesmím chodit, zpívat mohu a smím. Bylo to sice komplikované, ale ne nemožné.“ V té době se seznámil s okruhem lidí ochrnutých po poranění míchy, kteří se sdružovali v centru Paraple. „Zahrál jsem jim, našli jsme společnou řeč a poznal jsem, že život s postižením je sice drama, ale že může být i sranda.“ Dnes stojí Vladimír Mišík znovu na nohou.

„Muzika mě pohlcuje...“

a smím. Bylo to komplikované, ale ne nemožné.

Něco víc než jen noty

Během toulek po hudebním světě si člověk mezi muzikanty najde četné přátele. Přestože se Vladimír Mišík s kamarády nevidá už tak často jako kdysi, když se dnes příležitostně potkají, jako by se čas od posledního setkání ani nehnul a nit hovoru se nepřetrhla. „Hudebníci se nedají paušalizovat, každý je jiný. Mají různé názory. Když se ale sejdou společně na jednom pódiu a ta spolupráce funguje, potom je to najednou něco víc než jen noty. V tu chvíli mi přijdou skoro jako polobozi... Až dokud zase neslezou z pódia.“

*Každý večer svá křídla rozkládá
Opilý touhou létat nelétá
Dlub splácí Ikaros syn Daidalův
Žárem slunci zmámený*

*Létal a sníval
Žárlil když slyšel
Všs všs všs...*

Mezi těmito „polobohy“ jsou i tak zvaní muzikanti – solitéři. „Solitéři to mají těžké. Stojí před publikem sami a musí umět na ten svůj nástroj pořádně. Nemluvě o nepostradatelném charizmatu, bez kterého nikoho neoslovíte.“ Toto nezachytitelné „cosi“ má ovšem každý solitér jiné. „Sledujte Vlastimila Třešňáka, jak tlačí hudbu před sebou svým entuziasmem. Celý přítom vzplane. Je to zážitek. Intelektivnější Vladimír Merta se dostává do varu pomalu, ale pak to vážně stojí za to, protože on exceluje ve všech sférách. Oba tito lidé patří mezi muzikanty, kteří mě významně ovlivnili.“

Život stárnoucího rockera

Být hudebníkem bývá občas velmi únavné. „Když sedám před domem do auta, abych jel do Ostravy, z Ostravy do Bratislavy, z Bratislavy do Prahy a pak hned další den do Karlových Varů, žádné velké nadšení ve mně v ten okamžik nepanuje.“ Vydařená vystoupení

Vladimír Mišík (*1947)

- Rockový zpěvák, skladatel a textař se profesionálně zabývá hudbou celý svůj život. Prošel řadou hudebních skupin, z nichž nejznámější jsou skupiny Blue Effect a ETC..., s níž vystupuje dodnes. Paralelně účinkuje též s komorním sdružením Čundrground. Vydal dvanáct řadových alb, mnoho singlů, kompilací a dalších nahrávek.
- www.vladimirmisik.cz

jsou ale nakonec dostatečnou satisfakcí. Přestože před každým z nich Vladimír Mišík dodnes prožívá trému. „Pořád mám před koncertem trochu stres a stažený žaludek a potřebuji se nějak usebrat a zklidnit po aplikaci spreje na astma. Většina muzikantů řeší tyhle stavy alkoholem, já už si ale moc dopřávat nemohu. Po koncertě jdu místo do hospody rovnou na hotelový pokoj a starám se hlavně o to, jestli je u postele lampička, abych si mohl v noci číst, protože nespím v kuse víc jak dvě hodiny.“

*Probouzím se každou noc
Jak sebou házím
Vykašlávám minulost
I se svým mládím
Vyvolávám přízraky
Ochraptělých frází
Oblékám zas tepláky
S rozjásanou tváří*

Četbou relaxuje i doma. Například poezií, po večerech, když vše ztichne a jen z restaurace přes ulici doléhá zvuk bujaré zábavy. S oblibou také improvizuje v kuchyni. „Samozřejmě jsem si načel nějaké recepty, ale většinou se jich nedržím.“ Domácím povinnostem se nevyhýbá ani během natáčení desek. „Během tvůrčího procesu je každý muzikant doma tak trochu za mimoně. Ale to neznamená, že nemůže uvařit rodině večeři.“

Všechny tři Vladimírovy děti jdou uměleckou cestou, aniž by k tomu byly jakkoli nuceny. Nejstaršímu Martinovi byl dán absolutní výtvarný talent. „Už v pěti letech kreslil domy a auta z ptačí perspektivy, což výtvarník Karel Haloun komentoval slovy: ‚To není možné, to nesmí!‘ Kromě toho je Maťo i velmi slušný kytarista.“

Vladimírova dcera Barbora studuje nonverbální a komediální divadlo na pražské HAMU a mladší syn Adam je ve svých dvanácti letech již poměrně vytížený mladý herec. „Jen v červenci a začátkem srpna měl třicet čtyři vystoupení ve Veselých paničkách windsorských na Hradě, takže kdybych chtěl, v podstatě můžu sedět doma se založenýma rukama,“ žertuje Vladimír.

Když se Vladimír Mišík zamyslí nad svým životem, za největší štěstí považuje fakt, že se v šedesáti dvou letech stále ještě živí tím, co ho vždy bavilo nejvíce. „Muzika je senzační věc. A nemusí se uchopovat jen na té dokonalé úrovni. Je úžasné, když se lidi sejdou u kytary a nálada se přesune do veselější. Rozhodně je to lepší než se ponuře hádat a bušit pěstí do stolu někde v putyce.“ ■

Kolem Frauenkirche se stále staví

Text a foto **Günter Bartoš**

Do centra Drážďan doporučuji vstoupit z Neustadtu po Augustově mostě přes řeku Labe. Návštěvníkovi se tak otevře **spektakulární panorama** s kopulemi Albertina a Frauenkirche za Brühlovou terasou na levé straně a Zwingerem a Semperovou operou napravo...

Drážďany, *otevřené město*

Drážďany – to je jeden skvost za druhým.
Knížecí průvod na zdi zámku
je přes sto metrů dlouhý...

Nástěnná mozaika je složená z kousků porcelánu

Zámek, Hofkirche a Semperova opera v ranní mlze

Válka dala
městu zásadní ránu.
Vzpamatovává se
dodnes.

Spletitá,
smyslně
dráždivá
silueta...

Za soumraku se zdá, že Drážďany září. Barevné reflektory modelují členitou siluetu města nad řekou Labe, spisovatelem Kurtem Vonnegutem popsanou jako „spletitou a smyslně dráždivou a okouzlující a absurdní“, zatímco tma milosrdně zakrývá prázdné plochy, dodnes zřetelné jizvy po bombardování. Město nazývali pro jeho výstavnost a bohatou kulturu „Florencií na Labi“, než ho během jedné noci ohnivě kataklyzma vypálilo do základů.

Místo kurfiřta Augusta

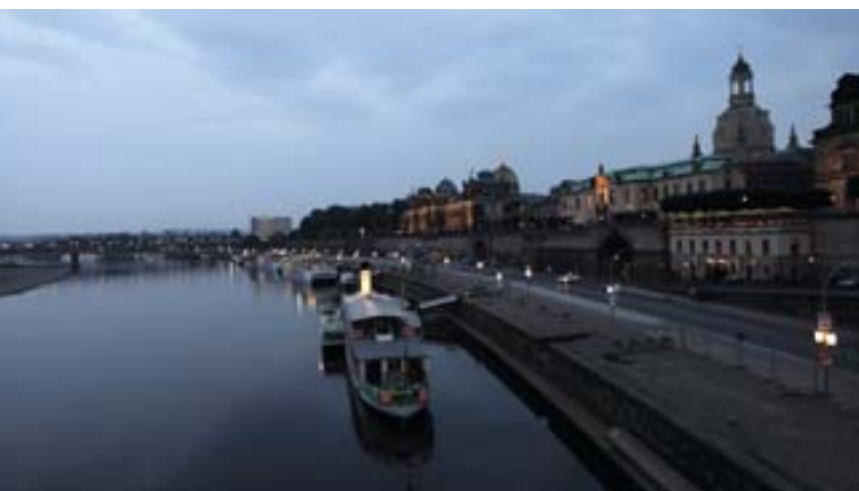
Drážďany postavil August II., zvaný Silný. Saský kurfiřt patřil k vzácné sortě mužů, kteří po sobě zanechávají hlubokou stopu, a to nejen v počtu levobočků, kterých prý byly desítky. Byl ambiciózní, zároveň však oplýval nadáním, vytříbeným vkusem a vzděláním. Proto dokázal přestavět Drážďany na jedno z nejhezčích měst Německa, kde se „dějiny, umě-

komplex s velkorysími pavilony a galeriemi byl původně oranžerií, místem oslav a zábavy. Možná proto dodnes působí svou přehlednou plošnou kompozicí s mnoha schodišti a terasami vstřícně a otevřeně.

Provokace na horizontu

Zwinger sousedí na Divadelním náměstí se Semperovou operou a katedrálou svaté Trojice, která je středobodem drážďanského horizontu nad Labem, jeho nejpodstatnější vertikálou, což je v protestantském městě paradox, možná až provokace. Albert II. konvertoval ke katolictví, aby se mohl stát polským králem. Hofkirche postavil jako dar církvi. Štíhlá členitá stavba římského architekta Chiaveriho plná sloupů, pilastrů a soch vnáší do města latinský esprit.

Konkurenční protestantský chrám Frauenkirche působí svojí masou ve srovnání s lehkým italským stavitelstvím

Široké Labe dotváří jedinečný kolorit města (vlevo). Hofkirche je zářící dominantou na drážďanském horizontu (vpravo).

ní a příroda vznášely nad údolím a městem jako harmonií okouzlený akord,“ jak napsal spisovatel a rodák Erich Kästner. Bombardování původní podobu města smetlo a dnes ji známe jen z archivních fotografií nebo pláten malíře Canaletta, visících v Zwingeru.

Za šedesát let od války se obnovily jen nejdůležitější stavby podél levého břehu Labe. Zwinger je nejvýznamnější z toho, co dnes stojí. Pompézní symetrický dvorní

těžkopádně. Jeho mohutná kopule se měla stát poznávacím znakem Drážďan, a možná proto se zdá být vzhledem k celkovým proporcím stavby příliš velká. Frauenkirche postrádá dynamiku, jakou mají například Dientzenhoferovy stavby, ze všeho nejvíc připomíná nazdobený porcelán z nedaleké Míšeň. Problém nejspíš spočívá v rozporu mezi barokem jako dynamickým, emocionálním až exaltovaným slohem, a reformací, která je ze své

Status kulturní ikony Drážďan je nejistý, město nicméně kvete a prosperuje

podstaty racionální, nesymbolická, ne-imaginativní – a tedy i trochu nudná.

Krematorium Dresden

„A mimochodem, z bombardování nemusíte mít strach. Drážďany jsou otevřené město. Nejsou bráněné a není v nich žádný válečný průmysl ani žádné významnější soustředění vojsk,“ píše Kurt Vonnegut ve slavném románu *Jatka č. 5*.

V noci 13. února 1945 zahájily britské letecké síly kobercové bombardování. Tisíce tun vysoce hořlavých bomb proměnily „barokní perlu“ v krematorium, v ohnivou bouři. Teplota dosahovala 1500 stupňů, oheň byl vidět sto kilometrů daleko. Podle Ericha Kästnera se během jedné noci zcela zničilo to, co se budovalo po tisíce let.

Kurt Vonnegut byl jako voják v Drážďanech v zajetí. Bombardování přežil v hlubokém sklepeč: „Drážďany teď vypadaly jako měsíc, nic než minerály. Kameny byly žhavé. Všichni ostatní v širém okolí byli mrtví. Tak to chodí.“ Město bylo z de-

vadesáti procent zničeno, zahynulo okolo třiceti tisíc lidí, přesně se to neví. Mělo to uspišit konec války.

Obrovské a nenahraditelné kulturní škody vyvolaly ještě během války diskusi, jestli byl „bombový teror“, jak ho popsala agentura AP, nutný. V rozhovoru pro německý magazín *Spiegel* řekl britský historik Frederick Taylor, že osobně považuje útok za hrůzný, přehnaný a politováníhodný. Ale v Drážďanech byl válečný průmysl a město bylo významným dopravním uzlem. Na otázku, jestli se jednalo o válečný zločin, odpovídá: „To opravdu nevíím. Pravidla války jsou někdy nejasná.“

Dobré místo k životu

Bomby Spojenců změnilly historický urbanismus Drážďan na otevřené „americké“ město s volnými prostranstvími mezi domy a širokými dopravními tahy. Na Prager Strasse, hlavním bulváru mezi nádražím a centrem, postavili za éry NDR paneláky. Zbytky Frauenkirche se vypína-

ly z troskek jako memento. Po sjednocení Německa dostala obnova Drážďan novou energii, tedy především peníze. Znovu postavili Frauenkirche, pracuje se na obnově ulic v historickém jádru. Z domů, replik starých zničených staveb, jsou obvykle hotely. Svítí novotou, jejich zdi ještě nenasá-ly příběhy lidí, to trvá desetiletí. Zatím to jsou jen hezké kulisy.

„UNESCO – světové dědictví Drážďanské údolí Labe“ – píše se na poutači u Frauenkirche. „Zohaveno!“ dopsal někdo sprejem. Ze seznamu UNESCO Drážďany letos vyškrtili, protože se nedaleko centra staví most přes Labe, který prý naruší krajinný ráz. Města se to, zdá se, příliš nedotklo. Jeho obyvatelé se jen trochu obávají, že přijdou o status kulturní ikony.

Dnes jsou Drážďany, na rozdíl od zbytku východního Německa, dobrým místem k životu. Nastěhovaly se sem high-tech firmy a s nimi i hodně lidí ze Západu, kteří mění atmosféru ve městě. Jedna facka, byt mezinárodní, to nejspíš nezmění. ■

DIVADLO MĚSÍCE

Trojí historie Divadla v Dlouhé

Málokterý divadelní sál má tak turbulentní historii jako ten, který už osmdesát let sídlí na adrese Dlouhá 39, Praha 1. Jeho jeviště už vidělo polonahé subrety, čerty i Adolfa Hitlera.

Text Radka Prchalová / foto archiv Divadla v Dlouhé

Přesněji řečeno, Adolf Hitler teprve přijde – v nové hře Arnošta Goldflama U Hitlerů v kuchyni, kterou připravuje jeden z kmenových režisérů Divadla v Dlouhé Jan Borna. Není důležité, kdo bude hrát hlavní roli. Sem se nechodí na herce, ale „na Dlouhou“. Na poetiku souboru, který vznikl jako nečekaný a odvážný projekt a už čtrnáct let programově nepěstuje hvězdy. Divadlo v Dlouhé pravidelně boduje ve všech nejprestižnějších divadelních anketách, ročně na jeho představení přijde osmdesát tisíc diváků. Čtrnáctým rokem v jeho čele stojí ředitelka Daniela Šálková, režiséři Jan Borna a Hana Burešová a dramaturg Štěpán Otčenášek. Ze souboru za tu dobu odešel jeden jediný herec.

Řeklo by se idyla, spokojenost. Přesto má ředitelka Daniela Šálková obavy – ne o svůj tým, ale přímo o sál, v němž se divadlo hraje od 4. prosince 1929. Dům je v soukromém vlastnictví, nedávno změnil majitele a Divadlo v Dlouhé má nájemní smlouvu jen do roku 2012. Otázka je, zda pražský magistrát bude chtít dál platit komerční nájem...

Kino? Ne, opereta!

Velkoobchodník Ottomar Sušický nechal v roce 1928 zbourat několik starých domů na rohu Dlouhé a Hradební ulice a začal stavět moderní palác s pasáží a kinosálem. Do jeho záměrů zasáhl jiný tehdejší podnikatel – dravý Bedřich Jeřábek, ředitel holešovické Uranie. Jeho životní trefou bylo, že získal k prvnímu českému uvedení Frimlova operetu Rose Mary, která v Uranii dosáhla počtu 270 repríz. Toužil po podniku zaměřeném na tehdy populární žánr, který bude splňovat nejvyšší umělecké a společenské nároky.

Z už hotových plánů kina vznikl ne úplně ideální divadelní prostor. Pro operetu nevelké hlediště pojalo osm set sedících diváků. Ani jeviště o rozměrech dvanáct krát osm metrů neumožňovalo realizaci velkolepých operetních výprav. Nicméně Bedřich Jeřábek si splnil sen o exkluzivním, ryze operetním podniku se špičkovými umělci, početným orchestrem, sborem, baletem a luxusními výpravami. Obchodním tajemníkem se stal komik Hugo Kraus. Teprve potom začal Bedřich Jeřábek řešit překážky. Jednou z nich byla nepříliš šťastná poloha nového divadla, které se nacházelo sice v centru, ale uprostřed změtí malých uliček Starého Města, na místě, kde scházela divadelní tradice.

Divadelní ředitel musel neustále bojovat se svými představami a možnostmi divadla, kam se všichni účinkující ve výpravných inscenacích „mohli sejít před diváky jen při děkovačkách, namačkání jako sardinky.“ Ukázalo se, že Jeřábekův záměr hrát pro nejbohatší klientelu vede divadlo do záhuby. Jeřábek se nechtěl záměru vzdát z prestižních důvodů, zkoušel provoz Velké operety dotovat výnosy z jiných scén, ale jeho fyzické síly velkému náporu nestačily a v roce 1933 zemřel. Velkou operetu nakonec zachránilo konsorcium finančníků – jedním z nich byl i majitel budovy Ottomar Sušický. O zbytek se postaral obchodně zdatný Hugo Kraus. Za šestnáct let trvání uvedla Velká opereta 63 inscenací. Konec Velké operety znamenal 1. září 1944 a uzavření všech divadel na území velkoněmecké říše a protektorátu. Po osvobození byla opereta jako žánr uvržena do opovržení.

Zvířátka, čerti a princezny

Po krátké anabázi, kdy prostor divadla v Dlouhé ulici poskytl azyl Studiu Národního divadla a Činohře 5. května, nastala v druhdy noblesním sále dlouhá etapa divadla pro děti. „Když jsme sem v roce 1996 přišli, bylo tu všechno uzpůsobené pro dětský provoz – nezníitelné, dobře omyvatelné a... příšerné,“ vzpomíná dnešní ředitelka Daniela Šálková.

Historie divadla, které mělo za cíl politicky vychovávat, začala 12. září 1949. Scéna se zaměřila hlavně na původní tvorbu a dramaturgizaci sovětských románů. Provoz byl zprvu

Sál divadla po povodni v roce 2002 a dnes

Do divadla ročně *přijde na 80 tisíc lidí*

Apropos - velkolepý kabaret

Z inscenace Oněgin byl Rusák

Dlouhá *pravidelně boduje*
v nejprestižnějších divadelních anketách

Spojení dvou různých souborů s *naprosto odlišnou poetikou*

PRAHA I., Dlouhá třída **VELKÁ OPERETA** Ředitel **Hugo Kraus**

Ve středu 18. dubna 1934, začátek o 4. hod. odpo.

Zvláštní představení pro posluchače čsl. rozhlasu

NA RŮŽÍCH POLOVIČNÍ *ustláno*

CENY

V pondělí dne 23. dubna o 8. hod. večerní zvláštní představení za mimořádně snížené ceny!

Každý návštěvník dostane krásný dárek od Fr. Máchy, mední dílny, Vrbovice

Vstupenky v obvyklých předprodejích

Velká Opereta

Nové divadlo **PRAHA I.** Dlouhá třída.

Bzntí o 1/2 8 hod. več. Neděle a svátky o 3 hod. odp.

Růžena Císarová - Jana Hrdličková - Šárka Tachrová - Ina Čádková
Ota Augustová - Václav Norman - Hugo Kraus - Fey Hradec - J. Lada
Karel Matě - Vladimír Mareš - Karel Šmil - Ant. Holáček

PÍSEŇ POUŠTĚ
(THE DESERT SONG)

Amická opereta o 8 aktech. Hrátky J. Herbeck a O. Hammerstein.
Muska máti **Sig. Bismberg**. - Převládá J. Janák

Režisér operet **OSKAR NEDBAL**. - Režisér 10. div. M. Karel
Scénář operety **F. Schaeffera**. - Režisér 10. div. M. Karel
Inženýr **OSKAR NEDBAL** I. k. a. - Janov. Div.

Každou středu o 8. hodině - **Noční představení**
odpoledne o 4 hod. za malou cenu. - **vybraných operet**
Dětská představení - **budou oznámena zvlášť.**
krásných pohádek.

Pokladna 2. tel. **1111** vstupenky od 9 do 1 hod. - **úspěšně od 5 hod.**
Ladění 101 za všech představení přezkouškách.

Radlickým mlékem

ku zdraví a kráse!

Pohostinské hry Velké Operety
v **Městském divadle na Kráči, Vinohradech**

MAGAZIN VELKÉ OPERETY 2. 70 Kč

DJW

JAK SE STAL RUMCAJS LOUPEŽNÍKEM

Program operet **Stavba lodi** Wolke, **noční vyprávění**
Ze státní a výtahy, **Dlouhá 11. 85. Praha I.** Výstavní
programu **Karel Píhal** - **odpolední představení** **Václav**
Adrian, **umělecký ředitel**. **Cena programu 2 Kč**

se zprvu zdálo jako odvážný nápad. Ale vyplatilo se.

vyčerpávající, protože divadlo hrálo dvě představení denně pro školní mládež a o víkendech pro širší veřejnost. Jen v prvních letech se v čele Divadla Jiřího Wolkra (tak se v tu dobu jmenovalo) vystřídali tři umělečtí ředitelé, kteří řešili, co a jak hrát pro tak specifickou skupinu diváků. Teprve v roce 1957 v čele divadla stanul režisér Vladimír Adámek, který jako první přinesl pevnější dramaturgickou i inscenační koncepci. Divadlo vychovalo vlastní autory, ať už to byl zdejší režisér Václav Tomšovský či člen hereckého souboru Jan Jílek.

Dalším dlouholetým ředitelem divadla byl Karel Richter, který vystřídal Vladimíra Adámka v roce 1974 a odešel až v roce 1990 do důchodu. Také on uváděl původní tituly od současných autorů. Dramaturgie se více zaměřila na starší děti, hvězdami souboru se stali Ivan Vyskočil a Ivana Andrlová. Za Karla Richtera došlo také k největšímu zásahu do architektury sálu. Při rekonstrukci, která trvala dlouhých sedm let, zmizela předválečná noblesa a vystřídala ji umakartová praktičnost přizpůsobená proudu školních tříd.

Počátkem devadesátých let se divadlo zbavilo jména komunistického básníka v názvu a zvolilo neutrální jméno Divadlo na Starém Městě. Společensko-politická situace té doby způsobila divácký odliv, navíc se vyostřily vztahy mezi souborem a novým ředitelem Janem Řeřichou. Soběstačnost divadla klesla pod 16% oproti 33% v roce 1960. Skončilo to stávkou a rozpuštěním souboru. Už tehdy pražský magistrát uvažoval, že sál v domě, který se opět vrátil do majetku rodiny Sušických, opustí. Nakonec přece jen vyhlásil konkurz.

Odvážný projekt

Psal se rok 1996 a Dejvické divadlo v čele s režisérem Janem Bornou mělo titul Divadlo roku a maličká scéna mu začala být těsná. Soubor tvořili Bornovi někdejší žáci z katedry alternativního divadla. Na druhé straně Prahy živořila výrazná skupina kolem režisérky Hany Burešové a dramaturga Štěpána Otčenáška. Rok předtím museli odejít kvůli neshodám s vedením z divadla Labyrint, ačkoli jejich inscenace patřily k divácky nejúspěšnějším.

„Vlastně to byl odvážný nápad, s nímž přišel Honza Borna,“ vzpomíná Daniela Šálková. „Bylo to spojení dvou souborů s naprosto odlišnou poetikou. Lidsky jsme mezi sebou nikdy neměli problém, ale ukázalo se, že byl problém třeba jen ve změně prostoru, který vyžadoval odlišnou techniku hraní. Některé hotové inscenace ani nešlo přenést.“

Tým Daniely Šálkové v koncepci, s níž zvítězil, napsal: „Naším cílem je repertoárové divadlo ohledávající různé žánry a výrazové prostředky divadla (od činoherního přes hudební a pohybové až k loutkovému) a zároveň možnosti jejich komunikativnosti s různými věkovými skupinami diváků. Právě žánrová a stylová pestrost a tvorba pro různé věkové kategorie diváků je jedním z charakteristických rysů, které obě skupiny spojují a které se dají vysledovat v jejich práci.“ Tato sázka vyšla beze zbytku. Různých prestižních cen za inscenace i herecké výkony přibývalo, diváci chodili, festival mimopražských divadel Dítě v Dlouhé byl každoročně vyprodaný. V kancelářích ve druhém patře vládla spokojenost, na prázdniny v roce 2002 všichni odjížděli s pocitem, že všechno dobře funguje.

Jenže... V srpnu 2002 přišla tisíciletá povodeň. Voda v sále dosahovala až do čtvrté řady na balkoně. „Paradoxně nás to nakoplo. Ani na vteřinu jsme nezapochovali, že nepřestaneme hrát,“ vzpomíná Daniela Šálková. „Byli jsme nejvíc postiženým divadlem. Více než rok jsme hráli na čtyřech místech v Praze, neustále jsme převáželi kulisy sem a tam.“

Naštěstí majitelé domu díky pojistce kývli na generální rekonstrukci. Architekt a scénický výtvarník David Marek obnovil původní vzhled prostoru z roku 1929. Toho se dočkala i jedna z posledních bezprostředních pamětnic Velké operety, Edita Widderová-Sušická, dcera Ottomara Sušického a tehdejší spolumajitelka domu. Znovuotevření po rekonstrukci přivítala jako hold svým rodičům, kteří nepřežili druhou světovou válku. Dnes už paní Widderová nežije a ostatní dědici dům prodali. Budoucnost divadelního sálu je tak trochu ve hvězdách. ■ *(S využitím materiálů Divadla v Dlouhé.)* WWW.DIVADLOVDLOUHE.CZ

Plakát Divadla Jiřího Wolkra k inscenaci Příběh opravdového člověka

Ze současných inscenací Oněgin byl Rusák, Faidra a Vějíř s broskvovými květy

Dřevo zkamenělé do podoby achátu, které bylo zachyceno pomocí polarizovaného světla. Druhá cena za rok 2008 v soutěži Olympus BioScapes, autor Thomas Shearer, USA (webové stránky celého projektu jsou na www.olympusbioscapes.com).

Světy *pod mikroskopem*

Již šest let vyhlašuje firma Olympus soutěž BioScapes Digital Imaging o nejlepší mikroskopický snímek. Každým rokem se v soutěži sejdou obrázky živočichů, rostlin i nerostů v dech beroucích barvách. Z posledních tří ročníků jsme vybrali několik nejzajímavějších snímků. Výsledky letošního klání najdete na našem webu.

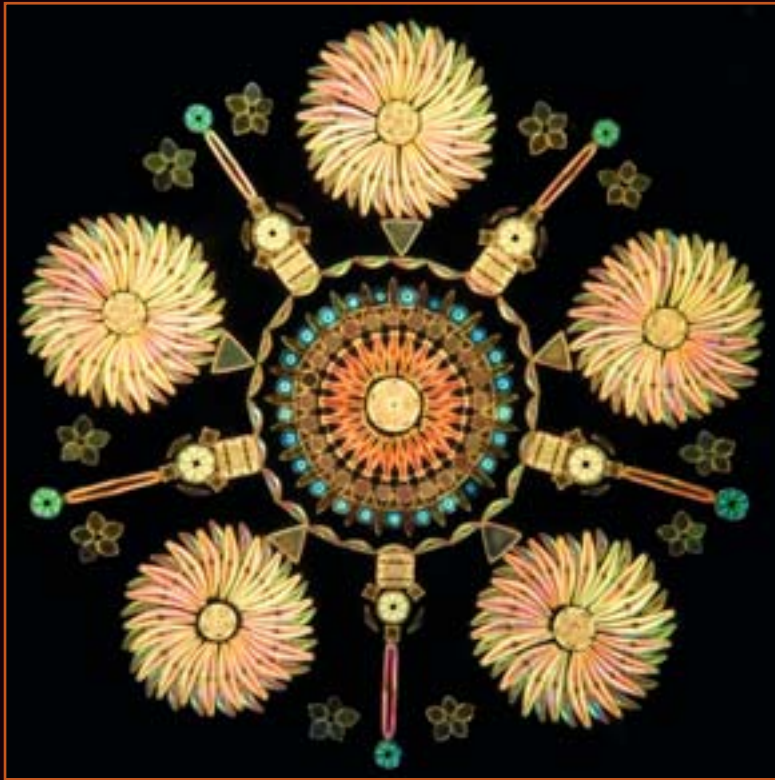

Foto z výstavy rozsivek (jednobuněčných řas s křemičitou schránkou) ze sbírky Klause Kempa, která představuje celkem 471 exemplářů. Foto Stephen Nagy, USA, čestné uznání 2008.

Krystal vínanu v jednoročním bílém víně Moscato Azul z La Sirena Winery. Foto Sondra Barrett, USA.

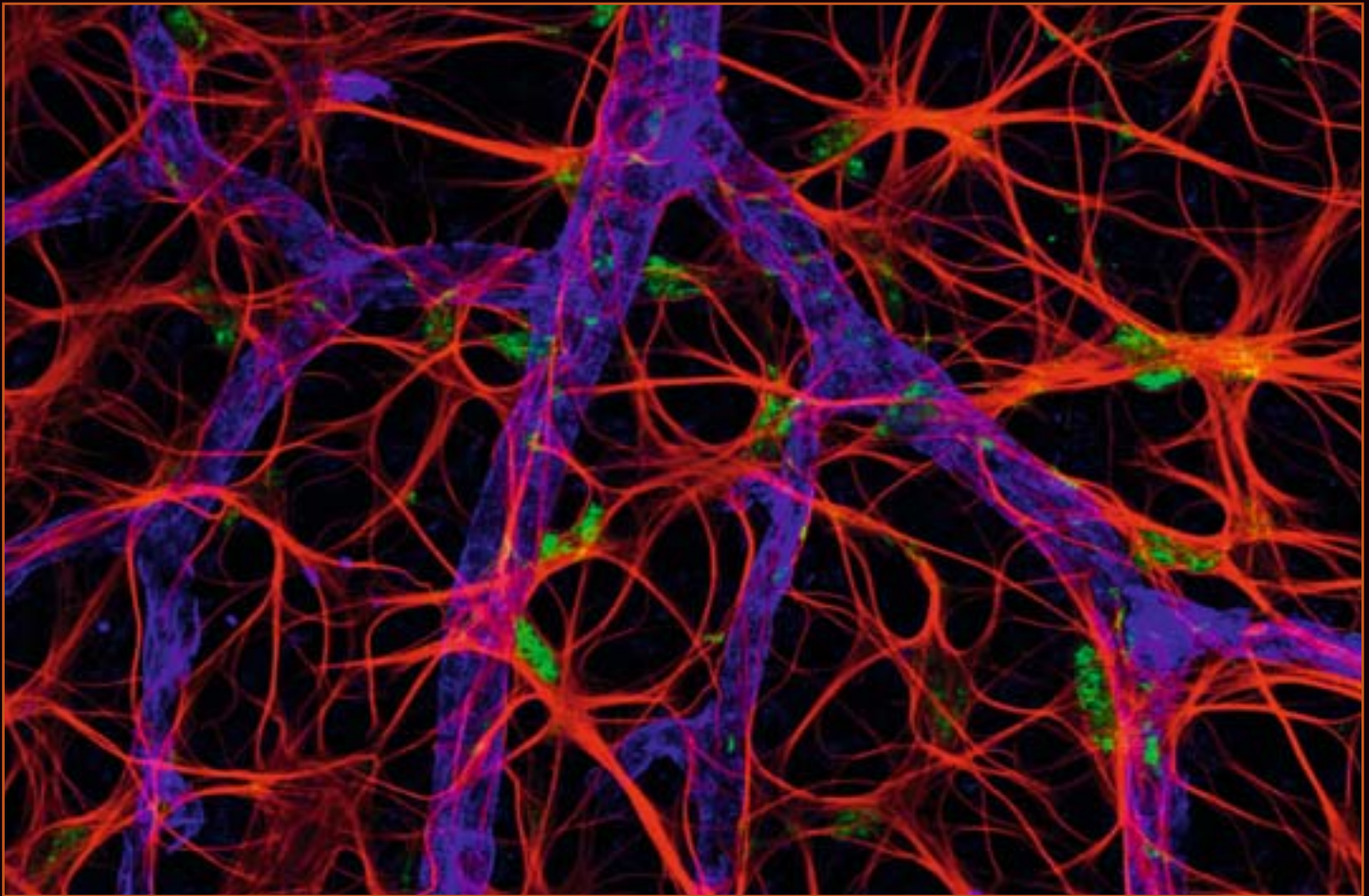
Většina snímků *se neupravuje*. Jsou jen dobře nasvětleny.

Mýdlové bubliny. Foto Karl Deckart, Německo. Čestné uznání v soutěži Olympus BioScapes roku 2008.

Chalcidka druhu *Alpatus magnimius*, nejmenší blanokřídlý druh světa (měří 0,21 mm). Spike Walker, Velká Británie, hlavní cena za rok 2008.

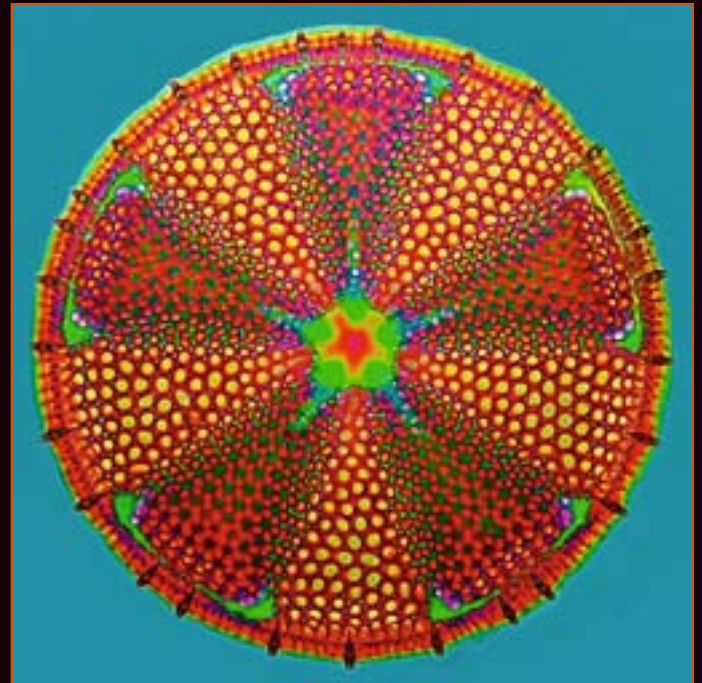

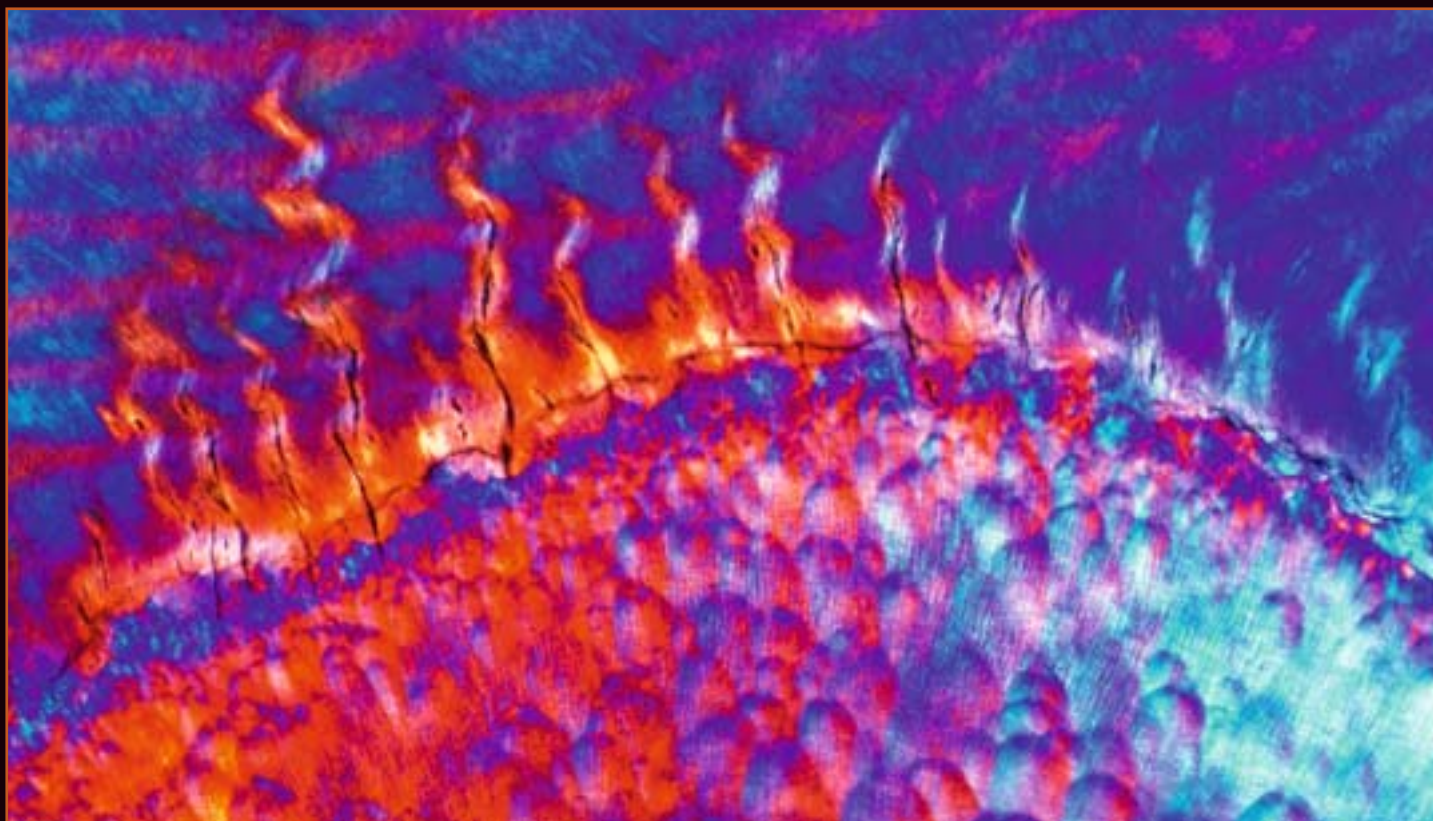
Cévy a astrocyty v sítnici oka krysy při zvětšení 40x. Cévy jsou zobrazeny modře, astrocyty (podpůrné buňky nervového systému) většinou červeně. Při stárnutí organismu mohou astrocyty přispívat k degeneraci. Hussein Mansour, Austrálie, 1. místo 2005.

Snímek nálevníka Brousilky nezmaří, která se pohybuje pomocí brv, vznikl zvětšením 600x. Foto Gerd Günther, Německo.

Třetí cena za rok 2008: snímek schránky vyhynulého druhu třetihorní rozsivky. Foto Dr. Stephen Nagy, USA.

Obrázek vytvářející se zubní skloviny. Dolní část pod obloukem tvoří zubovina, ze které se vzhůru vyvíjí sklovina. Obrázce vírů souvisejí s biomechanickou odolností zubu ke žvýkacím silám. Timothy Bromage, USA, a Alejandro Perez-Ochoa, Španělsko.

Korýš hrotnatka (známější jako dafnie), obrázek z temné komory při 45x zvětšení. Earl Nishiguchi, University of Hawaii, USA.

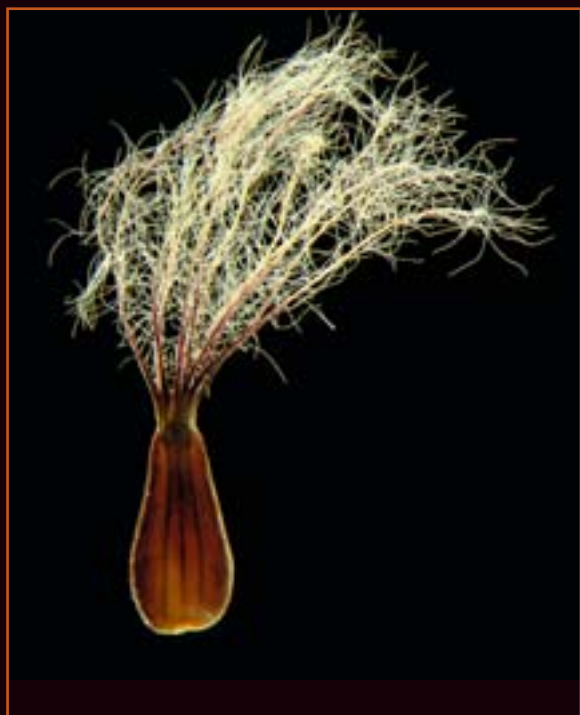
Sumka (*Ascidiella aspersa*), mořský živočich připomínající rostlinu, zachycená konfokální mikroskopií. Michael Veeman, University of CA, USA.

V soutěži rozhoduje i *příběh obrázku*, nikoli pouze krása

Oko včely medonosné (*Apis mellifera*) ve 40x zvětšení. Foto Ralph Grimm, Austrálie.

Semínko kozlíku dvoudomého (*Valeriana dioica*) při zvětšení 10x. Foto Viktor Sýkora, UK, Česko.

Krascovití mají pestré zbarvení těla. Prokreslení detailů u brouka krasce druhu *Chrysochroa fulgens* způsobilo zkombinování několika obrázků. Foto Charles Krebs.

Kryší embryo snímané konfokální mikroskopií. Foto Dr. Yuki Tajika, Japonsko.

Snímek těla a části oka brouka krasce zachycený pomocí difúzního odraženého světla. Charles Krebs, USA.

Slavnou Sarah Bernhardt nejen maloval, ale možná i miloval. Za ženu si však nakonec vzal Marušku Chytilovou z Chrudimi.

Alfons Mucha

Osud byl rodu ženského

Alfons Mucha s modelem pro Slovanskou epopej – svou dcerou Jaroslavou, kterou bezvýhradně miloval (1915)

„Existoval jeden umělec, který když kráčet po bulváru Saint Michel, působil víc rozruchu, než kterýkoliv z jeho známějších kolegů.“ Je duben roku 1904 a J. Hayden-Clarendon píše z Paříže pro New York Daily News článek o Alfonsu Muchovi: „Jeho jméno bylo na každé stěně a v každých ústech. Ucházely se o něj všechny salony a kamkoliv přišel, byl lvem společnosti.“

Zvláště tento příměr může leckterého Čecha zaskočit. Zatímco my jsme přivykli podobě Alfonse Muchy jako bělovlasého, vždy elegantního pána, Pařížané ho znají jinak. Ve svých pětatřiceti letech měl v městě nad Seinou pověst skvělého umělce a také krásného muže. Obdivovaného a milovaného muže.

Aplaus pro Sarah a Alfonse

První lednový den roku 1895 se na pařížských nárožích objevil nový plakát. Byl úzkého, tehdy nezvyklého formátu, zcela postrádal křiklavé barvy, ale zato zářil jemnými odstíny fialové, růžové, zelené a zlatavé, a tak přitahoval oči kolemjdoucích. A jelikož na něm byla vyobrazena ještě navíc nejslavnější pařížská herečka Sarah Bernhardt v takřka životní velikosti, byla to novoroční senzace se vším všudy. Sarah jásala. Stá repríza Gismondy v divadle de la Renaissance nemohla mít lepší reklamu. „Ten plakát naučil celou Paříž znát Muchovo jméno,“ napsal výtvarný kritik Charles Saunier. Kde se ale tenhle Mucha vzal? Kdo je to?

„Má delší vlasy, které se mu vlní do čela, jeho gesta jsou zdrženlivá, chování lehké, přirozené; ruka tu a tam uhlazuje nepěstěný vous, přistřížený pouze nůžkami. Na sobě má kalhoty z šedého sukna a košili z černého hedvábí, zdobenou výšivkami a zapínající se na rameni – jediný luxusní prvek v jeho pracovním úboru,“ tak popisovali francouzští novináři setkání s dosud neznámým umělcem. Byl vstřícný a pohostinný. Netrvalo dlouho a jeho romantický, starožitnostmi přeplněný ateliér v rue de Val-de-Grâce se

*Plakáty, akvarely, pastely,
kresby...* Více než sto Muchových
prací vystavuje do 24. 1. 2010
Moravská galerie v Brně

Vzpomínka na rodné město
Ivančice, studie (pastel,
uhel), 1903

Rozsáhlá expozice v *Moravské galerii* v Brně

Gismonda. Plakát, který
1. 1. 1895 dobyl Paříž.

Alfons Mucha ve svém
pařížském ateliéru -
opět s Gismondou

se vrací do doby, kdy *Alfons Mucha* okouznil Paříž

stal kuriozitou, místem, které musel snad každý navštívit. Střídali se tu herci, malíři, spisovatelé, nakladatelé a hlavně, přicházely sem krásné ženy. Vábila je cizokrajná atmosféra, nové umění – tzv. Art Nouveau, ale především sám malíř.

Maďar z pusty

„Když navštívila Prahu, Sarah Bernhardt byl tak uchválena originalitou Muchova díla stejně jako jeho robustní mužností, že neváhala a unesla ho k dobru celé umělecké Francie,“ psali novináři a nijak se netrápili ověřováním informací. Že vám to něco připomíná? Na omluvu těch pánů si troufám poznamenat, že se psal konec devatenáctého století, dámy oblékaly šněrovačky a věřily na romantické příběhy. A tak rády, tak rády o nich četly. Koláže sledovanosti se sice tehdy ještě asi nenosily, ale každý takový příběh byl samozřejmě kořením novin. Ber ho, kde ber: „A jelikož je naše národní Sarah obdařena vším, vytušila budoucí slávu tohoto mladého malíře a připoutala ho zlatými řetězy ke své umělecké osobě a ke svému divadlu. Pokud se jeho týče, žádný ho neznal. Byl ukrýváán v luxusně vybavených podzemních síních, v jakési fantastické jeskyni hraběte Monte Christa...!“

Sarah milovala skandály, vše pitoreskní a zvláštní, takže se určitě dobře bavila. Horší to už bylo s Alfonsem Muchou. Jak zaznamenal o mnoho let později jeho syn Jiří, malíř si udržel nadhled přesně do momentu, než se v jednom z plátků dočetl, že pochází z Maďarska. Sarah ho tam údajně objevila v táboře cikánů kočujících pustou, podlehla jeho kouzlu a hlavně pak hře na housle a zpěvu v měsíčním svitu.

Nad touhle nehorázností se syn poctivého sedláka z moravských Ivančic upřímně rozzlobil. A jako naschvál, zatímco ostatní historicky postupem času vyšuměly, ta s maďarským táborem přežívala i v odborném tisku. Proč? To už jsme zase jen u spekulací. Možná proto, že pro Francouze jsou prostě maďarské pusty zajímavějšími kulisami než pražská barokně usdlá společnost. Možná na tomto svém obraze měl podíl i sám Alfons, jenž se rád oblékal do černých hedvábných košil se slovanskými výšivkami a zapínáním na rameni. Snad přispěla i Sarah, vždyť tak milovala příběhy.

Sarah, můj obraz

Jiří Mucha v knize o svém otci líčí vztah mladého malíře a slavné herečky jako čistě profesionální záležitost. Alfons pro Sarah maloval plakáty, navrhoval kostýmy, programy a dekorace pro hry, jež uváděla ve svém divadle. Většinou v nich sama vystupovala a také je režírovala, někdy zase s pomocí Alfonse Muchy. Ten pro ni celých šest let pracoval sice za honorář, ale vlastně anonymně, ve stále větší časové tísní, kterou mu přinášela jeho vlastní popularita a četnější objednávky. „Vedly ho k takové obětavé spolupráci smluvní závazky a láska k divadlu, anebo za tím bylo něco víc?“ ptá se Marta Kadlečková společně se všemi pochybovači. Česká spisovatelka, která coby životní partnerka Jiřího Muchy sbírala několik let podklady k biografické knize o Alfonsovi, měla méně upjatý názor na vztah světoznámé herečky a malíře. „Sarah v okamžiku jejich setkání bylo padesát, jemu čtyřiatřicet. Ona byla tehdy slavná, krásná, božská, mimo věkové kategorie a neměla konkurenci. Nedovedu si představit, že by se Alfons dopustil negalantnosti odmítnutí. Jde spíš o to, jestli na něm se zalíbením spočinulo její oko.“ Že by se mohl malíř Sarah nelíbit, to Marta Kadlečková samozřejmě nepředpokládá. V záloze má hned několik argumentů. Především Alfonsovy fotografie v mladším věku a také jeho „dobový popis“ z pera francouzských novinářů a úctyhodný seznam návštěvníků (a návštěvnic) jeho ateliéru.

Anatole France, Gustav Rodin, hudební skladatel Charpentier, Jean-Paul Laurens, Rostand, Ginisty, Rochefort, Robert de Montesquiou, Paul Gauguin, spisovatel

Psal se rok 1900, nosil slovanské košile...

Je nepředstavitelné,
že by se dopustil
negalantnosti
odmítnutí...

Kam se poděl *brdina-romantik*, jehož obdivovala celá Paříž?

Nejslavnější plakáty tvoří základ expozice v Moravské galerii. Výstava Alfons Mucha – Český mistr Belle Epoque je otevřena až do 24. ledna 2010. Více informací najdete na www.moravska-galerie.cz.

Strindberg, výtvarník Lalique... V ateliéru v rue de Val-de-Grâce se tehdy už pravidelně scházeli stoupenci Art-Nouveau. Bylo to pestrobarevné společenství lidí a originální, nezničitelná Sarah Bernhardt byla jeho přirozenou součástí. Stejně tak další z Alfonsových obdivovatelek, Cléo de Mérode, jež se jako jedna z prvních začala česat à la Mucha. Lze si také celkem bez potíží představit, jakou úlohu při těch neformálních večerech pro padesát i více hostů nebo při pravidelných sobotních setkáních užšího kroužku přátel sehrála Muchova hospodyně. Louise nebyla samozřejmě žádná rozložitá matrona, ale dvacetiletá pohledná dívka, jež uměla vyvářet po moravsku knedle, jednat se vzácnými hosty i obyčejnými fanynkami z ulice. A přitom byla vždy ochotná stát mistrovi modelem, předčítat mu novinové zprávy, psát za něho povinné raporty do rodných Ivančic a pravděpodobně ho tiše a věrně milovat.

Myslela si na něho také půvabná Gilberte Freund-Deschamps, dcera bohatého výrobce barev. A tiše, nenápadně a věrně ho bezesporu milovala křehká Berthe de Lalande, dívka z jeho obrazů.

Manželství je slabost

Byla to prostě nejlepší doba pro Muchu. Byť si kradl hodiny k práci v čase oběda, kdy v Paříži naštěstí všichni jedí a nevyrážejí po návštěvách, byť občas utíkal před svými hosty malovat na venkov a početná pozvání na nejrůznější večere přijímal tak, že za jednu noc obešel třeba deset domů a všude pobyl sotva půl hodiny, byl šťastný. Neboť? Byl úspěšný, vyhledávaný, obdivovaný, obletovaný.

Ne, ženit se tedy určitě nechtěl. Trpělivou Berthe po celých osm let představoval přátelům jako „ma femme“, sdílel s ní kuchyň i ložce, posílal ji na své útraty k moři i k příbuzným na Moravu, ale nikdy spolu nemluvili o sňatku. Tato otázka nebyla aktuální ani ve vztahu s Růženou Jesenskou, českou spisovatelkou, autorkou románů červené knihovny a lehce erotické lyriky, s níž se po dva roky na zapřenou, aby Berthe a ostatní nevěděly, setkával na cestě mezi Paříží a Prahou – ve Stuttgartu. Musel přijít až 19. říjen 1903 a u dveří jeho ateliéru musela zazvonit Marie Chytilová, aby si svatbu připustil.

Je mladá, hezká a Češka!

Nebyla nijak výjimečná. Na první schůzku se slavným krajanem sice přinesla slohu svých výtvarných prací, ale nijak se nenamáhala zastírat, že tyhle neobratné školní práce jsou jen záminkou. To snad ještě Alfons si chvíli namlouval, že budou společně malovat – každý před svým stojanem. Maruška byla pragmatičtější a štětec po pár týdnech rádobu učení s klidem odložila. Pak už byla víc řeč o naškrobené výbavě, řádných mravech, povinnostech, cti a odpovědnosti. Přesně o tom, čeho se on kdysi tak děsil. Jenže co naplat, tentokrát se asi vážně zamiloval. Je mladá, hezká a navíc Češka!

Brali se 10. června 1906 na pražském Strahově. Byl to zásadní střih. Mucha neváhal zpřetrhat všechna dosavadní pouta. Maruška se neměla nikdy dozvědět o nešťastné, opuštěné Berthe, měla mít jen matné tušení o rozchodu s Jesenskou, o dalších uplakaných očích ani nemluvě. Pár týdnů po svatbě odjeli novomanželé do Ameriky. Alfons věřil, že v USA vydělá víc peněz než v Paříži. Strádal na svůj celoživotní sen, Slovanskou epopej. Že to bude nakonec jeho největší zklamání, samozřejmě netušil.

Malovat a zase malovat

Kam se poděl ten mladý muž v romantické černé košili, jiskřivých očích, jehož obdivovala celá Paříž? Fotografie z rodinného alba o deset let později, kdy Muchovi měli už dvě děti a žili v Praze, zachycují stárnoucího, prošedivělého pána sklánějícího se nad svou rodinou. „Každý den vstával tak, jak to prý kdysi činil v Paříži, o páté a pracoval. V tom se

Alfons Mucha se svou rodinou
v roce 1918

Své děti často maloval. Dcera Jaroslava zdědila výtvarný
talent, o sedm let mladší syn Jiří se stal později spisovatelem.

Maruška stála
pevně na zemi,
štetec záhy
odložila. Pak už
byla jen řeč
o výbavě,
povinnostech, cti,
odpovědnosti.

asi nezměnil. Dlouhé hodiny maloval, zatímco jeho dcera Jaroslava si o jedenácté promnula oči a zapálila cigaretu, syn Jiří se mnou tou dobou chytal kdesi na pražské ulici hezké holky a Maruška? Ta počítala a počítala,“ popisoval o mnoho let později malíř Rudolf Kundera, Muchův spolupracovník a vlastně učedník, tehdejší atmosféru v „mistrově“ bubenečské vile. Vládla jí vždy paní Muchová rukou pádnou a nesmlouvavou. Z venkovského děvčátka vyrostla zdatná počtářka, to ona přijímala zakázky od bank a záložen, domlouvala ceny, spolupracovníky, modely. A Alfons? Už přivykl české závisi, útokům kritiky, mlčení kolegů a maloval a maloval. Jinak neuměl žít. Chtěl také hýčkat své blízké, rozmazlovat je a každý rok vyvézt – kam jinam – do Francie. Chodí s nimi v Paříži po starých místech, vzpomíná... Na Sarah především.

Když potkáš ženu

Sarah byla jeho osud. Zůstali přáteli až do její smrti. Ona ho nepřestala nikdy chválit a podporovat, on k ní choval úctu, možná i lásku. Miloval v ní svůj úspěch? Slávu? Oněch deset let, jež se už neměly opakovat? Anebo prostě krásnou, výjimečnou ženu? Na tuto otázku Alfons nahlas nikdy neodpoví. Zato překvapí jednou svého dvacetiletého syna svéráznou radou: „Když se k tobě přiblíží nějaká ženská, kopni jí!“ Budoucí spisovatel zalapá po dechu, šokuje ho vášnivost a tvrdost výraziva, tak nezvyklého u většinou mlčenlivého a tolik, tolik slušného otce. Překvapený mladík si poočku prohlíží starého pána a klade si stejnou otázku, jež svého času iritovala celou Paříž. A jak to vlastně tedy bylo s Alfonsem Muchou a Sarah Bernhardt? ■

Literatura: Jiří Mucha – Alfons Mucha (Mladá fronta, 1994, a Eminent, 1999); Marta Kadlečíková – Lásky Alfonse Muchy? (Arca JiMfa, 1996); Irena Jirků – Rendez-vous s Rudolfem Kunderou (Listen, 1998)

KONCERT MĚSÍCE

Hlas, který dokáže
vyjádřit *veškeré emoce...*

Magdalena Kožená zazpívá v Praze

Výjimečná hudební událost čeká v prosinci českou metropoli: dva atraktivní koncerty světoznámé mezzosopranistky.

„**Ona je prostě hudba,**“ řekl o Magdaleně Kožené italský dirigent Andrea Marcon ve stylizovaném filmovém portrétu *Magdalena* (2008, režie Ondřej Havelka), kterým charizmatická zpěvačka získala příznivce nejen mezi milovníky vážné hudby. Její filmový portrét – z části ve stylu zpívaného barokního recitativu – ji představil jako přirozenou a otevřenou ženu, hvězdu světových operních scén.

Magdalena Kožená získala nespočet domácích i zahraničních ocenění: jako první Češka dostala titul Umělec roku na Gramophone Awards roku 2004. Je dále rytířkou francouzského Řádu umění a literatury a letos opět obdržela v Gramophone Awards první cenu v kategorii Recitál – za nahrávku *Fragmentů k Martinů* opeře *Julietta*.

Člověk ale nemusí být hudebním kritikem, aby podlehl jejímu procítěnému projevu. Je jednou z nemnoha českých pěvkyní, které jsou bez přestání zvány k vystoupením na prestižních mezinárodních pódii. I proto jsou koncerty Magdaleny Kožené v Čechách vzácností. Hudební kritici celého světa se předhánějí ve chvále jejího hlasu, výrazu, jenž obsahuje celou škálu lidských emocí – smutek, něhu, komiku i přemýšlivost.

Skvělý byl její koncert na začátku listopadu ve vyprodaném Rudolfinu, kterým zahájila své světové turné. Za doprovodu italského tělesa *Venice Baroque Orchestra* a pod taktovkou dirigenta *Andrey Marcona* zde zněly árie z oper *Antonia Vivaldiho*. A mimořádné jistě budou i dva prosincové koncerty v Národním divadle, kde Magdalena Kožená vystoupí vůbec poprvé. Spolu s *Pražskou komorní filharmonií* pod vedením *Kaspara Zehndera* zazpívá například árie z opery *Hectora Berlioz*e *Faustovo prokletí*, písně *Gustava Mahlera* či árie z *Bizetovy Carmen*. Vystoupení Magdaleny Kožené na první české scéně budou jedinečnou příležitostí, jak se na chvíli nechat unést do povznášejícího světa hudby. ■ NÁRODNÍ DIVADLO, PRAHA, 18. A 20. 12.

Magdalena Kožená: Vivaldi

- První vivaldiovské album Magdaleny Kožené, které vyšlo letos
- v červnu, získalo dva měsíce po vydání prestižní ocenění německé kritiky v kategorii *Klasická píseň a vokální recitál*. Obsahuje nejen árie ze známých (*Farnace*) i méně známých (*Ottone in Villa*) oper *Antonia Vivaldiho*. Velký podíl na úspěchu nahrávky má také soubor *Venice Baroque Orchestra* (v čele s dirigentem *Andreou Marconem*), který se specializuje na starou hudbu
- a používá autentické historické nástroje. DEUTSCHE GRAMMOPHON

Balet je specifické
povolání.
*Musíte ho prostě
milovat!*

Adéla Pollertová

tančí, vaří, lyžuje

Když ve čtrnácti skládala rozdílové zkoušky na konzervatoř, díky gymnastickému tréninku bezchybně uměla most a provaz. S baletní první pozicí to ale bylo horší. Takže ji hned zkraje nechali všichni profesori propadnout. Ovšem už za několik měsíců Adéla Pollertová, dnes sólistka baletu Národního divadla, dohnala vše na jedničku. Tedy minimálně na jedničku.

K té scéně má velmi osobní, emotivní vztah. Však má také hned několik důvodů. Tak zaprvé: architektem zadního traktu Národního divadla – divadla Prozatímního – byl její prastrýc Ignác Ullmann. Pradědeček Emil Pollert zase zpíval a režíroval v opeře Národního divadla – to bylo v letech 1900 až 1935. A navíc: v Národním se seznámila se svým budoucím manželem, v Národním ji potom požádal o ruku a v Národním se nakonec také vzali... Svě působení ve Zlaté kapliče považuje zkrátka za splněný sen.

Baletem žije už téměř dvacet let. Přítom přiznává, že ještě dnes mívá trému – to kvůli divákům. „Máte jen jednu šanci, kterou nemůže vzít zpět. Lidé přijdou do divadla, zaplatí drahé lístky a chtějí vidět ten nejlepší výkon. A když jim ho nemůžu dát, vždycky mě to hrozně štve a mrzí – diváka to nezajímá a nemůže za to, že jste se špatně vyspala nebo jste den předtím měla náročný trénink. Profesionálita je na prvním místě. Vždycky musím udělat maximum.“

Do Národního divadla jste přišla po devíti letech angažmá v Hamburku. Proč jste se rozhodla vrátit?

Z více důvodů, ale hlavně proto, že už se mi hrozně stýskalo po rodině. Práce tam byla fantastická, ale já mám ráda domácí zázemí a návrat byl pro mě v tomhle ohledu vlastně trošku vysvobozením. Nehledě na to, že jsem si pak vymyslela studia na HAMU v Praze, takže i kvůli tomu jsem se musela vrátit.

Zkušenost – osobní i profesní – to nicméně musela být nenahraditelná.

Rozhodně bych doporučila všem mladým tanečnickům, ať jdou na zkušenou ven. Vedle tanečních zážitků získají určitý rozhled, samostatnost, naučí se řeč... Přítom tanec je skvělý v tom, že postrádá jazykovou bariéru. Nikdo nikde neřeší, jestli jste Čech, Polák nebo Bulhar. Jde jen o to, jestli dobře tančíte.

Co je pro vás to „nejvíc“ v baletu?

Předávání emocí. Dobrý tanečník či herec dokáže jít svými emocemi takzvaně

přes rampu – dostane se k divákovi, jakoby ho obejmě. Strašně mě baví tanec a zároveň možnost vtělovat se – možná trošku schizofrenně – do různých rolí.

Co právě zkoušíte?

Máme čerstvě po premiéře představení Faust neboli Fäustel, kde tančím Markétu, tedy vlastně Gretchen – děj je zasazen do období druhé světové války a po ní. V lednu mě čeká Labutí jezero, které sice nebude úplně premiérované, ale já do něj nově vstupuji. Těším se na to – tančit Labutí bývá zlatý hřeb taneční kariéry. I když můj hlavní cíl to nikdy nebyl. Tím byla Julie.

Za její ztvárnění v Národním divadle jste v roce 2006 obdržela cenu Thálie. Došla jste i prestižní Philip Morris Ballet Flower Award, Cenu Komerční banky... Kterou z těch cen máte nejraději?

Asi Thálii, i když všechny jsou senzační. Ale Thálie se uděluje v celostátním měřítku, je tam větší konkurence. Chápu, že si oblastní divadla občas stěžují, že

Nemyslím na konec. *A určitě teď neplánuji* konec kariéry.

porotci chodí víc na představení do Prahy než k nim – v některých případech je to asi bohužel pravda – ale takové ocenění vás prostě stejně potěší.

Snad všechna divadla se dnes potýkají s nedostatkem financí... Jak jsou na tom samotní tanečníci?

Samozřejmě že tanečníci pociťují například to, že nám kdysi vzali důchody. Bohužel nebereme takové peníze jako fotbalisti a hokejisti, kteří mají ve čtyřiceti vystaráno. My naopak musíme přemýšlet o rekvalifikaci, o tom, co dělat, až tělo nebude moct. Jsme státní zaměstnanci a máme tabulkové platy. A můžu říct, že kolikrát není jednoduché z toho vyžít. Na rozdíl od činoherců nemůžeme dělat kšefty, dabingy ani televizní seriály.

Co s tím?

To samozřejmě řešíme v jednom kuse všichni. Ale balet je strašně specifické a v téhle ekonomické situaci takové neutěšené povolání. A ještě navíc v podstatě nevýdělečné. Člověk ho prostě musí milovat, dělat pro peníze se nedá.

A vědomí brzkého konce kariéry – to zrovna na optimismu nepřidá, ne?

Jako baletka přece nemůžete od začátku myslet na konec. Takhle to nefunguje. Holčičky na konzervatořích ani baletky vstupující do angažmá tohle neřeší, nepřipouštějí si to.

Takže nepřemýšlíte, co bude „potom“?

Začala jsem na to myslet teprve poslední dobou. Ne ve smyslu, že za chvíl-

ku skončím a chci se nutně věnovat něčemu jinému, jen s pocitem, že už to možná pomalu přichází. V žádném případě neplánuji konec kariéry. Jsem teď v dobré fázi – mám už dost zkušeností a přitom moje tělo stále může.

Takže žádné zdravotní problémy?

Musím to zaklepat, ale docela mě minuly. Asi díky sportovnímu vychování. Když jsem byla malá, rodiče mi nedali šanci zahálet, což očividně bylo dobře.

Jak moc vás balet bolí?

Jak kdy. Když studuji novou premiéru, učím se nové prvky, musím je opakovat třeba tisíckrát, než se to opravdu dostane tam, kam chce ten určitý choreograf. To se potom namůžou svaly,

o kterých ani netušíte, že je v těle máte. Jenže kdybych jako baletka vnímala bolest, tak to povolání nemůžu dělat. Budťo do toho jdu naplno, nebo vůbec. Ano, občas to bolí, ale v jakémkoli sportu je to také tak. A bolesti můžete mít i z dlouhého sezení u stolu a psaní na počítači...

Až skončíte, můžete být třeba choreografkou?

Upřímně, na choreografii nemám buňky. Ráda spolupracuji s choreografy a nabízím jim různé možnosti, ale nemám talent na to vidět balet jako celek. Kdo ví, kam mě to zavane, nechávám to otevřenější. A hlavně: když teď řeknu, k čemu tíhnu dnes, pozítří by to nemusela být pravda.

A co rodina? Dnes je běžné mít děti uprostřed kariéry – i mezi baletkami.

Jsem jednoznačně zástance toho mít děti a pokračovat.

Studujete taneční vědu. Jsou právě to ta pomyslná zadní vrátka?

Možná. Studium mě baví a naplňuje. Zrovna jsem na pražské HAMU skončila bakaláře, teď jsem v magisterském programu. Ráda se dívám na věci z více úhlů a právě ve škole můžu potkávat kolegy-spolužáky, kteří se zajímají o balet a přitom mají pohledy z té druhé strany než já, tedy z hlediště. Bývá to zajímavá výměna názorů a zkušeností.

Mluvíte jen a jen o tanci, stíháte také něco jiného?

Ráda chodím do společnosti. Na koncerty, na činohru, prostě ven. Nasávat atmosféru, energii. Také ráda cestuji. Letos jsme s manželem byli na svatební cestě v Japonsku, před rokem na předsvatební cestě v Americe. Obohacuje mě poznávání nových lidí, kultur, jídel.

Vaříte?

Šrašně ráda a hrozně moc.

Adéla Pollertová (*1976)

• Absolventka Pražské konzervatoře
 • pochází z vědecko-sportovní rodiny:
 • otec Jaroslav, někdejší trojnásobný mistr světa ve vodním slalomu, je profesorem ČVUT v oblasti vodního hospodářství,
 • bratr Jaroslav, čtyřnásobný mistr světa v týmovém vodním slalomu, je tamtéž docentem. Adéla Pollertová má pohár z vodního slalomu jen jeden, zato v baletu je držitelkou těch nejvýznamnějších cen: například v době působení v Hamburku získala Cenu dr. Wilhelma Oberdorfera pro nejlepší tanečnici v Německu, za ztvárnění role Julie v baletu Romeo a Julie v Národním divadle obdržela Cenu Thálie za rok 2006, v září 2008 dostala Cenu Komerční banky za nejlepší premiérový výkon v baletu Národního divadla v sezoně 2007/2008, v dubnu 2009 převzala ocenění Philip Morris Ballet Flower Award za mimořádný výkon v oblasti klasického baletu.

Schválně, jestli pak ale sníte, co uvaříte.

Sním, i když na to nevypadám. Ale však jsem celé dny mnoho hodin v pohybu. A kromě tance ještě sportuji. Baví mě například lyžování.

Lyžování? Myslela jsem, že baletky ho mají zakázané!

To je jeden z velkých mýtů kolem baletu. Musím říct, že k němu kdysi dost pomohla Marie Poledňáková filmem Jak vytrhnout velrybě stoličku. To, že baletky nesmějí lyžovat, to, že si hned po představení pravidelně musíme dát pivo... A tak dále. Já si sice dám pivo ráda, ale rozhodně na mě nemusí půllitr povinně čekat v šatně po každém představení, jako to měla Jana Preissová. Opravdu, dost lidí to tak vnímá a vždycky, když je ten film v televizi, se mýty oživí. Možná to tak dřív skutečně bylo. Dnes je jiná doba. Lyžujeme, ale opatrně a na bezpečných sjezdovkách.

A je ta jiná doba také lepší?

Balet to má u nás těžké pořadí. Mimo jiné i tím, že je to naprosto netelevizní druh umění – a přitom celá republika sedí večer co večer před televizí.

Jak ho ale zpopularizovat?

To nevím. Kde jsou ty časy carského Ruska, kdy byly nejslavnější baleríny hvězdami společnosti – tak třeba jakási Mathilda Kšešinská, baletka, byla tehdy milenkou jak cara, tak jeho bratra, tak půlky parlamentu. Všichni ji obdivovali, jezdily pro ni obří kočáry, dostávala šperky a kožichy... Ale to je minulost.

Jestliže u nás je balet tak nedocenený, čekala bych hromadný „úprk“ českých tanečníků do zahraničí. Nicméně se to – zdá se – neděje.

Myslím si, že bychom se divili, kolik výborných českých tanečníků opravdu v zahraničí je. A to je další problém. Pokud je člověk v zahraničí a nějak zásadně nevyčníká – je třeba někde demisólista, což už je ale samo o sobě obrovský úspěch – bohužel o něm česká média vůbec nevědí. Logicky tíhnou spíš po senzacích a po umělcích, kteří jsou tady. Jako sólistka u choreografa Johna Neumeiera v Hamburku můžu za těch devět let spočítat na jedné ruce, kolik jsem udělala článků do českých časopisů. Až když jsem se vrátila a přišla do angažmá v Národním divadle, změnilo se to.

A máte dnes už u nás nějaké své věrné ctitele?

Určitě nemám žádný fanklub, jako tomu bývá u tanečníků v zahraničí. Mým největším fanklubem jsou rodiče. Chodí často na představení – na každé druhé třetí, tatínek mi vždycky přinese květinu... V Německu jsem ale kdysi takového vlastního obdivovatele měla. Nosil mi dárky a pugéty a chtěl si mě dokonce i vzít. Ale v životě jsem se s ním nesetkala, viděla jsem ho jen ze zadu. Víím jen, že se jmenoval se Manfred. ■

Domov ve vesmíru

Létá a neustále se rozrůstá jen pár stovek kilometrů nad našimi hlavami na oběžné dráze Země. Už několik let je trvale osídlena lidmi, kteří na ní tráví i dlouhé měsíce. Mezinárodní vesmírná stanice.

Výstup kosmonautů z vesmírné stanice do volného prostoru v prosinci 2006. V pozadí je vidět Nový Zéland.

Čech s průměrným příjmem by si stanici mohl

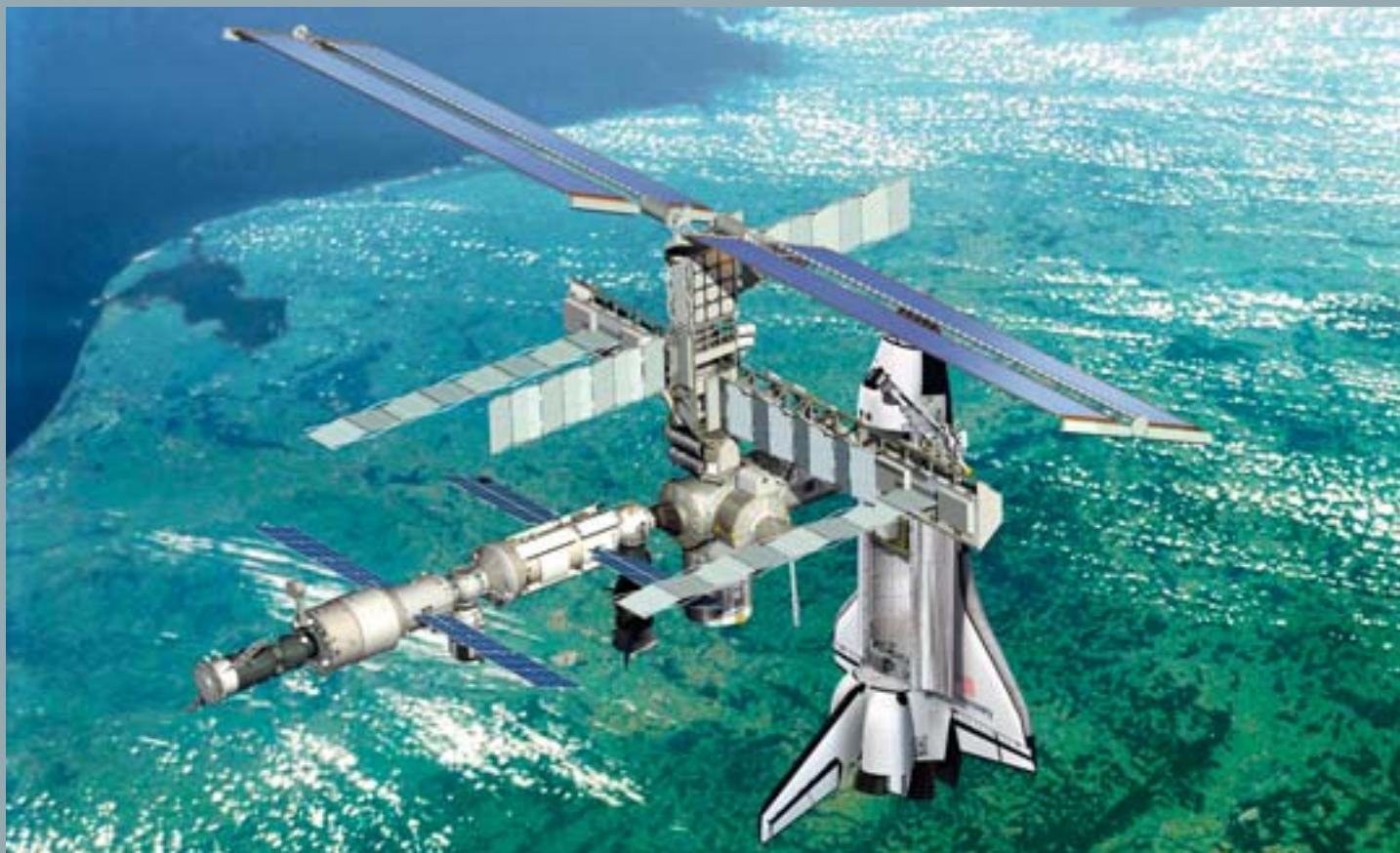
Společný projekt sedmi světových vesmírných agentur jako by vypadl z knížky Julese Verna. My však víme, že nejde o žádné sci-fi. Tuto vesmírnou stanici, která obíhá naši Zemi, bychom mohli bezpochyby zařadit do seznamu nejúžasnějších výtvorů lidstva.

Na projektu Mezinárodní vesmírné stanice (International Space Station – ISS) se dnes podílí sedm kosmických agentur a šestnáct států světa. Její začátek spadá do poloviny 80. let 20. století, kdy americký prezident Ronald Reagan oznámil plánovanou stavbu stanice Freedom. Od roku 1991 se k plánu začaly přidávat Kanada, Japonsko a také deset států Evropy zastoupených Evropskou vesmírnou agenturou. O dva roky později se připojilo také Rusko. Samotná výstavba odstartovala v listopadu 1998, kdy byl na oběžnou dráhu vynesena úplně první ruský model Zarja. Pouze šestnáct dnů nato raketoplán Endeavour vynesl americký modul Unity a došlo k prvnímu spojení modulů. Základ ISS byl na světě.

Kdybychom měli najít slovo, které by nejlépe vystihlo celou historii Mezinárodní vesmírné stanice, bylo by to „zpoždění“. A tím nemáme na mysli chvilku, ale posun o několik let. Jedním z důvodů jsou finanční potíže, druhým velice závažným důvodem byla havárie raketoplánu Columbia v roce 2003, jelikož raketoplány patří k hlavním dopravním prostředkům jak posádky, tak všeho potřebného pro funkci ISS. Jejich starty byly na několik let pozastaveny a stavba ISS se rázem dostala do tříletého skluzu.

Z původně plánovaných více jak čtyřiceti montážních letů k ISS už dnes zbývá uskutečnit jenom šest, což znamená, že v současnosti je stanice téměř na konci své výstavby. Optimistické odhady o ceně celého projektu mluví o sto miliardách amerických dolarů. Po dobu své existence se ISS pěkně rozrostla. Podél osy hlavního nosníku měří celkem 73 metrů, široká je 45 a vysoká 27,5 metru. Celý kolos váží kolem 400 tun. Stanice obíhá kolem Země ve výšce přibližně 350 kilometrů, a to takovou rychlostí, že za jeden den obletí naši Zemi téměř šestnáctkrát. Jeden oběh jí trvá něco málo přes 90 minut. Vzhledem k poměrně nízké dráze jsou přelety ISS velice zajímavou podívanou. Stanice odráží světlo od Slunce, a tak je

Ukázka připojeného modulu Astrolab Evropské vesmírné agentury a dopravního raketoplánu Space Shuttle nad pevninou

pořídit asi *za sedm milionů let*

možné ji při některých přeletech vidět jako světelný bod podobný jasné hvězdě, pohybující se po obloze. V současné podobě je stanice třetím nejjasnějším tělesem noční oblohy, hned po Měsíci a Venuši.

Vědecká činnost

Mezinárodní vesmírná stanice nebyla vybudována pro okrasu. Na oběžné dráze máme rozsáhlou laboratoř, kde se sleduje vliv stavu beztlíže na rostliny, živočichy, ale také na výrobu materiálů nebo třeba na dynamiku tekutin. Letos v lednu se například zkoumala schopnost pavouků vyrovnat se s beztlížným stavem. Překvapením bylo, že to pavouci zvládli překvapivě rychle a po pár neúspěšných pokusech dokázali dokonce utkat pavučinu zcela bez problémů.

Pokusnými objekty v laboratoři jsou z velké části lidé. Jejich přítomnost a dlouhodobý pobyt ve stavu beztlíže nám pomáhají porozumět vlivům kosmického prostředí na člověka. Zkoumá se odvápnění kostí, ochabnutí svalů, transport tělních tekutin, ale také vliv kosmického záření na nervovou soustavu. Důležitou součástí výzkumu je sledování psychických stavů posádky v malém prostoru a jejich dlouhodobého spolužití. Jedním z přínosných výsledků zkoumání bylo, že morálka posádky neklesá po polovině doby pobytu, jak je běžné například při pobytech expedic v Antarktidě. Experimenty na palubě ISS jsou nepostradatelné pro přípravu pilotovaných letů lidské posádky k jiným kosmickým tělesům.

Stanice je trvale osídlena už od 2. listopadu 2000, většinou tříčlennou posádkou, až od letošního května byl počet členů posádky rozšířen na šest. Pobyty posádky na stanici jsou dlouhé šest měsíců s výjimkou takzvaných návštěvních letů, které zabezpečují zásobování stanice. Let na Mezinárodní kosmickou stanici trvá více než dva dny.

Každodenní život

Život kosmonautů na palubě stanice není jednoduchý. Denní program vyplňují práce na údržbě, vědecký výzkum, ale také cvičení. Aby nedocházelo k ochabování nenamáhaných svalů ve stavu beztlíže, musí posádka věnovat cvičení víc jak dvě hodiny denně, většinou na běžeckém pásu nebo rotopedu. Zatímco na Zemi si po cvičení dáme sprchu, ve vesmíru jsou k dispozici pouze vlhké ubrousky s mýdlem v tubě. Podobně se používá jedlá zubní pasta, která se nemusí vyplachovat, a nesmývateľný šampon. Nezbytnou pomůckou při holení, stříhání vlasů nebo jejich česání je vysavač, který odstraní všechny nebezpečné chloupky z kabiny. Dvakrát příjemný není ani spánek. Spát můžete prakticky kdekoli, stačí si vlézt do spacího pytle a přichytit se suchým zipem ke stěně. Nevýhodou ale je, že vás neustále ruší světlo v modulu a hluk všech přístrojů.

Jak je to se stravováním ve vesmíru? Také komplikované. Potraviny se uchovávají v pytlíčcích většinou mražené, případně jsou v práškové podobě. Každý člen posádky má sestavené menu na půl roku dopředu a jeho momentální chuť nehrají žádnou roli. Polévky nebo nápoje se připravují přidáním vody do pytlíčku s brčkem. A dokonce i obyčejnou vodu je třeba si připravit z vody destilované, která se

Zpestřením „*vesmírného jídelníčku*“ je cokoli pálivého

doplní o minerály, protože voda na palubě se zčásti vyrábí recyklací odpadní vody zbavené všech potřebných látek. Velice oblíbenou stravou kosmonautů je cokoli pálivého, kořeněného nebo s výraznou chutí. Jedním z důsledků dlouhodobého pobytu ve vesmíru je totiž částečná ztráta chuti, kterou způsobují tělní tekutiny stoupající ve stavu beztlíže do hlavy.

Výstavba, fungování, výzkum, život. Vše, co souvisí s Mezinárodní vesmírnou stanicí, je náročnější, protože se to děje v nepřírodném prostředí. Navzdory tomu jsme schopni díky existenci ISS udělat velké kroky kupředu v mnohých oblastech vědy. Ukončení prací na vesmírné stanici se původně plánovalo začátkem roku 2016, ale tento termín se určitě ještě o několik let posune. Čtyřistatunový „drobeček“ pak nezůstane na oběžné dráze. Ruské moduly zřejmě poslouží pro vybudování nové laboratoře, zbytek bude řízeně naveden k Zemi. Sto miliard amerických dolarů z větší části shoří v její atmosféře. Ale užitek, který nám během těch dvaceti let ISS přinese, se penězi vyčíslit nedá. ■

Výstupy do volného prostoru – to není zábava, ale pečlivě plánované, většinou montážní akce. (nahore)

Kosmická stanice v celé své kráse. (uprostřed)

Seznamte se s posádkou.

Vnitřní prostor ve stanici je velký asi jako v polovině Boeingu 747. (dole)

HISTORIE

Největší církevní
komplex v Praze
vznikal 200 let

Klementinum: denně jej míjejí stovky Pražanů a turistů,
jeho historii zná však málokdo

Jezuitská univerzita v centru Prahy

Astronomická observatoř, obrazárna, ale také vězení... Místo známé disputacemi nepřeborného množství učenců. To vše už bylo Klementinum. Dnes v jeho prostorách sídlí Národní knihovna.

Křížovnická chodba:
dlouhá 84 m, široká 4,2 m, vysoká 5,9 m

Roku 1534 založil španělský šlechtic Iñigo Lopez de Recalde řád zvaný Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Iesu), známější jako řád jezuitský. Potvrzen byl bulou papeže Pavla III. v roce 1540. Lišil se od středověkých řeholí až vojenským způsobem organizace a velkým důrazem na školství a misijní činnost. Prvním generálem řádu se stal právě jeho zakladatel, který posléze přijal řádové jméno Ignác z Loyoly. Heslem řádu bylo Omnia ad maiorem Dei gloriam (Vše pro větší slávu Boží), do znaku umístili iniciály Kristova jména IHS s třemi hřeby pod prostředním písmenem.

Roku 1555 dorazil do Prahy z Vídně jezuita Petr Canisius, aby zde s panovníkem Ferdinandem I. vyjednal podmínky pro příchod Tovaryšstva do zemí Koruny české. Toto jednání bylo úspěšné a příští rok obsadila malá skupina řádových bratří zchátralý objekt dominikánského kláštera nedaleko od staroměstského konce Karlova mostu. Tak začalo budování největšího církevního komplexu v Praze, které trvalo více jak 200 let. Vzhledem k tomu, že jezuitské stavby byly již od počátků označovány jako „insula nostra Clementina“ (klementinský ostrov či budova), získal areál brzy název Klementinum, jež si podržel dodnes.

Stavba koleje

Zahájení stavební činnosti jezuitů je možno vázat k roku 1578, kdy byl v místě zbořeného kostela sv. Bartoloměje položen základní kámen kostela Nejsvětějšího Salvátora (Spasitele). Úplné trojlodí kostela bylo dobudováno ještě v renesančních formách koncem 16. století, ovšem do dnešní podoby byl kostel přestavěn v polovině 17. století. Tehdy vznikl osmiboký tambur a nádherný portikus dotvářející západní průčelí. Začátkem 18. století obohatily siluetu kostela dvě štíhlé věže.

Na Klementinu se podíleli *významní architekti a umělci*

Zdobné detaily na fasádě

Koncem 16. století byla při východním okraji presbytáře sv. Salvátora přistavěna poměrně nenápadná kaple, zasvěcená Nanebevzetí Panny Marie. Již od počátku sloužila kongregaci, složené převážně z italských stavitelů, kupců a řemeslníků. Kaple se proto také nazývá Vlašská a je dodnes v majetku Itálie. Vnější architektura kaple je poměrně prostá a nezavěšenému pozorovateli tak snadno unikne, že jde o centrální stavbu na oválném půdorysu. To tuto kapli řadí spíše ke stavbám barokním, některými badateli je dokonce označována jako první barokní stavba v Praze.

V 17. století dochází k další stavební expanzi jezuitů na Malou Stranu, kde budují rozměrný profesní dům. Ten později doplní kostelem sv. Mikuláše, tvořícím nejpozoruhodnější pražskou dominantu. Také Klementinum se velmi rychle rozrůstalo. Po odeznění třicetileté války byla podél Křížovnické ulice v 60. letech 17. století dostavěna tzv. Nová jezuitská kolej s výrazně členěným průčelím. Na ni vzápětí navázalo další severní křídlo s kaplí sv. Eligia. Začátkem 18. století byl od základů přestavěn středověký kostel sv. Klimenta, k němuž se z východní strany připojil objekt jezuitské tiskárny, a celý areál v 1. čtvrtině 18. století uzavřelo východní křídlo s výpravným průčelím, směřujícím do Mariánského náměstí. V té době bylo dobudováno i vnitřní spojovací křídlo s Mariánskou oratoří (dnes známá spíše jako Zrcadlová kaple), bohatě vybaveným knihovním sálem a astronomickou observatoří. Tím byl stavební vývoj rozsáhlého areálu v podstatě dokončen a je jisté pozoruhodné, že přes rozličné druhotné stavební zásahy je takto Klementinum dochováno dodnes.

Dobové prameny uvádějí, že při stavbě koleje postupně zaniklo 32 domů, 7 dvorů, několik zahrad, tři starší kostely, dvě ulice i původní dominikánský klášter. Na projektech se podílela většina významných architektů a umělců té doby, i když někdy není úplně jistý vzájemný autorský podíl. Z architektů je třeba jmenovat alespoň C. Luraga, P. I. Bayera, F. M. Kaňku, svůj podíl zde měl zřejmě i K. I. Dientzenhofer, na štukové výzdobě pracoval G. B. Cometa, fresky maloval J. Hiebl nebo J. Kramolína, sochařská výzdoba pochází od J. J. Bendla i M. B. Brauna, jsou zde obrazy J. J. Heinsche i P. Brandla.

Umělecká úroveň i výpravnost výzdoby některých interiérů mnohdy dokonce zastiňuje pojednání vnějších fasád. Ty jsou místy velmi strohé, úsporně členěné, ale s citem pro

... *prestižní škola* v pravém slova smyslu

měřitko rozměrných průčelí. Specialitou fasád Klementina je soubor 13 slunečních hodin v různých orientacích na světové strany. Vedle kostelních věží je zde i věž hodinová a hvězdárenská, což připomíná, že se zde na vysoké úrovni pěstovaly nejen obory humanitní, ale i technické, mezi nimiž měla astronomie své výsadní postavení.

Učitelé, vědci, palíči, astronomové...

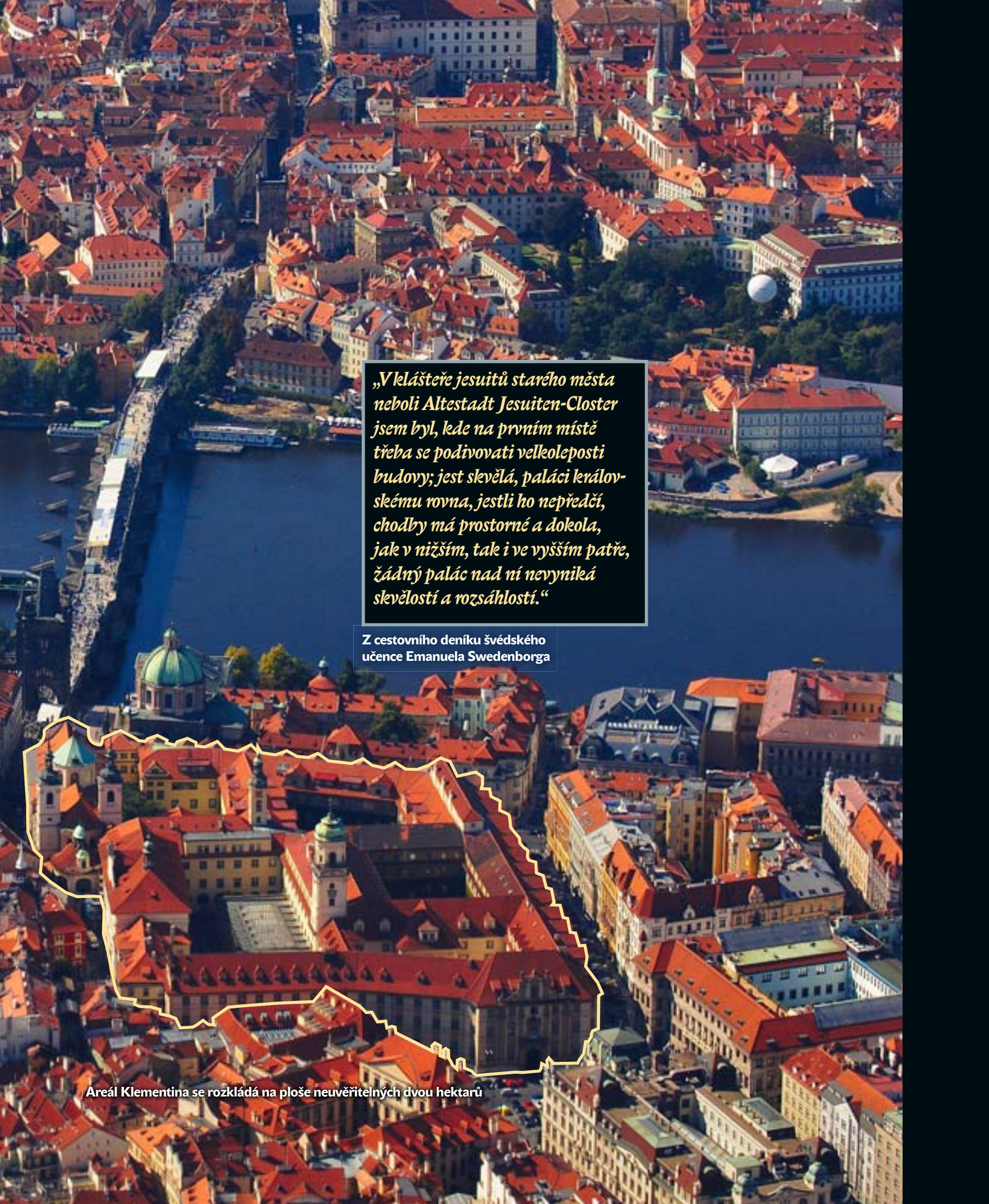
Jezuitská škola v centru Prahy si velmi rychle získala značné renomé. Vyučování zde bylo bezplatné, založené na studiu teologie, filozofie s logikou, fyzikou i metafyzikou. Na konci 16. století zde bylo zapsáno již sedm set žáků, a to nejen z českých zemí, ale i z ciziny. Do poloviny 17. století ovládli jezuité část středních škol a téměř úplně vysoká učení včetně pražské univerzity. Zde si udrželi svůj vliv až do přechodného zrušení řádu v roce 1773.

Zajímavou součástí výuky byly učené disputace. Byly to vlastně jakési mnohdy veřejně přístupné obhajoby bakalářských nebo mistrovských prací. Značně proslulé bylo jezuitské divadlo. Pro velký zájem diváků se odehrávalo často na hlavním nádvoří. Inscenace byly přitažlivé bohatou a vynalézavou výpravou, nákladnými kostýmy i scénickými triky. Ve hrách vystupovaly desítky klementinských žáků, počty diváků šly do stovek, snad až tisíců. Jezuitská kolej se stala v pravém slova smyslu prestižní školou a to dokonce i pro děti z protestantských rodin.

Řada glóbusů
především dokládá
práci jezuitů

Barokní knihovni sál je nejlépe dochovanou a nejpozoruhodnější prostorou bývalé jezuitské koleje. Sál probíhá přes výšku dvou podlaží, je vybaven intarzovaným mobiliářem s ochozem a mramorovou podlahou. Dodnes slouží jako depozitář vzácných tisků. V popředí je hvězdný glóbus Caspara Pfliegera z roku 1725. Jde o mimořádně pojatý astronomický přístroj s bohatým výtvarným zdobením. Glóbus se původně otáčel díky pohonu hodinovým strojem.

Lepší kolej *bez vlastního
chrámu* nežli škola
bez vlastní knihovny

*„V klášteře jezuitů starého města
neboli Altestadt Jesuiten-Closter
jsem byl, kde na prvním místě
třeba se podívatí velkoleposti
budovy; jest skvělá, paláci králov-
skému rovna, jestli ho nepředčí,
chodby má prostorné a dokola,
jak v nižším, tak i ve vyšším patře,
žádný palác nad ní nevyniká
skvělostí a rozsáhlostí.“*

Z cestovního deníku švédského
učence Emanuela Swedenborga

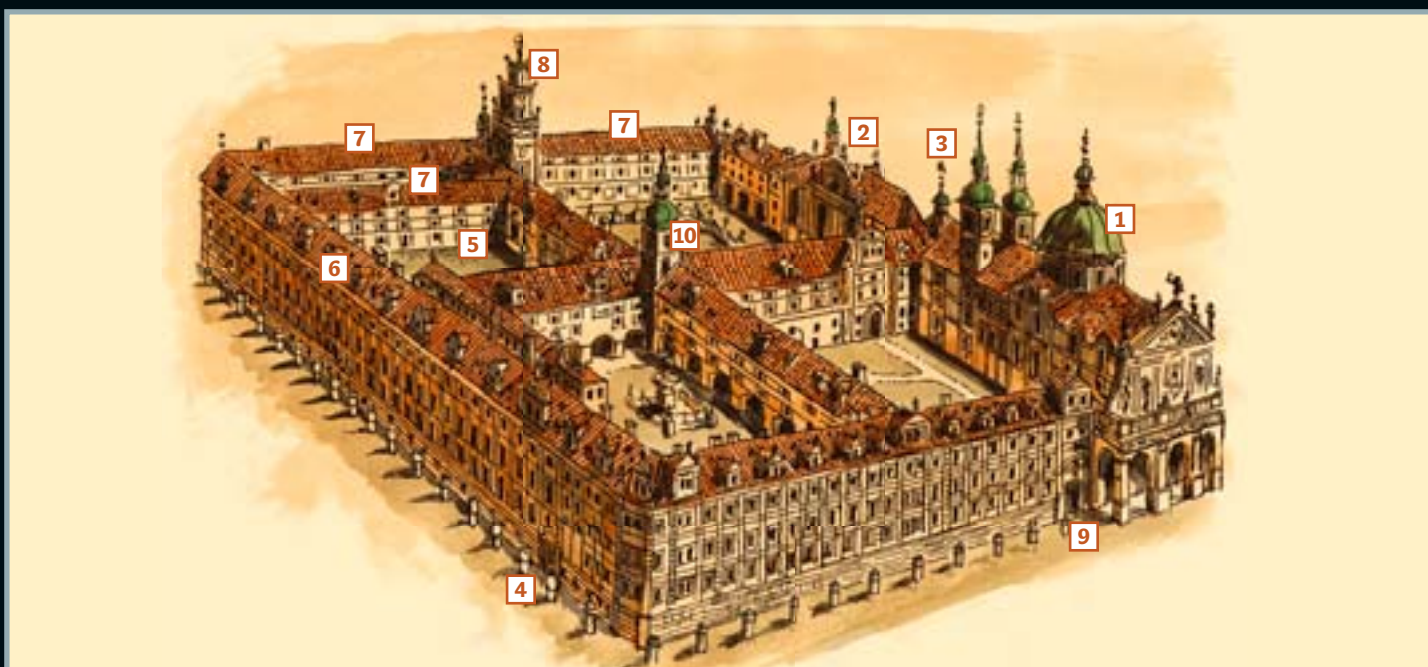
Areál Klementina se rozkládá na ploše neuvěřitelných dvou hektarů

Pohled na portikus u Vlašské kaple, v pozadí ční věž kostela sv. Salvátora. Jedno z nejkrásnějších zákoutí barokní Prahy je dnes silně znehodnoceno „turistickým průmyslem“. V portiku jsou osazeny nádherné barokní iluzivní mřížze. Jejich spodní část je ukuta tak, aby vznikl dojem podlahy s dlažbou.

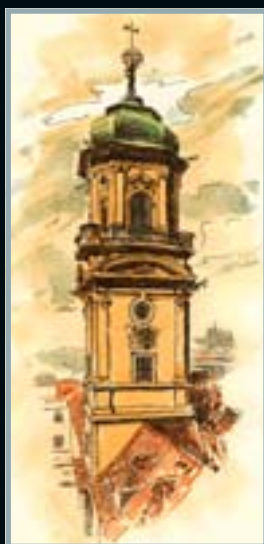
Portrét jezuitského matematika a fyzika Josefa Steplinga (1716-1778). Tento vynikající vědec prosadil výuku analytické geometrie, diferenciálního a integrálního počtu. Obohatil knihovnu o sbírku matematických knih, inicioval měření meteorologických řad, pozoroval zatmění Měsíce a vychoval mnoho vynikajících vědců.

Podoba areálu z roku 1750. Ilustrace vznikla dle dobové kresby F. B. Wernera. Barokní axonometrická studie poměrně přesně odpovídá vzhledu tehdy již dostavěného areálu, určitá nesrovnalost je u východního křídla, zejména u astronomické věže. Mezinárodní charakter školy dokládá připojený originální popis částí Klementina:

[1] Český kostel, [2] Německý kostel, [3] Italský kostel, [4] Latinské oratorium (kaple), [5] Francouzské oratorium, [6] Kolej, [7] Školy, [8] Observatoř, [9] Hlavní portál, [10] Hodinová věž.

V první čtvrtině 18. století doplnila jezuitskou kolej astronomická observatoř. I když nebyla nikdy úplně vybavena na pozorování hvězd, sloužila až do roku 1926 pro měření a určování poledního času. Za tím účelem zde byla zřízena tzv. poledníková místnost, uzpůsobená jako velmi přesné sluneční hodiny. Z ochozu věže se dávalo znamení praporkem a dělostřelci na Hradčanech odpálili polední znamení.

Teplota se v Klementinu měří *už více než čtvrt tisíciletí*

Je zajímavé, že řádoví bratři se postupně dokázali značně přizpůsobit mentalitě i zvykům lidí, se kterými žili. Bylo to asi i v zájmu jejich rozsáhlé misijní činnosti, kterou podnikali. V 18. století se jezuitští misionáři objevili i v pralesích Amazonky, v Mexiku, v Brazílii i v Asii.

Šíření vzdělání a pravé víry neprobíhalo mnohdy nijak idylicky. Řadu misí na obrácení protestantů provázeli vojáci, pověst řádu silně pošramotilo ničení nekatolické literatury (libri prohibiti). Strach nahánělo zejména pálení zakázaných knih, které probíhalo i na nádvořích Klementina. Touto činností proslul zejména fanatický kněz Antonín Koniáš. Démoničnost jeho působení byla však zřejmě silně nadsazena v obrozenecké literatuře 19. století i v některých tendenčních výkladech ve 20. století. Je ovšem i dnes zajímavé a velmi poučné, jak některé negativní projevy mohou časem zbytnět a překrýt daleko záslušnější činnosti.

Jezuité sice mnoho knih spálili, ale sami řadu knih vydali a velmi dbali na důsledná zakládání a rozvíjení knihoven. To jim ukládaly jak řádové instrukce, tak vlastní chápání významu knih, což vyjadřuje jedna z jezuitských tezí: „Je lepší kolej bez vlastního chrámu, nežli škola bez vlastní knihovny.“ Pro výuku řady předmětů nestačily jen knihy, ale byly potřeba i jiné pomůcky. V souvislosti s výukou matematiky a astronomie bylo roku 1722 založeno Matematické muzeum, jehož prvním správcem se stal geniální mechanik a astronom Jan Klein, konstruktér hodin a přístrojů. V muzeu byly shromážděny hodiny, glóbusy, drobnohledy, optické čočky, sbírky mincí a přírodnin z celého světa, našly se zde i kuriozity jako pohyblivé figuríny, hrací automaty a další předměty.

Oporou školy byli významní profesori, často přední literáti nebo básníci. Patří k nim například Bedřich Briedl, Felix Kadlinský, Václav Strnad a samozřejmě Bohuslav Balbín. Práce těchto autorů přispěla k obhajobě a uchování českého jazyka v pobělohorské době.

Výstaviště, věznice, observatoř, knihovna

Jezuitský řád byl v Čechách zrušen v roce 1773 a obrovský areál Klementina od té doby procházel různými formami využití. Ještě v roce 1775 byl přechodně dokonce využit jako věznice, ale již o dva roky později se začíná v areálu formovat zárodek velké veřejné knihovny a to z podnětu polního maršála hraběte F. J. Kinského. Tehdy došlo ke spojení původních jezuitských fondů, kolejních knihoven a knihovny rodu Kinských. Fond této budoucí Národní knihovny čítal v roce 1777 asi 50 000 svazků. Koncem 18. století již čítárnu knihovny navštěvovalo 300 čtenářů denně. Byl zde tehdy zaveden systém katalogizace, užívaný až do roku 1950.

V Klementinu se však odehrávalo mnoho dalších pozoruhodných věcí. Z podnětu jezuitů Josefa Steplinga zde proběhl již roku 1745 pokus s vedením elektřiny pomocí 800metrů dlouhého řetězu. Od roku 1752 byla v Klementinu díky Steplingovi zahájena systematická měření počasí, která jsou zde prováděna dodnes. Roku 1791 proběhla v refektáři velká průmyslová výstava (Waarenkabinet), což byl jeden z prvních veletrhů v Evropě. Koncem 18. století zde byla založena obrazárna (základ Národní galerie) a záhy Akademie výtvarných umění a také Akademické gymnázium. Objekt navštívila řada důležitých osobností, například Alessandro Volta a dokonce opakovaně i Wolfgang Amadeus Mozart, který zde vystoupil s vlastní produkcí.

Roku 1918 převzal objekt i fondy Československý stát. Klementinum bylo ve 20. letech postupně přestavěno pro potřeby moderní knihovny podle projektu L. Machoně. Přibyla nová hala služeb, jinak se zachovala původní půdorysná a hmotová struktura areálu včetně cenných interiérů. Zajímavostí bylo provedení všech krovů ve formě železobetonových konstrukcí, sloužících jako depozitáře knih. Na vnějším plášti se však proměna nijak neuplatnila. A v této podobě slouží Klementinum dodnes. Po selhání plánů na zbudování novostavby pro Národní knihovnu se nyní připravuje postupná rekonstrukce barokního areálu. ■

Věž Klementina dosahuje výšky 52 metrů, na vrcholu se nachází socha Atlanta nesoucí zeměkouli se symbolem Božího oka

Interiér astronomické věže

Přes Mount Everest až na Antarktidu

Když lékař Vladimír Nosek došel na nejvyšší horu Antarktidy, měl už za sebou téměř čtvrtstoletí horolezeckých výstupů a cenných zkušeností – vždyť předtím zdolal nejvyšší vrcholy všech ostatních kontinentů.

Z vrcholu hory vypadají každodenní problémy nicotně. Ledový vítr jako by odvál všechny starosti a stres.

S prvními horolezeckými fídlátky se Vladimír Nosek seznámil jako holobradý medik. V době, kdy nastoupil do prvního ročníku fakulty všeobecného lékařství a poprvé se vydal na buližnickové cesty do pražské Šárky, se ještě při lezení používaly prsní úvazky. Všem padajícím začátečníkům se zarývaly pod ramena, kde zanechávaly dobře vybarvené modřiny. Také horolezecké karabiny tehdy byly obrovské a těžké...

Nicméně i s tak bizarními startovními podmínkami se dá horám propadnout. Doktor Nosek vzpomíná na všechny stěny, které během let zlezl: nacházely se stále dál a dál od Prahy a byly víc a víc náročné. Ale psala se osmdesátá léta a z Československé socialistické republiky se rozhodně nedalo vycestovat do Alp. Pro horolezce to naštěstí nebylo tak tragické – na východě se otevíraly krásné terény Kavkazu, Pamíru a Ťan-šanu. Vladimír Nosek tyto končiny navštívil několikrát. Přiznává, že se do nich zamiloval.

Horolezecké mládí v Asii

Prostředky, jak se k horám dostat, se postupem času nemálo měnil. V éře pasů s biometrickými údaji zní vyprávění doktora Noska jako ze sbírky povídek barona Prášila. Horolezci z oddílu HO Medicína Praha se v roce 1984 při přestupu hranic prokazovali jen úředně ověřenou kopií pasu. Kolky s obrovským notářským razítkem působily na všechny úředníky dost omračujícím dojmem, aby s nimi horolezci mohli projít, kam jen si přáli. „Škola, kterou nám tehdy dala střední Asie, byla opravdu neocenitelná. Naučili jsme se pohyb po ledovcích, lezli jsme velké stěny, setkali jsme se s výškovou nemocí a jejími záludnostmi, naučili jsme se expediční taktice.“

Pamír byl vskutku dobrý trenážér na pozdější výpady do Himálají. Kdyby byly tenkrát otevřeny hranice na západ a horolezci se mohli vydávat spíš do Alp, na tak dobré tréninkové podmínky by nenatrefili. „Osmdesátá léta představovala zlatou dobu české-

Osmdesátá léta byla *zlatými časy* českého horolezectví

ho horolezectví. Bylo to hobby, do kterého komunisté nemohli příliš zasahovat. Vrcholoví horolezci, kteří se pohybují v extrémních podmínkách, jsou navíc lidé inteligentní a uvážliví a mají své hodnoty a priority setříděné způsobem, který byl pro komunistické uvažování nedostupný.“ Období následující po roce 1989 ale odvedlo spoustu horolezců od jejich záliby směrem k podnikání a budování kariéry.

Hory vystupují z pevného ledu jako u nás Krkonoše z mraků

Stan se musí postavit i v případě, že chcete vařit jen polévku

Naučili jsme se *pohybu po ledovcích*,
lezli jsme velké stěny, poznali výškovou nemoc...

Led je absolutně čistý, z jeho hlubin
vychází *modravé světlo*

Pocit pustoty znásobuje i všeobjímající ticho

Trhliny jsou místy nesmírně hluboké

Sbírka pokořených vrcholů

Nápad zdolat *Seven Summits* – sedm nejvyšších vrcholů všech kontinentů – se zrodil, když Vladimír Nosek překonal čtvrtý z nich. Tento výkon sám hodnotí skromně jako zajímavou osobní zkušenost. „V kontextu světového lezení to není nic zvláštního. Vrcholy se obvykle překonávají základní cestou. Mount Kosciuzsko, nejvyšší hora Austrálie, má například jen 2228 metrů nad mořem. Elbrus, nevyšší hora Evropy, je estetický a velmi půvabný krtinec, na který jsme vždycky z okolních stěn shlíželi trochu s despektem. Okolní nižší vrcholy jsou horolezcky daleko náročnější.“ Dva zážitky z této sbírky nicméně vyčnívají. Překvapivě mezi ně nepatří nejvyšší hora světa Mount Everest. Finančně, logisticky a „přírodně“ bylo nejobtížnější pokořit vrcholy na Papue Nové Guinee a na Antarktidě.

Na Papuu se Vladimír Nosek vydal zrovna v době, kdy byl region zmítán vojenskými nepokoji a kdy výstup na Carstenzovu pyramidu byl velmi nebezpečný. „Prales je místo, kam už se asi nevrátím, jeho nástrahy mi nejsou vlastní,“ konstatuje. Ochráncem expedice byl tenkrát Rudolf Švaříček, velký znalec tamějších poměrů, který navzdory choulostivé situaci dokázal sehnat potřebná povolení, uplatit nebezpečnou mafii, zajistit vojenský doprovod, sehnat letadlo a přesvědčit nosiče, aby výpravě pomohli, což není nijak jednoduché v podmínkách, kde lidé vůbec nepřemýšlejí o zítřejším dni. Pochopit pětidenní angažmá je pro nosiče prakticky nepřekonatelný problém.

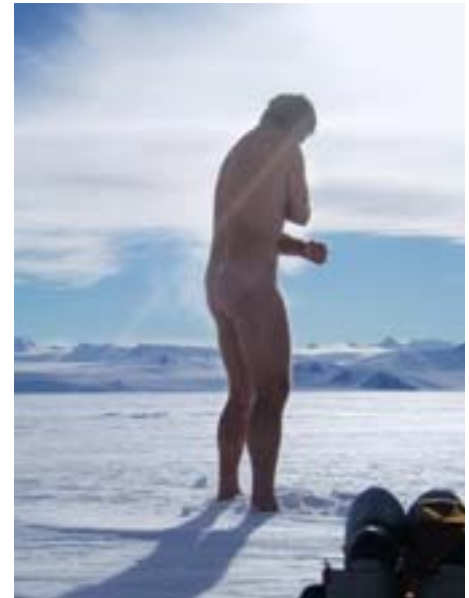
Ledovou krajinu mám raději než deštný prales

Není nic krásnějšího než chlad a ticho

Vladimír Nosek je skutečně jak stvořený pro mrazivé oblasti. Nejvíce ho fascinuje chladná tundra. A možná i proto jako by si Antarktidu – jakési splnění dávného dětského snu – nechával na konec. „V mládí byly cestopisy z obou pólů mou nejoblíbenější četbou a mým největším idolem byl polární badatel sir Ernest Henry Shackleton. Chtěl jsem si tedy Antarktidu užít, ne jen přiletět do základního tábora pod Mount Vinson, vylézt nahoru a zase se vrátit, jak se to provozuje komerčním způsobem.“ Letecká společnost tvrdě třímající dopravní monopol na Antarktidu se honosí tím, že dražší letenky jsou už jenom do vesmíru. Doktor Nosek měl štěstí, že ho oslovil polárník Petr Valušiak, jemuž se předtím rozpadl tým plánované expedice.

Jejich přechod Antarktidy čítal na 400 kilometrů. Trasa vedla místy, kde ještě nikdy nespočinula lidská noha. Antarktický ledovec má místy výšku respektive hloubku 4800 metrů a jeho hmota se neustále tlačí mezi horami, které z něj vykukují podobně jako v České republice vrcholky některých kopců z inverzí zalité krajiny. Nikde není ani živáčka, nežije tu žádný hmyz, nejsou tu žádní ptáci. Led je absolutně čistý, když se do něj zapíchne cepín, vychází z něj neuvěřitelně modré světlo. A nad tím vším se vznáší absolutní ticho, poletuje bělostný sníh, jen chvílemi je slyšet hvízdát vítr...

Kdo prožije chvíle takového vytržení, dokáže pak snadno obhájit svému zaměstnavateli, že u něho nemůže dojít k syndromu vyhoření. Vedení nemocnice má navíc pro aktivitu Vladimíra Noska pochopení, vždy se zatím dokázali domluvit. Pokořování hor je totiž i výborný doplněk jeho práce: „Když se vrátím z expedice, kde člověk bojuje doslova o holý život, vnímám se zostřenou radostí všechny pozemské drobnosti, vážím si jich: obědy v kantýně mi nepřipadají nedobré, řeší se mi snadno všechny malicherné problémy. Na expedicích má člověk čas o sobě hodně přemýšlet, vybalancovat si myšlenky. To je výborné palivo, které mě žene, abych se věcem věnoval naplno.“ A kam Vladimír Nosek zamíří příště? Jeho touhou je podívat se na Arktidu, na Zemi Františka Josefa. ■

Když teplota stoupla na minus dvacet, umyli jsme se

MUDr. Vladimír Nosek (*1963)

- Vystudoval Fakultu všeobecného lékařství UK v Praze. Od roku 1989 pracuje v Nemocnici Jablonec nad Nisou, kde je v současné době primářem Gastroenterologického oddělení. Specializuje se na terapeutickou endoskopii a intervenční endosonografii.
- Horolezectvím se zabývá od roku 1981.
- Má za sebou množství zimních průstupů severními stěnami Vysokých Tater, letní i zimní výstupy v Západních Alpách a na Kavkaze, sedmkrát stál na sedmitisícových vrcholech Pamíru a Ťan-šanu, v roce 1989 vystoupil na Mt. Everest bez použití kyslíkových lahví, v roce 2006 završil výstupy na nejvyšší vrcholy všech světadílů – korunu planety.

Jacques Renoir

Prohlížela jsem si s Jacquesem Renoirem v galerii fotografie, které právě připravoval pro svou pražskou výstavu, a zarazil mě podpis: jako by vypadl z obrazů Augusta Renoira. „Nedivte se, pradědeček se přece podepisoval podle mě,“ usmál se Renoir mé trochu nejapné poznámce. Tak jsme začali.

Kameraman a fotograf Jacques Renoir je pravnukem slavného impresionistického malíře a prasnovcem neméně známého režiséra Jeana Renoira. O svých předcích už dál mluvit netouží, všechno napsal v knížce *Le Tableau Amoureux* (Milostný obraz). „Jsou to vzpomínky mého dědečka Pierra a mých prastrýců Clauda a Jeana o posledních letech života Augusta Renoira. Příběh rodinného domu v Collettes, lidí v něm. Román ale zahrnuje i mé vlastní představy. Sám jsem v tom domě jako dítě prožil mnoho krásných dní. A odtud pocházejí i mé fotografie olivovníků, které August Renoir zachránil a staral se o ně.“

Ve Francouzském institutu v Praze až do 27. února vystavuje své dva nejoblíbenější cykly fotografií – *Empreintes* (Otisky) a *Collisions* (Střety). „Tyto dva cykly se sobě velmi podobají, na jedné straně to, co je servané, rozškubané, a na druhé straně to, co je slisované, stlačené. Protichůdné pohyby mne zajímají. Nejsm fotografování západů slunce, prvoplánová estetika mě nefascinuje, hledám krásu.“

Píšete, fotografujete, ale jste především filmař, kameraman.

Padesát let jsem dělal tuto profesi, točil jsem celovečerní a televizní filmy, reportáže, dokumentární filmy...

A také jste pracoval s Jacquesem-Yvesem Cousteauem. Jak jste se na jeho loď Calypso vlastně dostal?

Věřím hodně osudu a náhodě. Ale vždy je třeba být připraven, když se osud a náhoda ocitnou ve vašich dveřích. Byl jsem u jednoho přítele a on zrovna dostal dopis od kamaráda, který na Calypso pracoval, byl tam ale nešťastný. Přišlo mi úžasné plout po moři, navíc s Cousteauem. Tak nás představil a já ho vystřídal. Samozřejmostí bylo, že se umíte potápět, já to sice nikdy ani nezkusil, ale hrdě jsem prohlásil, že to zvládám. Zůstal jsem na Calypso sedm let.

A naučil jste se potápět.

První ponor byla katastrofa, představte si, že jsem tam přišel s reputací potápěče. Napodoboval jsem ostatní, jak se

Otisky: zdi pařížské stanice metra Champs-Élysées – Clémenceau se strhanými plakáty

Les Oliviers: cyklus černobílých fotografií olivovníků, které zachránil a o které se staral August Renoir

Hledám krásu na místech, kde by ji nikdo nečekal

Jacques Renoir

- Jacques Renoir vystudoval Národní školu fotografie a filmu Louise Lumiéra v Paříži. Spolupracoval s renomovanými kameramany a režiséry.
- Pro francouzskou televizi natočil řadu reportáží, podílel se také na výrobě televizního seriálu Navarro. Sedm let plul na lodi Calypso Jacquese-Yvese Cousteaua, kde působil nejdříve jako kameraman a poté jako režisér.
- V poslední době se věnuje fotografii, vytváří tematické cykly, například Olivovníky, Ateliéry umělců nebo již zmiňované Střety a Otisky.
- U nás vystavoval poprvé v loňském roce v Brně. Žije v jižní Francii.

oblékají, jak si dávají masku, při potápění jsem dělal vše po nich. Najednou mi ale začalo bušit v uších, věděl jsem, že je zle. Byl jsem ovšem příliš hrdý na to, abych řekl, že mám problém. Až potápěč vedle mě poznal, co se děje, a okamžitě mě vytáhl na hladinu. Těch sedm let bylo nakonec úžasných, výborná zkušenost, chtěl jsem ale také točit něco jiného.

Kdy jste začal s fotografováním?

Už jako student jsem měl příležitost fotografovat herce, pracoval jsem v jednom divadle a fotil jsem jejich portfolia. A před několika lety jsem se k fotografii vrátil, trochu to souvisí i s věkem. Vlastně teď dělám převážně jenom fotografie. Dává mi to úžasnou svobodu.

V čem?

U filmu nikdy nepracujete sám, každý má nějaký názor a vy se musíte podřízovat. Navíc v šedesátých letech, když jsem začínal u filmu, panoval velký respekt k filmovému obrazu, to v poslední době zmizelo. Vždy se však pracuje rychle, stojí to hodně peněz, někdy ani kvalita není dobrá. Bylo to trochu frustrující. Dnes mi dělá radost vystavovat a setkávat se s novými, zajímavými lidmi, objevovat jiný svět.

Vaše fotografie, především ty, co vystavujete v Praze, působí jako obrazy.

Ve své tvorbě chci překračovat různé formy umění, některé fotografie připomínají grafiku, některé více obrazy, některé sochy. Líbí se mi to propojovat. Ale nechci vzbuzovat dojem, že to jsou obrazy. Pro mou práci jsou důležitá témata. V okamžiku, kdy téma nějak zpracuji, hledám další.

Jak jste našel téma k cyklu Otisky?

Opět náhodou. Projížděl jsem v Paříži stanicí metra, kde právě probíhala renovace, viděl jsem potrhané plakáty na stěnách. Nádherné barvy. A tvary. Vrátil jsem se tam s fotoaparátem a tři měsíce jsem tam chodil a fotografoval. Důležité

bylo, že tato stanice metra, Champs-Élysées – Clémenceau, nebyla padesát let renovovaná. Tudíž plakáty byly různě přelepené, a jak se postupně strhávaly, vyvíjel se i dekor polepených zdí. Člověk jimi vstupoval do historie reklamy.

Strhl jste někdy kus plakátu, abyste získal „obraz“ podle vaší představy?

Vůbec ne, nic takového jsem nedělal. Nechávám dílo ve své jedinečnosti. Zajímá mě především čistota detailu, jeho zachycení v mém orámování. Zaměstnanci metra mi říkali, že to není hezké, a já se bránil: Ale ano, je to hezké, je v tom utajená krása. Já ji na těch strhaných plakátech, ve svém fotoaparátu, vidím. Zavítal jsem pak i do jiných stanic metra, ale nic podobného už jsem nenašel.

Tak jste začal hledat utajenou krásu u železárů a na skládkách?

Chtělo se mi najednou najít místa, kde nepředpokládáme žádnou estetiku. Navštěvoval jsem obchodníky se starým železem a skládky ve Francii i ve Spojených státech. A zjistil jsem, že i tam je určitá skrytá krása. Našel jsem ji tam, kam vyhazujeme vše nám už nepotřebné.

Z „procházek“ po skládkách vznikl nový cyklus. Proč název Collisions?

Nechtěl jsem cyklus nazvat komprese, protože to patří k práci jiných autorů, umělců, sochařů. Já hledám objekty, neuspořádávám je jako oni. Pouze fotím. V něčem se ale tyto fotografie sochám podobají. Jsou převážně černobílé. Tyto dvě barvy podtrhují tvar tak důležitý u soch.

Když jste se procházel Prahou, našel jste nové téma?

Poznal jsem dvě Prahy, podzimní prosluněnou a teď Prahu pod sněhem – obě krásné. Jsem tu ale kvůli výstavě a nemám moc času. A já se potřebuji dívat déle, čekat. Možná ale jednu fotografii udělám – náhrobek na židovském hřbitově se sněhovou peřinou. ■

Tajemný Sandro Botticelli

Jak žil? Kdo mu byl inspirací k obrazům? Ovlivnil jeho dílo Girolamo Savonarola? Otázky, na které marně hledáme odpovědi už po celá staletí.

„Botticelli, ach Botticelli! Ty vášni půvabně trpící a hluboký pocite smutku v rozkoši! V tobě je zobrazena celá naše moderní duše s tím největším kouzlem, jakého kdy byla umělecká tvorba schopna,“ přerývám si v duchu monolog Narcisse ze Zolova románu Řím, když stojím před jedním z obrazů italského renesančního malíře. Snad každý ustrne, na první pohled okouzlen svůdnou krásou, vroucností i smutkem Botticelliho obrazů.

Velmi málo toho víme o malíři, jehož díla kdysi zdobila domy florentských měšťanů a dnes je můžeme obdivovat v galeriích či ve slavné Sixtinské kapli. Mnoho generací kunsthistoriků se snažilo poodhalit tajemství Sandra Botticelliho, málokdo uspěl. Většina informací (bohužel ne vždy zcela doložených) – jako ostatně u většiny renesančních umělců, pochází z pera Giorgia Vasariho (1511–1574), významného italského malíře a architekta, jenž bývá považován za vůbec prvního historika umění.

Kdo tedy byl Sandro Botticelli? Jaké příběhy vyprávějí jeho dekorativní průvody postav? Komu patří vznešené ženské šje a tváře mužů s přímým a upřeným pohledem? Některé otázky zůstávají nezodpovězeny.

Zlatý věk Florencie

Florence, polovina 15. století. Uznávané kulturní centrum severní Itálie, kde hlavní slovo má bohaté měšťanstvo – obchodníci, finančníci, ale také umělci a vzdělanci. Město za vlády Medicejských vzkvétá, a to především za života Lorenza zvaného Vznešený, jenž byl sám pokládán za ztělesnění krásy Florencie. Zajímal se o umění, přátelil se s umělci a filozofy, do svých slavných medicejských zahrad zval malíře a sochaře, aby tu mohli studovat jeho úžasnou sbírku antických plastik. A také je finančně podporoval. V jeho zahradách se procházel i Sandro Botticelli.

A právě „v oné době vznešeného Lorenza Medicejského, jež byla skutečně zlatým věkem pro duchaplné muže, vyrostl také Alessandro, zvaný dle našeho zvyku Sandro, a řečený Botticelli,“ píše G. Vasari, životopisec italských malířů. Proč Alessandru di Ma-

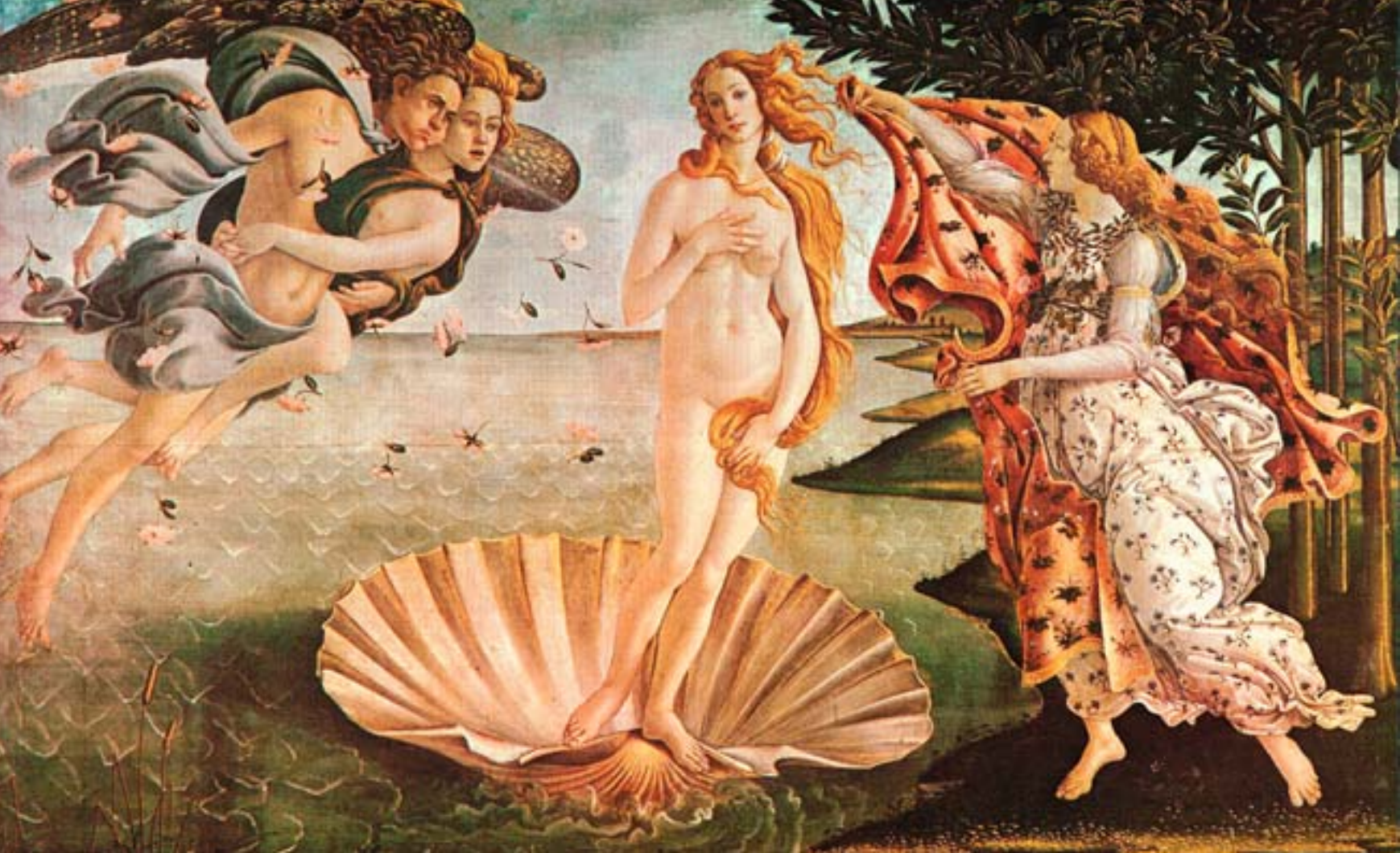

Svatý Jan Baptista s pergamenem (nahore), Minerva a Kentaur (vpravo)

Výjimečnou expozici děl
renesančního mistra
vystavuje do konce února
Städel Museum ve Frankfurtu

**Zrození Venuše (nahore),
Venuše (dole)**

rianu Filipepimu, jak zní malířovo celé jméno, tak přezdívali? Narodil se roku 1444 nebo 1445 florentskému koželuhovi, ale pravděpodobně ho nevychoval otec, ale vlastní bratr Antonio – zlatotepec, kterému se pro jeho zakulacenou postavu říkalo soudek, italsky „botticelli“. Sandro, nadaný zručností, pracoval v jeho dílně, a jelikož v té době zlatníci spolupracovali často s malíři, byl brzy zasvěcen do kresby i malby. Kdoví, možná na něj zapůsobila freska Masacciovy Svaté trojice v klášteře Santa Maria Novella, kterou měl odmála před očima a která je jednou z nejvýznačnějších děl florentské renesance.

Sandro se brzy stává žákem Fra Filippa Lippiho, jehož vliv se částečně objevuje i v Botticelliho raných malbách. Není zcela jasné, kdy si otevírá vlastní dílnu, ví se ale, že patřila k nejvyhledávanějším dodavatelům madon v celé Florencii téměř až do konce 15. století.

Jak namalovat Venuši?

Nejslavnějším a také nejznámějším obrazem renesančního mistra je Zrození Venuše (1485–86). Tato římská bohyně lásky, krásy a smyslnosti inspirovala malíře po celá staletí. Na Botticelliho obraze stojí spanilá Venuše na lastuře plující po vodě. Botticelli vůbec rád maluje neoděné ženské postavy. V kronice z počátku 16. století Libro di Antonio Billi se píše, že Botticelli namaloval „mnoho nahých žen, jež byly krásnější než cokoli jiného v jeho tvorbě“. Vlevo od Venuše letí bůh větrů Zefýros v objetí Auřiných paží. Oba dva se snaží dostat Venuši na břeh ostrova Kythéru, kde ji vítá jedna z Hór, bohyň ročních období, a má pro ni připravený šat. Z oblohy se snášejí růže, jejichž původ podle antické pověsti souvisí právě se zrozením Venuše.

Či krásu a smyslnost převedl na malířské plátno Botticelli? Byla to florentská kráska Simonetta Vespucci? Ani tady se historici neshodují. Půvabnou ženu platonicky milovali snad všichni muži z Florencie, nejvíce Lorenzův bratr Giuliano De'Medici. Ale historička Bettina Wadia ve své knize o Botticellim bere všem nenapravitelným roman-

Kdo byla jeho múza, ta dívka nadpozemské krásy?

tikům iluzi. Simonetta byla manželkou Marca Vespucciho. Umírá roku 1475 v necelých devatenácti letech. Tedy dříve než Botticelli začal malovat svůj slavný obraz.

Kde tedy hledal inspiraci? Možná to byla báseň Angela Poliziana opěvující Simonettu jako Afroditu Anadyomene, jež vzbudila v Botticellim touhu namalovat obraz. „Dívka nadpozemské krásy stojí na mušli, kterou smyslní Zefyrové ženou k mořskému břehu, a nebesa jako by se z toho radovala... Mohli bychom přísahat, že se bohyně právě vynořila z vln... Pod její svatou a božskou nožkou z pobřežního písku vyrůstá tráva a kvítí. Levou rukou přidržuje nádherně světlé vlasy a stydlivě si jimi zakrývá lůno, druhá dlaň spočívá na nadrech.“ (A. Poliziano, Giostra).

V souvislosti s Botticelliho zobrazením Venuše jsou však citováni i jiní básníci. Záleží na naší fantazii, k čemu se přikloníme. Múza slavného novoplatonovského obrazu nebude asi nikdy rozeznána, jisté ale je, že Botticelliho plátno „patří k těm vzácným okamžikům v umění, kdy krása lidského těla je naprosto sloučena s rozumovým pojetím.“ (B. Wadia)

Vášnivá kázání Girolama Savonaroly

Rozmarná píseň Lorenza Medicejského, kterou složil pro masopustní průvod, jako by byla předzvěstí osudu Florencie po jeho smrti: „Mladost – radost přelíbezná – třeba prchá po všech všady... Hrej, či srdce k tanci ladí: co dá zítřek, nikdo nezná.“

Blíží se konec století a ve Florencii získává vliv dominikánský kazatel Girolamo Savonarola. Při svých kázáních naléhá na obyvatele Florencie, „aby činili pokání za své hříchy, za hanebný a příliš světský způsob života.“ Vyzývá Florentské, aby pálili drahé oblečení, cenný nábytek, knihy i obrazy. K jeho stoupencům se přidávají řady dosud

Botticelli ve Frankfurtu

- Výjimečnou monografickou výstavu Sandra Botticelliho, první svého druhu v německy mluvících zemích, uspořádal frankfurtské Städel Museum.
- Představuje čtyřicet děl mistra italské renesance přivezených ze všech koutů světa – portréty florentských mužů i žen, mytologické alegorie i obraz Venuše. Jeho nejslavnější plátno Zrození Venuše ale na výstavě chybí – galerie Uffizi ve Florencii ho nepůjčuje. Botticelliho díla doplňuje dalších čtyřicet obrazů současníků.
- Städel Museum, Frankfurt nad Mohanem, do 28. 2., www.staedelmuseum.de

blahobytných měšťanů. Také Botticelli. Údajně. Přestává malovat něžné madony a půvabné bytosti a obrací se k emotivním náboženským motivům. O masopustním úterý roku 1497 při „pálení marnivosti“ vezmou za své i jeho plátna. Jak jinak vysvětlit, že se dochovalo tak málo jeho obrazů s nahými ženami? ptají se jedni, zatímco druzí namítají, že nikdy nebylo dokázáno, že Sandro Botticelli byl „piagnone“ neboli „ubřečenec“, jak se posměšně říkalo Savonarolovým stoupencům. Změna stylu nemusí znamenat duchovní obrácení, ale je prostě důsledkem malířova vývoje.

Botticelli zemřel roku 1510 a je pohřben na hřbitově florentského kostela Ognisanti. A pokud uvěříme Vasariovi – umřel zcela sám, v bídě a jako zlomený člověk. Proč? Kam se podělo jeho okouzlení krásou? Jeho radost? To už se nikdy nedozvíme. ■

Literatura: Bettina Wadia: Botticelli, Odeon. Praha 1971

Zleva:
Idealizovaný ženský portrét,
Portrét dámy,
Alegorická podobizna ženy,
Portrét ženy

Psaní musí mít tah na branku

V současnosti nejprodávanější český prozaik

Michal Viewegh letos slaví výročí: je to přesně dvacet let od vydání jeho první knihy. Od té doby jich napsal další dvě desítky a většina z nich se stala bestsellery. Právě teď pracuje na dvou nových rukopisech.

Na podzim jste měl spoustu práce s blogovým románem *Srdce domova*. Napsal jste první kapitolu, dál pokračovali čtenáři, jejichž příspěvky jste v roli odborného porotce vybíral. Jaká to byla zkušenost?

Nechal jsem se přemluvit a po pravdě říkám, že jsem toho pak litoval. Nápad to byl dobrý, ale nebylo v lidských silách zvládnout zhodnotit všechny došlé příspěvky. Lidé nám asi právem vytýkali, že porotcovským sítem mohly propadnout i věci kvalitní. Ale opravdu nejde přečíst za dva tři dny třeba sto padesát textů. Samozřejmě byly i milé ohlasy, na druhou stranu, když jsem otevřel internetovou diskusi, zavalila mě negativní energie – nejhorší jsou ukřivdění grafomani, kteří myslí, že píšou majstrštyky. Možná je to moje naivní nezkušenost s tímhle žánrem nebo s internetem obecně, ale v takové míře jsem to zažil poprvé a otrávil mě to.

Nesledujete pravidelně žádné blogy, nesurfujete na internetu?

I ve svém deníku z roku 2005 jsem poctivě přiznal, že jako devět z deseti českých mužů sleduji některé erotické stránky, takže by má odpověď byla neúplná, kdybych to teď nezopakoval. Ale jinak si na internetu jediné najdu dovolenou

a výjimečně si vyhledám něco k tématu, o kterém píšu – jako teď zrovna o mateřských centrech, laktačním poradenství nebo o vlivu luny na život člověka...

Takže hledáte-li informace, obracíte se ke knihám?

Ano, ještě jsem si nezvykl ověřovat věci ve Wikipediích a podobných zdrojích. Stejně se na ně nedá spolehnout.

Jak nahlížíte na fenomén Facebook?

Kamarád, spolužák z gymnázia, mi jako anekdotu vyprávěl, jak se jeho osmiletá dcera přihlásila na Facebook a stala se mým přítelem. Já ale nemám profil na Facebooku! Pak mi někdo vysvětlil, že to má spousta lidí od Paroubka po Klause, že stránky zakládají fanoušci. Protože nejsem na Facebook vůbec přihlášený, nevím ani, kdo jsou tam mí přátelé – a oni si chudáci myslí, že jsem namyšlený, když neodpovídám. Vím ale, že se tam píše, že mám údajně rád snímky z elektronického mikroskopu. To mě pobavilo. A tímto tedy vzkazuju čtenářům, že nemám.

Nebojíte se, že tímto přístupem pár čtenářů ztratíte?

Rozhodně je Facebook prostorem pro plíživou manipulaci. Sám bych uměl

Internet využívám
minimálně. *Raději se
obracím ke knihám.*

Moje příští kniha? *Humoristický román Biomanželka.*

šikovně vytvořit na něčích falešných stránkách dojem, že falešné nejsou. Toho člověka bych mohl postupně zdiskreditovat, nenápadně bych tam roztrušoval málo sympatické názory a věty a po roce by lidi říkali: Podívejte se na toho pitomce, co to tam hlásá! Nicméně zakládat si vlastní profil na Facebooku mi přišlo nadbytečné, protože už webové stránky mám.

Na www.viewegh.cz je také rubrika Okénko M. V., jakýsi blog z vašeho života. Poslední příspěvek je ale z loňského ledna. Proč okénko neaktualizujete?

Jediné vysvětlení: lenost. Myslím, že jsem poměrně pracovitý. Za dvacet let jsem vydal jednadvacet knih, to by neambiciózní lenoch asi nevydal. Ale cokoli mám udělat navíc – a ještě mi to někdo přikáže, jako v tomhle případě nakladatel, tak mě to nebaví. Mě by musel seřvat nějaký šéf a nařídít mi to. Ale protože šéfa naštěstí nemám, nemám ani aktuální okénka.

Co když kvůli internetu zmizí tištěné knihy?

Pokud by se mělo přejít na elektronické knihy a čtečky, není to zase taková hrozba, protože i elektronická kniha čím dál víc směřuje k podobě klasické knihy. Mění se jen technologie. Takže je jedno, v jakém médiu budeme číst knížky za dvacet let.

V důsledku internetu ale také ubývá dětských čtenářů.

Mimo jiné i proto se podílím na akcích, jako je Celé Česko čte dětem. Snažíme se mobilizovat čtenářství, přesvědčit rodiče, aby nejenom dětem četli, ale aby jim také umožnili vidět je samé při čtení. Dítě si musí klást otázky – co to ten tatínek dělá už hodinu a půl v kresle s knihou v ruce a přitom vypadá spokojeně? Pokud dítě nemá vzory, číst prostě nezačne.

Pomáhají též audioknihy dětem na cestě k literatuře?

Osobně tomu fandím. Spolupracuju se třemi vydavatelstvími, které moje kni-

hy vydávají coby audioknihy. Posloucháme je i doma. Minimálně je to trénink, jak nacvičit jakousi vytrvalost pozornosti, což je určitě dobré.

Když jsme u výchovy – učíte ještě tvůrčí psaní na Literární akademii?

Skončil jsem před pár lety. Teď jsem zase slíbil, že budu od února vést tvůrčí psaní jako volitelný předmět na Gymnázium Josefa Škvoreckého.

Sledujete mladou generaci českých spisovatelů, registrujete nové talenty?

Nijak komplexně, ale jsem v porotě Ceny Josefa Škvoreckého, takže jsem pár věcí musel přečíst. Ne že bych ty lidi žárlivě nechtěl jmenovat – mně se leccos lí-

Psaní je způsob poznávání světa...

bilo, ale že bych řekl: tady je výborný kluk nebo skvělá holka, která píše perfektní romány, to tedy nevím. Bukowski ve svém deníku říká, že se spisovatelům líbí jenom jejich vlastní věci. Je to nadsázka, ale něco na tom je. Spisovatelé mají vyhraněný vkus a máloco se jim zamlouvá.

Potkáváte dnes další tvůrčí lidi?

Určitě. A nezužoval bych to na tvůrčí psaní. Dnes jsem namátkou otevřel jakýsi časopis, kde byl rozhovor s dvaatřicetiletým klukem, který staví v Tibetu školu pro děti. To je jen první příklad, který mě napadá jako důkaz toho, že lidé jsou velmi kreativní a tahle kreativita často převyšuje kreativitu nás umělců. Vymýšlí se tolik věcí, že si někdy až říkám, jestli mi neujíždí vlak, když si jen tak pomalu píšu.

Zas tak pomalu ne. Vždyť právě pracujete – poprvé v životě – na dvou knihách najednou. O čem budou?

Když jsem si shrnul předchozí knihy, jsou spíš posmutnělé, což mi říkali

i čtenáři. A tak se teď pokouším o ryze humoristický román. Myslím, že mám dost materiálu – je to taková přátelská polemika s činorodostí mé ženy. Jmenuje se Biomanželka a vyjde na podzim. Zároveň píšu zase po pěti letech deník.

Před pěti lety se vám narodila dcera Bára, onemocněl otec, vyšla novela Lekce tvůrčího psaní, film Román pro ženy úspěšně vstoupil do kin... Předpokládáte, že letošní rok bude opět tak nabitý pro deníkové zpracování?

Doufám, že nikdo v naší rodině nebude umírat na rakovinu a že mi život umožní být humoristou. Tentokrát bych chtěl být odlehčenější. Snad mě nepotkají žádné citové katastrofy a budou splněny všechny předpoklady pro to, aby to byl pohodový deník. Chtěl bych, aby klíčem k výběru epizod do deníku byla především jejich zábavnost.

Tušíte, co všechno vás v roce 2010 čeká?

Bude se natáčet filmová podoba Románu pro muže, budu mít čtení ve Slovinsku, v Mexiku, spousty čtení u nás, oslavím dvacet let publikační činnosti, což je příležitost k bilanci, v tomto roce také budeme s manželkou Veronikou slavit deset let od seznámení... Samozřejmě neplánuju po zbytek života psát samé deníky, ale říkal jsem si, že dva tři bych klidně udělat mohl – jako zprávu o tom, jak žiju, co dělám, jak píšu, jak žije celá společnost.

Všichni tedy vědí, že si píšete deník, který pak budou číst tisíce lidí. Stává se vám, že vás známí žádají: „O tomhle tam, prosím tě, nepiš“?

Třeba vdaná kamarádka mě požádá, abych lehce pozměnil hodinu večírku a jména přítomných mužů... Ale můžu říct, že 99 procent událostí je pravda. Některé věci tam nejsou z ohleduplnosti. Skutečně nenadřazuju pravdu nad určité ohledy vůči bližním a kamarádům. Sna-

Je to taková přátelská polemika s činorodostí mé ženy.

žím se nepsat banality, aby to bylo zajímavé i pro někoho jiného než pro mě.

Uvažoval jste, že byste napsal seriózní memoáry?

To, že je v Báječném roce – deníku roku 2005 – ironická nadsázka, se nevyklučuje s pravdivostí. Paměti mám výhledově v plánu, ale letos mi bude osmačtyřicet, tak ještě myslím můžu počkat.

Píšete už dvacet let. Nikdy jste neměl pocit opotřebení?

Byly věci, které mě bavily méně. Ale já píšu velmi rozdílné knihy – jednou pohádky, podruhé deník, pak novelu o andělech, povídky, parodie, fejetony... Tím se snažím překvapovat sám sebe a okupovat si stále jiná žánrová území, ty nové, čerstvé louky. Do psaní se nemusím nutit, baví mě, takže ho nevnímám jako práci.

A co tedy pro vás znamená?

Psaní je bezpochyby způsob poznávání světa, prostředek sebepoznání. Tím, že o něčem píšu, ať je to smrt, nebo přátelství, to blíže poznávám, ujasňuju si to sám pro sebe. Také čím dál víc zjišťuju, že psaní je komunikace s lidmi. Pominu-li blogový román, tak v drtivé většině případů komunikace příjemná. Autorská čtení jsou jistým protipólem spisovatelovy samoty – já prostě šest dní v týdnu strávím několik dlouhých hodin sám s monitorem. Dostávám hezké maily od čtenářů, některé jsou nečekaně otevřené, upřímné. Úspěšné psaní samozřejmě také umožňuje příjemný život. Třeba teď, když je všude snůh a mráz, řidiči tramvají mají hysterické záchvaty, pekaři nasazují na dodávky řetezy, aby vůbec někam dojeli, já sedím doma v teple a píšu si příběhy.

Když ty příběhy píšete, myslíte na svého čtenáře? Přizpůsobujete se tomu, co se od vás očekává?

Všechny tyhle věci mám na úrovni podvědomí. Neumím si představit, jak bych to dělal vědomě, programově. Psát dejme tomu kapitolu dvanáct, kde má hrdina A provést akci B, a přitom si říkat, co tomu řekne čtenář C, D, E... Kdo je bytostný vypravěč, intuitivně či automaticky se snaží být srozumitelný, zábavný, nebo alespoň zajímavý. Všichni známe v životě i v literatuře vypravěče, kteří nejsou zajímaví, jejich vyprávění je bezbřehé, nezábavné. Z toho cítím ignoranci vůči čtenáři. Ostatně ti autoři sami přiznávají, že je čtenář vlastně nezajímá. To je ale rozpor: proč pak to své privátní psaní vydávají? Snažím se, aby moje psaní mělo spád, zřetelný tah na branku, abych neodbíhal. Píšu knihy, jaké bych sám chtěl číst. ■

Michal Viewegh (*1962)

Vystudoval češtinu a pedagogiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho knižní prvotina – *Názory na vraždu* – vyšla v roce 1990. Za román *Báječná léta pod psa* (1992) získal Cenu Jiřího Ortena, je také držitelem Ceny čtenářů Magnesia Litera (*Vybíjená*, 2005). Jeho romány a povídky byly přeloženy do desítek jazyků, vznikají podle nich divadelní hry a filmy. Zatím poslední knihou jsou *Povídky o lásce* (*Druhé město*, 2009).

Michal Viewegh

Tři tatínkové a maminka

Maminka je unavená

Maminka nosila Josífka a Marušku ve dvou velkých šátkách, jako to dělají ženy v Africe nebo v Indii; Josífka na břicho a Marušku na zádech. Josífek i Maruška byli ještě tak malínci, že jim ze šátků vykukovaly jenom nosánek a oči, ale maminka je s sebou přesto brala úplně všude: na nákupy, na městský úřad i třeba do autoservisu. Tatínek byl sice na jedné straně rád, že nemusel kupovat drahý kočárek pro dvojčata, avšak zároveň se bál, že Josífek nebo Maruška mamince ze šátku vypadnou – jenže maminka mu vysvětlila, že v Indii tak děti nosí miliony maminek a že ještě žádnému indickému miminku – pokud ví – se nic nestalo.

„Tak tos mě uklidnila,“ řekl tatínek.

Maminka samozřejmě Josífka a Marušku ze šátků často vyndávala, kojila je a houpala v náručí a pusinkovala a koupala a mazala je voňavým krémem a čistila jim ouška a strouhala jim jablíčka a mrkev – a tatínek se na maminku nemohl vynadávat. Řekl mamince, že je ta nejpůvabnější maminka na světě a že tohle období je vůbec nejkrásnější doba jeho života a že by byla obrovská škoda, kdyby tak krásnou životní dobu nepopsal. Každé ráno se proto zavřel do své pracovny, strčil si špunty do uší a až do odpoledne psal o mamince, Josífkovi a Marušce různé příběhy. A maminka zatím celé dopoledne a odpoledne vařila, prala, žehlila, uklízela a taky četla Josífkovi a Marušce pohádky a zpívala jim moravské písničky a malovala jim a hrála s nimi různé hry a z papíru jim vystřihovala prince a princezny a šaty pro prince a šaty pro princezny – a tatínek o tom psal.

Když Josífek a Maruška večer konečně usnuli, bývala maminka moc unavená. Tatínek se vysprchoval, vyčistil si zuby, navoněl se a oblékl si kalhoty od nějakého hezkého pyžama, aby se mamince líbil. Potom do ložnice přinesl kouzelnou mušličku, kterou maminka kdysi dostala od strýce Antonína, a přiložil ji mamince na ucho.

„Slyšíš, co ti říká?“ ptával se tatínek a zatahoval břicho.

„Neslyším,“ vrtěla hlavou maminka.

Pusu měla jako malinu a tatínkovi se pořád moc líbila.

„Poslouchej! Zkus to!“ žádal maminku tatínek a tvářil se smutně.

„Bolí mě hlava,“ vysvětlila mu maminka. „Nic neslyším, promiň.“

Moravská jóga

Maruška i Josífek rostli jako z vody. Často už k hraní nepotřebovali ani maminku, ani tatínka a hráli si sami nebo se svými kamarády, kterých měli opravdu hodně. V pondělí k nim chodil sedmiletý Marek, v úterý pětiletá Evička se čtyřletou Karolínou, ve středu měli výtvarný kroužek, ve čtvrtek dětský aerobic a v pátek plavání. O víkendech pak většinou uprosili maminku, aby je hned ráno pustila k Novákům, kteří měli taky dvě děti, ale na rozdíl od tatínka a maminky navíc ještě i velikánskou zahradu, legračního dědečka bez zubů a tři krysy.

„Už nás skoro nepotřebují,“ posteskla si jednou maminka smutně tatínkovi.

„Aspoň si trochu odpočineš,“ řekl tatínek a zamrkal: „Aspoň tě nebude tolik bolet hlava.“

Ale maminka jako by ho neposlouchala.

„Za rok půjdou do školy a zůstaneme úplně sami,“ náříkala dál.

Tatínek mamince musel vysvětlit, že do školy chodí děti většinou jenom na dopoledne a potom se vrací domů, takže hned po obědě Josífka i Marušku vždycky zase uvidí – ale maminka byla pořád smutná a nervózní, a tak se přihlásila na cvičení jógy, aby se prý uklidnila.

Maminka *byla pořád smutná a nervózní*, a tak se přihlásila na cvičení jógy, aby se prý uklidnila...

Cvičení bylo dvakrát týdně, ale mamince se natolik zalíbilo, že začala cvičit jógu i doma. Jednou v sobotu odpoledne přišel tatínek z pracovny a zastihl maminku, jak stojí v kuchyni na hlavě. Pusu měla jako malinu a obličej jako meloun (samozřejmě ROZKROJENÝ – přece jste si, děti, nemyslely, že maminka byla v obličejí tmavě zelená...). Tatínek si lehl na parkety, aby si mohl maminčinu tvář lépe prohlédnout, protože jak byla celá červeno-růžová, vypadalo to, že se maminka stydí – a to se tatínkovi odjakživa líbilo.

„Děti jsou u Nováků?“ zeptal se.

Maminka přivřela oči na znamení souhlasu.

„Vydrž,“ řekl mamince tatínek, vstal a šel do pokoje. Za chvíli se vrátil i s mušličkou, kterou maminka dostala od strýce Antonína, znovu si k mamince lehl a přiložil jí mušličku k uchu.

„Už slyšíš?“

Tentokrát maminka zavřela jenom jedno oko a tím druhým se na tatínka pořád dívala.

„Slyšíš, jak tajuplně šumí?“ naléhal na maminku tatínek.

„Mhm,“ přitakala konečně maminka.

Tatínek vypadal velmi spokojeně.

„To je dobře,“ řekl. „Tak já ti teď ukážu jednu uklidňující jogínskou polohu, kterou jsem se naučil na vojně v Šumperku,“ řekl tatínek a hodil si maminku přes rameno.

Tatínkův návrh, ať maminka zase navrhuje

Na podzim začali Josífek a Maruška chodit do první třídy a maminka měla najednou volná dopoledne. Každé ráno dětem připravila svačinky, zkontrolovala jim školní tašky i oblečení, oběma dala pusu a ještě jim pak z okna dlouho mávala. Potom cvičila hodinu jógu, uvařila oběd a uklidila, ale stejně pořád do návratu Josífka a Marušky zbývala spousta času. Tatínek byl zavřený ve své pracovně a psal. Maminka se už nemohla dočkat, až se Josífek a Maruška vrátí. Zkrátka se trochu nudila.

Jednoho dopoledne se už nudila tolik, že zašla za tatínkem do pracovny, i když věděla, že vyrušování při psaní nemá rád. Tatínka maminčin nečekaný příchod velice polekal a ze samého leknutí prý zmáčkl na klávesnici nějakou špatnou klávesu, takže na obrazovce počítače se úplným omylem objevila nějaká nahatá paní, kterou prý tatínek vůbec nechtěl vidět.

Maminka zdvihla vysoko obočí.

„Jak ti jde psaní?“ zeptala se tatínka.

„Dobře,“ řekl tatínek, ale jeho obličej vypadal jako meloun, samozřejmě rozkrojený. „Dobře mi jde psaní.“

„Chtěla bych ještě jedno dítě,“ oznámila maminka tatínkovi.

„Prosím?!“ vyděsil se tatínek.

„Bambulu Kudrnoviče Třetího,“ zasnila se maminka. „Nebo Slepíčku Antonínu Třetí.“

Tatínek chtěl rychle vstát, ale kolečková židle pod ním podjela a on narazil nosem do stolu.

„Sakrblé!“ zvolal tatínek.

Z rozbitého nosu se mu spustila krev. Maminka mu zaklonila hlavu a ucpala jeho nosní dírky dvěma kousky toaletního papíru. Tatínek vypnul počítač a v záklonu mamince vysvětlil, že lidé by si neměli pořizovat děti jen proto, že se nudí.

„Dítě není hračka,“ huhlal tatínek s toaletním papírem v nose. „Najdi si jinou zábavu. Proč třeba nenavrhuješ šaty, když jsi vystudovaná návrhářka?“

Maminka se na tatínka jenom ušklíbala, ale nakonec musela uznat, že je to možná dobrý nápad. Nakoupila si spoustu látek v pestrých podzimních barvách a začala navrhopvat a šít krásné šaty, které nosí indické ženy a kterým se říká SÁRÍ. Tatínkovi se ty látky zdály moc barevné a taky dost drahé, ale maminka mu sdělila, že až se šaty prodají, všechny peníze se jim bohatě vrátí. ■

Ukázka pochází z připravované knihy *Tři tatínkové a maminka*, kterou Michal Viewegh napsal s Pavlem Šrutem a Martinem Reinerem. Vychází na jaře v nakladatelství Brio s ilustracemi Galiny Miklínové.

Kosmetika a chemie

Přírodní látky
na prvním
místě...

Trh s biokosmetikou vzrůstá v Německu až o 20% ročně, v roce 2008 byl obrat tohoto segmentu v celé Evropě okolo 1,5 miliardy eur. Také zákazníci v České republice se začínají ptát po složení produktů, které mnohdy nepřehledný kosmetický průmysl nabízí.

V případě kosmetiky je hlavním vodítkem pro spotřebitele mezinárodně uznávaný certifikát mapující podíl organických složek v produktu. Zárukou kvality bývají zpravidla výrobky německého původu, osvědčenými značkami jsou Dr. Hauschka, lavera, alva apod. V Čechách dosáhly na nejpřísnější ekologický certifikát vybrané produkty firmy Saloos.

Některé značky přírodní kosmetiky ve svých přípravech výrazně omezují obsah parabenů, silikonů, syntetických barviv, parafinů či ropných derivátů. V každém případě si spotřebitel musí pozorně přečíst soupis ingrediencí na obalu. Mezi zkušeností prověřenou přírodní kosmetiku patří například značky Korres, Tisserand či britská firma The Body Shop.

Nebezpečí: amoniak, parabeny, silikony...

Poslední novinkou na kosmetickém trhu jsou barvy na vlasy bez amoniaku, který nahradil etanolamin. Nejenže etanolamin nevydává povědomý čpavý zápach, je především šetrnější k vlasům. S bezamoniakovými barvami nelze dosáhnout jednoznačného barevného efektu jako s jejich předchůdci a barva rychleji bledne, zásah pro tělo a vlasy však není tak extrémní. Na českém trhu jsou aktuálně k dostání tyto typy barev od firem Schwarzkopf, L'Oréal či Korres.

Jednou z nejkritizovanějších složek v kosmetice jsou v poslední době konzervanty známé jako parabeny. Prodlužují trvanlivost produktu až na tři roky. Uvádí se, že asi 2% spotřebitelů mají na parabeny alergickou reakci, probíhají také studie rakovinotvorných účinků parabenů. Jejich jednoznačný vliv na vznik nádorových onemocnění však zatím nebyl prokázán. Z těla jsou díky enzymům a podkožnímu tuku parabeny v tak malém množství úspěšně odbourávány. Doložen byl pouze fakt, že parabeny podporují estrogenní aktivitu v těle, čímž by mohly mít nepříznivý vliv právě i na rakovinné bujení. Produkty bez parabenů nabízejí na českém trhu značky Sebamed, Clinique, Thalgo (některé výrobky) či nově česká značka Manufaktrua (dětská řada).

Další nevídanou složkou jsou silikony. Vyhlažují sice pleť i vlasy, ale jejich účinky na tělo jsou negativní, jak ukazují četné průzkumy u žen se silikonovými prsními implantáty. Kůže pod tíhou silikonů navíc nemůže dobře dýchat.

Minerální oleje, ať už se skrývají pod označením parafín, tekutý parafín či parafínový vosk, jsou v kosmetice též hojně užívány. Vedle toho, že „úspěšně“ ucpávají póry, čímž podporují akné, zpomalují schopnost obnovy buněk a krok za krokem tak pokožku vedou k předčasnému stárnutí. Výrobci užívají minerální oleje, protože jsou cenově dostupné, ale riziko, že budou obsahovat rakovinotvorné polycyklické aromatické uhlovodíky, je v jejich případě velmi vysoké.

Vynecháme-li zdraví škodlivé ftaláty či syntetické parfémy, je nutné ještě zmínit látku lauryl síran sodný (SLS), jež dokáže vytvořit 90% pěny nejen u průmyslových čisticích prostředků, ale například i u šamponů. Testy na laboratorních zvířatech dokázaly, že způsobuje podráždění očí a kůže, problémy s dýcháním, poškozuje centrální nervovou soustavu. Dnes SLS ve většině přípravků nahrazuje méně dráždivý ethoxylovaný lauryl síran (SLES).

Menší komfort za zdraví

Faktem zůstává, že biošampon nikdy nevykouzlí takovou pěnu ani objem jako jeho syntetický protějšek, řasenky s přívlastkem bio nejsou voděodolné, make-up bez silikonů nevydrží 24 hodin. Lesk na rty z organických surovin se nikdy nebude tak lesknout jako ten s chemickými pomocnými a lak na nehty v bio-kvalitě se v podstatě nedá vyrobit. Vždy ale stojí za to přistoupit na menší komfort za cenu ochrany vlastního zdraví. ■

Klinicky
pH 5,5
testováno
seba med®

VÍ DOU
KE ZDRAVÉ
PLETI

Hodnota pH 5,5 posiluje a podporuje obnovu přirozeného ochranného pláště pokožky, zvyšuje hydrataci a elasticitu pokožky.

Kosmetika Sebamed

je doporučována nejen pro alergiky a ekzematiky (snižuje riziko rozvoje alergických reakcí na kůži při jejich předpokladu), ale i pro pokožku bez kožních obtíží.

Klinicky testována.

Ucelená řada zajišťuje kompletní péči o pokožku:

- Mytí včetně intimní hygieny
- Deodoranty
- Řada Anti-ageing
- Řada Clear face
- Řada Anti-dry
- Řada Baby

Více informací naleznete

na www.seba.cz

NÁVŠTĚVA V ATELIÉRU

Setkání. Tak se
jmenuje výstava
Jitky Válové
v Topičově salonu
v Praze. Trvá do 9. 4.

Dělat to po svém

Malířský stojan u okna, plechovky a sklenice s naředěnými barvami na stolech a rozšlapané křídly na zemi. Na zdi staré plakáty umělecké skupiny Trasa. V policích papíry a různé krámy. Přes půl století malovaly sestry Válovy, Květa a Jitka, v skromné místnosti rodinného domu v Kladně. Pořádný ateliér nikdy neměly. Květa umřela před dvanácti lety, Jitka pokračuje v práci i přes pokročilý věk 87 let. Na svou sestru stále vzpomíná: „Mám takový pocit, že je tady se mnou.“

Ojedinělý příběh životních a uměleckých souputnic začal 13. prosince 1922, kdy se narodily v rodině bankovního úředníka v Kladně. „Měly jsme krásné dětství,“ vzpomíná Jitka Válová na idylickou dobu před válkou. „Nepamatuji, že by na nás maminka někdy vykřikla nebo že bychom dostaly vejprask. To už vůbec ne.“

Na tatínka si skoro nepamatuje, protože ho po nervovém zhroucení z přepracování odvezli do sanatoria, kde za rok zemřel. Od čtyř let vyrůstala dvojčata Květa a Jitka s ovdovělou matkou a dvěma staršími sestrami v rodině bez mužů. A tak to mělo zůstat. „Když nám bylo třináct, řekly jsme si s Květou, že se nikdy nevdáme. Muž byl element, který mezi nás nepatřil. Nezbyl pro něj žádný prostor.“

Mezi sestry Válovy se už žádný člověk nevešel. Ani muž, ani žena. Jejich život se stal něčím na způsob řehole. Sloužily jen svému výtvarnému talentu, ničemu jinému. „Tohle jsme si nevybraly, přišlo to na nás. Co můžu dělat? Přece nevyskočím z kůže. Pokud má člověk nějaký talent, tak by ho měl využít, a většinou ho každý využije.“ Vzdát se běžné rodinné existence – „vdát se a mít haranty“ – pro ni těžké nebylo. „Obětovala jsem to, o co jsem nikdy nestála.“

Dvojčata Jitka a Květa Válovy: studovaly, tvořily a žily spolu. Muže mezi sebe nikdy nepustily. Nezbyl pro ně zkrátka prostor.

Zápas s hmotami

Po válce studovaly sestry Válovy na pražské UMPRUM. Nejprve v ateliéru Josefa Kaplického, později u Emila Filly. Rodné Kladno už zářilo rudě, schylovalo se ke komunistickému puči. „Vůbec jsme si neuvědomovaly, co bude. Pak přišel Karel Vaca a říká: Tak holky, je to v prdeli, komunisti vyhráli.“

Industriální kladenské prostředí mělo na tvorbu sester Válových zásadní vliv. Malovaly už v Poldovce během svého totálního nasazení za války, v padesátých letech fáraly do dolů. „Zajímal mě zápas s hmotou, pohyb, to bylo moje téma. Nejvíc se mi líbilo projíždějící žhavé železo a jak ho valcíři chytali a obraceli. Byli šikovní, kluci.“

Komunisté však zápas s hmotami, jak ho sestry ztvárnily, neocenili. Rudá spisovatelka Majerová o nich mluvila jako o vředu, černé skvrně na tváři Kladna. „Květa dělala dělníkům velký ruce, ruce jako vopice. Mně zase vyčítali, že jim dělám malé hlavy, že nemají žádný mozek.“ Tenkrát jim ale moc do smíchu nebylo. „Neměly jsme ani vindru. Živila nás maminka z penze 450 korun. My jsme ani na to plátno neměly. Květa taky přemalovala jeden obraz šestkrát.“

Komunisté jim otravovali život dlouhých čtyřicet let. UMPRUM absolvovaly sestry Válovy v roce 1950, to už vládl tuhý stalinismus. Během šedesátých let se sice režim začal uvolňovat, ale ne nadlouho. Když sem „vlezli ti sráči rusácký“, byl to pro Jitku Válovou a její sestru takový šok, že na tři roky přestaly malovat.

O zakázkách a nákupech umění rozhodovaly za socialismu schvalovací komise. Když chtěli galeristé nakoupit ideově podvrtná díla věřících sester Válových, museli se dohlížitelé nejdřív „ožrat“, aby to nechali projít. Jinak sestry prodávaly

*Hutnými
tvarů
a emocemi
posedlou Květu
vyvažoval
jemný
a duchovnější
přístup Jitky*

„za pár šestáků“ kamarádům a známým, kteří dnes levně získaná plátna umísťují v aukcích – i za milionové částky.

„Čestmír Kafka říkával, že jsme ztracená generace. Nikam jsme nemohli, nikdo nás neznal, naše práce neměla žádnou odezvu. To nás deprimovalo,“ popisuje Jitka Válová těžký život nezkorumpovaného umělce v totalitním systému. O emigraci však sestry nikdy neuvažovaly. „To by nás nenapadlo. Měly jsme starou maminku, sebrali by jí barák a kdo ví co. Tady jsme byly doma.“

Dělat to po svém

Umělecký vývoj sester Válových je spojený v začátcích se skupinou Trasa, kterou založil Čestmír Kafka. Umělci Trasy chtěli navázat na meziválečnou avantgardu

Kresby Jitky Válové z 50. let: „Zajímal mě zápas s hmotou, pohyb, to bylo moje téma. Nejvíc se mi líbilo projíždějící žhavé železo a jak ho valcíři chytali a obraceli. Byli šikovní, kluci.“ (vlevo) Valcíři, 90. léta 20. století (vpravo)

Autoportrét Jitky z roku 1953

a neorealismus. „Snažíme se o pokubistický výraz, břitký, nerozpačitý, nesentimentální, chceme vyjádřit dynamiku doby, její rytmus a směr,“ píše Arsén Pohribný v katalogu první skupinové výstavy v Chebu v roce 1957. „Všichni dělali kuchyňská zátiší a podobné randy, které pak přinesli ke konfrontaci. Já jsem měla poraženého býka nebo leteckou katastrofu,“ vzpomíná Jitka Válová. „V Trase jsem moc oblíbená nebyla. Děkala jsem po svém.“

Nenechat se příliš ovlivňovat vzory, „vysrat se na ně a koukat dělat něco ze sebe“, jak to Jitka svým nezaměnitelným způsobem formuluje, s tím sestry Válovy problém neměly. Byť postavou drobné a křehké, nikdy neustoupily. Nenechaly se zvíkat umělecky ani morálně.

Jejich rozdílné tvůrčí typy se odrazily v rozdílném tvůrčím směřování. „Obě sestry, ač na první pohled jedna jako druhá, se však ve svých projevech výrazně odlišovaly. Hutnými tvary a emocemi posedlou Květu vyvažoval jemný a duchovnější přístup Jitky,“ napsala kurátorka Štěpánka Bielešová. Jazykem psychologie by se dalo říci, že Květa byla extrovert, Jitka introvert. „Myslím, že by Květa byla výborná sochařka. Cítila hmotu, prostor. Milovala kameny. Pokud mohla, tak je kreslila, personifikovala,“ říká Jitka.

Poslední obraz

Květa Válová zemřela v září 1998. Jitka na její smrt zareagovala jako na ruskou okupaci. Přestala malovat. „Ani nevím, co jsem dělala. Byla jsem úplně prázdná, neměla jsem nejmenší nápad ani chuť.“ K tvorbě se vrátila až po několika letech. Soubor litých kreseb na hudební motivy navazoval na její experimenty z šedesátých let. Techniku lité kresby pak použila i ve figurální tvorbě, která se tak dostávala až

Autoportrét mladé Květy z padesátých let

Poslední obraz Květy Válové

Žila jsem dva životy. *Svůj a sestry*. Na Květu myslím pořád.

na hranici abstrakce. V Jitčiny kresbách lze vysledovat inspiraci prehistorickými kresbami, které tolik obdivuje. „Byly ohromně jednoduché a prosté. Přitom říkaly víc než komplikovaný renesanční obraz.“

Po sestře Květě jí moc obrazů nezůstalo. Ten pro Jitku osobně nejdůležitější, protože poslední, však ano. „V poledne to domalovala, večer zemřela. Ani to nestihla pojmenovat.“ Poslední setřin obraz má stále na očích, protože visí v místnosti, ve které žije. Malba je to temná, hluboká, plná archetypálních symbolů, ale nikoli depresivní. Je na ní možná snící, možná mrtvá žena, černá rostlina a zvláštní ptakomůž, obdařený výraznými symboly mužství – falickým zobákem a vousem. Obraz jako každé dobré umělecké dílo svádí k projekcím a interpretacím.

„My jsme vlastně žily dva životy. Svůj a sestry. Když jsme něco chtěly, tak obě stejně. Na vše jsme měly stejný názor,“ bilancuje 76 let společného soužití Jitka. Na Květu myslí pořád. „Mám takový pocit, že je tady se mnou.“

Poslední kapitola

I v pokročilém věku 87 let dělá Jitka Válová to, co celý život. Kreslí a kouří. Vlastně víc kouří, než kreslí. Na malování velkých pláten už nemá sílu a lité kresby pro ni představují uzavřenou kapitolu. Občas vezme do ruky křídlo.

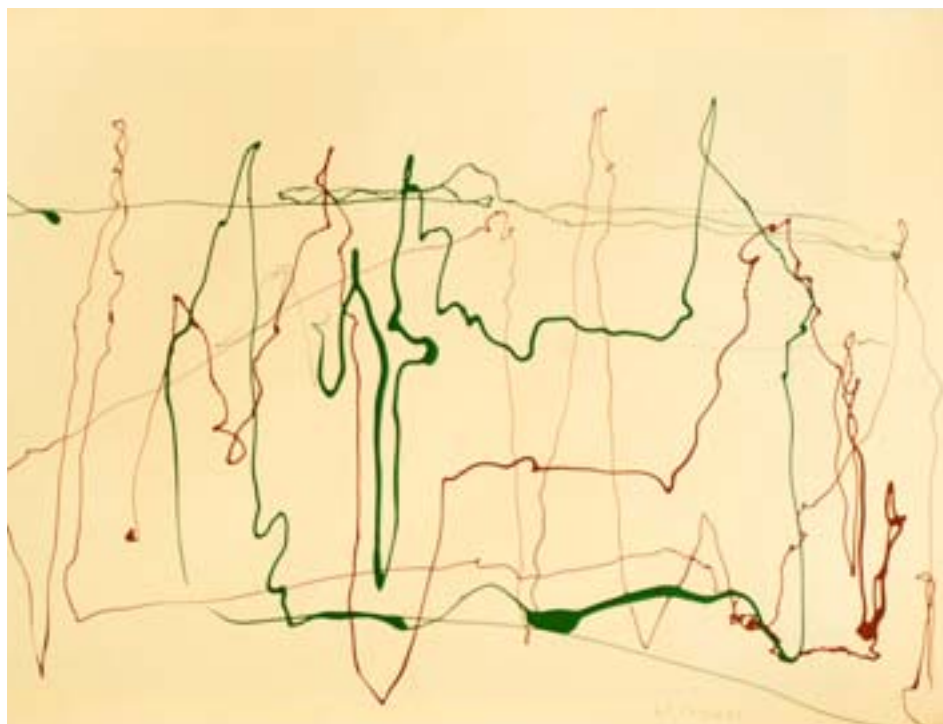
Paní Marie Vydrová, která o Jitku pečuje, mi ukazuje pár litých figurálních kreseb, které Jitka dělala loni. Dívám se na to trochu s otevřenou pusou, že v tak vysokém věku je Jitka Válová schopna takového energického výkonu. „Byla hodně našťvaná,“ komentuje Marie Vydrová drásavé linky a plochy na pozadí jedné kresby.

„Nevím, čeho budu ještě schopna. Že bych měla ideál vytvořit něco ohromného, to tedy ne,“ říká nakonec Jitka Válová. Oči se jí smějí. Možná proto, že ví, že už nic nemusí. Má už dávno hotovo. ■

Jitka Válová (*1922)

- Narodila se v Kladně. V letech 1945 až 1950 studovala na UMPRUM u Josefa Kaplického a Emila Filly.
- Se sestrou Květou byly členkami skupiny Trasa, založené v roce 1954. První samostatná výstava sester Válových se konala v roce 1958 v Domě osvěty v Kladně. V roce 1966 vystavovaly v Galerii Václava Špály v Praze.
- Významnou výstavu, kterou se dostaly do širšího povědomí, jim uspořádala v roce 1983 galerie v Roudnici nad Labem. Jejich velké souborné výstavy proběhly až po změně režimu, nejvýznamnější pak ve Veletržním paláci v Praze v roce 2000.

Lité kresby na hudební motivy, 2009

Daria Klimentová

Kdykoli přijede do Prahy, je to výjimečná událost. Není divu, primabalerína Anglického národního baletu je také výjimečný člověk.

Setkávám se s ní už roky a pokaždé obdivuji nejen její taneční umění, ale i otevřenost, s jakou mluví o svém životě, pocitech, radostech i bolestech. Zpříma také odpověděla na otázky, které jsem jí položila pár dní před jejím pražským galavečerem v Národním divadle.

V Praze tančíte své 1000. představení. Je to pro vás zásadní mezník?

Je to oslava dvaceti let v roli „Principal Dancer“ a také onoho 1000. představení. Proč se koná v Praze, je nabíledni. Moje srdce zůstalo v Praze. V Národním divadle jsem začínala, byl to můj sen. Po tomto Gala pokračuji dál v práci, v našem souboru mám naplánovanou Giselle, Popelku, Labutí jezero...

Diář máte tedy stále zaplněný.

Nabito mám snad víc než kdy jindy, trénuji mladé baletky, hostuji jako primabalerína po celém světě, organizuji Masterclasses, starám se o dceru. Kdyby byl den delší, asi budu dělat ještě víc.

Takže na konec kariéry ještě nemyslíte.

S tancováním skončím ze dne na den, nikomu to ohlašovat předem nebudu. Nevím přesně, kdy ten okamžik přijde, ale vím, že se už blíží.

A já vím, že skvěle fotíte. Co budete jednou podnikat, už je vám jasné, že?

Až přestanu s tancováním, chtěla bych být chvíli doma, prostě být máma. Strašně moc cestuji, takže nesním o exotické dovolené, ale o tom, jak budu doma. Jinak mám milion nápadů: mohla bych být šéfkou baletu, mít obchod s baletními návleky, otevřít si taneční centrum, fotografovat, vyučovat balet a do toho všeho si možná koupit psa.

Doma jste teď v Londýně?

V Praze i v Londýně. Máme domeček na obou místech, a tak přejíždíme, s námi přejíždějí také dcera a moje maminka. Mně osobně to v poslední době táhne víc do Prahy, Londýn je šíleně rychlý a rušný, metro je narvané, pokud zasněží, nic nefunguje, zdravotnictví není dobré. Je tam přelidněno, a já miluji ticho.

Ted' vás nepoznávám, jste přece bojovná povaha.

Víte, k baletu potřebujete talent, chuť dřít a štěstí. To vše jsem měla, ale stejně přišly chvíle, kdy jsem si myslela, že už nevydržím, že s tím praštím. Moje nátura, pravda, je bojovná. Bojuju jemně, oklikou, volím pomalejší tempo, ale dokážu to. Proto jsem se nevzdala.

Co vám balet stále dává?

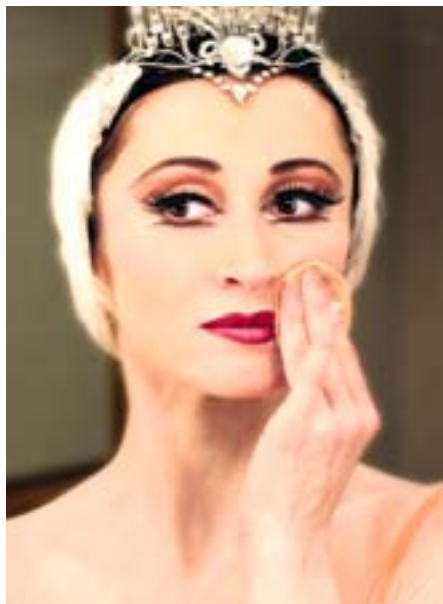
Nejkrásnější je vytvářet roli, prožít příběh někoho jiného, odpoutat se od reality. Když jste fit, když se výborně tančí, je to nádhera. Miluju být fit! Ovšem nejtěžší je, když musíte jít trénovat a nechce se vám, nebo vás něco bolí, nebo musíte tančit s někým, s kým si absolutně nerozumíte.

Co vás teď bolí?

Bolí mě kolena, nemůžu si sednout na paty. Ale nejvíc mě bolí záda. Mám skoliózu a zničené „polštářky“ mezi obratli. Je jasné, že když jsem tolik trénovala, něco mě bolet musí. Někdy mám strach, že skončím na vozíku, ale – asi trochu přeháním.

Vzala byste něco zpět?

Kdybych věděla to, co vím dnes, jinak bych trénovala. Ale do toho všeho bych šla stejně asi znovu. ■

„Moje devítiletá dcera nechce cvičit jako já, nechce být baletkou. Budu ráda, když si najde vlastní cestu,“ říká světově známá primabalerína Daria Klimentová.

Národní
divadlo v Praze
10. a 11. března,
Daria
Klimentová –
Balet Gala

Klima v globálním světě

Satelitní snímek Himálajů v Bhútánu. Horské ledovce jsou považovány za jakési „důlní kanárky“ hor – když ustupují, signalizují možné globální oteplování.

Asi nikdo, kdo kdy zmokl, nebude pochybovat, že se počasí často mění. Mnohdy docela nečekaně a divoce. Nemusí to být příjemné, ale lidé jsou na to vcelku zvyklí. Odnesou to obvykle jenom televizní rosničky. Ve skutečnosti se stejně jako počasí mění i klima, což je vlastně dlouhodobější souhrn jednotlivých prvků ovlivňujících počasí.

Jak už to u definic bývá, rozdíl mezi termíny počasí a klima není příliš ostrý. Změny klimatu obvykle vnímáme jako méně nápadné, to je ale dáno naší osobní zkušeností s relativně klimaticky klidnou druhou polovinou 20. století. Postupně se objevují nové doklady prudkých změn klimatu v dávné i ve zcela nedávné minulosti: všechny mají společné to, že je nelze připsat na konto průmyslové civilizace.

Stejně jako počasí je i klima nesmírně složitý systém chaotické povahy, do kterého lze proniknout jen s obrovskými potížemi. Tušíme, že se na změnách klimatu podílejí změny aktivity Slunce, změny pohybů Země vůči Slunci, pohyby kontinentů, vulkanismus, změny v oceánech a samozřejmě také aktivity různých organismů včetně lidí nebo mnoha různých bakterií. Mnozí badatelé nicméně připouštějí, že naše poznání klimatu je ještě v plenkách, a že stále plně nerozumíme ani základním vztahům mezi klíčovými faktory.

Studium chování klimatu a předpovědi jeho budoucího vývoje komplikuje fakt, že opravdu spolehlivá data, pocházející z našich satelitů, máme k dispozici jen pár desetiletí. První relativně použitelná, přímo naměřená data o klimatu z větších oblastí souše spadají do poloviny 19. století. Veškeré informace o hlubší historii klimatu jsou nepřímé a odvozujeme je ze stop zachycených ve fosilním záznamu, jako jsou například nálezy zbytků rostlin, letokruhy či analýzy výšky mořské hladiny v minulosti. Tyto údaje jsou cenné, ale jejich studium je komplikované, výsledky bývají kontroverzní a závěry o klimatu založené na nepřímých datech jsou nevyhnutelně mnohem více na vodě než měření satelitů.

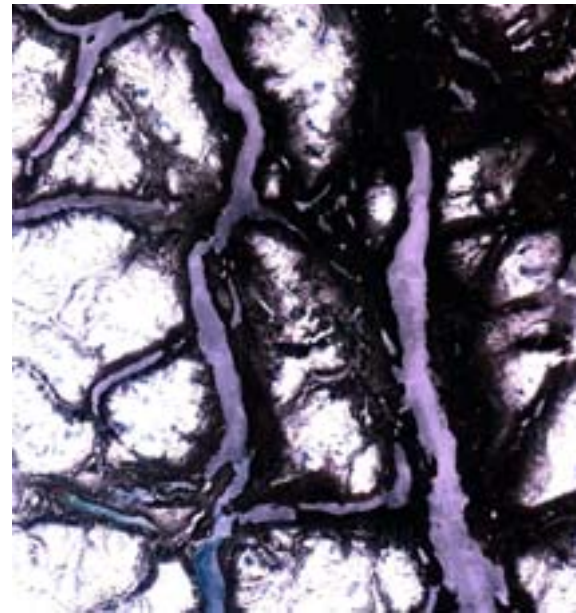
Vědci připouštějí, že *naše poznání klimatu* je v plenkách

Dnes je zvykem mluvit o „změně klimatu“ v jednotném čísle, což zastírá skutečnost, že jde o poměrně normální situaci. Drtivá většina všech živočišných a rostlinných druhů, které tu s námi v této chvíli žijí, přestála v nedávné minulosti ne jednu, ale celou řadu klimatických změn, minimálně srovnatelných se současnou situací. Tyto nedávné klimatické změny ale nedoprovázelo dramatické vymírání: zdá se, že příroda má mnohem větší schopnost adaptace na poměrně velké změny klimatu, než jakou jí přisuzujeme.

Střídavé doby ledové

Posledních pár milionů let na Zemi běží cyklus ledových dob. Zatím není jasné, co je způsobilo, ani co pohání kratší cykly poměrně výrazných klimatických změn oběma směry, které v rámci jednotlivých ledových i meziledových dob probíhají. Vše nasvědčuje tomu, že nyní žijeme v době meziledové. Naši vzdálení potomci zřejmě budou čelit další době ledové.

Ledové a meziledové doby sice nejsou úplně totožné, ale je jisté poučné podívat se na jinou dobu meziledovou, nejlépe na tu nejbližší, zvanou eemian, která proběhla před 130 až 110 tisíci lety, a srovnat ji s dneškem. Klíma v eemianu bylo extrémnější, teplota i mořská hladina dramaticky létaly oběma směry. Před zhruba 125 tisíci lety bylo z nejasných důvodů dokonce v Antarktidě o 6 stupňů Celsia tepleji než dnes a hladina moře byla o 4–6 metrů výše. V současném teplém období, přezdívaném holocén, jež trvá cca posledních 12 tisíc let, se také střídají výrazně teplejší a chladnější období. Právě výzkum historického průběhu klimatu, zejména v holocénu, je momentálně dějištěm tvrdého odborného sporu. Některé studie totiž naznačují, že v teplých obdobích holocénu bylo tepleji než dnes a my nevíme proč. Pak ale nelze vyloučit, že lidský vliv na klima je menší, než se obvykle tvrdí.

Údolí vymletá pevninským ledovcem z období pleistocénu (staršího oddělení čtvrtohor) v Britské Kolumbii

Rozšiřování pouště Taklamakan ohrožuje zemědělce v okolí. Dochází k němu nezávisle na oteplování Země.

Žijeme v době meziledové.
Naše *vzdálené potomky*
zřejmě čeká doba ledová.

Velký bariérový příkop u pobřeží Austrálie je příkladem vyváženého symbiotického ekosystému, který je extrémně citlivý na výsledky lidské činnosti, jako jsou znečištění, globální oteplování, turistika a rybaření. Stačí malý výkyv a mohou zahynout tisíce organismů.

At se otepluje či neotepluje, klima není radno podceňovat

Lepší zítřky?

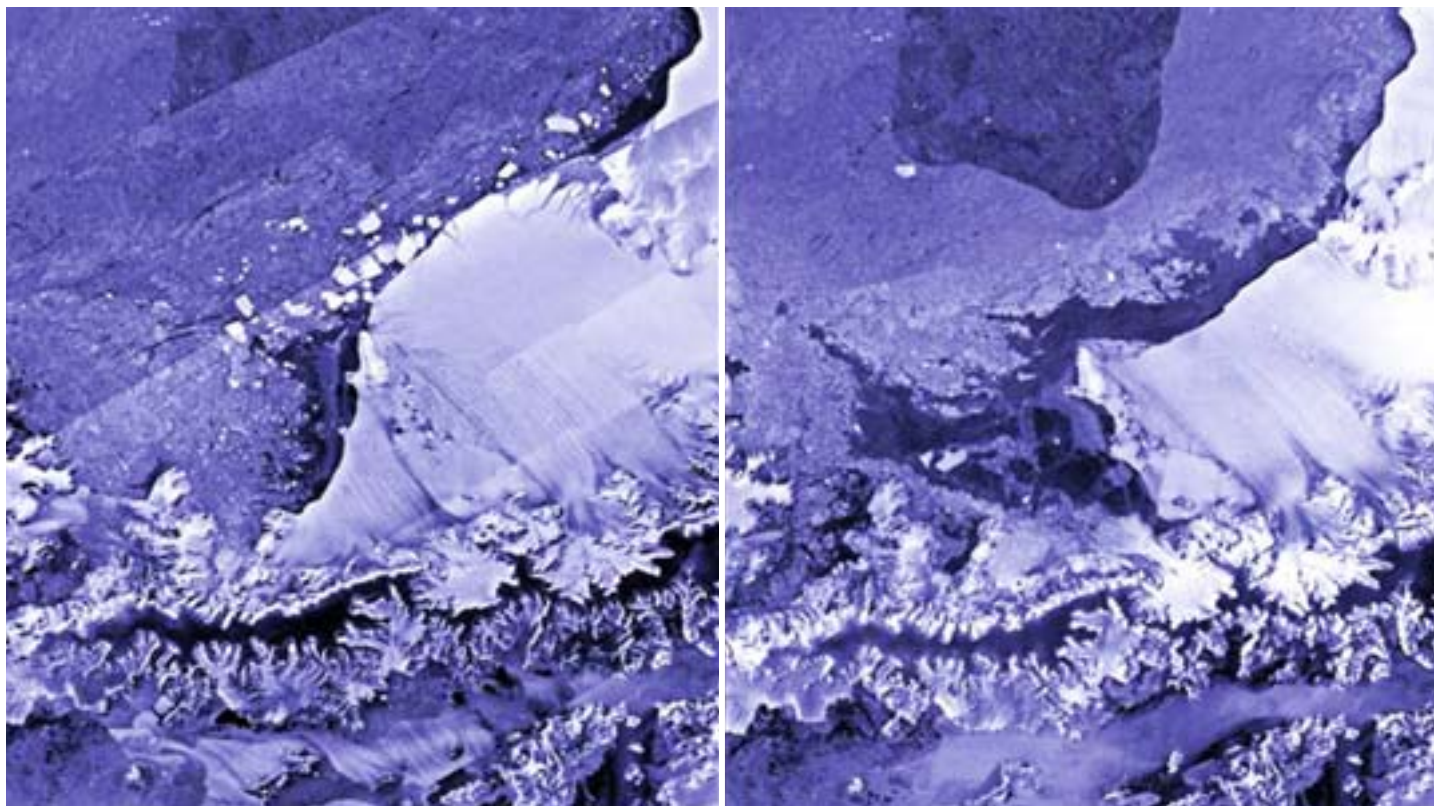
Věda o klimatu se v současné době potýká nejen s odbornými spory, ale i s neblahým tlakem politiků, médií i nejrůznějších aktivistů. Vědecká obec se vyhraňuje na alarmisty děsící veřejnost katastrofickými klimatickými scénáři a na druhé straně klimatické realisty či klimaskeptiky, kteří nevidí budoucnost tak černě. Logickým důsledkem jsou závažné skandály, které propukly v posledních měsících. Vyšlo najevo, že klíčové postavy výzkumu klimatu v posledních letech prokazatelně manipulují s daty zásadními pro rekonstrukci vývoje teploty, záklisně ovlivňují odborné časopisy a ve spolupráci s environmentálními aktivisty intrikují proti oponentům. Aktéři skandálů dokonce rozsáhle upravovali světovou internetovou encyklopedii Wikipedia v mnoha heslech souvisejících s klimatem. To vše s cílem zveličit oteplování posledních desetiletí a co nejvíce v něm zdůraznit roli lidstva – snad ve snaze o lepší zítřky.

V našich poznatcích o klimatu je tedy větší zmatek, než byl před pár měsíci, a flasko kodaňské konference o klimatu, které mnozí očekávali předem, to jenom potvrdilo. At už se v současnosti otepluje, nebo neotepluje, což podle nových údajů není zdaleka jisté, at už na tom lidstvo má zásadní podíl, anebo nemá, klima rozhodně není radno podceňovat, dovede být děsivé i samo od sebe. Stejně tak z mnoha důvodů nikdy nebude na škodu zavádět efektivní a úsporné technologie nebo energii zbavenou nevýhod fosilních paliv. Je ale vážnou otázkou, nakolik nám pomůže drastické omezování emisí a zda by nebylo lepší jít jinou cestou. ■

O autorovi: RNDr. Stanislav Mibulka, Ph.D., působí na katedře botaniky Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Je autorem desítek publikací a několika knih na téma ekologie, botanika a evoluce. K popularizaci vědy přispívá mimo jiné na serveru www.osel.cz, spolupracuje s řadou českých periodik. Přednáší pro studenty středních škol a na univerzitě třetího věku, vystupuje v rozhlase i v televizi.

Maledivy se proměňují i bez vlivů globálního oteplování

Antarktický ledovec se odlomil v roce 1995. První snímek zachycuje stav před touto událostí (v roce 1992), druhý je z roku 1997.

Orloj tento tak divný a tak znamenitý jest, že já divěcí se jemu mnohokrát sem říkal, že jest nebeský orloj.

Jan Táborský z Klokotské Hory,
Zpráva o orloji Staroměstském, 1570

Pražský orloj

Podobizna Jana Táborského z Klokotské Hory.
Kresba podle jeho (zřejmě vlastního) portrétu ze Zprávy o orloji z roku 1570.
Jan Táborský, ač byl profesí spíše písmák a kaligraf, dokonale pochopil podstatu orloje a přispěl zásadně k jeho opravě a zdokonalení. Zanechal obšírnou zprávu o orloji, která je dodnes zdrojem poučení.

Přestože byla městská samospráva Starého Města pražského zřízena již kolem roku 1230, na vlastní budovu radnice si staroměstští konšelé počkali více jak sto let. Teprve roku 1338 schválil král Jan Lucemburský koupi prvního domu pro zřízení „rathúzu“. Pro tento účel byl vybrán osaměle stojící raně gotický dům měšťana Volflina z Kamene, situovaný v jihozápadním cípu Starého tržiště, dnes Staroměstského náměstí. Dům byl postupně stavebně upraven a k němu byly připojovány další objekty, až vznikl rozsáhlý komplex Staroměstské radnice.

Z poloviny šedesátých let čtrnáctého století jsou dochovány doklady o dostavbě vysoké kamenné věže při východním nároží Volflinova domu. V prvním patře věže byla zřízena kaple sv. Víta, Václava, Vojtěcha, Zikmunda a Ludmily a nahore vyhlídkový ochoz a příbytek hlásného (ponocného). Výška věže, čítající téměř sedmdesát metrů, ukazuje nejen na směle plány staroměstských radních, ale i na význam radničních věží. Ty sloužily především jako pozorovatelný pro sledování různých nebezpečí, zejména požárů. Když v nějaké části středověkého města vznikl oheň, hlásný usazený na věži začal „šturmovat“ a domluvenými signály lokalizoval ohnisko požáru.

Od sedmnáctého století hlásný z radniční věže oznamoval pravidelně celé hodiny malebným souvětím: „Chval každý duch Hospodina i Ježíše Jeho syna, odbila ...tá hodina“. To bylo velmi praktické zejména v nočních a večerních hodinách, kdy nebylo možné odhadnout čas podle polohy slunce.

Na radniční, případně kostelní věže byly také obvykle osazovány hodiny. I na Staroměstské radniční věži byly patrně již koncem 14. století hodiny, a to někde v horní části věže. Vypovídá o tom i zpráva hodináře Jana Táborského z 16. století, který doslova píše „A ta strana hořejší jest starodávni stroj, někdy prve dávno jiného mistra dílo...“.

Nezbytnou součástí veřejných hodiny byl od nepaměti zvon (či zvony), který odbíjel celé hodiny. Zvon na věži Staroměstské radnice je zmiňován již začátkem patnácté-

„A ta strana
hořejší jest
starodávní stroj...“

Spodní oddíl orloje s rubovou
stranou kalendária a částí
pohonných mechanismů

A large, intricate mechanical clock movement is shown, featuring a complex arrangement of gears, chains, and metal frames. The gears are of various sizes, with some being particularly large and prominent. The mechanism is mounted on a sturdy metal frame, and the overall appearance is that of a well-maintained, historical piece of machinery. The lighting is dramatic, highlighting the metallic surfaces and the intricate details of the gears and chains.

V orloji jsou dodnes
i původní součástky
a fungují!

Vlastní mechanismus orloje. Rám stroje i některá velká kola jsou zpracována jako ruční kovářská práce a patří k původnímu soustrojí.

Podoba orloje na sklonku 18. století. Ilustrace je provedena podle leptu Caspara Plutha z roku 1793. V přízemí orloje jsou patrné řemeslnické krámký, které zde stály až do 1. poloviny 19. století. Pracovali v nich „rodšmidl“, tedy soustružníci kovových předmětů. Ve spodní části orloje je vidět osazené, ještě barokní kalendárium. Bylo nahrazeno novou deskou v roce 1866 s malbami J. Mánesa. V horní části jsou okénka pro apoštoly, ale nikoli v podobě, jak je známe dnes. Datace umístění apoštolů je dodnes záhadou.

ho století a je také dochována zpráva, že o zařízení pečoval jakýsi hodinář Albert. Tyto archaické hodiny měřily čas ještě po způsobu staročeském, kdy první hodina začíná po západu slunce a číselník je rozdělen na čtyřicet dílů. Teprve později se přešlo na způsob německý, který dělí číselník od jedné do dvanácti.

Tato základní výbava však pražské radní zřejmě neuspokojila. Proto přikročili k vybudování mnohem výpravnějšího a složitějšího soustrojí – orloje, který měl doložit význam a kulturní rozvoj tehdejší Prahy po vzoru jiných evropských měst (jako byly například Padova, Štrasburk).

Horologium pragense

Středověký člověk nebyl zvyklý měřit čas v malých úsecích (minuty, sekundy), ale spíše vnímal rytmus celého roku. Sledoval střídání ročních dob, konec zimy, změny měsíčních cyklů či období vymezené církevními svátky, například advent nebo postní období. S tím souvisel i stále se prohlubující zájem o astronomii, astrologii, numerologii nebo kosmologii. Příznivá konstelace hvězd mohla ovlivnit rozhodování o založení staveb či zahájení nějakých obřadů. Snaha o vytvoření jakéhosi modelu vesmíru přímo na průčelí městské radnice měla pro tehdejší obyvatele Prahy nepochybně hlubší význam, než si dnes běžný pozorovatel dokáže představit. Stranou jistě nestála ani snaha o mimořádnou reprezentaci, výtvarný účinek i ukázkou bohatství města.

Kdo vlastně pražský orloj zkonstruoval, bylo dlouho předmětem dohadů, ostatně úplnou jistotu nemůžeme vyslovit ani dnes. Do říše legend však zcela nepochybně můžeme odložit pochmurnou historku o Mistru Hanušovi, jehož radní nakonec nechají oslepit, aby nevytvořil další podobný stroj. Zajímavé však je, že legenda o slepém mládenci (hodinář), který posléze ze msty poškodí svůj stroj, se traduje i u jiných orlojů v Evropě.

Orloj byl – podle všech dnes dostupných údajů – zkonstruován v roce 1410. To znamená, že v letošním roce oslaví 600 let své existence. Toto jubileum je ještě pozoruhodnější díky tomu, že v mechanismu orloje jsou dosud dochovány původní součástky ve funkčním stavu!

Orloj s největší pravděpodobností sestrojil hodinář Mikuláš z Kadaně a obdržel jako honorář za tuto práci dům na Novém Městě a k tomu padesát kop grošů v hotovosti. Vzhledem ke složitosti přístroje a funkcím astrolábu je téměř jisté, že se na výpočtu konstrukce podílel nějaký zkušený astronom. V této souvislosti je nejčastěji zmiňován český lékař a hvězdář Jan Šindel (1370–1443), zvaný též Magister Joannes de Praga. Publikoval spisy o léčivých bylinách, ale také matematické a astrologické spisy. Jeho hvězdářské tabulky *Tabulae astronomicae* užíval údajně i sám Tycho Brahe. I při pozdějších opravách a seřizování orloje spolupracovali často s hodináři astronomové a tato praxe se udržela dodnes.

Orloj byl zkonstruován v roce 1410. Letos slaví 600 let.

Původní orloj měl pouze astronomický ciferník, ale zřejmě již v podobě, jak jej známe dnes. Jde vlastně o astroláb (astrometrický přístroj) poháněný hodinovým strojem. Jeho zvláště tvarované ukazatele zobrazují pohyb Slunce i Měsíce, polohu ekliptiky (rovina dráhy Země) vůči zvěrokruhu, několik druhů měření času a další astronomické údaje. Pozadí astrolábu tvoří jakási mapa hvězdné oblohy se Zemí uprostřed (v samém středu ciferníku je Praha). Na desce je vyznačena hranice svítání (AVRORA) a soumraku (CREPUSCULUM), noc i den, východ (ORTUS) a západ (OCCASUS), v zakřivených výsečích je vyznačen hvězdný čas. Specialitou pražského orloje je ukazatel polohy Měsíce. Na jeho

Mnohokrát hrozilo, že *unikátní soustrojí* bude zlikvidováno.

Detailní pohled na astroláb dne 18. června v 11 hodin a 38 minut. Orloj ovšem minuty exaktně nezobrazuje, jejich přesná hodnota je na novějších cifernících na radnici. Slunce je ve znamení Blíženců a za tři dny vstoupí do znamení Raka. Zlacená ručička ukazuje mezi 15 a 16 hodinu staročeského času.

Popis hlavních ukazatelů:

[1] Stupnice staročeského času s arabskými číslicemi (tzv. čtyřřadvacetník); [2] Půlená stupnice, tzv. německá s římskými číslicemi (měří čas podle dnešních zvyklostí); [3] Zodiak neboli zvířetník; [4] Sluneční rafije a zároveň ukazatel času; [5] Měsíční rafije, kulička ukazuje i měsíční fáze; [6] Ukazatel hvězdného času; [7] Soumraková kružnice.

Kresba rozebraného mechanismu měsíční koule. Jde o tzv. mysteriózní mechanismus, kdy není patrné, jakým způsobem se součástka pohybuje. Vtip tohoto ukazatele spočívá v tom, že jedna půlkoule je stříbrná a jedna černá. Jak se koule otáčí, simuluje fáze měsíce. Převod je ukryt uvnitř kuličky.

konci je koule otáčející se kolem své osy a zobrazující probíhající fáze Měsíce. Je celkem jisté, že údaj o blížícím se úplňku mohl mít ve středověku svůj zvláštní význam.

Ve spodní části průčelí orloje se nachází kalendárium, doplněné až koncem 15. století. Tehdy byla z podstatné části dotvořena sochařská výzdoba orloje včetně malého portálku vedoucího k obslužné lávce před astrolábem.

Na pozdně gotické opravě a doplnění orloje měl hlavní zásluhu vynikající hodinář Jan Růže, označovaný též jako Mistr Hanuš. Jeho znalost orloje byla vynikající a Mistr Růže byl dlouhou dobu považován za původního konstruktéra. I on dostal za úpravy orloje štědrá odměna. Jan Růže o stroj pečoval až do své smrti v roce 1497, po něm převzal údržbu jakýsi Mistr Jakub, snad jeho syn.

V průběhu šestnáctého století došlo několikrát k poruše orloje, patrně v důsledku neodborné údržby a seřizování. V pražském orloji, vzhledem k jeho složitosti, nestačí totiž pouze natahovat závaží a mazat ložiska, ale je nutné jej kvalifikovaně seřizovat a upravovat jeho chod podle skutečného běhu planet. Jak se i později v historii orloje ukázalo, běžní hodináři mnohdy nepochopili všechny zákonitosti chodu složitějšího soustrojí, čímž docházelo k jeho různým poruchám i zastavení.

Taková situace nastala opakovaně již v první polovině šestnáctého století, kdy o orloj pečoval jakýsi hodinář Václav Zvůnek. Ten, jak se však později ukázalo, byl „člověk neučený a také nebyl z dovedných“. Neuměl odstranit řadu poruch, a když v roce 1552

Nejblíže zničení stál orloj koncem druhé světové války.

zemřel, klíče od orloje byly předány hodináři Janu Steinmeisselovi. Ten, ač jinak výtečný mechanik, o orloj pečoval jediný den. Asi rychle pochopil, že přecenil své síly. Podle dobových zpráv „hned nazejtří prosil pana purkmistra a pánův pro Pána Boha, aby zase klíče od něho vzali, že by se z toho zbláznil, kdyby měl orloj spravovat“.

Jan Táborský, Romuald Božek, Antonín Strnad a další

V druhé polovině šestnáctého století převzal správu orloje na svá bedra Jan Táborský z Klokotské Hory, což byla neobyčejně šťastná volba. Jan Táborský byl vpravdě renesanční člověk. Studoval astronomii na vysoké škole v Praze, byl spisovatel, písař, kaligraf a iluminátor. Péči o orloj převzal v roce 1552, „ani vyučen jsa, ani zprávu o něm maje“. Důkladným průzkumem však pronikl do tajů složitého soustrojí, kde identifikoval řadu závad a nedodělků a ty pak ve spolupráci s hodinářem Danielem Skřivanem postupně odstraňoval. Posléze sepsal a vydal „Sprawu o orloji Pržaském 1570“, která je dodnes dochována a tvoří unikátní popis původního soustrojí.

Po Táborského smrti v roce 1572 opravoval orloj jeho žák Jakub Špaček a vedl si velmi dobře. V Písni historické o slavných Městech Pražských z roku 1589 se také praví: „Pánům k poctivosti slavný v té věži jest orloj správný, přepodivně zrychtovaný, arci právě zmistrovaný.“

K dalšímu vylepšení orloje došlo až v druhé polovině sedmnáctého století, kdy byly doplněny alegorické polychromované figury na průčelí, které již v tu dobu doprovázely odbíjení celých hodin různými pohyby.

Pozoruhodnou záhadou celého orloje je datum instalace proslulého průvodu apoštolů. Tato dnes patrně nepopulárnější část orloje téměř jistě nepochází z původní konstrukce. Figurky apoštolů se v nějaké formě na orloji objevily zřejmě až v osmnáctém století. Spolehlivě je ale pohyblivý průvod za dvěma otvírajícími se okénky doložen až po velké opravě v šedesátých letech devatenáctého století.

Mnohokrát hrozilo, že složité a na údržbu náročné soustrojí orloje bude zlikvidováno. Velmi blízko odstranění byl orloj v roce 1787, kdy někteří nevzdělaní konšelé chtěli, „aby se kola ze stroje prodala za staré rezavé železo“. Tehdy se o jeho obnovu zasloužil profesor Antonín Strnad z klementínské observatoře ve spolupráci s pražským hodinářem Janem Landespergerem.

Novinky 19. století

Problémy s chodem stroje se však opakovaly již v roce 1820 a bylo potřeba mnoho úsilí, aby byl orloj zachráněn a zveleben. K tomu došlo až v šedesátých letech devatenáctého století, kdy byla provedena generální oprava celého stroje včetně několika zásadních výtvarných doplňků. Tehdy byl vložen Denisonův – Božkův chronometr, nahrazující starý nepřesný vřetenový krok s líhýřem. Do kalendária byl vsazen nový ciferník (malba Josefa Mánesa), byly přidány další hodinové ciferníky a instalován mechanismus s dvanácti apoštoly v podobě, kterou dnes známe. Při obnově orloje tehdy sehrála významnou roli firma hodináře Ludvíka Hainze, která zajišťuje údržbu orloje dodnes.

Nejblíže zničení stál orloj nepochybně koncem druhé světové války při požáru Staroměstské radnice v květnu 1945. Jeho záchrana a obnova do předchozího stavu se povedla díky obětavosti a pracovitosti několika mechaniků a hodinářů (je možno jmenovat alespoň Rudolfa Veseckého a bratry Jindřicha a Miroslava Krajníka). Nepříliš známá je skutečnost, že se vážně zvažovala celková přestavba orloje, jeho vybavení novým strojem, jinými figurami a nasvětlení neonovým osvětlením.

Pražský orloj díky mnoha šťastným okolnostem slouží dodnes a i v éře vyspělých digitálních technologií vzbuzuje úžas a potěšení stovek a tisíců návštěvníků Prahy. ■

Dvanáct apoštolů – sv. Petr, sv. Matěj, sv. Jan, sv. Ondřej, sv. Filip, sv. Jakub, sv. Pavel, sv. Tomáš, sv. Šimon, sv. Tadeáš, sv. Bartoloměj a sv. Barnabáš

I v digitální éře vzbuzuje pražský orloj úžas a potěšení tisíců lidí

Kroměříž: asi nejhezčí márnice s pitevnou na světě

Kroměříž: špičková architektura pro „choromyslné“

Steinhof, Bohnice, Kroměříž

Za monarchie považovali velké centralizované léčebny za pokrok, projev citlivosti k sociálním problémům. Rozvoj průmyslu totiž přivedl chudší vrstvy z venkova do měst za prací, narušil tradiční rodinné vazby. O duševně nemocné lidi, kteří na venkově přežívali s pomocí širší rodiny, se ve městech neměl kdo postarat. Proto se od druhé poloviny devatenáctého století budovala síť psychiatrických léčeben, jejíž součástí byly například Kosmonosy nebo Dobřany u Plzně.

Že habsburská monarchie na svých poddaných nešetřila, vidíme dodnes v Bohnicích, Kroměříži nebo slavném vídeňském Steinhofu. Velkorysé parkové areály disponují desítkami léčebných pavilonů a rozsáhlým zázemím. Vznikaly během první dekády dvacátého století, proto odrážejí převládající styl doby – secesi. Ústavní kostel sv. Leopolda ve Steinhofu od architekta Otto Wagnera se dokonce považuje za jednu z nejvýznamnějších ukázek secesní architektury.

Podle tehdejších měřítek byl moderní i interiér. Pacienti měli k dispozici velké sály jako denní místnosti, vzdušné ložnice s vysokými stropy. „Byl to velký posun dopředu. O pacienty bylo v léčebnách daleko lépe postaráno, než jak žili do té doby. Za problém považují fakt, že to musí fungovat ještě po sto letech,“ říká psychiatr Zdeněk Bašný.

Předimenzovaná architektura

Psychiatrie se totiž od časů císaře Franza Josefa I. značně změnila. Na západě se rozvinula komunitní péče, k zásadní revoluci došlo s nástupem psychofarmak. Dnes už pacienti s psychózou nebo schizofrenií nemusí být zavření v léčebně, protože s pomocí ambulantního psychiatra a moderních léků mohou nemoc zvládat venku. Velké centralizované ústavy, které nám po monarchii zůstaly, jsou s moderními trendy v rozporu. Mají příliš velké spádové oblasti. Pacienti jsou daleko od domova, což narušuje vazby na jejich přirozené okolí. Secesní pavilony nevyhovují současným nárokům na kvalitu ubytování. A pobyt ve velkých ústavech je dodnes zatížen stigmatizací. Když se o někom řekne, že „skončil v Bohnicích“ (na Moravě v Opavě nebo Kroměříži), tak každý ví, co to znamená.

Architekt (a zároveň nemocný) P. T. nebyl s pobytem v Bohnicích spokojen ani jako pacient, ani jako architekt. „Všechno je tam velké, předimenzované. Velká okna, velké dveře, masivní mříž. Chybí kontakt s vnějškem. Mocnářství tak prezentovalo svoji suverenitu nad člověkem.“ Kvalitu léčby nechce komentovat, mnohalůžkové pokoje však považuje za velký problém: „Když mě navštívil kamarád z Itálie, tak nechápal, jak se mohu v takovém prostředí léčit, když nemám žádné soukromí.“

Osm postelí a v koupelně plíseň

Hodiny na věži ústavního kostela v Bohnicích stojí v pozici za dvě minuty dvanáct. Symbolizují to, co člověka hned napadne. Tady se zastavil čas. Léčebna vypadá stejně, jak ji za Rakouska postavili, jen je po sto letech provozu poněkud zastaralá a opotřebovaná. Stačí přistavit pár starých sanitek a hned se může točit dobový film.

Vedle kostela stojí pavilon číslo 26. Jeho návštěva přinutí kroutit hlavou i cyniky, že je něco takového v bohaté evropské zemi vůbec možné. Omšelé pokoje s omlácenými omítkami a starým linoleem jsou po osmi lůžkách. Když je plno, leží se na přistýlkách na matracích. Padesátka pacientů se musí podělit o dvě koupelny, přičemž jedna nemá ventilaci. „Vidíte ty plísně?“ ukazuje zdravotní sestra Hana Škrabánková k vysokému stropu. V koupelnovém oparu mám ale tak zamlžené brýle, že pořádně nevidím ani ji.

Stačí přistavit starou sanitku a *může se tu točit dobový film*

*Jako by se tu
zastavil čas.*
Léčebna se od dob
Rakouska
neproměnila...

Bohnice: areálu vévodí kostel sv. Václava

„Takové podmínky nejsou důstojné a negativně ovlivňují stav pacientů. Prostředí mnohalůžkového pokoje místo podpory spíše posiluje odpor k léčbě a navíc pacient i jeho rodina snadno získají pocit životní tragédie. Tento základní dojem potom není schopen změnit ani vstřícný a odborný přístup personálu a kvalitní farmakoterapie,“ komentuje nevyhovující stav Iva Hrazdilková z Kanceláře veřejného ochránce práv. V jedné léčebně dokonce našli sedmnáctilůžkový pokoj.

Chybí dvě miliardy

Po změně režimu řídil bohnický ústav Zdeněk Bašný. Na otázku, co se za patnáct let pod jeho vedením změnilo, odpovídá: „Léčebna se otevřela a je pod větší kontrolou veřejnosti. Prostředí se zhumanizovalo, zlepšily se podmínky léčby. Pacienti mají dostupné veškeré léky.“

Nezměnila se však obrovská stavební zanedbanost. Náklady na nutné opravy infrastruktury se odhadují na dvě miliardy korun. Zatím se opravilo deset pavilonů z třiceti, vlastní sociální zařízení však mají jen pokoje ve třech budovách. „Rekonstrukce postupují velmi pomalu. Ve výběrovém řízení jsem neusiloval o pokračování ve funkci, protože jsem nevěděl, jestli já nejsem tím důvodem, proč investice nejsou,“ vysvětluje doktor Bašný, proč z funkce odešel.

Čísla ukazují, že jde spíše o politický a systémový problém. V zemích Evropské unie se psychiatrie podílí průměrně osmi procenty na zdravotnických rozpočtech, u nás to

Bohnice: únik před mocnářskou suverenitou

Bohnice: lze se v takovém prostředí léčit?

Status quo české psychiatrie

- ČR patří mezi menšinu zemí v EU, které nemají vládní program péče o duševní zdraví. Důsledkem je nesystematičnost při zřizování psychiatrických institucí, chybějící nebo nerovnoměrně rozmístěné ambulantní služby, zastaralá struktura lůžkových kapacit, nedostatek zařízení komunitní péče. Dostupnost psychiatrické péče je neuspokojivá, obor psychiatrie je u nás nedostatečně finančně zajištěn a jeho rozvoj je ve srovnání s většinou zemí EU zanedbán a opožděn. Podhodnocen je i v českém kontextu, mimo jiné i proto, že z principu věci psychiatrie nevykazuje množství drahých instrumentálních výkonů a diagnostická i léčebná vysoce specializovaná a psychicky náročná práce v psychiatrii je podceněná. Zanedbání oboru se projevuje ve všech hlavních složkách – ambulantní, komunitní a lůžkové (dle studie Konceptce oboru psychiatrie Psychiatrické společnosti ČLS JEP).

jsou jen čtyři procenta. Stejně málo dává jen Slovensko. Česká psychiatrie je dlouhodobě podfinancovaná, což ukazují nejen zanedbané bohnické pavilony, ale též zastaralý systém péče. Podle Bašného existuje v psychiatrické obci konsensus, jak ho změnit. Politická vůle se však zatím projevuje jen na verbální úrovni. „Peníze do toho nikdo dát nechce. Systémová změna nenastala a ani není nastartovaná.“

Koperníkovský obrat

Po intermezzu s bývalým ministrem zdravotnictví Ivanem Davidem se v roce 2008 stal ředitelem bohnické léčebny sexuolog Martin Hollý. „Nevycházíme až tak špatně, jak je nám vyčítáno. Šedesát procent lůžek je v malých pokojích,“ říká Hollý, když vydoluje v kanceláři data z notebooku. Souhlasí s názorem ombudsmana, že velké „ratejny“ pro víc než pět lidí jsou nevyhovující. Staré pavilony jsou na čekací listině na opravu. Teď se zpracovává analýza, jestli má rekonstrukce historických a památkově chráněných secesních budov na moderní lůžka ekonomický smysl, nebo se pro ně bude hledat jiné využití. Léčebna nutně potřebuje nový pavilon akutní péče a finanční zdroje jsou omezené.

Hollého vize dalšího rozvoje Bohnic se jmenuje „tři v jednom“. Areál se rozdělí do tří zón podle typu péče na akutní, následnou a sociální a ještě víc se otevře veřejnosti. Do parku bude možné vstoupit z více míst, stane se pro obyvatele okolního sídliště průchozím. „Uděláme koperníkovský obrat. Nemusíme vytlačovat psychiatrii do komunity, můžeme komunitu pustit dovnitř,“ vysvětluje své záměry Hollý.

Komunitní péče je u nás zatím v plenkách. Pacienti obvykle nemají jinou alternativu, než je hospitalizace v Bohnicích. Sociální a následné péči ostatně slouží větší polovina z 1280 lůžek už v současné době, protože na nich leží pacienti s gerontopsy-

chiatrickými problémy a závislostmi. Pouhých dvacet procent z 6500 příjmů za rok připadá na psychózy a schizofrenie, tedy typickou „velkou“ psychiatrii.

Gerontopsychiatrické oddělení v pavilonu číslo 10 může sloužit za vzor, jak by to jednou mohlo vypadat v celých Bohnicích. Babičky obývají moderní hezké pokoje s vlastním sociálním zařízením, západoevropský standard. Spokojený je nakonec i personál. „Na starých pavilonech se těžko udržuje čistota. Můžete dělat, co chcete, ale zápach z linolea a zdí stejně nedostanete,“ říká zdravotní sestra Lenka Pomaresová.

Jako za Franze Josefa I.

Nebýt vrátnice se závorou, semaforem a cedulemi, vypadá Psychiatrická léčebna v Kroměříži spíš jako lázně než špitál. Původně Zemský léčebný ústav císaře Františka Josefa I. přečkal dvě světové války, tři revoluce a přinejmenším pět různých politických režimů, jak se píše na jeho webové stránce. Nemá tak hezký členitý park jako Bohnice, ale pavilony jsou modernější a v dobrém stavu. Považuje se za „... nejrozsáhlejší a nejucelenější secesní urbanistický soubor na našem území.“ Naprosto unikátní je secesně vyzdobená márnice s pitevnou. Ocení však pacienti zdobné secesní fasády, když jejich velkokapacitní pokoje z řadami postelí připomínají ze všeho nejvíc cimry v armádních kasárnách? V Kroměříži se stejně jako v Bohnicích balancuje mezi požadavky památkové ochrany, současnými nároky na ubytování a ekonomikou provozu.

Primář Emanuel Doněk pracuje v Psychiatrické léčebně v Kroměříži přes třicet let. Rozvoj ambulantní péče považuje za obrovský úspěch psychiatrie, na druhou stranu ale snahu antipsychiatrického hnutí zavřít léčebny odmítá: „Vyzkoušeli si to Italové,

Nemusíme
vytlačovat
psychiatrii
do komunity,
můžeme
komunitu pustit
dovnitř

vyzkoušeli si to Američané. Tlak veřejnosti byl tak velký, že se k léčebnám kajícíně vrátili. Otázkou ale zůstává, jak velké by léčebny měly být.“

Kroměřížské historické maximum bylo 1960 lůžek v roce 1963, dnes je jich 1100. „Po všech možných peripetích jsme se dostali tam, kde jsme byli za Franze Josefa. Prosperujeme celkem slušně,“ říká primář Doněk, zaměřením gerontopsychiatr. Vzhledem k stárnutí obyvatelstva se nedostatku klientely nemusí obávat. Hned naproti jeho oddělení stojí pavilon pro léčbu závislostí. Protože jsou mladí Češi přeborníky v užívání drog a alkoholu, mají o budoucnost postaráno i zde. ■

Bohnice (vlevo): rozsáhlý park slouží obyvatelům nedalekého sídliště Kroměříž (vpravo): sochy depresi netrpí

Představy Ivany Lomové

Pracuje v ateliéru, který se ateliérům jiných výtvarníků příliš nepodobá. Ve svém bytě, v pokoji o rozloze zhruba dvaceti metrů čtverečních tvoří jedna z nejvýraznějších osobností současného umění u nás – malířka, ilustrátorka a scenáristka **Ivana Lomová**.

O zdi se opírá řada rozmalovaných obrazů a jejich autorka vysvětluje, že pracuje v několika vrstvách, a tak musí mít rozděláno více obrazů najednou. Spodní vrstva musí zaschnout, aby se mohla položit další...

Ivana Lomová pracuje obvykle v tematických cyklech. Témata, která jsou ostatně pro její tvorbu nejdůležitější, nachází ve vnějším světě i vlastním životě, často se též stává, že nové téma vyrůstá z předchozího a práce se tak řetězí vlastní cestou. „Jedna z věcí, které mě na mé práci nejvíc baví, je, že vůbec nevím, co budu dělat za rok, za dva. Já si můžu něco naplánovat, vymyslet, můžu mít jakési představy, ale jak to nakonec dopadne, to už je jiná věc. Fungují tu ještě jakási jiná iracionální pravidla a principy a sám proces malování mě vede kamsi dál, do neznáma.“

Názvy cyklů – Muži a ženy, Dětství, Dokud nás Smrt nerozdělí, Noc, Čas, Ráj či Samota – napovídají, že její náměty často souvisejí s rodinou, dětstvím, vztahy mezi mužem a ženou. V poslední době vznikají i cykly z cest a z přírody. Na sériích pracuje i několik let, občas se také k něčemu již hotovému vrátí.

Ivana vypráví o začátcích své tvorby, o tom, jak studovala architekturu a pak pracovala několik měsíců v projektovém

Vlny IX, 2007

„Před pár lety jsem měla období vln. Po všech těch koupacích výjevech od moře a z přírody, kde jsem na vlny v různých podobách pořád narážela a musela je nějak řešit, jsem se rozhodla, že se zaměřím výhradně na ně a ,přijdu na to, jak to vlastně s těma vlnama je'. Strávila jsem asi tři měsíce noříc se do zákonitostí pohybu vody v moři, při rozdílném větru, z různé perspektivy a tak dál: když se do toho ponoříte, pole působnosti – množství možností – je nekonečné. Práce na vlnách hraničila trochu s drogovou závislostí, moc nešlo přestat, člověk v těch vlnách opravdu byl. Takové trochu 3D. Když jsem se pak podívala na své ostatní obrazy, připadaly mi strašně placaté.“

Malování a jeho iracionální
principy mě vedou dál, *kamsi*
do neznáma

Výtvarný talent *v rodině sdílejí: Kotěra, Šalamoun...*

ústavu. Jak přitom běhala po redakcích dětských časopisů a chtěla pro ně ilustrovat. Konečně se objevila nabídka na první knížku. Mezitím se seznámila s Jiřím Kalouskem, pro něhož posléze pracovala ve filmovém studiu. A na Barrandově také vyrobila svůj vlastní animovaný film „Večírek“. To už ale ilustrovala knihy pro Albatros a další nakladatelství.

Umělecká rodina

Kde se vlastně bere ten talent? Oplývá jím i Ivanina sestra Lucie, která studovala na pražské divadelní akademii obor dramaturgie–režie a už několik let se plně věnuje komiksu. Ivana vypráví o svém pradědečkovi, architektovi Janu Kotěrovi, ale také Jiřím Šalamounovi, který je jejich vzdáleným příbuzným, zmiňuje i svého otce, jenž měl kromě jistého výtvarného talentu také dar hravosti a zkratky.

Velké okno, 2008

„Obrazu Velké okno předcházely podobné, který se jmenuje Nad městem, má takový dlouhý atypický formát. Někdy mě baví určitá duplicita, že si jeden námět namaluju ve dvou variantách. Tady jsem měla nějakou představu, nápad, a pak jsem k tomu nápadu potřebovala fotky, které by mi pomohly ho zrealizovat. Někdy to dá docela běhání, konkrétně tady ten výhled z okna jsem nakonec našla v místnostech redakce časopisu Ateliér, která sídlí v nejvyšším patře vnitrobloku Na Příkopěch za Bílou Labutí. Celý ten cyklus obrazů z interiéru – na svých webovkách ho nazývám Samota – vznikl podobným způsobem, čili nejdřív nápad, skica, pak shánění konkrétních prostor či modelů. Abych pravdu řekla, často jsem pak vycházela i z vlastních zdrojů, používala jsem vlastní byt i lidi.“

Ivanin otec měl dar zkratky, maluje i její sestra.

Cesta, 2006

Tohle je příklad postupu, kdy obraz vznikl na základě fotografie. Pochází z cesty do Guatemaly. Jeli jsme z výletu stopem ‚domů‘, tedy tam, kde jsme právě bydleli, na korbě dodávky pololežice na jakémsi pracovním náčiní a provazech, což je běžný způsob tamní osobní dopravy. Auto se řítilo po prašné, kamenité cestě, slunce bylo už velmi nízko, pak zapadalo a zvířený prach nad cestou se v něm leskl tak významně a osudově, jako by zdůrazňoval tu neodvratitelnou skutečnost, že zas něco definitivně končí. V té fotce, když jsem ji pak doma viděla, bylo cosi, co jsem nemohla nechat jen tak, a tak jsem to začala malovat. Obraz se jmenuje – jak jinak – Cesta a patří do série Ráj.

Do obrazů dávám *víc subjektivního pohledu*, než bych sama chtěla

Ivana Lomová (*1959)

- Absolvovala Fakultu architektury ČVUT Praha v roce 1983.
- Od roku 1984 působila jako ilustrátorka v časopisech, novinách i nakladatelstvích (s jejími ilustracemi vyšlo na 25 knih převážně pro děti), věnovala se rovněž kreslenému filmu. Od začátku 90. let maluje. Zlomovým momentem v její tvorbě byl rok 1997, kdy začala pracovat s fotografií. Spíše než o fotorealismus šlo o jakési propojení mentálního a fotografického obrazu. Zajímalo ji spojení „objektivitu“ fotografického snímku se subjektivitou vlastních vzpomínek. Motivací její tvorby je „touha uchopit všední realitu, vytvořit obyčejný obraz obyčejné skutečnosti“. www.lomova.com

Mraky, 2005

Obě sestry odmalička kreslily. Dlouho ale Ivana žila s pocitem, že je nemožné a drzé, aby bylo malování jejím zaměstnáním. Zlom přišel po listopadu 1989, kdy si řekla, že si díky okolnostem může přece jen dovolit jistý luxus – a dělat jen to, po čem touží.

Svou první výstavu uspořádala v roce 1994 v Galerii Mladé fronty ve Spálené ulici. V roce 1997 vystavovala v tehdejší Malé Špálovce a o dva roky později v Galerii Václava Špály o patro výš. V současné době spolupracuje s několika pražskými galeriemi a pravidelně se objevuje na samostatných a skupinových výstavách doma i v zahraničí.

Nereálné reálno

Kritici Ivanu Lomovou zařazují mezi realisty či hyperrealisty. „Já tohle škatulkování v současném malířství nemám vůbec ráda. Čas velkých ‚-ismů‘ je už dávno za námi, a když už bych se musela někam napasovat, tak asi k tomu realismu. Ráda používám fotografii, někdy jako pomůcku, jindy jako inspiraci – kvůli nějaké fotografii třeba obraz přímo vznikne, někdy si ho zcela vymyslím. Co se týče pravdivosti fotografie, málo si uvědomujeme, jak objektiv zkresluje, horizont není rovný, ale zakřivený, předměty uprostřed jsou užší než po stranách fotografie, i ten princip dvou úběžníků funguje jinak na fotografii a jinak ve skutečnosti. A to nemluvím o expozici a o světle, které vnímáme ve skutečnosti úplně jinak, než je zobrazuje fotografie. Takže když už ty fotky používám, upravuji si je tak, aby výsledný obraz byl podobnější skutečnosti – či mé představě o skutečnosti – než fotografii. Také si trochu přidávám, vybírám si a vynechávám. Asi tam i nevědomě dávám víc svého subjektivního pohledu, než si uvědomuju, nebo než bych sama chtěla.“ ■

Dokud nás smrt nerozdělí

Tohle je obraz ze starší série manželských portrétů, byla vystavena v roce 2005 v Galerii České pojišťovny pod názvem Dokud nás smrt nerozdělí. Nápad vznikl kdysi po mém vlastním rozvodu, v době, kdy jsem se zvlášť zabývala složitostí partnerských vztahů. Vybrala jsem si asi pět manželských párů ze svého okolí (jen dva z těchto párů jsou dnes ještě spolu). Chtěla jsem, aby to byli lidé, o kterých něco vím, jejichž vztah si nějak dovedu představit a kteří jsou spolu už delší dobu, deset a více let. Požádala jsem je, jestli je můžu portrétovat, sama jsem je fotila – těch fotek jsem udělala hodně – a pak jsem podle nich skládala portréty.

Často používám fotografii, někdy jako pomůcku, jindy jen jako inspiraci svých obrazů

Nemám ráda *škatulky*.
Mám-li se někam
napasovat, tak k realismu.

VÝSTAVA MĚSÍCE

Pařížský Grand Palais vystavuje od 22. 9. 2010
do 24. 1. 2011 *přes 200 prací* Clauda Moneta

Madame Monet v červené kapuci (1873)

Když poprvé se svými přáteli vystavoval v Paříži, město se smálo a tu skupinku mazalů přejmenovalo posměšně na impresionisty. Dnes, o 136 let později, si celá Paříž nenechá jeho výstavu ujít. A zaručeně bude aplaudovat:

Monet!

Krocani (1876)

Claude Monet (1840–1926)

- se narodil v Paříži, vyrůstal v Normandii.
- Začínal jako karikaturista, ale osudným se mu stalo setkání s malířem Boudinem, který
- ho přivedl ke krajinomalbě.

Objevitel barev. Otec impresionismu... Dnes už jenom superlativy padají na adresu Oscara-Clauda Moneta, toho „extremisty, který dovedl dojem letmého okamžiku a impresionistický způsob malby nejdál“. Tak ho dnes hodnotí historici, tak ho viděli i jeho soupeřníci. „Bez Moneta bychom to museli všichni vzdát,“ řekl kdysi Auguste Renoir. A nepřeháněl. Dobře si pamatoval na roky bídy a posměchu, jimiž impresionisty častovala maloměstská Paříž, a jimž dokázal právě Monet nejlépe vzdorovat. Ve svém „plovoucím ateliéru“ proplul až do relativně klidných vod. A dožil se dokonce – jako jeden z mála impresionistů – satisfakce.

Impression, soleil levant

Tím to všechno začalo, respektive vyvrcholilo. Imprese, východ slunce. Tento obraz vystavil Claude Monet v dubnu roku 1874 na první nezávislé výstavě, kterou pořádal s Pissarrem, Renoirem, Sislyem, Degasem, Cézannem, Morisotovou a dalšími výtvarníky v ateliéru fotografa Nadara na Boulevard des Capucines v centru Paříže. Byl to poprask, jak se patří. Mladí umělci, kteří několikrát nebyli přijati do oficiálního Salonu, kteří podivně zacházejí s barvami, kteří nemalují historická či mytologická témata, ale obyčejné lidi a všední život, a kteří dokonce – představte si! – opustili šero ateliérů a malují v plenéru, si odvážili vlastní expozici!

Kritik Louis Leroy z časopisu Charivari nešetřil invektivami a podle jednoho obrazu, z něhož si zapamatoval jen rozmazanou vodní hladinu, kotouč slunce a první slovo názvu, ty šílence přejmenoval na impresionisty. Sázejí na impresi, na dojem! Jak dojemné! Paříž se smála, ale posměšná přezdívka se nakonec ujala i mezi samotnými malíři. Neuplynulo ani pár týdnů a k impresionismu se hlásila početná skupina umělců. Nová etapa právě začala. A kdy skončila? Historikové se shodují, že

Nahoře: Rozjímání, Madam Monet na kanapi (1870–71), dole: Na lodi Norvégienne (1887)

i když se impresionisté po čase rozešli, až smrtí Clauda Moneta v roce 1926 tahle epocha definitivně zanikla. Monet byl prostě impresionistou od začátku až do konce.

Plovoucí ateliér, hluboký příkop...

Kde se v něm vzala tahle zarputilost? Snad mu ji vštípil už jeho první učitel, krajinář Boudin, který ho přivedl v Le Havre poprvé do plenéru. Na jeho radu se přestal věnovat karikatuře a šel v roce 1859 studovat malbu na pařížskou nezávislou Académie Suisse, posléze do ateliéru Charlese Gleyra. „Tady se nedá pracovat! Vypadněme!“ prohlásil však údajně jednoho rána a prchl se svými kamarády z výuky. Ne ovšem do jiného ateliéru, ale do lesa ve Fontainebleau, kde pak několik dní malovali. Ne, nebyl to nijak nevídaný úkaz,

Impresionismus *začal a skončil* s Monetem

Zleva doprava: Nádraží Saint-Lazare zvenku (1877), Žena v zahradě (1866), Překladači uhlí (1875)

Vlčí máky v Argenteuil (1873)

Bral *plátna* a zase je odkládal podle změny oblohy

Terasa v Sainte-Adresse (1867)

La Grenouillère (1869) – na stejné téma ve stejné době maloval i Auguste Renoir

v plenéru malovala řada starších malířů, ale Monet se nebál to nahlas deklarovat – a svými nekonformními až revolučními gesty ovlivnil řadu dalších umělců. „Jestliže maluje v krajině, tváří tvář stromům, skalám, rybníkům a močálům, má modely přímo před sebou. Vítr a oživující světlo vytvářejí v umělci impresi, které může ihned zachytit,“ vysvětluje jeho způsob práce ve své knize Yvon Taillandier. A malíř Courbet zase rád vzpomínal, jak jednou zastihl Moneta v lese. Maloval velké plátno *Ženy v zahradě*, a tak dal vyhloubit příkop, do nějž obraz zapustil – to mu umožňovalo vymalovat i nejméně položené části plátna přímo v plenéru. Courbete příkop nepřekvapil, ale překvapilo ho, že Monet zrovna nic nedělá. „Proč nepracujete?“ Monet zavrtěl hlavou: „Čekám na slunce!“

Hodiny čekal na ten správný okamžik a na světlo také na lodi – pověstném „plovoucím ateliéru“, v němž bydlel s rodinou a plavil se po proudu Seiny až do Rouenu. A stále – maloval. Tak čekával na normandském pobřeží, aby zachytil mihotavé barvy na mořské hladině, tak dovedl čekat, když se snažil vyjádřit tahy štětce působivou atmosférou pařížského nádraží Saint-Lazare, mlhu obklopující londýnský parlament, nebo když vytvářel své pověstné série *Vlčích máků*, Rouenské katedrály, Topolů a Stohů. „To už snad ani nebyl malíř, ale pravý lovec. Šel a za ním skupina dětí, které mu nesly plátna, pět nebo šest pláten s tímž námětem v různých denních hodinách, a tedy s různým rozložením světla. Bral plátna a zase je odkládal podle změny oblohy.“ To je svědectví Guye Maupassanta, spisovatele, který tak rád používal impresionistické dekorace ke svým příběhům.

A kam směřoval životní příběh Clauda Moneta? Zůstal impresionistou. Byl ve své tvorbě důsledný, přesvědčený. Jen jednou zakolísal, to když jeho rodina takřka umírala bídou. Naštěstí sebevraždu nedokonal. Později ustál smrt svých dvou manželek, oplakal syna, přítele. A ve své zahradě leknínů v Giverny až do konce maloval. Své dojmy... ■

Snídaně v trávě (1865), výřez, střed – volná parafráze na slavný Manetův obraz

Katedrála v Rouenu při západu slunce (1893-94) – součást slavné série

Vasilij Kandinskij:
*„Před Monetovými plátny
jsem pochopil,
čím by mohlo být malířství...“*

Bardějov

Gotická perla obklíčená paneláky

Na historické jádro se tlačí paneláky, nad střechy židovského suburbia vyčnívá synagoga

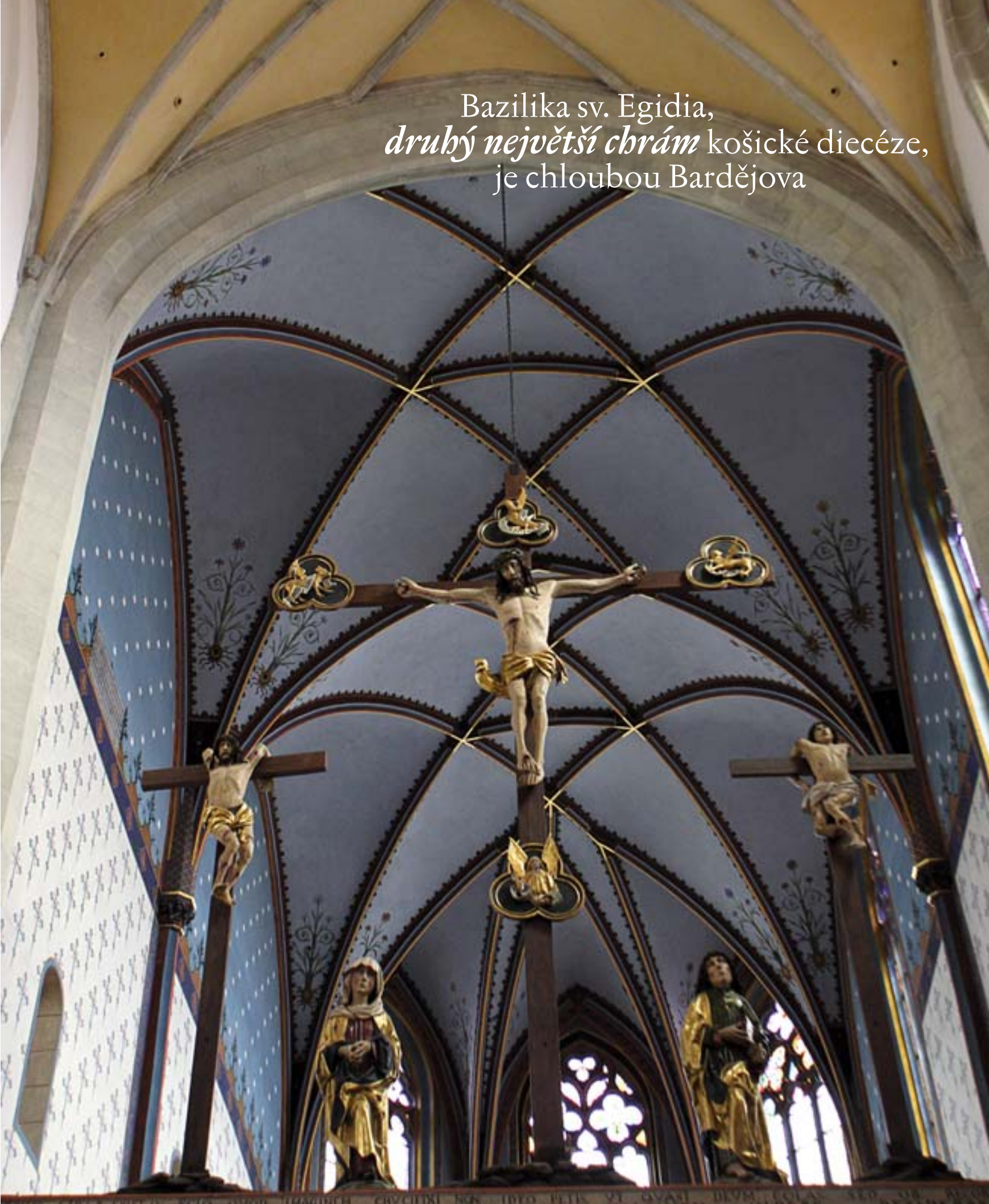
Na protější straně: Pozdně gotická klenba v bazilice sv. Egidia

Jen v málokterém městě je vidět tak zřetelný, možná až brutální kontrast mezi historickými vrstvami a jejich estetickými kvalitami jako v Bardějově na východě Slovenska. Zatímco dědictví „temného středověku“ se dostalo na seznam UNESCO, socialistické budovy působí jako hranaté nádory, kterých se město jen tak nezbaví.

Atmosféra ranního Bardějova se shoduje s tím, jak drsnou východní Evropu popisuje ve svých knížkách polský spisovatel Andrzej Stasiuk. Zakouřené bary u nádraží otevírají už v pět. Dělníci v montérkách si dávají první startovací piva. Někteří hosté ovšem vypadají, že tu sedí už několik let. Čekají na návrat lepších časů. „Bolo málo, ale jaksi lepší se vyžilo. Teraz dakto ani nemá na výživu.“ Na půllitr místní dvanačty Šariš však peníze ještě stačí. Je levnější než točená Kofola. Postsocialistický folklor dotvářejí nevhledná nákupní centra a stánky, které mójím cestou do historického centra. Za zbytky hradeb je úplně jiný svět – vzorové gotické město, po ránu lidu prázdné, ztichlé. V šest hodin vyzvánějí zvony, lidé se trousí na mši.

Bardoujev poprvé zmiňuje Ipatievský letopis z roku 1241. Jiný dokument z roku 1247 píše o sporech polských cisterciáckých mnichů a Němců z Prešova o část terra Bardpha. Ještě na začátku 14. století byl Bardijov spíš bezvýznamnou vesnicí než městem. Avšak umístění na důležité obchodní cestě a udělení královských privilegií, zejména osvobození od daní a poplatků a právo organizovat trhy, urychlily jeho rozvoj. Na návrší nad řekou Topľou, na bezpečném místě mimo dosah velké vody tak vzniklo během krátké doby opevněné město. Zbohatlo z obchodu, výroby plátna a desítek řemesel. V polovině 15. století už mělo přes 500 domů a 3000 obyvatel.

Bazilika sv. Egidia,
drubý největší chrám košické diecéze,
je chloubou Bardějova

Obnovené historické jádro,
léčivé přírodní prameny,
zápis na seznam UNESCO

Reprezentativní goticko-renesanční radnice
z roku 1509 je dominantou bardějovského náměstí

Gotický skanzen pod Tatrami

Bardějov pokládají za nejgotičtější město na Slovensku. Pod Tatrami však leží Spišská Sobota, která působí ještě gotičtěji. A také kopíruje historický vývoj Bardějova – vzmach ve středověku, úpadek v novověku. Ten byl dokonce tak velký, že Sobotu pohltit po druhé světové válce Poprad a je dnes jen městskou částí. Prosperita Forum Sabbath stála, jak původní latinské jméno města napovídá, na pravidelných trzích a jarmarcích. Svým bohatstvím a významem prý Sobota konkurovala Levoči a Kežmarku, narodil se tady Jan Brokoff. Základem středověkého města bylo trojúhelníkové náměstí s měšťanskými domy po stranách, které měly opevněný zadní trakt místo hradeb. V horní části náměstí stojí radnice, kostel a typický prvek východoslovenských měst – renesanční zvonice. Dalším místním znakem jsou vedle vysokých šindelových střech podlomenice neboli malé stříšky pod vyčnívajícím štítem. Spišská Sobota se stala hezkým gotickým skanzenem pro turisty. Na náměstí žije pouze sedmdesát stálých obyvatel a nejsou zde žádné běžné obchody a služby, jen restaurace a penziony.

Spišská Sobota – Mariánský sloup před radnicí

Přes rozsáhlé opravy zůstal interiér baziliky gotický

Už v 16. století tu měli *veřejnou knihovnu*, knihkupectví a tiskárnu, první na území dnešního Slovenska

Průčelí trojlodního chrámu

„Bardějov je malý, ale představuje výjimečně kompletní a dobře zachovalou ukázkou opevněného středověkého města, která je pro urbanismus regionu typická,“ píše se ve zprávě UNESCO. Kdo vystoupá úzkým schodištěm na věž kostela sv. Egidia (sv. Jiljí), uvidí ukázkový gotický urbanismus jako na dlani – kolem velkého, mírně svažitého náměstí stojí na protáhlých gotických parcelách měšťanské domy, jeden jako druhý. Radnici postavili na „německý“ způsob doprostřed náměstí, vyměřili ji němečtí kolonisté ze Slezska. Severní stranu náměstí uzavírá bazilika sv. Egidia. Druhý největší chrám košické diecéze si přes požáry, zemětřesení a následné opravy uchoval pozdně gotický vzhled. Unikátní mobiliář tvořený souborem jedenácti gotických křídlových oltářů přežil se štěstím nástup reformace a jejího obrazoborectví. Ve městě se dochovala také část opevnění s příkopem a několika baštami a židovské suburbium se synagogou a rituální lázní.

„Kdo by si všiml dnešní vzhled, rozličné okolnosti a zejména odlehlost Bardějova, mohl by si myslet, že město bylo méně významným bodem východního Slovenska,“ napsal v roce 1935 školní inspektor Bartolomej Krpelec. O minulém významu Bardějova vypovídají i historické anály. Už v 16. století tu měli veřejnou knihovnu, knihkupectví a tiskárnu, první na území dnešního Slovenska. Hned vedle kostela stojí budova městské latinské školy a pozdějšího evangelického gymnázia, které založili v roce 1538. Působil tu „slovenský Komenský“ Leonard Stöckel, autor prvního pedagogického spisu. „Bardějovské školy byly vyhledávané syny nejprřednějších rodin celého Uherska,“ píše Krpelec. Za reformace se stal Bardějov centrem protestantismu v horních Uhrách, „druhým Augsburgem“. Především byl ale prosperujícím multikulturním prostředím, které společně tvořili Němci, Slováci, Maďaři, Poláci, později i Rusíni a Židé.

Kde končí koleje

Může se město, které je dokonalým produktem a obrazem středověku, jedné historické epochy a jejich poměrů, úspěšně adaptovat na epochu novou? Bardějovu se to kvůli historickým a geografickým okolnostem nezdařilo. V neklidném 17. století

byl během stavovských povstání obsazen habsburskými vojsky a rebely, kteří město vypálili. Potom přišlo několik epidemií moru. Při té poslední začátkem 18. století (1711–1715) umíralo denně 80 lidí – ulice byly prázdné, zarostlé trávou, mnohé domy „vymřeté a zatvorené“. Znamením kulturního úpadku Bardějova byl prodej tiskárny jezuitské akademii v Košicích za 1000 zlatých v roce 1716. V industriální éře zase Bardějov trpěl umístěním na samé periferii střední Evropy. Tak daleko na východ, kde příznačně končí koleje, se žádný velký průmysl nehrnul.

Úpadek Bardějova potvrzují statistiky. Od zlaté éry v 16. století, kdy byl třetím největším členem spolku významných měst horních Uher Pentapolitana (za Košicemi a Levočí, ale před Prešovem), se do roku 1920 počet obyvatel jen zdvojnásobil na 6593. Za dlouhých 400 let! Také se změnila jejich národnostní struktura. „Ještě v roce 1787 museli po volbě městských zastupitelů pro neznalost německého jazyka jedenáct z nich propustit. V roce 1840 přijala městská rada usnesení, že se ve městě bude úřadovat maďarsky,“ popisuje etnoložka Monika Vrzgula maďarizaci Bardějova. S mizením německé elity vymíral podle Krpelce starý duch města: „Město Bardějov sice Němci jazykově ovládali, ale jejich přičinlivostí a vyšší kulturou se hmotně a kulturně rozvíjelo. Úpadek Němců a jejich protestantského náboženství byl začátkem úpadku kultury,

Bardějov se zatím nestal *gotickým skanzenem*

bohatství, slávy a pověstných řemesel Bardějova.“ Historický vývoj města dokládá teze socio-loga Maxe Webera o protestantské etice a duchu kapitalismu. Multikulturní identita Bardějova dostala poslední ránu vyvražděním židovské komunity, která tvořila před druhou světovou válkou třetinu obyvatel Bardějova.

Tiché město

Dnes můžeme pochybovat, jestli slovenský východ k střední Evropě a potažmo západu vůbec pocitově patří. Po roce 1945 se Bardějov podle socioložky Viery Feglové rustikalizoval a proletarizoval. Za socialismu postavili továrny a paneláky, počet obyvatel se zvedl nad třicet tisíc. „Co přirozeně fungovalo, se zrušilo, umělé se postavilo. Obuvnictví nebo strojírenství tady neměly žádnou tradici,“ říká Fero, průvodce z baziliky sv. Egidia. Když sociální inženýrství skončilo a fabriky zkrachovaly, ukazují se naplno nevýhody nepřirozeného rozvoje – vedle poškozeného urbanismu také velká nezaměstnanost, která je v Prešovském kraji, nejchudším na Slovensku, až 18procentní. Většina lidí pracuje za minimální mzdu.

Velké Radniční náměstí, středobod obchodního a společenského života starého Bardějova, je klidné a tiché. Protože na něj nemohou auta, křížují historickou dlažbu jen chodci a matky s kočárky. Bardějov sice láká turisty na obnovené historické jádro a koupele a zápis na seznamu UNESCO tomu napomáhá, ale zatím se nestal gotickým skanzenem. Turistů přijíždí vzhledem k jeho odlehlosti relativně málo. Nejčastějším „cizím“ jazykem, který je v ulicích slyšet, je východoslovenský dialekt – „východňarčina“.

Dominantou náměstí je goticko-renesanční radnice. Jedna postava na arkýři vystrkuje holý zadek k domu, kde kdysi bydlel rychtář. Městská rada údajně nezaplatila stavitelům a ti se takhle pomstili. Zdá se, že dějiny udělaly vůči Bardějovu stejné gesto. ■

Bazilika sv. Egidia uzavírá severní stranu Radničního náměstí

Průčelí gotických domů časem poznamenaly i jiné slohy a styly

Práce s dětmi
neustále *překvapuje*,
láká, baví

Tančíme! Precizní výuku tance střídají volné improvizace.

Tvůrčí atmosféra: maluje se, modeluje. A čtou se příběhy.

Nakreslíš mi beránka?

Když chtějí děti tančit, malovat, hrát, je na nás dospělých, abychom jim se sny pomohli. A třeba si tím splníme i ty své.

Když jsem si zvolila večerníčky jako téma bakalářské práce na FAMU a později absolvovala animovaným filmem Příušnice, příběhem šestileté holčičky, která si během nemoci píše deník, všichni to brali jako jasnou volbu směru – tvorby pro děti. Ale já se bránila. Vysvětlovala jsem, že je to jen shoda okolností, není v tom záměr a už vůbec ne vědomé směřování. Teď, o dvanáct let později, s 35 animovanými videoklipy, na kterých spolupracovaly děti, hraným filmem Kdopak by se vlka bál o šestileté Terezce a uprostřed práce na volném pokračování animovaného cyklu Evropské pexeso (představuje dětem hravou formou jednotlivé země a kraje EU), si už tak jistá nejsem. Nejenže mě baví tvořit filmy pro děti, baví mě čím dál víc s nimi spolupracovat jako s herci, výtvarníky, čerstvě i tanečníky. Fascinuje mě jejich bezprostřednost, autentičnost, fantazie. Děti ještě nejsou svázané tím, co viděly, četly, očekávají, jak by se co mělo dělat, jak by to mělo vypadat, nánosy zvyků, konvencí a pravidel. Jejich reakce jsou upřímné – a to v obou krajních polohách. Poznáte, že jste je zaujali, a naopak. Jejich prostřednictvím se učíte i vy o sobě a o světě. Připomínáte si to důležité.

Povídala jsem si o práci s dětmi – o tom, co nás na ní překvapuje, láká a baví, se dvěma ženami, které učí na základní umělecké škole, a se kterými jsem už profesně spolupracovala. Ve výtvarném kroužku Zuzany Hášové vznikly výtvarné podklady pro animované videoklipy Pavoučí dáma a Dvě malé víly (na písni skupiny Kašpárek v rohlíku). Malé tanečnice z kroužku Barbory Mandys Pauerové tančí v čerstvě dokončeném krátkém filmu Zrcadlo.

Báru jsem znala dříve, než jsem se šla poprvé podívat na její taneční hodinu pro šestileté. Hledala jsem tehdy holčičku – představitelku hlavní role do filmu. Už první dojem byl sám trochu jako z filmu: v rohu sálu paní korepetitorka u klavíru, pruhy odpoledního slunce dopadaly na lesklou podlahu, dvanáct holčiček v růžových dresech běhalo v kruhu a na tlesknutí měnilo způsob pohybu i směr. Dojem umocňoval jejich odraz v zrcadle táhnoucím se po celé stěně. Situaci ovládala s úsměvem, ale energicky, Bára.

Po vyučování míří na výtvarku, hudobku, tancování, cvičení... Tvůrčí mimoškolní aktivity pomáhají zdravému vývoji dětí.

**Autentičnost,
fantazie,
bezprostřednost
bez nánosů
pravidel**

Barbora Mandys Pauerová

Od osmi let chodila do baletní přípravky Národního divadla. Absolvovala Státní taneční konzervatoř. Již 12 let vede hodiny tance a cvičení. Vyučuje taneční obor na základní umělecké škole v Praze.

Jak se stalo, že začala učit děti

„Ve školce jsem měla výbornou paní učitelku. Chtěla jsem být jako ona. Později jsem se díky ní ocitla poprvé na jevišti s lidovými tanci a cítila jsem se tam tak dobře, že jsem své přání ‚být učitelkou‘ změnila na ‚být tanečnice-baletka‘. Po taneční konzervatoři jsem začala učit a zjistila jsem, jak moc mě to baví. Uvědomila jsem si, že jsem své dva sny propojila... Je z toho skvělá práce.“

Při mé první návštěvě výtvarného ateliéru Zuzany Hášové jsem vstoupila přímo do probíhající hodiny. Všude po zdech i ze stropu visely obrázky, výrobky, rekvizity, číselka tu tvůrčí atmosféra, a pak se z chumlu tvorbou pohlacených dětí, sklánějících se nad pracovním stolem, vynořil její úsměv a pozorné oči.

Zábava, komunikace, rozvoj

Obě paní učitelky jsem zažila při výuce. Obě si s dětmi tykají. Nepotřebují posilovat svou autoritu formálně, děti je zcela respektují a poslouchají i bez zvyšování hlasu. Shodly jsme se, že obousměrné oslovování jménem boří hranice, posiluje osobnější charakter vztahu, děti potom nemají žádný blok. V rámci tvorby se pak na ně obracejí s větší důvěrou.

Z. H.: „Naše setkávání nevnímám úplně jako školu, spíš jako tým, který na něčem pracuje. V práci mi tykání připadá rychlejší a příjemnější. Upřímně řečeno, lekám se, když mi někdo řekne ‚paní učitelko‘.“

B. M. P.: „Nezdrobňuji jména, používám plné tvary (Kristýno, Lucie), připadá mi to ‚váženější‘. Některé děti, když jim doma říkají jinak, to berou jako málo vřelé oslovení, některé na své plné jméno dokonce neslyší. Ale vysvětlujeme si to.“

Jak udržet pozornost

B. M. P.: „Když to děti nebaví, snažím se je zaujmout, přejdu k improvizaci. Když je pozornost obnovena, můžu se vrátit k práci, kterou máme vytyčenou.“

Z. H.: „Výtvarka trvá tři vyučovací hodiny, což je pro ty malé hrozně dlouhá doba. Vydrží pracovat chvíli, pak si třeba čteme příběh, který zpracováváme, povídáme si

S dětmi si tykáme. Jsme přece tým!

o něm. Samozřejmě občas tam některé hyperaktivní dítě lítá, ale mě to nerozčiluje. Neumím jim vynadat tak, aby ze mě cítily, že se zlobím.“

Jak funguje kolektiv a spolupráce s dětmi

Z. H.: „Při kolektivní činnosti se děti hrozně odhalí. Rychle se ukáže povaha.“

B. M. P.: „V kolektivu, i když jde o tanec, se projevují jedináčkovské komplexy – děti, které na sebe stále upozorňují a musím je v rámci té skupiny krotit. Poznat jsou i děti z více sourozenců. V kolektivu každý hledá či zastává nějakou roli, stejně jako v rodině. Je moc zajímavé to pozorovat. Například při společném vytváření choreografií: někdo se nechává manipulovat, jen se vozí, někdo kritizuje... Všechno, co děláme, děláme společně, vzniká to ve spolupráci, není to MOJE, spoluvytvářejí to děti. Nechávám jim hodně velký prostor v rámci stanovených hranic.“

Z. H.: „Snažím se děti poslouchat. Mnohokrát úplně ‚zbourají‘, co si já hekticky připravím. Změní to. Někdo má nápad, tak to podle něj děláme dál. Na kroužek chodí jen tvůrčí děti, takže ani jejich nápady nejsou nijak scestné. Bylo by smutné, kdybych je nerespektovala.“

Jak učit hravě

B. M. P.: „S nejmenšími dětmi se začíná pohybově pracovat na hudbu, ve které se něco děje, a ony na ni reagují. Jde o to, aby se naučily ovládat svoje tělo – aby uměly rozlišit, když řeknu, že mají být pevné nebo uvolněné. Pomáhají mnemotechnické pomůcky: roztékáme se jako zmrzlina, spolkli jsme pravítka, nahoře nás píchá

Zuzana Hášová

• Vystudovala řezbářství na SUPŠ se specializací na restaurování a pozlacování a absolvovala tzv. pedagogické minimum. Učí výtvarnou výchovu na základní umělecké škole v Praze.

Jak se stalo, že začala učit děti

• „Když se narodila dcera Dominika a šla do školky, hrozně tam plakala. Šla jsem se tam zeptat, jestli bych nemohla dělat s dětmi výtvarku. Tak nějak to začalo. S malými dětmi mě to moc bavilo a dokonce jsme jejich výtvarné práce vystavovali na výstavě Schola Pragensis. Všiml si jich ředitel jedné rovněž vystavující základní umělecké školy a oslovil mě, zda bych nechtěla učit u nich. Restaurování je zajímavá tvůrčí práce, ale v dnešní době obnáší i shánění zakázek a dohadování se o penězích, zatímco výtvarničení s dětmi je celé radostné.“

do krku a nemůžeme se předklonit. Výborné jsou taneční hry ‚zvadlá kytička‘ versus ‚zalitá kytička‘, ‚táhnoucí se žvýkačka‘ a podobně.“

Z. H.: „Nejprve sama vyrobím to, co máme dělat společně. Vyzkouším, kolik času to asi dětem zabere, najdu způsob, aby to fungovalo. U malých to musím vymyslet tak, aby hodně stříhaly, malovaly, aby to pro ně bylo pestré.“

Jaký je smysl zájmových kroužků

B. M. P.: „Předškolní příprava zahrnuje tělesné a hudební základy, děti pak cítí rytmus, rozeznávají dynamiku, vnímají hudbu. Nejprve jim vše vysvětlují přes pocity, přes tělo, až následně jak hudba ‚vypadá‘, jak se zaznamenává. Snadněji se tak například začíná učit hra na hudební nástroj. Malým dětem to také pomáhá v motorickém vývoji. Stejně důležité je, aby se naučily pohybovat v prostoru. Každý jednotlivec se v prostoru pohybuje odlišně, jinak na něj reaguje. Musí vnímat i ostatní, přizpůsobovat se nejen omezením prostoru, ale také skupiny, komunikovat. Spoustu pohybů totiž děláme automaticky, bezmyšlenkovitě, přirozeně. Říkám, že nevychováám tanečníky, ale milovníky tance.“

Z. H.: „Myslím si, že je šíleně důležité, když děti dělají ještě něco mimo školu. Na výtvarce se učí nejen malovat, kreslit, něco vytvářet, ale hodně si povídáme a hledám témata, která nás vedou někam dál. Celá práce směřuje k tomu, rozvíjet výtvarným uměním nejen jejich výtvarný cit, ale i smysl pro spolupráci v kolektivu, chování k ostatním. Skoro si říkám, že ty lidské věci kolem jsou nakonec důležitější než sama výtvarka.“ ■

Hledáte *vhodný kroužek* pro své dítě?
www.sanquis.cz/aktivnidite

Děti musíte zaujmout, aby je bavilo tvořit

GENIUS LOCI

Bílkova vila -

Text a foto **Günter Bartoš**

V září se lidem
opět otevřela
jedinečná stavba,
která prošla
rozsáhlou
rekonstrukcí

– pole plné klasů

Sochař a grafik František Bílek neměl rád slovo secese, protože si ho spojoval s Vídní, symbolem úpadku. Sám byl přitom ryzím secesním umělcem, u kterého slouží všechny žánry jednomu cíli – vytvoření souborného uměleckého díla. Takovým ukázkovým „gesamtkunstwerk“ je i jeho vila, kterou si sám navrhl a vybudoval v Praze.

Ještě než turisté dojedou tramvají číslo 22 do zastávky Pražský hrad, čeká je v zatáčce nad Chotkovými sady překvapení. Nad křižovatkou stojí unikátní vila, postavená z kamene a režných cihel. Její segmentovitý zaoblený půdorys naznačuje stopu kosa v lánu obilí. Kamenné sloupy symbolizují obilné klasy. Netypické je i vnitřní řešení. Jižní část vily zabírají dvě velké místnosti, každá přes dvě patra na výšku, kde měl Bílek ateliér. Do sochařské dílny se vcházelo hlavním vchodem do vily, nebo na protilehlé straně vysokými vraty, takže lze celý prostor otevřít jako průjezdnou venkovskou stodolu.

Obytná část je plná členitých, někdy polygonálních prostor. V přízemí je přijímací pokoj a jídelna s přímým vstupem do zahrady. V patře se nacházejí obytné místnosti a ložnice. Zemitý charakter vily dotvářejí osobité zdobné detaily, které si sochař sám navrhl a někdy i vytvořil – kamenné prvky, kování a řezby ve dřevě. Spolu s tradiční přírodní strukturou kamene a červených režných cihel uvnitř i vně stavby jakoby odkazují až k idejím anglického designového antiindustriálního hnutí z konce 19. století Art and Crafts. Do IKEA by asi Bílek nakupovat nejezdil, ale jinak nebyl žádný technologický zpátečník. Podle historika Zdeňka Lukeše je pozoruhodným architektonickým prvkem velká plochá střecha, z toho období v Praze první. Bílek si také navrhl vlastní systém teplovzdušného topení.

„František Bílek chápal dílnu i celý dům jako pracovní prostředí podobné poli plnému klasů, které vydává svoji žeň. V případě pole jde o růst přírodní, tady se umění vytváří silou růstu duchovního. Čím víc se tím člověk zabývá, tím víc si uvědomuje vzájemné vazby všech věcí. Že Bílkova vila nevznikla náhodně, jednotlivě, roztržitě, ale že to byla skutečně vnitřní stavba, která se potom s úžasnou vnitřní jednotou reprodukovala v jeho dílech. Život a dílo se tady spájely v dokonalém souladu,“ vysvětluje kunsthistorik Petr Wittlich.

Pracovitý blouznivec

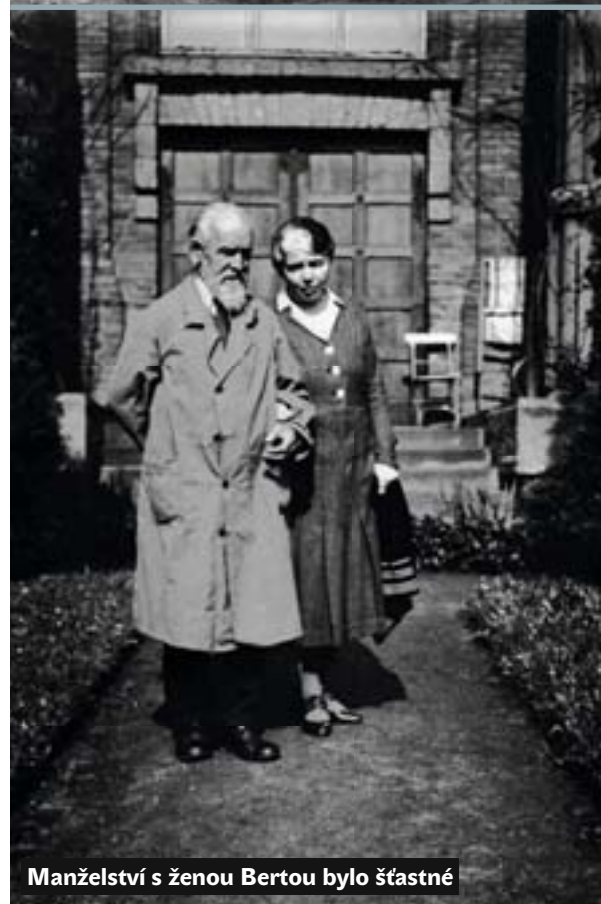
Bílkův svérázný architektonický fenomén nemá obdobu. Dochoval se v původní podobě – nikdo jiný než Bílkova rodina v něm nebydlela. Dědicové předali vilu v 60. letech Galerii hlavního města Prahy, která ji nyní za 40 milionů korun zrekonstruovala.

Františka Bílka můžeme s jistou licencí připodobnit k jinému svéráznému představiteli secese – Antonimu Gaudímu, jehož také považovali za podivína a mystika. „Bílka bych charakterizovala jako solitéra mezi českými sochaři začátku 20. století. Nejprve ne-

Jídelna s originálním Bílkovým nábytkem

Hřbitovy jsou Bílkovi příhodnou galerií

Manželství s ženou Bertou bylo šťastné

Foto vlevo: Günter Bartoš, foto vpravo převzato z publikace František Bílek a jeho pražský ateliér, CHMP a Arbor-Vitae, 2010

Bílkův svérázný
architektonický fenomén
nemá obdobu

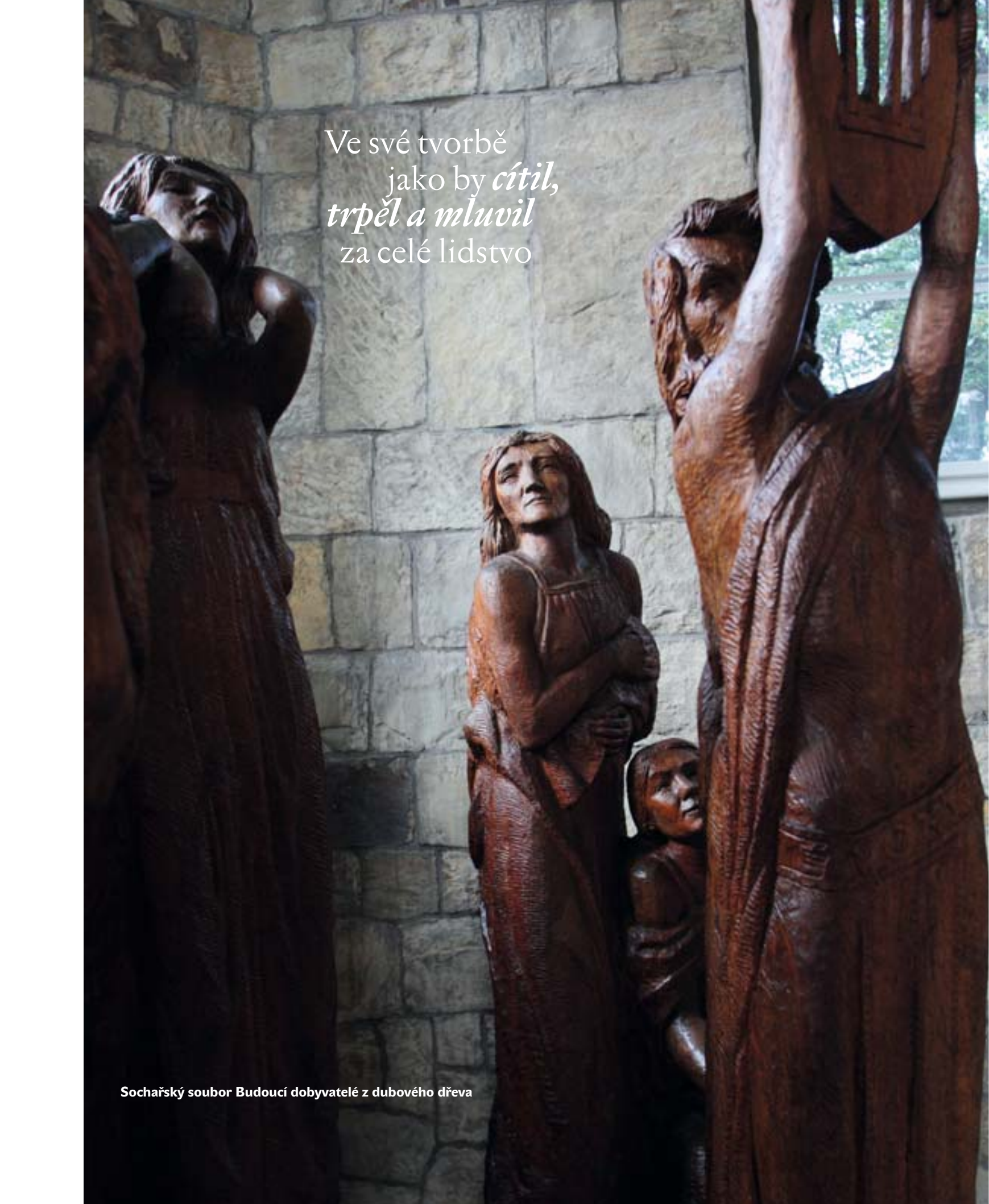
Vílu na Hradčanech Bílek vystavěl v letech 1910–1911

Prorok secesního symbolismu při práci

Bílkův ateliér byl zároveň i výstavním prostorem

Ve své tvorbě
jako by *cítil,*
trpěl a mluvil
za celé lidstvo

Sochařský soubor **Budoucí dobyvatelé z dubového dřeva**

Bílek byl *typický secesní umělec*. A tvrdohlavý, cílevědomý.

František Bílek: Jak paprsek slunce na dřevě života umírá

František Bílek: Jidášovo políbení

byl dobře přijímán, protože ho považovali za náboženského blouznivce až heretika. Postupem doby se ten mýtus trochu smazal a jako představitel secesního symbolismu začal s větší vážností pronikat do dějin umění. Byl velmi tvrdohlavý, cílevědomý. Zanechal toho po sobě opravdu hodně,“ říká kurátorka expozice Sandra Baborovská.

Podle Emanuela Chalupného zůstalo po Bílkovi okolo tisícovky grafických a sochařských děl. Ještě v padesáti letech dokázal vytesat za hodinu a půl velkolepý reliéf na hrob: „Pracoval s rychlostí, jež pozorovatele uváděla v úžas.“ I když v základní ideji je stále stejný, vždy dovedla jeho fantazie říci něco nového. „Bílek byl typický secesní umělec. Všechny žánry u něj slouží jednomu cíli – vzniku gesamtkunstwerk, souborného uměleckého díla, které má stylovou hodnotu i vnitřní náboj, duchovní poselství,“ dodává Petr Wittlich.

Kristus v centru dekadence

František Bílek začíná studovat již jako patnáctiletý na pražské malířské akademii v roce 1887. Kvůli částečné barvosleposti musí malířství nechat a na radu rektora Mařáka se stává sochařem. V roce 1891 dostává stipendium ke studiu v zahraničí. Do frivolní, bohémské Paříže ve vrcholné éře Belle Epoque přijíždí selský synek z Chýňova v jižních Čechách, neumí dostatečně francouzsky a žije „v ostrážitě samotě svůj vnitřní život, prostý, cudný, z hloubi nitra křesťansky přesvědčený, s hodinami extatického vsebepohřížení.“ (J. R. Marek) V centru dekadence Bílek vytvořil dvě vyhraněná díla – Orba je naší viny trest, kde Kristus vyčerpaně orá nehostinnou půdu jako podobenství morálního stavu lidstva, a Golgotu. Pražská stipendijní komise je však odmítla jako nesochařská a odebrala mu stipendium.

Malířka Zdenka Braunerová dělala Bílkovi v Paříži průvodkyni a setkávala se s ním i později. Mladého umělce v dopise Zeyerovi popsala jako velmi inteligentního, prostého a vznešeného, s mysticismem z duše vyrostlým: „Ubohý hoch bude mít mnoho co bojovat...“ Julia Zeyera Bílek fascinoval už na prvním setkání: „Z toho člověka jdou paprsky.“ A Otakar Březina v prosinci 1900 Bílkovi píše poté, co uviděl jeho kresby k básnické sbírce Ruce: „Vaše dílo má absolutní pathos díla geniálního. Není mi možno více říci.“

Zdrojem Bílkovy tvorby byl jeho mysticismus, považoval tvorbu za účinek božského vnuknutí: „... není nic na mé práci, co by mé zásluze náleželo, leč jen to, co je v ní nedokonalého“. Jenže mystik je jaksi z podstaty věci odsouzen k životu mimo hlavní proudy. I když je umělcem, který chce svým dílem promlouvat, oslovovat. A to Bílek chtěl. Ve své tvorbě jakoby cítil, trpěl a mluvil za celé lidstvo. Trvalo dlouho, než ho vzali na vědomí. Pro svůj mysticismus „Bílek byl a zůstal osamocen, navždy ponořen do hlubiny svého světa a světu ostatnímu přístupný jen zdaleka jako neschůdné velehory s mocnými ledovci pod věčným sněhem, horstvo stejně velebné jako vzdálené...“ (E. Chalupný)

Ačkoli byl považován za outsidera, dosáhl téměř všeho. Sice se nedostal k realizaci žádného monumentálního památníku kromě Husova pomníku v Kolíně, ale zanechal po sobě rozsáhlé dílo, pro které si ještě postavil působivé muzeum na exkluzivní adrese. Traduje se, že pozemek na bývalých hradbách dostal od magistrátu za práci na výzdobě Mánesova mostu. A že měl neustále dluhy. Když mu ale nabídli profesuru řezbářství na akademii umění, odmítl, protože by z profesorského platu nemohl vydržovat dva ateliéry (druhý byl v Chýňově u Tábora) a zajistit rodině slušné živobytí.

Nábožensky pojaté umění, jak nám je Bílek zanechal v podobě žen dramaticky zvedajících ruce či starozákonně trpících tváří, není v dnešní sekulární atmosféře „nesnesitelné lehkosti bytí“ snadné vstřebat. Už jen ty názvy: „Zloba času – naše věno“, „Pocit zaviněné choroby“, „Síň hrůzy“, „Život lidský je tůň slz“. Klade otázku, jestli je křesťanství ve své podstatě trudomyslné, sebemrkačské, nepřátelské radosti a životu vůbec, jak ho ostatně posoudil Nietzsche, nebo je takové jen v Bílkově interpretaci, citově afektované a možná až příliš temné. Bílek je jako biblický Kristus, také se nikdy nesměje. ■

Archeogenetika
může přinést nejedno
překvapení. Co když
*Přemyslovci nebyli
Slované?*

Lebka svatého Václava je uložena ve svatovítské pokladnici

Přemyslovci *versus* DNA

Po vzniku vědy přestal být svět tajemný a magický, protože analytické myšlení ho poněkud odkouzlo. Teď se vědci chystají „provětrat“ zakladatelské mýty českého státu. Chtějí zkoumat DNA Přemyslovců.

Zabili ho v boji sečnou ranou do hlavy, jak bylo v té době celkem časté. Pochovali ho na významném místě na Hradě, s mečem a plnou zbrojí. Z toho se usuzuje, že byl vysoce postaveným mužem. Bojovník, jak zachovalé kostře fyzicky dobře stavěného muže z 9. století říkají historici, nyní leží pod skleněnou deskou v expozici Pražského hradu. „Profesor Emanuel Vlček Bojovníka před několika desetiletími zkoumal. Podle poznatků klasické antropologie není příbuzný s Přemyslovci,“ říká Jan Frolík, vedoucí archeologů Pražského hradu. Nic víc o Bojovníkovi nevíme. Zatím. Výzkum DNA by to ovšem mohl změnit.

Archeologický výzkum prokázal, že Pražský hrad existoval už před nástupem Přemyslovců. Z předliterární éry však nemáme žádné písemné informace o jeho obyvatelích a tehdejších mocenských vazbách. Jen se logicky usuzuje, že vládnoucí rody nejspíš byly pod vlivem mohutné sousední francké říše. Také v dějinách nejstarších Přemyslovců není úplně jasno. Například antropolog Vlček určil, že svatého Václava zabili podle histologie chrupu ve věku 38 až 48 let, což vzbudilo kontroverzi. Historikové tvrdí, že zemřel stár 18 až 35 let. Jen u mála kosterních pozůstatků prvních pěti generací se podle Jana Frolíka s jistotou ví, kdo je kdo: „Někde jsou nejasnosti značné, jako v případě připsání ostatků Spytihněvovi I. Sice podle dobře zdůvodněné hypotézy, ale stále jen hypotézy. V hrobce Břetislava II. se zase našlo místo ostatků mladého muže pět jedinců, převážně žen.“

Možnosti tradiční antropologie jsou omezené. Příbuzenství lze vystopovat jen tehdy, pokud se v rodu objevuje nějaká anomálie. U nejstarších Přemyslovců to bylo podle výzkumu profesora Vlčka ztlustění některých lebečních kostí. Příbuznost Vratislava a sv. Václava dokazuje i zúžení horního zubního oblouku, předkus a vysoké tvrdé patro. S „ředěním krve“ v dalších generacích se unikátní morfologické variety postupně ztrácejí.

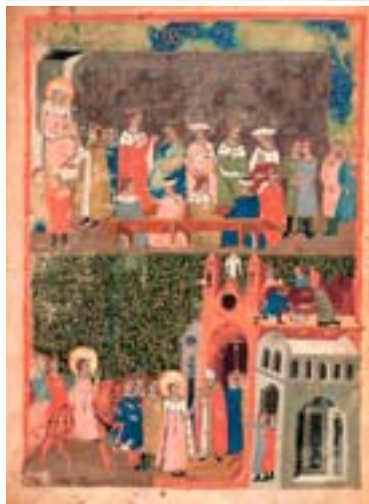
Archeogenetika přepisuje dějiny

„Ničeho se prosím nedotýkejte.“ Forenzní genetik Daniel Vaněk si nasadil roušku a gumové rukavice a demonstruje ve své ultrasterilní laboratoři přístroj na sekvencování

Daniel Vaněk u přístroje na sekvencování DNA (nahore). Bojovníka pochovali jako významnou osobu s výzbrojí (dole).

Antropologové řeší problém: *jak získávat DNA tak, aby*

Příběhy Přemyslovců z tzv. Pařížského zlomku Dalimilovy kroniky: Oldřich si veze Boženu (nahore), Břetislav unáší Jitku (dole)

DNA, který by mohl udělat ve starých kostech pořádek. Se zkoumáním lidských ostatků má doktor Vaněk bohaté zkušenosti. Spoluzakládal forenzní genetiku u české policie a několik let identifikoval oběti z masových hrobů v Bosně. „Archeogenetika dokáže jednoznačně určit to, co antropologie ani náhodou – jestli byl Bojovník zakladatelem dynastie Přemyslovců, nebo příslušníkem jiného královského rodu.“

Titulní reportáž v zářijovém vydání National Geographic popisuje, co všechno může takový archeogenetický výzkum odhalit. Analýzou DNA z mumií z pohřebiště v egyptském Luxoru se zjistilo, že faraon Tutanchamon vzešel z incestního vztahu, což vysvětluje jeho vrozené postižení levé nohy, částečný rozštěp patra a celkově narušené zdraví, vedoucí k předčasnému úmrtí v devatenácti letech. Přední egyptský archeolog Zahí Havás se původně stavěl ke genetickému zkoumání královských mumií negativně, protože naději na získání použitelných vzorků považoval za příliš malou na to, aby odůvodňovala „rušení klidu posvátných ostatků“.

U nás takové náboženské skrupule nemáme. Antropologům ale vadí, že metoda získávání DNA, kdy se kost dekalcičuje a rozemele na prášek, je destruktivní. „Potřebujeme váleček dlouhý deset centimetrů ze stehenní kosti, nebo dva zuby. Tedy velké množství materiálu, který nejde jinak nahradit,“ přiznává Vaněk největší problém současné archeogenetiky. „Metodu snad časem vylepšíme tak, že bychom, řečeno právnickým jazykem, vystačili s množstvím menším než malým.“ Doktor Vaněk už pracoval se vzorky z období neolitu, starými přes deset tisíc let. Aby se dala DNA vůbec získat, nesmí být tělesné ostatky uloženy ve vlhkém agresivním prostředí, jež zničí genetickou informaci během několika let. Pokud se třeba najdou ostatky svaté Anežky, po kterých se usilovně pátrá, může být velice obtížné je geneticky identifikovat, protože její původní hrob v Anežském klášteře u Vltavy byl často zaplavován spodní vodou.

Ještě laser, CT a izotopy

Pracovna Petra Velemínského, vedoucího antropologického oddělení Národního muzea, nezapře jeho profesi – na stole leží v skleněných schránkách lidské lebky a jedna stehenní kost. Velemínský potvrzuje, že pokud jde o způsob získávání DNA, snadněji by se antropologové smířili s „menší“ škodou v případě odběru materiálu ze žeber nebo

Bořivojův křest (Velislavova bible)

zároveň nepřicházeli o cenný kostní materiál?

Nejstarší Přemyslovci – Jaromír a Svatý Václav, fresky ve znojmské rotundě

zubu, který se navíc dá nahradit odlitkem. „Nevíme, jak se vyvinou metody za pár desetiletí. Odběr vzorků by měl být dělán s rozvahou, protože jde o nevratný proces. Měl by se tedy preferovat odběr vzorků z kostí s menší výpovědní hodnotou. Na druhé straně je ale každý smysluplný genetický výzkum prospěšný.“

Vždy je třeba zvážit, že získané informace zvýší hodnotu celého vzorku. Pokud k výzkumu dojde, využijí se vedle analýzy DNA nejmodernější diagnostické metody – trojrozměrné nasnímání kostí na laserovém skeneru či CT. Zlatým dolem na informace může být analýza izotopů C, N či Sr u zubů a kostry. „Každé geografické oblasti je totiž vlastní určitá geochemická charakteristika, která odpovídá obsahu stabilních izotopů různých prvků obsažených v horninách. Z nich se zvětráváním dostávají do půdy a do vody a poté do rostlinné potravy v poměru typickém pro dané území. Zuby mineralizují v raných etapách ontogeneze, u člověka v prvních letech života, a obsah stabilních izotopů získaný během růstu a utváření dentice zůstává v zubních tkáních zachován po celý život. Naproti tomu kostra uchovává izotopový profil, který odpovídá posledním několika rokům života,“ popisují metodu Lenka Kovačiková a Jaroslav Brůžek v časopise Živa.

Výzkum ostatků Bojovníka a nejstarších Přemyslovců by měl trvat tři až čtyři roky. Genetik Vaněk a tým archeologů Jana Frolíka požádal tedy o grant – letos už potřetí.

Antropolog Petr Velemínský: „Destruktivní odběr vzorků musíme dělat s velkou rozvahou.“ (nahore)
Archeolog Jan Frolík: „Potřebuji fakta místo hypotéz.“ (dole)

**Každý smysluplný
genetický
výzkum
je prospěšný**

Rezavé květy na Vltavě

U pražské výstavní síně Mánes, na hladině řeky, se objevily zvláštní útvary. Něžné a robustní železné koule – skulptury sochaře Čestmíra Sušky. Jako by se vznášely nebo plavaly na vodě.

Impozantní sochy-koule na počátku cesty

V úkazu, který je k vidění na Vltavě v centru Prahy, je přes všechnu tíhu pořádný kus hravosti. Ostatně, vždyť je tato instalace součástí výstavy PLAY. „Vybral jsem pro ni dvě ocelové skulptury – koule o průměru 250 centimetrů. Každá váží okolo dvou tisíc kilogramů,“ vysvětluje Čestmír Suška. Obě dokončil nedávno, první v srpnu a druhou těsně před instalací na Vltavě, tedy někdy koncem října.

Cisterny a rezavé kotle začaly zajímat sochaře již před pár lety. V americkém Vermontu narazil na šrotovišti na staré rezavé železné nádoby, vyřazené plynové kotle a cisterny. Koule pro Mánes teď vyrobil se svými pomocníky ze zbytků cisteren, jež se už před čtyřmi roky proměnily v jiné skulptury. Železné kusy čekaly v bednách na dvoře sochařského studia Bubec v pražských Řeporyjích a zvolna rezavěly. „Vytáhli jsme je na světlo, kladli do půlkulovitého kopyta a svářečkou spojovali v obrovské koule.“ Ta první byla vystavena v září v Brandýse nad Orlicí, kde vzniká ve spolupráci města a místních občanů sochařský park inspirovaný dobou, kdy zde pobýval a tvořil J. A. Komenský.

Při výstavě PLAY se Čestmír Suška zase rozhodl své kulaté objekty uložit na vodní hladinu. Chtěl, aby „plavaly“ po Vltavě. Něco podobného si vyzkoušel již v roce 2005 ve Vermontu. Menší předchůdkyně pražských koulí tehdy pluly po řece Gihon.

Přes zdymadla a pod mosty

Americká plavba a instalace však byla daleko jednodušší. „Tahle expozice na Vltavě, u Mánesa, má trvat tři měsíce. Museli

Stali jsme se součástí
výjimečného pokusu

Výprava začíná v holešovickém přístavu

Vzácný náklad se dává do pohybu

Železné koule
opustily Řeporyje
a vydaly se do srdce Prahy

Každá skulptura váží na dva tisíce kilogramů

Dobrodružná cesta vedla přes tři zdymadla

Hasičská loď tlačí náklad po Vltavě

Zaměstnanci Povodí Vltavy v akci

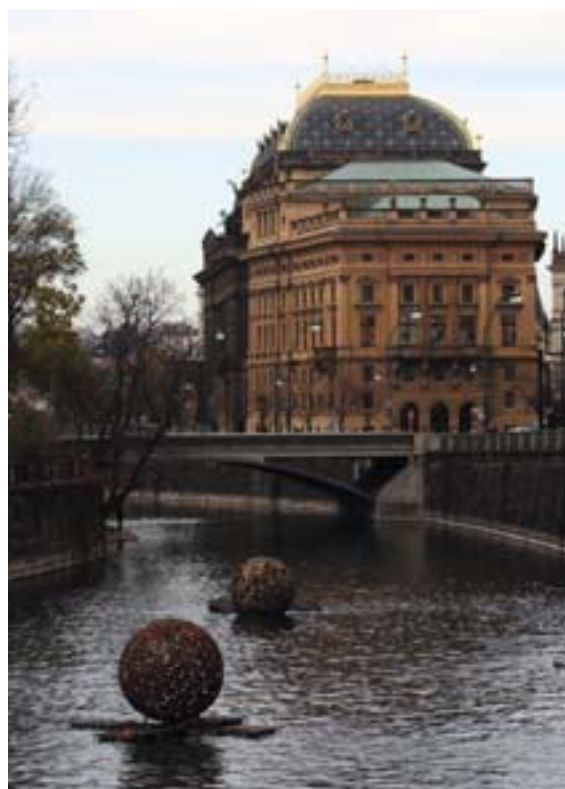
Instalace koule s podpůrným pontonem

jsme počítat i se změnami hladiny, silným proudem, plovoucími kmeny a tak dále,“ líčí Suška. To vše – včetně rozměrů a váhy skulptur – se mu za daných časových a finančních možností zdálo jako neřešitelná situace. „Nicméně jsme se s několika pomocníky a vědeckými poradci pustili do výroby pontonů. Když byly hotové, i s koulemi a autojeřábem jsme je naložili na velký ponton v holešovickém přístavu a ten dotlačila hasičská loď pana Kedřsta přes tři zdymadla a pod několika mosty až k Mánesu.“

Tam proběhla dramatická celodenní instalace za vydatné pomoci dalších lodí a pracovníků Povodí Vltavy. Vše se, jak podotýká Suška, zdařilo jen díky velké trpělivosti všech zúčastněných. „Stali jsme se součástí fyzikálního pokusu, připadal jsem si jako vynálezce, jenž se snaží o něco sice snadno představitelného, ale těžko realizovatelného.“

A pokus ještě zdaleka neskončil. „Ode dne instalace jsme v průběhu tří týdnů vyrazili na řeku ještě třikrát s partou lidí z Povodí Vltavy a týmem potápěčů. Pokaždé něco opravujeme a bojujeme s labilitou pontonů.“ Posledně chtěl Suška chlapům popřát hezké Vánoce. Ale oni jej odbyli s tím, že „se do Štědrého dne ještě určitě několikrát uvidíme a že by se nedivili, kdybychom se na řece potkali i na silvestra...“

Až půjdete po nábřeží nebo pojedete kolem tramvají, možná je uvidíte – hravé obří koule na hladině. „Vězte, že beze zbytku naplňují dramaturgický scénář interaktivní výstavy PLAY.“ ■

Pohled z prostor výstavní síně Mánes

Kolik je v moři ryb?

„Jsme na začátku velkého dobrodružství. Podobá se cestě na Měsíc. O něm toho možná víme víc.“ Těmito poněkud patetickými slovy před deseti lety představil Jesse H. Ausubel z Nadace Alfreda P. Sloana ambiciózní projekt průzkumu moří a oceánů – **Census of Marine Life**. Nepřeháněl však. Vědci zatím pod vodou objevili 1200 nových živočišných druhů.

Inventura mořského života právě teď skončila. Stála 650 milionů dolarů. Dno pacifického pobřeží pokryli vědci sítí podmořských senzorů. Na moře se vydalo 540 expedic a strávily na něm 9000 dní. Do projektu se zapojilo přes 2000 vědců z 600 institucí ze 40 zemí z celého světa.

Co všechno jsme se o životě v hlubinách i v pobřežních vodách, ale také o škodách, které lidstvo ve světových oceánech napáchalo, dozvěděli?

Kavárna U bílého žraloka

Do sledí školky velikosti Manhattanu „chodí“ 250 milionů mladých sledů. Žraloci se zase s oblibou shromažďují na dřívě neznámém místě v Pacifiku. Vědci mu dali přezdívku „White Shark Café“, tedy „Kavárna U bílého žraloka“. Sledování dalších známých živočichů – rypoušů, lososů či velryb – však bylo jen jednou malou položkou velké mořské inventury.

Žralok šedý útesový a žralok černoploutvý se vznášejí nad korálovým útesem u ostrova Malden.
Foto Enric Sala

Plž vejcovka obručová má v angličtině krásný název – jazyk plameňáka. Nechala se vyfotografovat poblíž Kajmanských ostrovů. Foto Kacy Moody

Oceánografové, mořští biologové a genetikci pátrali i po životě dosud nepoznaném, a to jak v místech snadno dostupných, tak tam, kam lidé zatím nepronikli. Nalezli 1200 zcela nových druhů.

Fotografie nevidaných tvorů obohacovaly celé ty roky všední zprávy tiskových agentur a zdobily stránky novin a časopisů. Největším miláčkem se stal dravý krab *Kiwa hirsuta*, přezdívaný „yeti“, na něhož narazili v hlubinách u hlubokomořských vývěrů hydrotermálních pramenů, tak řečených „černých kuřáků“. Obdiv vědců i veřejnosti vyvolala podivná chobotnice rodu *Grimpot euthis* – podle ploutviček ve tvaru sloních uší ihned dostala přezdívku Dumbo. Dech berou snímky průsvitných sumýšů, bizarních medúz i podivných mořských červů s hlavami v barvách orchideje...

Mnohonásobně více objevů učinili výzkumníci ve světě mikroorganismů. Spousta vzorků se teprve bude zpracovávat, ale už teď se tuší, že druhy mikrobů lze počítat v miliardách.

Otázky zůstávají

Ano, po deseti letech bádání lidé zapojení do obřího projektu tuší, kolik neobjeveného v mořích stále zůstává. Když nepočítáme bakterie, známe nyní 250 tisíc mořských živočichů a rostlin. A odhadem 750 tisíc stále neznáme – vědci připouštějí, že například vody kolem Austrálie jsou stále z osmdesáti procent neprozkoumané. Dokonce i ve Středomoří zůstávají zřejmě více než tři čtvrtiny hlubokomořských tvorů stále nepoznané. „Největší „mokré tajemství“ biodiverzity představují mořské oblasti v hloubce větší než 200 metrů,“ uvedl vědecký ředitel projektu Ron O'Dor z Dalhousie University v kanadském Halifaxu. O kilometrových hlubinách nevíme ještě téměř nic.

Na otázky „Co žije v mořích? Kde to žije? A kolik toho je?“ tento dosud největší a nejdražší projekt svého druhu neodpověděl, jak připomíná odborný časopis *Nature*. Slova o Měsíci, jež známe víc než moře, vlastně sedí. A kolik že je tedy v moři ryb? Zatím došli badatelé k počtu

16764 druhů. Práce v laboratořích však bude ještě dlouhá léta pokračovat.

Temná stránka moří

Mořská inventura odhalila kromě neznámé krásy a rozmanitosti života také temné, i když tušené stránky světových oceánů: znečištěnou vodu, zdevastované rybí populace, obří odpadkové skvrny z plastů. Jako tragická tečka a doklad těchto chmurných nálezů přišla v závěru projektu ropná katastrofa v Mexickém zálivu.

Během deseti let výzkumu vydali vědci nejednu dramatickou zprávu o stavu světových vod: masivní rybolov, který nedovolí rybím populacím obnovu, může způsobit totální kolaps již v roce 2050. Vymření hrozí všem velkým mořským rybám. Dramaticky ubývá mečounů, tuňáků, tresek i platýzů, dokonce i sardinek.

Jistou útěchou či nadějí do budoucna mohou být ovšem další slova Rona O'Dora. Inventura podle něj rovněž zdokumentovala, že řada míst se naopak postupně z lidských ran vzpamatovává. ■ WWW.COML.ORG

OCEÁN

Dech berou snímky *průsvitných
sumýšů* či bizarních medúz

Mořské medúzy *Chrysaora fuscascens* v kalifornském zálivu Monterey.
Foto Richard Hermann - Galatée Films

Humr americký v mělkých vodách u východní Kanady.
Foto Mike Strong, Maria-Ines Buzeta

Krab yetti dostal jméno podle svého neobvyklého ochlupení. Objeven byl v roce 2006 poblíž Velikonočního ostrova.
Foto Ifremer, A. Fifis

Vánoční strom v angličtině, rournatec ozdobný v češtině – mořský červ nalezený ve vodách kolem Lizard Island.
Foto John Huisman – Murdoch University

Moře ještě zdaleka neznáme,
stále nás čekají překvapení

Ryba z čeledi ledařkovitých nemá žádný krevní pigment ani červené krvinky. Přizpůsobila se životu v nízkých teplotách. Foto J. Gutt, © AWI/Marum, Univerzita Brémy

Lososi pacifičtí (*Oncorhynchus*). Za čtyřicet let možná buďto divoce žijící hejna jen vzpomínkou. Foto Galatée Films

Velká mořská inventura zjistila, že vše, co se dá jíst, je v ohrožení

Co lidé zkazí, *moře*
napravuje. Oceán má
očistnou sílu.

Nový druh krevety (*Hippolyte catagrapha*) byl nalezen u Kapského města. Pod ním též nově objevený žlutě zbarvený lilijovec, oba tvorové žijí v symbióze. Foto Guido Zsilavec - SURG

Červnatec sasankový hraje všemi barvami – od purpurové po krémově hnědou. Žije v tropických pobřežních vodách a u ústí řek. Foto Karen Gowlett-Holmes

Mozek a hudba

Hudbu jako zvukový artefakt si člověk vytvořil ke svému potěšení. Podobně je tomu i s lidskou řečí, ta má však zcela jiný účel – představuje hlavní prostředek dorozumívání a komunikační signál lidí.

Jak v případě hudby, tak u řeči však signál vstupuje do našeho mozku stejnou cestou, sluchovým systémem, a směřuje do stejné části mozkové kůry, do sluchové kůry ve spánkovém laloku, kde se však zpracování obou signálů do jisté míry liší. Zvuk se dostává do lidského mozku receptory – vláskovými buňkami ve vnitřním uchu. Sluchová část mozku se skládá z pěti převodních jader, kde se zpracovává sluchová informace. Pro zpracování hudebního signálu je podstatná především mozková kůra, resp. její část – sluchová kůra. Je přítomna v obou hemisférách v tzv. spánkovém laloku.

Sluchová kůra má část primární, která se nachází v tzv. Heschlově závitě, a části sekundární, k nimž se u člověka řadí také tzv. Wernickova oblast, nazvaná po svém objeviteli, lékaři žijícím v 19. století. Wernickova oblast nám umožňuje, abychom rozuměli řeči, a podílí se na zpracování hudebního signálu. Pro zjednodušení můžeme konstatovat, že když posloucháme bílý šum, neboli zvukový signál, který obsahuje rovnoměrně všechny frekvence zvuku dráždící náš sluch, je podrážděna pouze primární sluchová kůra. Když však nasloucháme řeči či hudbě, rozšíří se aktivace na sekundární oblasti – i na oblast Wernickovu. Platí zde významné pravidlo: Wernickovu řečovou oblast máme ve spánkovém laloku pouze jedné hemisféry, u 90 % lidí se nachází v hemisféře levé.

Analogická oblast v mozkové hemisféře vpravo je důležitá právě pro vnímání hudby. Tím jsme však celý problém velmi zjednodušili – ve skutečnosti je to tak, že sluchová kůra hemisféry pravé se zabývá zpracováním informace o frekvenci zvuku, tzn. o výšce a barvě hudebních tónů a jejich změně, jinými slovy o frekvenční modulaci, a sluchová kůra hemisféry levé se zaměřuje na zpracování informace o časových parametrech hudebního signálu, o rytmu a je aktivována především řečí. K dokreslení celého obrazu je třeba říci, že v levé hemisféře se také u 90 % lidí nachází v čelním laloku tzv. Brocovo centrum. Jeho úkolem není řeč vnímat, ale vytvářet.

Jak se věda o mozku dopracovala k takovým informacím? V devatenáctém a v první polovině dvacátého století byly zákla-

Díky *moderním*
zobrazovacím
metodám víme, jak se
mozek proměňuje

Hudebníci lépe rozeznají *rozdíly ve frekvenci tónů*

dem neurologické a patologicko-anatomické studie, které popisovaly ztrátu schopnosti vnímat či generovat řeč nebo vnímat hudbu po poraněních určitých částí mozku anebo při nádorech či krvácení do mozku v uvedených oblastech.

V druhé polovině dvacátého století a zejména v posledních dvaceti letech se k tomu přidaly moderní radiologické metody, počítačová tomografie, pozitronová emisní tomografie, magnetická rezonance a zvláště funkční magnetická rezonance.

Nesmíme zapomínat ani na elektroencefalografii a magnetoencefalografii. Principy metod se velmi různí, většinou ukazují, která oblast je v daném okamžiku aktivní, a tudíž spotřebovává větší množství kyslíku. Protože valná většina sluchových drah se v mozku kříží a protože levá sluchová kůra je dominantní pro vnímání řeči, platí i pravidlo, že pravé ucho lépe vnímá řeč a levé ucho lépe vnímá hudbu.

Řada rozdílů

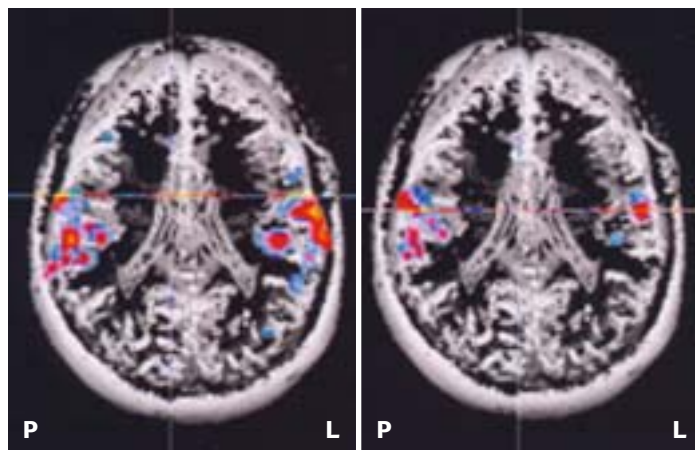
V posledních letech se objevilo mnoho důkazů o tom, že hudební výuka, resp. výuka hry na hudební nástroj vyvolává v mozku významné změny funkční i strukturální. Podnět k výzkumům v tomto směru přinesly práce, ve kterých bylo využito magnetoencefalografie a zaznamenávaly se velikosti dipólů v mozku vyvolané například poslechem jednotlivých tónů klavíru u hudebníků a ne-hudebníků. Sluchová kůra lidského mozku není dobře přístupná elektroencefalografickému vyšetření, a proto se zde lépe uplatňuje magnetoencefalografie. Toto zařízení je však velmi nákladné a například v Evropě se vyskytuje jen na několika málo místech.

Jaké byly výsledky vyšetření? Významně větší dipól byl zaznamenán u hudebníků v oblasti sluchové kůry ve srovnání s ne-hudebníky, zvláště když se jednalo o hudebníky s absolutním sluchem. Rozdíly se neprojevíly, pokud se jednalo o čistý tón, vytvořený elektronickým generátorem zvuku. Odlišnosti ve velikosti dipólu hudebníků byly proti ne-hudebníků tím větší, čím dříve se hudebník v dětství začal učit hře na klavír. Podobně stejná skupina vědců prokázala, že houslisté mají větší magnetický dipól v projekční oblasti mozkové kůry z levé ruky a (analogicky jako v případě poslechu klavíru) prokazují tím větší rozdíl proti ne-hudebníků, čím dříve se začali v dětství učit hře na housle.

Jiná studie s použitím funkční magnetické rezonance ukázala, že hudebníci při pasivním poslechu hudby ve větší míře aktivují levé planum temporale (nachází se na horní ploše spánkového laloku) a levou oblast čelního laloku, tzv. posteriorní dorzolaterální prefrontální kůru, ne-hudebníci ve stejné situaci aktivovali více analogické oblasti vpravo. Stupeň aktivace opět koreloval dobře s věkem, kdy se hudebníci naučili hře na hudební nástroj. V poslední době se také podařilo prokázat, že hudebníci ve srovnání s ne-hudebníky mají díky svému tréninku podstatně lepší výsledky v testech rozeznání řeči v šumu, dále lepší schopnost frekvenční diskriminace, tedy schopnost rozeznat

rozdíly ve frekvenci tónů, a také lepší pracovní paměť, tj. schopnost si rychle zapamatovat sled dějů.

Kromě toho několik studií prokázalo, že hudebníci na rozdíl od ne-hudebníků více aktivují svůj zpětnovazební, tzv. olivokochleární systém. Ve sluchovém systému mozku se totiž vyskytuje velké množství nervových vláken, jež vytvářejí zpětnovazební okruhy – kontrolují zpracování informace shora. Jedním z nich je olivokochleární svazek. Začíná v mozkovém kmeni, směřuje do vnitřního ucha a kontroluje činnost receptorů, vláskových buněk. Hudebníci byli schopni při stimulaci jednoho ucha šumem díky této zpětné vazbě více ovlivnit odezvu druhostranného ucha na zvuk. V odborné řeči se tento jev nazývá větší suprese otoakustických emisí, tzn. reakcí vnitřního ucha na zvuk, kdy se vlivem zvukového podráždění stáhnou vnější vláskové buňky v Cortiho orgánu a tento stah je propagován jako zvuk nazpět do zvukovodu.

Rekonstrukce snímků z funkční magnetické rezonance. Barevně je označena aktivita ve sluchové kůře. Vlevo subjekt naslouchá melodii přednesené zpěvním hlasem, vpravo stejné melodii zahrané hudebním nástrojem.

Klíčem je opakování

I morfologické změny v mozku hudebníků ve srovnání s ne-hudebníky se dnes daří prokázat především díky magnetické rezonanci. U hudebníků byla prokázána ve sluchové kůře a v dorzolaterální (zadní boční) frontální kůře větší tloušťka šedé hmoty, tj. té části mozkové kůry, která obsahuje těla nervových buněk. Podobně ztlustělá vrstva nervových buněk byla u hudebníků, členů symfonického orchestru, popsána v levém dolním čelním závitě, v Brocově oblasti. Podstatou uvedených změn mozku je, že mozek je zvláště v mládí velmi plastický a jeho změny ve funkci se při opakování, tedy při hudební výuce, zakotví ve změnách mozkové struktury. Může jít o pasivní naslouchání či aktivní hru na nástroj.

Hudba nás provází celým životem, náš mozek se díky ní rozvíjí a obohacuje. Věnujme proto větší pozornost hudební výchově svých dětí, než tomu dnes je zvykem. ■

Každý rok
sem míří *davy*
poutníků i milovníků
umění

K bazilice náleží také zvonice,
jež pochází z roku 1239

Město svatého Františka

Prostranství před bazilikou sv. Františka z Assisi (nahore) a její interiér (dole). Katedrála je od roku 2000 součástí světového dědictví UNESCO.

Svatý František by se asi pořádně divil, kdyby dnes měl možnost vidět baziliku vystavěnou na jeho počest v Assisi. Jeden z nejoblíbenějších křesťanských světců se tady ve 12. století narodil a kromě zbožnosti vynikal i ve své době nevídanou skromností až asketičností.

Ostatně i jeho následovníci z mnišského řádu františkánů chodili za každého počasí bosí. Bazilika, v níž dnes spočívají uctívané ostatky, však rozhodně skromná není. Stavět ji začali už dva roky po světcově smrti v roce 1228 a postupem času ji vyzdobili přední italscí umělci toho období jako Pietro Lorenzetti a především Giotto, jehož dvacet osm fresek líčí Františkův život a patří k nejkrásnějším v celé Itálii.

Přímo pod tímto nádherným horním kostelem se nalézá ještě kostel dolní. I ten zaujme působivými freskami. V podzemí se nalézá překvapivě strohá krypta s Františkovým hrobem. Tohle pro křesťany jedno z nejposvátnějších míst navštíví každý rok statisíce poutníků i milovníků umění. Bez svatého Františka by Assisi bylo jen jedním z italských měst a městeček, které si zachovaly svůj středověký charakter.

Půvab rozhodně nepostrádá samotné staré město ve svahu nad rovinatou částí Umbrie. Před třinácti lety ho poškodilo silné zemětřesení, ale domy i kostely velmi rychle opravili, takže škody už prakticky nejsou vidět. Kromě slavné baziliky se tu nacházejí ještě další pozoruhodné kostely. Například bazilika, v níž odpočívá Františkova současnice svatá Klára, zakladatelka řádu klarisek. Dóm San Rufino vyniká nádherným románským průčelím s raně gotickou rozetou. Nejstarší assiská památka pochází z doby římského císaře Augusta, ovšem z Minervina chrámu na Piazza del Comune se dochovala pouze přední část s mohutnými antickými sloupy. Za malé zastavení určitě stojí i zajímavá fontána a otevřená arkáda s restaurovanými zbytky fresek.

Nad středověkým městem s úzkými uličkami se vypíná hrad Rocca Maggiore, jehož současná podoba pochází ze 14. století. Z hradeb a vysokých věží se nabízí nádherný pohled na staré i moderní Assisi i na značnou část celé Umbrie.

Pro Assisi platí totéž co pro většinu turisticky oblíbených cílů – ceny ve zdejších restauracích jsou na italské poměry poměrně vysoké, nicméně milovník dobrého jídla si vlastně nijak výrazně nepochutná. Občerstvit se doporučuji raději v nějaké zapadlejší trattorii v uličkách nové části města, kam chodí místní, anebo ještě lépe v některém z blízkých městeček – třeba cestou k překrásné středověké vesnici Montefalco, v níž navíc prodávají výtečné víno. ■

SANQUIS®

ZDRAVÝ ŽIVOT JE UMĚNÍ

Kam na Nový rok? Do galerie!

Umění

- **Barokní příběh:
Karel Škréta**
- **Temná optimistka
Monika Načeva**
- **Rezavé květy
Čestmíra Sušky
na Vltavě**

Zdraví

- **Co všechno víme
o mozku**
- **Lze nahradit
zrak?**

